

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Економіко-правовий факультет

ОСВІТА ТА НАУКА ЗАРАДИ
МАЙБУТЬОГО УКРАЇНИ.
НЕЗЛАМНІ. СИЛЬНІ. ЄДИНІ.

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
студентів, аспірантів та здобувачів –
учасників 79-ї звітної конференції
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова

СЕКЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ І ПРАВОВИХ НАУК

27-28 квітня 2023 року
м. Одеса

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
студентів, аспірантів та здобувачів –
учасників 79-ї звітної конференції
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

СЕКЦІЯ
ЕКОНОМІЧНИХ І ПРАВОВИХ НАУК

27–28 квітня 2023 року

м. Одеса

УДК 33+34(062.552)
3-41

Відповідальний редактор:

О. В. Побережець – доктор економічних наук, професор кафедри обліку і фінансів

Редакційна колегія:

Л. Є. Борисова – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і фінансів;

Н. В. Добровольська – кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного та господарського права;

О. І. Донченко – кандидат юридичних наук, доцент кафедри загально-правових дисциплін та міжнародного права;

М. А. Кіріліна – старший викладач кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування;

Ю. О. Максимова – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та підприємництва;

О. В. Нарожна – старший викладач кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики;

О. П. Радченко – доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту та інновацій;

А. Л. Святошнюк – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін;

Т. В. Степанова – доктор юридичних наук, завідувач кафедри конституційного права та правосуддя

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
економіко-правового факультету
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
(протокол № 8 від 24 квітня 2023 року)*

Збірник тез доповідей студентів, аспірантів та здобувачів –
3-41 учасників 79-ї звітної конференції Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова. Секція економічних
і правових наук (27-28 квітня 2023 р., м. Одеса) / відп. ред.
О. В. Побережець; ред. кол.: А. Л. Святошнюк, Т. В. Степанова
та ін. – Одеса : Олді+, 2023. – 320 с.

ISBN 978-966-289-723-4

Збірник містить тези доповідей студентів, аспірантів та здобувачів –
учасників секції економічних і правових наук 79-ї звітної конференції
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, що відбулася
27-28 квітня 2023 р.

Призначено для аспірантів та студентів спеціальностей юридичного
та економічного напрямків, наукових працівників і викладачів, практикуючих
юристів, менеджерів, бухгалтерів, фінансистів та економістів.

Відповідальність за зміст тез несуть автори.

УДК 33+34(062.552)

ISBN 978-966-289-723-4

© Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, 2023

Розділ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ, ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

В. С. Веремчук

асп. 1 року навчання

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., доц. Є. Д. Стрельцова

ЩОДО ПИТАНЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ У МОРЬСЬКОМУ ПРАВІ

Морське право регулює відносини, пов'язані з використанням морських ресурсів, транспортуванням міжнародних вантажів та пасажирів тощо. В умовах сьогоденних технологічних викликів правове регулювання морської галузі зазнає змін та модифікацій.

Під цифровізацією морського права треба розуміти запровадження насамперед міжнародно-правового регулювання використання цифрових технологій (автоматизації) у галузі.

Загалом, технологічний розвиток призводить до необхідності адаптації інструментарію морського права до нових викликів та вимог. Це стосується, зокрема, правового регулювання безпеки судноплавства, захисту екології та сталого розвитку морської економіки.

Одним із сучасних перспективних напрямків є розвиток автономних (безпілотних) суден, які не вимагають наявності екіпажу на борту та керуються віддалено з берегових пунктів управління. У зв'язку із цим цифровізація може призвести до зміни статусу морського судна, коли в «морських» конвенціях визначення судна буде доповнено поняттями автономних суден та розмежуванням понять автономного судна й безпілотних батискафів, дослідницьких апаратів, які не є автономними судами, а лише відображають параметри судна-носія.

Варто зазначити, що використання електронних систем навігації, зв'язку та інформації призвело до прийняття

Міжнародною морською організацією стратегії електронної навігації (Резолюція А.989 (25), яка являє собою «узгоджений збір, інтеграцію, обмін, подання та аналіз морської інформації на борту та на березі за допомогою електронних засобів для покращення навігації від причалу до причалу та пов'язаних із цим послуг для забезпечення безпеки на морі та захисту морського середовища» [1, с. 1].

На нашу думку, стратегія електронної навігації може стати базою для розробки та прийняття норм, які сприятимуть узгодженому використанню систем дистанційного керування автоматизованими та автономними суднами.

Однією з основних проблем, пов'язаних із цифровізацією морського права, є забезпечення безпеки та захисту систем автоматизації, оскільки вони можуть бути піддані кібератакам. У липні 2022 р. Міжнародною морською організацією було ухвалено Керівництво з управління морськими кіберризиками, яке містить рекомендації високого рівня щодо управління морськими кіберризиками для захисту судноплавства від існуючих та потенційних кіберзагроз і вразливостей та включає функціональні елементи, що підтримують ефективне управління кіберризиками. Рекомендації «можуть бути включені до існуючих процесів управління ризиками та доповнюють практики управління безпекою, вже встановлену організацією» [2]. Вважаємо, що такі норми м'якого права у сфері кібербезпеки із часом мають отримати силу обов'язкових норм через їх закріплення в міжнародних конвенціях.

Постає також необхідність розробки міжнародних норм, які регулюватимуть правила безпечної експлуатації автономних суден, зокрема, щодо можливості оперативного доставлення на борт таких суден аварійних команд, недопущення морської аварії та визначення суб'єкта відповідальності у випадку морської аварії.

На 103 сесії Комітету з безпеки на морі Міжнародної морської організації було прийнято резолюцію про результати нормативного визначення обсягу використання морських автономних надводних суден (MSC.1/Circ. 1638), яка є «важливим першим кроком, який відкриває шлях до цілеспрямованих дискусій, щоб гарантувати, що регулювання йде в ногу з технологічним розвитком» [3]. У зв'язку із цим привертає увагу пропозиція визначити ступені

автономності морського судна: судно з екіпажем, автоматизованими процесами та підтримкою прийняття рішень (перший ступінь); дистанційно кероване судно з моряками на борту (другий ступінь); дистанційно кероване судно без моряків на борту (третій ступінь); і повністю автономне судно (четвертий ступінь).

Зазначена класифікація автономних суден викликає багато питань правового характеру: як визначити правовий статус «капітана», «екіпажа» та «відповідальної особи» для суден третього та четвертого ступенів автономності; статус поста/центру дистанційного керування; статус оператора центру дистанційного управління як члена екіпажа (капітана); тощо [3].

Загалом технічний прогрес призвів до необхідності створення під егідою профільних міжнародних організацій більш складної та гнучкої міжнародно-правової бази для вирішення нових завдань та реалізації можливостей у судноплавній галузі. Ця правова база мусить регулювати безпеку судноплавства, захист довкілля, технічні питання щодо, наприклад, визначення району плавання, типу силової установки автономного судна, сприяючи водночас стійким та ефективним методам судноплавства. Отже, нові технологічні виклики ставлять завдання, які потребують переосмислення форм та методів правового регулювання морської галузі.

Список використаної літератури

1. Strategy for the development and implementation of e-navigation: Resolution A.989(25). MSC 85/26/Add.1, annex 20. URL: <https://www.imo.org/en/OurWork/Safety/Pages/eNavigation.aspx>
2. Guidelines on maritime cyber risk management. MSC-FAL.1/Circ.3/Rev.2. 7 June 2022. URL: <https://www.imo.org/en/OurWork/Security/Pages/Cyber-security.aspx>
3. Outcome of the regulatory scoping exercise for the use of maritime autonomous surface ships (MASS). MSC.1/Circ. 1638. 3 June 2021. URL: <https://www.imo.org/en/MediaCentre/PressBriefings/pages/MASSRSE2021.aspx>

А. О. Діденко
студ. I курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. О. І. Донченко

ЩОДО ІНСТИТУТУ КОНКУБІНАТУ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Конкубінат як правовий інститут виник за часів римського класичного права і «слугував достатньо надійним засобом захисту прав та інтересів чоловіка та жінки, які проживали разом, але з об'єктивних причин не могли укласти законний шлюб» [1, с. 56].

У перекладі з латинської конкубінат означав співжиття або сумісне мешкання чоловіка та жінки, і розглядався як дозволене законом їх спільне проживання для встановлення сталих шлюбних відносин. Конкубінат міг мати місце при відсутності в одного з подружжя *jus conubii*, тобто права вступати у визнаний законом шлюб, що породжує для всіх членів сім'ї рівні й передбачені законом наслідки, бо інакше необхідно було укладати законний шлюб. Відповідно конкубінат розглядався як «неповноцінний шлюб» [2, с. 67–68] або «проміжне становище між шлюбом і позашлюбним станом» [1, с. 56].

Отже, інститут конкубінату «передбачав стале спільне проживання чоловіка та жінки з наміром створити сім'ю, але аж ніяк не короткочасний тимчасовий зв'язок, який переслідувався законом» [2, с. 68], і практично не породжував ніяких правових наслідків. Наприклад, дружина в конкубінаті (конкубіна) не приймала імені свого чоловіка, не розділяла з ним соціального статусу, а народжені в конкубінаті діти не набували статусу дітей, народжених у шлюбі.

З часом, вже в період принципату, з'являються різні юридичні прийоми, які захищають права конкубіни, статус дітей, народжених у цьому шлюбі, а також встановлено вимоги щодо відсутності спорідненості, перебування у іншому шлюбі, шлюбного віку сторін тощо. Дійсно, конкубінат «став реакцією держави, права і суспільства на обмеження, заборони, що були зумовлені соціальною нерівністю та дискримінацією» [1, с. 58].

Цікаво, що конкубінат як фактичний шлюб відрізнявся від постійного співжиття чоловіка й жінки *amica*, що було дозволено законом, але правових наслідків не мав. Взагалі умови, вимоги й характер правових наслідків конкубінату постійно змінювалися, доповнювалися або урізалися. З поширенням Християнства була введена вимога обов'язкового церковного вінчання, а недотримання цієї форми укладання шлюбу робило союз незаконним. У результаті «у Візантії конкубінат був скасований у IX ст., тоді як на Заході продовжував існувати аж до XII ст.» [2, с. 69].

За часів Київської Русі та Галицько-Волинського князівства сімейні відносини мали патріархальний характер і регулювалися нормами звичаєвого права, чинним княжим законодавством, а після запровадження християнства – і церковними уставами [3, с. 76]. Звичаєве право допускало конкубінат у формі співжиття господ із їхніми рабнями. У Руській Правді зазначалося, що після смерті господаря його наложниця та її діти від нього ставали вільними. Литовські статuti базувалися на нормах Руської Правди, тому закріпили всі звичаї українського суспільства, у тому числі – щодо регулювання фактичного шлюбу [3, с. 76], а в часи, коли українські землі входили до складу Австрійської та Російської імперій, фактичні шлюбні відносини продовжували існувати, проте імперське законодавство встановлювало обов'язковість реєстрації шлюбу. У Російській імперії єдиною офіційною формою був церковний шлюб, а ті люди, які жили разом без його укладення, називали свої відносини цивільним шлюбом. За радянських часів фактичний шлюб не визнавався, вважалося, що такі відносини були проявом правового нігілізму.

Погоджуємося, що актуальність і «доцільність спеціального аналізу конкубінату (як феномен римського приватного права) зумовлена можливістю його врахування під час удосконалення вітчизняного сімейного законодавства» [1, с. 56].

У статті 21 Сімейного кодексу України зазначено, що «шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану» [4, ст. 21], тобто правовою підставою виникнення прав та обов'язків подружжя є обов'язкова реєстрація шлюбу у відповідних органах. Далі зазначається, що «релігійний обряд шлюбу не є підставою для виникнення

в жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя, крім випадків, коли релігійний обряд шлюбу відбувся до створення або відновлення органів державної реєстрації актів цивільного стану» [4, ст. 21]. Також, згідно з цією ж статтею, «проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення в них прав та обов'язків подружжя» [4, ст. 21].

Водночас нормами Сімейного кодексу України передбачено, що «якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними» [4, ст. 74].

Погоджуємося, що «фактично, мова йде про сучасні відносини конкубінату, коли на осіб, що не перебувають у шлюбі між собою, частково поширюються права та обов'язки подружжя, зокрема, в частині питання спільної сумісної власності подружжя» [2, с. 70]. Отже, українське законодавство неоднозначно регулює питання конкубінату, оскільки, з одного боку, не визнає таку форму співжиття між чоловіком і жінкою офіційною, а з іншого – містить норми, які регулюють аліментні відносини, відносини майнового характеру між особами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах [1, с. 56].

Деякі науковці пропонують запровадити конкубінатний договір між чоловіком та жінкою, у якому «визначатиметься режим спільної сумісної власності на майно, набуте під час спільного проживання і свідчитиме про виникнення сім'ї, якщо це не суперечитиме моральним засадам суспільства» [5, с. 81].

Інші дослідники пропонують виокремити всі норми, «що регулюють відносини фактичного подружжя, в окрему главу Сімейного кодексу, що значно полегшить розуміння такого різновиду відносин, дозволить чітко усвідомлювати різницю між конкубінатом і зареєстрованим шлюбом, надасть можливість жінці та чоловіку зважити всі «за» та «проти» фактичних відносин, унеможливить двояке трактування деяких норм» [3, с. 78].

Отже, конкубінат Римського періоду є першим паростком спільного проживання, який із часом переростає у партнерство, а «сучасний конкубінат – це сімейний союз чоловіка та жінки,

що наділений такими ознаками, як відсутність реєстрації шлюбу в органах реєстрації актів цивільного стану, намір чоловіка та жінки встановити стійкі відносини, притаманні шлюбу (ґрунтується на положеннях класичного римського права), постійне спільне проживання та ведення спільного господарства, взаємні права та обов'язки, публічність відносин» [1, с. 59]. Крім того, «союзи осіб однієї статі також розглядаються як спеціальний різновид позашлюбних союзів, і хоча зарубіжні законодавства повільно рухаються до надання таким союзам легального статусу, вітчизняне суспільство не визнає їх матримоніальною нормою» [6, с. 223]. Проте, треба звернути увагу, що на цей момент до Президента подано електронну петицію «За реєстровані партнерства для одностатевих і різностатевих пар, на підтримання законопроекту № 9103 «Про інститут реєстрованих партнерств», який має врегулювати відносини подібні до шлюбу [7].

Отже, зростання кількості фактичних шлюбних відносин сьогодні зумовили кризу шлюбу як соціального інституту та розвиток нестандартних моделей шлюбу. Це також породжує низку спірних питань щодо правового регулювання конкубітату та потребує вдосконалення національного сімейного права.

Список використаної літератури

1. Шемет У.Р. Феномен існування конкубітату в древньому римі та його модель у сьогоденні на прикладі сучасного цивільного шлюбу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2018. Вип. 52 (1). С. 56–59. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2018_52\(1\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2018_52(1)_14) (дата звернення: 01.04.2023).
2. Пилипенко Ю.О. Конкубітат: від римського права до сучасності. *Правова держава.* 2014. № 17. С. 67–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2014_17_14 (дата звернення: 01.04.2023).
3. Теличко О.А. Правове регулювання конкубітату за сімейним законодавством України. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2016. Вип. 6. С. 75–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2016_6_18 (дата звернення: 01.04.2023).
4. Сімейний кодекс України : Закон України від 19.02.2022 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 10.04.2023).
5. Старчук О.В. До питання посвідчення нотаріусом конкубітатного договору. *Право і суспільство.* 2017. № 1. С. 77–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2017_1_16 (дата звернення: 01.04.2023).

6. Кириченко Т. С. Поняття «конкубінат»: проблемні питання, підстави виникнення. *Право і Безпека*. 2010. № 3. С. 221–224. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2010_3_49 (дата звернення: 28.03.2023).
7. Офіційне інтернет-представництво Президента України. Електронні петиції. URL: https://petition.president.gov.ua/?_token=&themes=17 (дата звернення: 10.04.2023).

К. В. Довга

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. О. О. Нізгєєва

МІЖНАРОДНІ СУДИ У ПРОЦЕСАХ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ

Як показує практика, міжнародні відносини, як і всі людські відносини – це нестабільне явище, але треба визначити те, що процес їхнього регулювання має бути гнучким, для того, щоб краще пристосовуватися до умов сьогодення. Особливо, це має значення при формуванні та застосуванні норм міжнародного права, які являються одним із найосновніших та найефективніших регуляторів міжнародних відносин.

У роботі поставлена мета щодо дослідження питання ролі та форм участі міжнародних судів у процесах міжнародної правотворчості.

Міжнародний суд як інститут складається з незалежних суддів, покликаних вирішувати спори на основі міжнародного права і виносити юридично-зобов'язальні рішення. Безсумнівно, основним завданням міжнародних судових органів є врегулювання міжнародних спорів, і ця функція насамперед спрямована на забезпечення гарних добросусідських відносин між державами та підтримання миру в усьому світі. Міжнародні суди у своїй діяльності завжди підкреслюють цей статус і свою роль у регулюванні міжнародних відносин, однак важливою частиною практичної діяльності суду є врегулювання спору й точність та належність виконання рішень.

За класичною концепцією, заснованою на позитивізмі, джерелами міжнародного права являються міжнародні

звичаї та договори. Основною нормативною підтримкою цієї теорії є відома стаття 38 Статуту Міжнародного Суду, у якій йдеться, що суд, функція якого полягає у вирішенні згідно з міжнародним правом таких спорів, які передаються на його розгляд, повинен застосовувати: 1) міжнародні конвенції (як загальні, так і спеціальні), що встановлюють правила, є безперечно визнаними державами, які є сторонами спору; 2) міжнародний звичай як доказ загальної практики, визнаної правовою нормою і т. ін. [1, с. 36].

Учені вказують на важливість міжнародних судів у формуванні міжнародного права, що, по-перше, пов'язано з проблемою фрагментації міжнародного права, по-друге, з особливостями його застосування в судовій практиці та, по-третє, з необхідністю усунення «прогалин» в міжнародному праві під час судового розгляду, коли міжнародне право не може бути реалізовано належним чином та не містить прозорого та чіткого регулювання. Вирішення цих питань неминуче призводить до необхідності детального і прискіпливого аналізу міжнародного права та його тлумачення в судовому впровадженні. Такий підхід міжнародних судів до розгляду спорів обумовлює їх участь у правотворчості [2, с. 365]. Тобто міжнародним судом на основі делегованих йому повноважень та нормотворчої функції здійснюється заповнювання прогалин у праві, що базується на загальних засадах права, рішеннях судів та нормах статуту [3, с. 66–67].

Загальне уявлення правотворчості міжнародних судів у рамках міжнародної практики вирішення міжнародних спорів як такої, що стосується виключно «констатації наявності норм міжнародного права та їх тлумачення» поступово змінюється більш детальним аналізом їх нормотворчої діяльності, і насамперед це стосується роботи Міжнародного Суду ООН.

Незважаючи на те що Міжнародний Суд ООН, як і інші міжнародні суди, не має повноважень займатися правотворчою діяльністю, рішення та консультативні висновки Міжнародного суду ООН значною мірою впливають на розвиток міжнародного права. Прикладом є розгляд справ *Fisheries jurisdictions (United Kingdom v. Iceland)* та *Fisheries jurisdictions (Federal Republic of Germany v. Iceland)* в 1974 р., який став поштовхом до розвитку

такого інституту міжнародного права, як інститут виключних економічних зон у міжнародному морському праві [2, с. 366].

Тобто, сила правової норми та її повноцінна дія, реалізуються через її з'ясування та тлумачення. Інтерпретаційна діяльність суддів потребує творчих зусиль та використання знань, які не обмежуються правом. Своєю досконалістю правова норма зобов'язана законодавцю та інтерпретатору, оскільки завдяки останньому вона зберігає свою сучасність через довгий час після її ухвалення.

Тобто, правотворчість – більше широке поняття, ніж нормотворчість, воно включає з'ясування, тлумачення та правозастосування. Професійний обов'язок міжнародних судів полягає головним чином у вирішенні конкретної справи з урахуванням чинних законів. Суди не змінюють норми, адже на них не покладена така функція. В той самий час для вирішення спору, відштовхуючись від існуючої норми права та осягаючи всі можливі її значення та сенс, вони, інтерпретуючи її, приміряють факти до конкретної справи.

Усе вказане – етапи суддівської правотворчості, які завершуються правозастосуванням. Конкретна норма інтерпретується з погляду цілей та намірів законодавця, з урахуванням історії та права загалом. Тобто створення права потребує використання систематичного підходу [4, с. 36].

У випадках коли використані методи тлумачення не можуть охопити коло питань, що піднімаються обставинами розгляду справи, які наполегливо вимагають введення нового елемента, судді надають правовій нормі новий зміст, і це становить суть того, що також можна називати правотворчою діяльністю.

Будь-яка творчість ґрунтується на активному підході до досліджуваної проблеми. Судова правотворчість – реагування на актуальні проблеми в політичному, економічному, соціальному розвитку, що виникає з розгляду справ та супроводжується часовими змінами в існуючому правовому регулюванні.

Суд заповнює правовий вакуум, осягаючи нові сенси норм та накопичуючи число прецедентів, тобто узагальнює практику, від якої відштовхується у наступних справах.

Рухаючись емпіричним шляхом, коли в основі рішення лежать факти справи, що розглядається, Суд прагне захисту головних

для будь-якого суспільства цінностей, тому важко уявити роботу будь-якого міжнародного суду без судової правотворчості.

Підводячи підсумок вищесказаного, можна встановити, що правотворча діяльність міжнародних суддів є важливою частиною активного розвитку міжнародного права, що втілюється в різних формах, як-то: тлумачення міжнародно-правових норм, заповнення прогалин та усунення колізій. При розгляді спору міжнародні суди вивчають правові підстави виникнення спору, аналізують проблемні питання правовідносини між державами і приймають обґрунтоване рішення, застосовуючи всі законні засоби шляхом аналізу норм міжнародного права, інтерпретуючи його.

Список використаної літератури

1. Nigreieva O. O. International courts in the lawmaking process. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Правознавство*. Одеса, 2014. Т. 19. Вип. 4 (25). С. 35–46. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/7006/1/35-46.pdf>
2. Братко І. В. Міжнародний суд ООН у розвитку міжнародного права. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2016. Вип. 4. С. 365–368. URL: file:///C:/Users/dovga/Downloads/Chkup_2016_4_86.pdf
3. Нігреєва О. О. Застосування принципу *ex aequo et bono* у контексті міжнародної правотворчості : матеріали 74-ї наукової конференції проф.-вкл. складу Одес. нац. ун-ту імені І. І. Мечникова. Одеса : Фенікс, 2019. С. 66–69. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/26185/1/67-69.pdf>
4. Чабур С. В. Види правотворчості за суб'єктним критерієм. *Правова держава*. 2017. № 25. С. 32–38.

А. О. Кавецький

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Облік і оподаткування»

Науковий керівник: д. ю. н., доц. Є. Д. Стрельцова

ПОНЯТТЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА: ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ

Визначення поняття «місце проживання» набуває особливої актуальності з огляду на міграційні процеси, що спричинені, зокрема, російською збройною агресією проти України. Постійно

зростаюча кількість українців, що шукають тимчасового захисту, стають учасниками приватноправових відносин з іноземним елементом, які потребують врегулювання за допомогою колізійних норм міжнародного приватного права, значна кількість яких посиляється на місце проживання – правову категорію, яка є об’єктом багатьох так званих прихованих колізій. Метою цих тез є дослідження поняття місця проживання в міжнародному приватному праві на основі порівняльного аналізу законодавства України та Великої Британії – країни, що використовує інший підхід до тлумачення цього поняття, для виявлення розбіжностей у тлумаченні цієї правової категорії та подальшого використання отриманих результатів в судовій практиці.

У Великій Британії, для позначення місця проживання людини, широко використовуються три поняття: “*domicile*”, “*habitual residence*” та “*residence*”. Поняття “*domicile*” (лат. *domicilium* – місце проживання, місце перебування) виникло ще в римському праві й подальше розвинулося в загальному англійському праві. Правові категорії “*habitual residence*” та “*residence*” (лат. *habitatio* – житло, місце проживання, лат. *residentia* – проживати, мешкати) розвивалися паралельно в континентальних та англо-саксонських правових системах. При перекладі цих понять можна побудувати декілька гіпотез: “*domicile*” та “*residence*” вказують на місце проживання особи, а “*habitual residence*” – на постійне місце проживання особи; “*domicile*” та “*habitual residence*” – синонімічні поняття, що вказують на постійне місце проживання особи, а слово “*residence*” – означає місце проживання.

У межах однієї правової системи наявність повністю однакових, синонімічних понять є вкрай мало ймовірною, оскільки юридичні терміни використовуються для точного й однозначного вираження правового поняття. Якщо “*domicile*” – місце проживання особи, а “*habitual residence*” – постійне місце проживання, то для поняття “*residence*” в тому значенні, що ми його розуміємо, немає підстав для існування. Цей висновок можна перенести й на поняття “*domicile*” та “*habitual residence*”, зважаючи на гіпотези, що вони є синонімами. У цьому разі, або ці категорії існують у різних правових системах і є дійсно синонімічними, або усі вони – “*domicile*”, “*habitual residence*” та “*residence*” мають різне

тлумачення. Для відповіді на це питання звернемося до системи права Великої Британії.

Правова система Великої Британії базується на співвідношенні між законодавством, судовою практикою та звичаєвим правом. У Великій Британії діє правовий прецедент, але нормативно-правові акти також мають своє місце в правовій системі й можуть бути важливими для розвитку права в певних галузях. Незважаючи на латинське походження поняття *“habitual residence”* і широке його використання у Великій Британії, у цій державі немає його законодавчого визначення, бо це поняття є об’єктом загального права, тобто міститься в судових рішеннях, деякі з яких отримали нормативне значення.

Так, у ст. 36 Рішення Верховного суду Великої Британії в справі А (Діти) (AP) (JUDGMENT In the matter of A (Children) (AP)) процитовано пропозицію судді Лорда Брендона в провідній англійській справі про *“habitual residence”* відповідно до Конвенції про викрадення дітей, Re J (A Minor) (Abduction: Custody Rights) [1990] 2 AC 562, 578: «...поняття *“habitual residence”*, як воно використовується в статті 3 Конвенції, ніде не визначено. Звідси, вважаю, що цей вираз не слід розглядати як термін із якимось особливим значенням, а швидше треба розуміти відповідно до звичайного і природного значення двох слів, які він містить» [5, ст. 36]. Відповідно до ст. 54 цього ж рішення, було зроблено висновок, що: «Всі згодні з тим, що *“habitual residence”* є питанням факту, а не юридичним поняттям, таким як *“domicile”* [5, ст. 54]. Отже, Верховний Суд у цій справі постановив, що *“habitual residence”* є питанням факту й залежить від обставин кожної окремої справи.

Зважаючи на усталену практику, *“habitual residence”* – це місце, у якому в основному базується життя людини, тобто те місце, де особа має соціальні зв’язки, такі як: школа, робота, банківські та соціальні мережі, нерухомість тощо. Для дитини, наприклад, це може бути будинок, який належить її батькам, оскільки це середовище знайоме дитині, і вона там постійно перебуває [7]. Продовжуючи логіку вищевикладеного, припустимо, що людина може покинути свій *“habitual residence”* і перебраться в інше місце, але це нове місце не стає її новим *“habitual residence”* автоматично. У цьому випадку необхідно згадати інший термін – *“residence”*, який також не містить легального

визначення, проте використовується для позначення місця, у якому особа проживає в межах певної юрисдикції, без зазначення сталого зв'язку особи із цією юрисдикцією. Для встановлення цього зв'язку особі необхідно знов налагодити стосунки з місцевою громадою: знайти роботу, зареєструватися в школі, відкрити рахунки в комунальних службах тощо. Отже, потрібний час, який залежно від обставин може варіюватися як від одного тижня, місяця до значно довшого періоду. Питання щодо *“habitual residence”* розглядаються судом виходячи із обставин окремої справи.

Переклад поняття *“habitual residence”* залежить від обставин конкретної справи. Зазвичай його перекладають як «постійне місце проживання» або «звичайне місце проживання». У справі А (Діти) (AP) (JUDGMENT In the matter of A (Children) (AP)) була відзначена різниця між *“habitual residence”* та *“ordinary residence”* [5, ст. 38], де останнє перекладається як «звичайне місце проживання». Тому *“habitual residence”* не можна перекласти так само, як *“ordinary residence”*, отже, єдиним правильним перекладом є – «постійне місце проживання». Однак, з урахуванням волатильності поняття *“habitual residence”*, на нашу думку, більш доцільним був би переклад «стале місце проживання».

Поняття *“residence”* у Великій Британії корелює зі змістом поняття місця проживання фізичної особи. Так, відповідно до ст. 29 Цивільного кодексу України: «Місцем проживання фізичної особи є житло, у якому вона проживає постійно або тимчасово» [1, ст. 29]. Через те, переклад поняття *“residence”* як «місце проживання» є виправданим.

У Великій Британії поняття *“domicile”* насамперед впливає із загального права, проте водночас воно також є об'єктом англійського статутного права. Так, відповідно до Закону про цивільну юрисдикцію та судові рішення 1982 р. (Civil Jurisdiction and Judgments Act 1982), фізична особа має *“domicile”* Сполученого Королівства тоді й тільки тоді, коли: вона є резидентом Сполученого Королівства; характер та обставини її проживання вказують на те, що вона має суттєвий зв'язок зі Сполученим Королівством [3, ст. 41].

Зв'язок *“domicile”* із загальним правом напряду пов'язаний із поняттям «суттєвий зв'язок» (substantial connection). Згідно

з усталеною практикою, суттєвий зв'язок із країною проявляється через: місце народження та становлення, громадянство, родинні узи, місце, з яким людина пов'язує своє майбутнє тощо [7]. Виходячи з цього, поняття “*domicile*” є значно ширшим за “*habitual residence*”, і тлумачення його як «постійне місце проживання» буде неточним.

Кожна людина при народженні набуває “*domicile of origin*”. Зазвичай це є країна, де вона народилася. Однак, якщо людина переїжджає в іншу країну з наміром стати сталим резидентом та пов'язати своє життя із цією країною, то її “*domicile of origin*” змінюється на “*domicile of choice*”, тобто країну, у якій особа бажає змінити свій “*domicile*” [6]. Отже, “*domicile*” – це стійкий зв'язок людини з певною країною, і на відміну від сталого місця проживання (“*habitual residence*”), його складніше змінити. Наприклад, особа може змінити своє стале місце проживання, переїхавши на нове місце і створивши нове соціальне та сімейне оточення. Зміна “*domicile*”, однак, вимагає більш значного розриву з попередньою країною і чіткого наміру побудувати новий стійкий зв'язок з іншою країною: вихід із громадянства попередньої держави та набуття громадянства іншої держави, отримання політичних прав в іншій державі, проходження військової служби в іншій державі, купівля активів в іншій державі та їх продаж у попередній тощо.

В українському законодавстві легальне визначення поняття постійного місця проживання визначено в ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [2]. Звернемо увагу, що ані “*domicile*”, ані “*habitual residence*” не відповідають визначенню поняття постійного місця проживання відповідно цього закону.

Зауважимо, що Велика Британія не єдина країна, що використовує ці поняття. Так, згідно із Цивільним кодексом Іспанії, ця держава також використовує ці правові категорії [4, ст. 40]. Окрім Іспанії впровадили у свої правові системи ці поняття: Індія, Нова Зеландія, Південно-Африканська Республіка, Гонконг тощо.

Отже, тлумачення поняття місця проживання у Великій Британії та інших країнах, які включили це поняття до своїх правових систем, відрізняються від того, що міститься в Цивільному кодексі України та Законі «Про зовнішньоекономічну діяльність», що є причиною появи прихованих колізій у разі застосування норм іноземного права через різне тлумачення того самого поняття

в різних країнах. Згідно зі статтею 7 Закону України «Про міжнародне приватне право», при вирішенні таких колізійних питань, під час правової кваліфікації понять, необхідно користуватися правом іноземної держави через неможливість їх визначення шляхом тлумачення правом України.

Список використаної літератури

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 1 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 14.04.2023).
2. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII : станом на 4 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 19.04.2023).
3. Civil Jurisdiction and Judgments Act 1982 : Act of the Parliament of the United Kingdom of 13.07.1982: as of 8 August 2022. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1982/27/contents> (date of access: 13.04.2023).
4. The Civil Code of Spain : Law of Spain of 24.07.1889: as of 6 October 2015.
5. The Supreme Court. JUDGMENT In the matter of A (Children) (AP), 09.09.2013.
6. Davies E. What is the difference between habitual residence & domicile? Nelsons. URL: <https://www.nelsonslaw.co.uk/habitual-residence-domicile/> (date of access: 13.04.2023).
7. What is the difference between habitual residence & domicile? MGLegal Solicitors. URL: <https://www.mglegal.co.uk/what-is-the-difference-between-habitual-residence-domicile/> (date of access: 13.04.2023).

К. К. Мальцева

*студ. I курсу магістратури
спеціальність «Право»*

Науковий керівник: д. ю. н., доц. Є. Д. Стрельцова

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОНОСАМЕНТУ В СУЧАСНІЙ ПРАКТИЦІ ТОРГОВЕЛЬНОГО МОРЕПЛАВСТВА

Морське перевезення вантажу здійснюється на підставі договору перевезення між перевізником і вантажовідправником, який на практиці підтверджується транспортними документами. Вони містять відомості про сторони договору перевезення, вантажі та умови перевезення [1, ст. 133–134]. Однак роль транспортних

документів може бути складнішою, ніж просто докази. Деякі транспортні документи можуть виконувати функції правовстановлюючих документів, що означає, що самі документи можуть представляти товар і дають право їх власникам вимагати доставки товару від перевізника. Ця функція транспортних документів відіграє важливу роль у закордонних продажах, дозволяючи продавцю продавати товари, поки вони перебувають у дорозі.

Протягом століть єдиним транспортним документом, який використовувався при морських перевезеннях вантажів, був коносамент, з'ясуванню деяких особливостей застосування якого присвячені ці тези.

Коносамент має довгу історію, і протягом різних періодів цей документ мав різні значення, зазнав великих змін у формі, змісті, характеристиках і функціях. У своїй первісній формі коносамент був простим свідоцтвом, який підтверджував, що вантаж був прийнятий до перевезення, але пізніше він став документом про право власності, а також доказом договору перевезення. Подіями, які вирішальним чином вплинули на його подальший розвиток, стали поява індосаменту як правової конструкції та розвиток комунікацій: індосамент уможливив продавати / переуступати коносамент, а розвиток комунікацій зробив можливим те, що коносамент міг досягти порту призначення раніше судна [2, с. 237]. Саме розвиток технологій у сучасному судноплаванні, різноманітність товарів, що перевозяться морським транспортом, швидші темпи перевезень на відміну від минулого, що є безсумнівною перевагою, водночас породжує певні проблеми, пов'язані з особливостями використання коносаменту, які потребують вирішення. Звернемо увагу на одну з таких проблем, яка виникає під час вантажних перевезень.

Йдеться про випадки, коли вантаж досягає порту призначення раніше, ніж коносамент, або через затримку у зв'язку із банківськими операціями, або через повільність поштових служб тощо. Наприклад, перевезення окремих видів вантажів (нафта, газ) на коротких морських маршрутах зазвичай буде доставлено в коротші терміни, ніж відповідні документи.

У таких випадках перевізник опиняється перед вибором – чи наполягати на пред'явленні коносаменту в обмін на вантаж у порту призначення, чи видати вантаж без коносаменту, що може

спричинити наслідки, пов'язані з порушенням виконання його зобов'язань за договором перевезення. Отже, якщо перевізник наполягає на пред'явленні коносаменту, оскільки йому може бути невідома особа одержувача коносаменту, тоді він може бути зобов'язаний тримати вантаж на борту судна, якщо немає складських приміщень, під час очікування для представлення оригінального коносаменту. Це так само може призвести до кількох проблем, таких як відповідальність за плату за простої судна в порту, або відшкодування збитків, які може вимагати перевізник, якщо він є фрахтувальником, за затримання вантажу. Судновласник також може ризикувати втратити наступний чартер. Перевізник, безсумнівно, буде стурбований своїм розкладом, особливо в лінійному сполученні. Крім того, затримка може вплинути на власника вантажу, оскільки ціни на товари часто коливаються.

Якщо перевізник впевнений в ідентичності одержувача вантажу й доставляє вантаж без отримання оригіналу коносаменту, він може ненавмисно доставити вантаж «неналежній» особі й буде нести відповідальність за виплату повної вартості цього вантажу законному власнику [1, ст. 179]. У багатьох випадках перевізник не зможе захистити себе в цій ситуації та може поставити під загрозу право обмежити свою відповідальність відповідно до застосованих режимів і конвенцій.

Третім варіантом для перевізника є вимагати відшкодування від вантажовідправника чи одержувача перед доставкою вантажу без пред'явлення коносаменту. Найнадійнішим відшкодуванням для перевізника буде банківська гарантія, однак перевізник має вимагати корпоративну гарантію/відшкодування.

Деякі чіткі положення для захисту перевізника в таких обставинах викладені, наприклад, у стандартній формі GAFTA 100 у торгівлі зерном, яка передбачає, що «у випадку, якщо товаросупровідні документи недоступні після прибуття судна в пункт призначення, продавець може надати інші документи або відшкодування, що дає Покупцям право на доставку товарів, й оплата здійснюється Покупцями в обмін на те саме» [3].

На міжнародно-договірному рівні також передбачено використання електронних транспортних записів, які виступають як еквівалент до паперових, зокрема, відповідні норми закріплені

в Конвенції ООН про договори міжнародного перевезення вантажів повністю або частково морським транспортом (Роттердамські правила), яка, втім, ще не набрала чинності [4, ст. 8–10]. Незважаючи на те що Конвенція містить положення, які спрямовані на адаптацію до технологічних викликів, інформаційна безпека ї все ще викликає занепокоєння. Для подолання можливих проблем зроблено дві пропозиції щодо встановлення безпечних електронних транзакцій, які були включені в типові Правила для електронних коносаментів 1990 р. та Організація електронного реєстру коносаментів (BOLERO) [5].

BOLERO зробила прорив та фактично заклала підвалини для відмови від паперової форми. Однією з помітних спроб зробити електронні коносаменти функціонально та юридично еквівалентними паперовим була створена система essDOCs. Як і в системі BOLERO, доступ до essDOC можуть отримати лише зареєстровані користувачі. Однак однією з переваг essDOCs у порівнянні із системою BOLERO є те, що вона може в електронному вигляді відтворити аспект паперового коносаменту як документ, що встановлює право [5]. Також треба зазначити, що останнім часом була зосереджена увага на новаторських цифрових стандартах для загального застосування з метою полегшення взаємодії між платформами. Із цією метою у 2019 р. було створено Асоціацію цифрових контейнерних перевезень та Альянс FIT (Майбутнє міжнародної торгівлі), що складається з таких установ, як BIMCO, SWIFT та ICC, у 2022 р. Завдяки цим зусиллям нині існують відповідні цифрові стандарти для контейнерних, балкерних та танкерних коносаментів та відповідних умов фінансування [6].

Отже, електронні коносаменти стають стандартним способом передачі права власності та доказом існування та змісту договору морського перевезення вантажів. Вони швидші, економніші та безпечніші для передачі порівняно зі звичайними паперовими документами. Не кажучи вже про те, що ними можна користуватися безконтактним шляхом та віддалено в розподілених командах за допомогою цифрових підписів. Отже, у сучасній практиці світового торговельного мореплавства всі зацікавлені учасники індустрії, у тому числі великі судноплавні компанії, вантажовласники, страховики та ін. сприяють цифровій трансформації глобальної торгівлі та покращують операційну ефективність.

Список використаної літератури

1. Кодекс торговельного мореплавства України : Закон України від 23.05.1995 р. № 176/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр#Text>
2. Коструба А. В. Особливості передачі майнових прав, які становлять зміст коносаменту, у правовідносинах про передачу майна у власність. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського Серія «Юридичні науки»*. Том 19 (58), № 2. 2006. С. 232–239. URL: <https://hal.science/hal-02471352/document>
3. Contract No.100. The Grain and Feed Trade Association. URL: https://www.gafta.com/write/MediaUploads/Contracts/2022/100_2022.pdf
4. United Nations Convention on Contracts for the International Carriage of Goods Wholly or Partly by Sea, New York, 2008 (the “Rotterdam Rules”). URL: https://uncitral.un.org/en/texts/transportgoods/conventions/rotterdam_rules
5. Electronic Bill of Lading: How to Go Paperless with Bolero, essDOCS, e-title, and edoxOnline. *Altexsoft Blog*, 18 November 2019. URL: <https://www.altexsoft.com/blog/electronic-bill-of-lading-software/>
6. Grant Eldred, Chris Ward. Digitalisation of international trade documents – when will the future cometh? *Penningtons Manches Cooper LLP*. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=1e2019db-fca1-4ff6-b012-dc647449da76>

Н. Д. Михальченко

студ. I курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. О. І. Донченко

ОСТРАКІЗМ ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ В СТАРОДАВНІЙ ГРЕЦІЇ

У навчальній та науковій літературі ostrakism або ostrakofo-riyu визначено як екстраординарний «суд черепків» у Стародавній Греції і традиційно пов'язують із реформами Клісфена, що датовано приблизно 507 р. до н. е., хоча в тому чи іншому вигляді він існував і раніше [1, с. 317]. Головною метою його запровадження було охорона держави від перевороту та захоплення влади тираном.

За допомогою такого явища як ostrakism ми можемо дослідити та зрозуміти, як діяла та працювала демократія в Стародавній Греції, як вона вплинула на розвиток тогочасної правової системи.

Остракізм дав початок багатьом іншим процесам, які діють і в сучасних політичних та правових системах. Дослідженням цього явища займалися багато вчених, зокрема, Х. В. Хлабистова, Т. О. Матвєєва, Л. І. Яковлева.

Сутність остракізму зводилася до того, що щороку навесні скликалися екстрені народні збори, які голосуванням визначали, чи немає серед громадян осіб, небезпечних для громадянської свободи. Якщо такі виявлялися, то збори скликалися вдруге, і тоді кожен їх учасник писав на глиняному черепку (остраконі) ім'я того, хто, на його думку, був небезпечним. Засуджений більшістю голосів видалявся за межі Аттики на десять років. Після закінчення цього строку можна було повернутися до Афін із відновлюванням усіх громадянських прав, які належали особі до засудження [2, с. 46].

Проте, при повному позбавленні прав засуджений не мав права брати участь в Народному зібранні, займати державні посади, звертатися зі скаргою до суду, відвідувати театри, свята тощо. Так, можемо погодитися, що «у Стародавній Греції остракізм як політико-правовий інститут відіграв важливу роль у захисті демократії від загрози тиранії з боку сильних (у політичному аспекті) осіб» [1, с. 317]. Для попередження можливих намагань реставрації колишнього ладу з боку родової аристократії, Клісфен «вводить процедуру остракізму, яка була політичною мірою, а не кримінальним покаранням» [3, с. 352].

Водночас остракізм, як інститут примусу та механізм громадського контролю над аристократією, передбачав низку процедурних моментів, завдяки яким ризик будь-яких зловживань значно знижувався [1, с. 319].

По-перше, це вимоги обов'язкового щорічного попереднього голосування щодо майбутнього проведення остракізму (прохіротонія).

По-друге, це вимога щодо кількості голосів, достатніх для вигнання особи за межі полісу (це питання залишається дискусійним, але приблизно від 6000 голосів).

По-третє, це вимоги щодо демократичного способу прийняття рішення, тобто пряме голосування демосу відбувалося під час еклесії, а не через уповноважених представників, як це було в гелієї.

І, нарешті, останній дієвий фактор, який попереджав зловживання – це можливість відповідальності ініціатора остракізму,

позаяк такий політичний або громадський діяч, підтримуючи звинувачення, сам ризикував бути вигнаним з полісу й такі випадки були в історії.

Отже, за своєю природою ostracism, як позасудове вигнання з політичних мотивів найбільш впливових громадян із поліса на фіксований строк, все ж таки був профілактичним заходом, спрямованим на усунення потенційної загрози з боку таких впливових політичних діячів полісу.

Проте із часом, попри дієвість і ефективність запобіжних процедурних моментів, інститут ostracism почали використовувати як зброю в політичній боротьбі представників найвищого рівня правлячої еліти. Дійсно, «за таких умов ostracism перетворився на своєрідні «антивибори», що супроводжувалися технологіями, відомими й учасникам сучасного електорального процесу, серед яких популярні дифамація, пропаганда, маніпуляція громадською думкою (через театр, виступи ораторів тощо), підкуп, домовленості між гетеріями політичних діячів тощо [1, с. 319].

Отже, в умовах розвинутої демократії ostracism із механізму громадського контролю над аристократією трансформувався в засіб політичної боротьби. Погоджуємося що «саме афіняни розробили та втілили в життя крайню форму делегітимації політичного лідера – ostracism» [4, с. 45].

Водночас вірною є думка, що «превентивний характер ostracism та застосування політичної відповідальності до потенційних тиранів чи ворогів демократії суперечить головному принципу юридичної відповідальності – «немає покарання без злочину» [1, с. 319]. Це передбачає, що в сучасних суспільствах і правових державах не можуть бути застосовано елементи ostracism, хоча історико-правовий аналіз цього інституту дає змогу глибше оцінити перспективу сучасних спеціальних люстраційних заходів.

Список використаної літератури

1. Хлабистова К. В. Еволюція поняття люстрації з часів Античності до XX ст. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 315–325. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/138/2/27.pdf> (дата звернення: 01.04.2023).
2. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посібник / О. М. Джу́жа, Т. А. Третя́кова, В. С. Калиновський та ін. К. : НАВС, 2012. 376 с.

URL: <https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/idp/NP-IDP-ZK.pdf> (дата звернення: 01.04.2023).

3. Матвеева Т. О. Державний лад і право Давніх Афін. *Форум права*. 2014. № 1. С. 350–361. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2014_1_62 (дата звернення: 01.04.2023).
4. Яковлева Л. І. «Дамоклів меч» влади: чинники легітимності в Античних Афінах. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2018. Випуск 2 (38). С. 40–45. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/152902/152000> (дата звернення: 01.04.2023).

О. І. Міщенко

студ. I курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. О. І. Донченко

ЩОДО ДЖЕРЕЛ МУСУЛЬМАНСЬКОГО ПРАВА

Мусульманське право, відоме як шариат, базується на принципах та законах, що зазначені в ісламських святих книгах. Ці книги мають велику значимість для мусульманської спільноти. У загальному понятті мусульманське право – це своєрідна релігійно-правова доктрина, яка виступає складовою частиною соціально-релігійного світогляду – ісламу, і має своєрідний підхід до розуміння правової норми та правової системи, бо нерозривно пов'язана з релігійною догмою [1, с. 39].

Треба зазначити, що шариат утворився в межах Арабського халіфату і згодом набув світового значення. Він еволюціонував разом із мусульманською державністю від невеликої патріархально-релігійної общини на початку VII ст. (за часів пророка Мухаммеда) до великої імперії у VIII–X ст. (за правління Аббасидів та Омейядів) [1, с. 39–40].

У науковій літературі підкреслено, що провідна роль у становленні ісламу й шариату належить Пророку Мухаммеду (570–632 рр.), якого відповідно до ісламської традиції Аллах обрав пророком і Мухаммед доніс до людей божественне відкриття. За допомогою релігійних норм ще за часів Пророка Мухаммеда почалося регулювання шлюбно-сімейних відносин, тобто саме релігійні норми лягли в основу сучасного законодавства мусульманських держав [1, с. 40].

Завдяки успішним захватницьким війнам із Візантією та Іраном араби створили велику феодальну державу, яка спочатку була централізованою. Керували арабською державою халіфи («заступники» пророка) з династії Омейядів та Аббасидів [2, с. 187]. Закони шаріату стали основними і для народів Середньої Азії, Закавказзя, Західної Африки, Іспанії та Північно-Східної Азії, хоча відомо, що адаптація шаріату до місцевих умов потребувала більшого вияву в ньому місцевих особливостей і розбіжностей із приводу тлумачення окремих правових інституцій та рішення окремих правових суперечностей [3, с. 95].

Найвищим авторитетним джерелом мусульманського права є Коран. Упорядкування Корану розтяглося на кілька десятиліть. Канонізація його змісту й упорядкування остаточної редакції відбувалася за часів правління халіфа Омара (644–656 рр.) [4, с. 268]. Вплив Корану на духовний і суспільний розвиток народів Сходу дає право віднести його до найцінніших здобутків культурного поступу всього людства. Він містить регламентації релігійних обрядів, моральні приписи і правові настановлення, визначає звичаї і традиції, найважливіші моменти життя та манеру поведінки. Регулюючи всі сфери життя, Коран своїми оповідями, настановами, наказами та заборонами формулює людську моральність та етичні норми в суспільстві [5, с. 218–219].

Із самого початку утворення перших общин іслам як релігія був дуже універсальний і відстоював принципи неподільності світської і духовної влади. Ідеї всемогутності та монотеїстичності Аллаха стали провідними. Під час створення арабами першої ісламської держави на довгі століття визначилася не тільки основа політичної системи, а й характер соціальної структури суспільства [3, с. 94].

Коран складається з 114 глав (сур), що містять 6219 віршів (аята). Приписи, що відносяться до правил поведінки мусульман, нараховують біля 500 віршів, а власне правові – не більш ніж 80 [4, с. 268]. Сури Корану діляться на дві групи: мекканські та мединські.

Мекканські сури – це сури Корану, які були послані під час перебування пророка Мухаммада в Мецці із 610 до 622 р. (всього 86), і стосуються проблем віри в одиничність Аллаха, у майбутнє життя, у пророцтво Мухаммада, морально-етичних аспектів (милосердя, духовності, правдивості, скромності, смиренності,

богобоязливості) тощо. Мекканські сури фактично не містять у собі законів, проте вони становлять їх основу.

В одкровеннях мединського періоду велике значення відводиться соціальним, економічним питанням, проблемам війни і світу, права, родинним стосункам. Божественні веління у ряді випадків посилалися поступово, від легших форм до складніших, наприклад, спочатку мусульмани молилися двічі в день, а потім прийшло веління про п'ятикратну молитву. Сури мединського періоду в основному містять численні культові, юридичні та етичні приписи, оскільки саме в Медині Пророк став реалізовувати релігійно-правові норми ісламу [5, с. 220].

Другим джерелом мусульманського права є Сунна – життєпис Пророка Мухаммеда, це закони, які Бог дає людині, будуючи своє життя згідно з якими, людина зможе досягти певних благ, але стосуються вони насамперед духовної сторони людського життя [1, с. 41]. Складається Суни із численних розповідей-хадисів про судження і вчинки самого Мухаммеда. Із Сунни також виводяться норми шлюбного, спадкового, доказового й судового права, правила про рабів тощо.

Хадиси сунни, незважаючи на їх обробку, містили багато положень, що суперечили одне одному і вибір найбільш «достовірною» із них цілком покладався на розсуд богословів-правознавців та суддів. Вважалося, що мають силу лише ті хадиси, що були переказані послідовниками Мухаммеда, причому, на відміну від суннитів, шиїти визнавали дійсними лише ті хадиси, що пішли ще від халіфа Алі та його прихильників. По суті розкол в ісламі відбувся через різне відношення до сунни [4, с. 269].

Окремим джерелом шаріату стала також і іджма, яку розглядали як судження з тих чи інших питань найавторитетніших членів ісламської громади. Іджма розвивалася як у вигляді інтерпретацій Корану та Сунни, так і шляхом формування нових правових норм, що виникли вже після смерті Муххамеда [3, с. 95]. Велика роль іджми в розвитку шаріату полягала в тому, що вона дозволяла правлячій релігійній верхівці Арабського халіфату створювати нові правові норми, пристосовані до змінюючих умов феодального суспільства, а також такі, що враховували специфіку завойованих країн. До іджми як джерела права, що доповнювало

шаріат, примикала і фетва – це рішення і думки окремих муфтіїв із правових питань [4, с. 269].

У науковому дослідженні І. Л. Георгізової зазначено, що одним із найнедосконаліших джерел шаріату протягом становлення арабської держави став кияс – судження, що виноситься за аналогією, провідний принцип практичного дослідження правових питань у зв'язку з тим, що існують проблеми, щодо яких немає прямих вказівок у ісламських першоджерелах. Відповідно до киясу, правило встановлене Кораном, Сунною або іджмою, може бути застосованим у випадку непередбаченому джерелами. Хоча в руках окремих судій кияс часто перетворювався на особисту зброю, у цілому, він не тільки дозволяв швидке врегулювання нових суспільних відносин, але і сприяв звільненню шаріату від оков ісламської теології [3, с. 96].

Як додаткові джерела права шаріат припускав і місцеві звичаї, що не ввійшли безпосередньо в саме мусульманське право в період його становлення і не суперечили його принципам і нормам. При цьому признавалися правові звичаї, що склалися в самому арабському суспільстві – урфи, а також у численних народів, підкорених у результаті арабських завоювань або зазнавших у пізніший час впливу мусульманського права – адати.

Джерелом мусульманського права виступали укази й розпорядження халіфів – фірмани. У подальшому в інших мусульманських державах із розвитком законодавчої діяльності як джерела права стали розглядатися і відігравати зростаючу роль, особливо в Османській імперії, закони – кануни [4, с. 269].

Загальною рисою джерел мусульманського права є їхня значущість для життя мусульманської спільноти та збереження культурних традицій і вірувань. Для мусульман право має духовний вимір, адже воно базується на релігійних принципах та нормах, які є святыми для них. Крім того, у джерелах мусульманського права можна знайти відповіді на питання, що стосуються життя мусульман у різних сферах, від особистого життя до соціального, економічного та політичного життя. Отже, джерела мусульманського права є важливим елементом для розуміння мусульманської культури та її впливу на сучасне суспільство. Їхня значущість полягає у тому, що вони не тільки регулюють права та обов'язки мусульман, але й допомагають зберігати їхні культурні традиції та ідентичність.

Список використаної літератури

1. Легка О. В. Джерела мусульманського права. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2015. Вип. 6. С. 37–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/arvcu_2015_6_7 (дата звернення: 01.04.2023).
2. Історія держави і права зарубіжних країн : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки ; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М., та ін. ; вступ. слово О. М. Бандурки]. Харків : Майдан, 2020. 618 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9481/Bandurka_istoriya_prava_zarubizh%20.pdf (дата звернення: 01.04.2023).
3. Георгізова І. Л. Мусульманське право як соціальне явище середньовічного арабського суспільства. Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки. 2011. Вип. 212. С. 94–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuI_2011_212_18 (дата звернення: 01.04.2023).
4. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. і доп. : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури. 2008. 730 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/13-Istor_derzh_prava_Bostan.pdf (дата звернення: 01.04.2023).
5. Комленко О. Джерела мусульманського права. Науковий вісник Чернівецького університету. Філософія. 2013. Вип. 665–666. С. 218–222. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_fil_2013_665-666_41 (дата звернення: 01.04.2023).

А. П. Сідошенко

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., доц. Є. Д. Стрельцова

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МАЙНА, ЩО ЗАТОНУЛО В МОРІ

Незважаючи на використання інноваційних технологій для забезпечення безпеки мореплавства, аварії морських суден відбуваються часто, що спричиняє загибель екіпажу, суден, втрату вантажу тощо. Морські судна, їхні уламки в таких випадках можуть бути викинуті на мілководдя чи берег, перебувати під водою в напівзатопленому стані або опинитися на морському дні, отже, стати затонулим майном.

Проблематика цієї теми пов'язана з відсутністю в морському праві єдиного узагальненого визначення поняття майна,

що затонуло в морі, а також недостатнім розкриттям складових цього поняття, що й зумовлює необхідність його дослідження.

У зв'язку із цим метою дослідження є визначення поняття майна, що затонуло в морі, задля його правильного тлумачення та правового регулювання відносин щодо такого майна відповідно до норм морського права.

В Україні визначення поняття затонулого в морі майна передбачено в ст. 120 Кодексу торговельного мореплавства України від 23 травня 1995 р. (далі – Кодекс). Із часів прийняття Кодексу й дотепер визначення не зазнало змін: «Майном, що затонуло ... є судна або інші плавучі засоби, що зазнали катастрофи, будь-які споруди, здатні здійснювати плавання, літальні апарати, їх уламки, обладнання, вантажі та інші предмети незалежно від того, знаходяться вони на плаву чи під поверхнею води, опустилися на дно чи викинуті на мілководдя або на берег» [1, ст. 120].

З огляду на це, у контексті цього поняття під затонулим у морі майном треба розуміти «судна», «плавучі засоби», «споруди», «літальні апарати», «їх уламки», «обладнання», «вантажі» та «інші предмети». Натомість стаття не надає жодних пояснень, що треба розуміти під «іншими предметами», та яким вимогам вони мусять відповідати, щоби перебувати у сфері регулювання цього Кодексу (розд. 4 глави 6 Кодексу), зокрема, підлягати застосуванню нормами щодо підняття, віддалення або знищення такого майна.

Крім того, як зазначено в згаданій вище статті, такі «предмети» не обов'язково є затонулими в буквальному розумінні, тобто такими, що знаходяться під поверхнею води або на дні, вони можуть бути на плаву, викинуті на мілководдя або на берег, що істотно розширює сферу застосування правил глави 6 Кодексу.

Додаткову проблематику у визначенні поняття затонулого в морі майна створює і відсутність універсального визначення поняття «судно» в морському праві. У Міжнародних правилах запобігання зіткненню суден на морі 1972 р. зазначається, що «...судно означає всі види плавучих засобів, включаючи неводотоннажні судна й гідролітаки, що використовуються або які можуть бути використані як засоби пересування по воді» [2, ст. 3].

Найробійська міжнародна конвенція про видалення затонулих суден містить поняття затонулого судна, що є результатом морської

аварії. Цей термін використовується в конвенції для позначення затонулого судна або будь-якої його частини, яке затонуло чи сіло на мілину в результаті морської аварії. До того ж це може бути «будь-який об'єкт, який загублено із судна в морі та який знаходиться на мілині, затонув чи дрейфує в морі» або «судно, яке майже затонуло чи сіло на мілину» й щодо якого є підстави вважати, що більше не вживаються заходи з надання допомоги судну чи будь-якій власності, яка знаходиться в небезпеці [3, ст. 1].

У національному праві наводиться досить неоднозначне визначення поняття судна, стаття 15 Кодексу визначає «торговельне судно» як «самохідну чи несамохідну плавучу споруду...» [1, ст. 15].

Визначення поняття плавучого засобу наводиться в Положенні про корабельну службу Департаменту охорони в Автономній Республіці Крим від 24.05.2013 р. № 332, де зазначається, що це «плавуча споруда, що має механічні установки і призначена для роботи на водних шляхах або в портах» [4, п. 1.3].

Щодо поняття споруд, здатних здійснювати плавання, жодних легальних визначень немає, у морському праві зустрічаються терміни «портові», «берегові», «гідротехнічні», «причальні» споруди тощо, але, на нашу думку, як елемент у визначенні поняття затонулого в морі майна треба розуміти під будь-якими спорудами, здатними здійснювати плавання, плавучі об'єкти, які, на відміну від суден, не можуть постійно перебувати в плавучому стані, а лише приводяться в подібний стан із метою виконання певних робіт або разового переміщення такого майна, наприклад, це можуть бути плоти, металеві конструкції, цистерни, труби, які доставляються на місце їхньої установки тощо.

Під поняттям літальний апарат у Повітряному кодексі розуміється «пристрій для польотів в атмосфері чи космічному просторі» [5, ст. 1].

Уламками зазначених предметів можна вважати відламані або відбиті їхні частини, а обладнанням – усі механізми, прилади, інструменти, які є необхідними для їхньої роботи.

Визначення поняття «вантаж» наводиться в Конвенції про полегшення міжнародного морського судноплавства 1965 р., відповідно до нього: «це будь-які товари і... предмети, що перевозяться на судні, за винятком пошти, судових припасів, судових запасних

частин і спорядження, особистих речей команди й багажу, що слідує з пасажирами» [6, ст. 1].

Отже, недосконало сформоване поняття майна, що затонуло в морі, у національному праві, а також відсутність єдиного узагальненого сформованого визначення в морському праві негативно впливає на використання норм щодо підняття, віддалення чи знищення такого майна, робить це проблемним.

На нашу думку, треба приділити увагу розробленню більш детального визначення цього поняття або додатково розробити пояснення та рекомендації щодо його розуміння, посилаючись на національний та міжнародний досвід.

Список використаної літератури

1. Кодекс торговельного мореплавства України : Кодекс України від 23.05.1995 р. № 176/95-ВР : станом на 1 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр#Text> (дата звернення: 16.04.2023).
2. Конвенція про Міжнародні правила запобігання зіткненню суден на морі 1972 р. : Конвенція Міжнар. мор. орг. від 20.10.1972 р. : станом на 17 листоп. 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_137#Text (дата звернення: 16.04.2023).
3. Найробіська міжнародна конвенція про видалення затонувших суден 2007 р. : Конвенція Міжнар. мор. орг. від 18.05.2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_046#Text (дата звернення: 16.04.2023).
4. Про затвердження Положення про корабельну службу Департаменту охорони в Автономній Республіці Крим Управління державної охорони України : Наказ Упр. держ. охорони України від 24.05.2013 р. № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0961-13#Text> (дата звернення: 16.04.2023).
5. Повітряний кодекс України : Кодекс України від 19.05.2011 р. № 3393-VI : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text> (дата звернення: 16.04.2023).
6. Конвенція про полегшення міжнародного морського судноплавства 1965 р. : Конвенція Міжнар. мор. орг. від 09.04.1965 р. : станом на 21 верес. 1993 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MU65K04U?ed=1965_04_09 (дата звернення: 16.04.2023).

М. В. Указна
студ. III курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. О. О. Нігреєва

ТИМЧАСОВІ ЗАХОДИ У СПРАВІ «ЗВИНУВАЧЕННЯ В ГЕНОЦИДІ» (УКРАЇНА ПРОТИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ)

З початком військової агресії Російської Федерації (далі – РФ) проти України наша держава спрямовує активні дії на висвітлення цієї ситуації перед світовою спільнотою з метою отримати міжнародний захист та припинити свавілля РФ. Зокрема, Україна обрала звернення до Міжнародного Суду ООН (далі – Суд) як один із найефективніших засобів боротьби з агресією РФ.

Метою цієї доповіді є розгляд загального ходу справи та зосередження на положеннях наказу Міжнародного Суду ООН у справі «Звинувачення в геноциді відповідно до Конвенції про попередження злочину геноциду та покарання за нього (Україна проти Російської Федерації)» про призначення тимчасових заходів.

Як відомо, 24 лютого 2022 р. РФ розпочала широкомасштабне вторгнення по всій території України, обумовлюючи свої дії тим, що Україна чинить геноцид проти власного народу. Як наслідок, 26 лютого 2022 р. Україна подала заяву до Суду проти РФ щодо спору, що стосується тлумачення, застосування та виконання Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду й покарання за нього (далі – Конвенція) [1]. У цій заяві стверджується, що жодних дій геноциду на території Луганської та Донецької областей із боку України вчинено не було, а отже розпочата РФ «спеціальна військова операція» є безпідставною та протиправною [2].

Також у документі додано, що для виявлення, покарання та запобігання так званого «геноциду» РФ мусила звернутися до органів Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) відповідно до статті VIII Конвенції або звернутися до Суду відповідно до статті IX Конвенції, а не розпочинати військові дії. Іншими словами, ніщо в Конвенції не уповноважує РФ застосовувати силу проти України як засіб виконання свого зобов'язання за статтею I Конвенції.

З огляду на це, Україна просить Суд оголосити, що жодних актів геноциду на території Донецької та Луганської областей із боку України здійснено не було; винести рішення про незаконність визнання РФ незалежності так званих «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» та проведення «спеціальної військової операції», адже воно ґрунтується на неправдивих твердженнях про геноцид; вимагати повного відшкодування всієї шкоди, завданої РФ під час здійснення військової агресії. Разом із заявою Україна подала запит про вжиття тимчасових заходів із посиланням на статтю 41 Статуту ООН [3] та статті 73, 74 та 75 Регламенту Суду [4], а саме: вимагати від РФ негайного припинення будь-яких дій щодо запобігання або покарання за ймовірний геноцид, забезпечити невжиття військовими або нерегулярними збройними формуваннями РФ жодних заходів зі сприяння військовим діям, метою яких є запобігання або покарання України за вчинення геноциду. РФ також мусить надати гарантії, що не чинитиме жодних дій, які можуть погіршити або розширити наявний спір, а також надати Суду звіт про заходи, вжиті для виконання наказу суду про тимчасові заходи, через тиждень після видання наказу, а далі на регулярній основі, яка буде визначена Судом. Треба зауважити, що порушене провадження обмежене за обсягом, оскільки заява України стосується лише застосування норм Конвенції.

Україна обґрунтувала юрисдикцію Суду щодо цієї справи пунктом 1 статті 36 Статуту Суду та статтею IX Конвенції. Стаття IX Конвенції про геноцид передбачає, що спори між договірними сторонами щодо тлумачення, застосування або виконання Конвенції, включаючи ті, що стосуються відповідальності держави за геноцид або за будь-яке інше діяння, закріплене в статті III, має бути подано до Суду на прохання будь-якої зі сторін спору. Україна та РФ є сторонами Конвенції з 1954 р. Отже, стаття IX Конвенції обумовлює юрисдикцію Суду по цій справі, адже сторони конфлікту дотримуються чітко протилежних поглядів щодо питання виконання або невиконання певних закріплених у ній міжнародних зобов'язань.

У відповідь на заяву України та відкриття провадження РФ висловила позицію щодо відсутності юрисдикції Суду в цій справі та попросила Суд утриматися від вимог та вказівок щодо вжиття

РФ тимчасових заходів із припинення військової агресії проти України, а також вилучити справу зі свого реєстру.

РФ пояснює законність «спеціальної військової операції» на території України статтею 51 Статуту ООН щодо здійснення права на самооборону та міжнародним звичаєвим правом та стверджує, що Конвенція не є правовою основою для військової операції, оскільки не регулює це питання. Відповідач також зазначив, що 24 лютого 2022 р. постійний представник РФ при ООН повідомив Генерального секретаря ООН та Раду Безпеки ООН про позицію РФ та про те, що вона ґрунтується на нормі статті 51 Статуту ООН [5].

РФ стверджує, що у зверненні президента Путіна до громадян РФ дійсно йшлося про геноцид, проте його промову не можна розцінювати як посилання на Конвенцію в якості юридичного обґрунтування дій РФ. Отже, РФ не визнає наявності спору за Конвенцією, а отже, заява та запит України, за словами РФ, виходять за межі Конвенції та юрисдикції суду.

Як правило, Суд виносить рішення про тимчасові заходи лише переконавшись, що положення, на які посилається заявник, “*prima facie*”, тобто «на перший погляд», створюють основу юрисдикції Суду щодо цієї справи. Для цього необхідно встановити, чи дійсно існують розумні підозри вважати, що факт спору щодо тлумачення Конвенції має місце.

У наказі в справі «Звинувачення в геноциді відповідно до Конвенції про попередження злочину геноциду та покарання за нього (Україна проти РФ)» Суд зауважує, що: з 2014 р. державні органи та представники РФ в офіційних заявах посилалися на вчинення Україною актів геноциду в Луганській та Донецькій областях; слідчий комітет РФ з 2014 р. порушив кримінальні справи проти високопосадовців України щодо ймовірного вчинення актів геноциду проти російськомовного населення, яке проживає у вищезазначених регіонах. Водночас комітет посилався на норми Конвенції як такі, що були порушені Україною; постійний представник РФ при ООН звернувся до Генерального секретаря з проханням поширити текст звернення президента Путіна в якості документа Ради Безпеки. У своїй промові Путін підкреслив, що метою «спецоперації» є захист людей від геноциду та його негайне припинення [6].

На підставі вищезазначених фактів із матеріалів справи Суд постановив, що в цьому випадку “*prima facie*” наявні чіткі посилення на Конвенцію обох сторін конфлікту, а отже є фактичні підстави для забезпечення Судом позову України, тобто встановив свою юрисдикцію щодо справи відповідно до статті IX Конвенції. Як наслідок, Суд має повноваження з розгляду та вирішення цієї справи. Отже, Суд правоможний винести рішення щодо вжиття тимчасових заходів, направлене на захист прав заявника. Для цього необхідно встановити зв’язок між правами, захист яких вимагається, та тимчасовими заходами, які пропонує вжити Україна.

Оскільки Конвенція, з огляду на її об’єкт і мету, не закріплює право договірної сторони на застосування сили на території іншої держави з метою попередження або покарання за ймовірний геноцид, Суд вважає, що Україна не має потерпати від військових дій, що здійснюються із порушенням норми статті I Конвенції. Ба більше, Україна не мусить бути об’єктом хибних заяв про геноцид.

Розглянувши запропоновані Україною тимчасові заходи, Суд дійшов висновку, що вони прямо покликані на захист права України, закріпленого в статті I Конвенції, а також на запобігання загострення існуючого спору.

Зважаючи на терміновість справи та реальний неминучий ризик завдання шкоди заявленим Україною правам, Суд вирішив, що необхідно вжити такі тимчасові заходи: РФ повинна негайно зупинити військові дії, які вона розпочала 24 лютого 2022 р. на території України; гарантувати, що будь-які військові або нерегулярні збройні формування, якими вона може керувати або підтримувати, а також будь-які організації та особи, які можуть підпадати під її контроль або керівництво, не вживатимуть жодних заходів для сприяння військовій операції; обидві сторони спору повинні утримуватися від будь-яких дій, які можуть загострити чи подовжити спір у Суді, чи ускладнити його вирішення [2].

Треба зазначити, що РФ не взяла участь в усному провадженні Суду, проте неявка однієї зі сторін по справі не може становити перешкоду для вжиття тимчасових заходів, тобто, неучасть сторони в провадженні на будь-якій стадії справи не може за жодних обставин вплинути на дійсність рішення Суду.

Розпорядження Суду про тимчасові заходи, відповідно до статті 41 Статуту, мають обов'язкову силу, тобто, створюють міжнародні правові зобов'язання для будь-якої сторони, якій вони призначені. Отже, встановлення юрисдикції Суду щодо справи про звинувачення України в геноциді та наказ Суду про вжиття тимчасових заходів має вирішальне значення для подальшого розвитку ситуації в Україні, захисту прав нашої держави та притягнення РФ до міжнародно-правової відповідальності.

Список використаної літератури

1. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. URL: <https://iccforum.com/genocide-convention> (accessed at 23.10.2022).
2. Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation): the ICJ Order of 16 March 2022. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220316-ORD-01-00-EN.pdf> (accessed at 23.10.2022).
3. Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice. URL: <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf> (accessed at 23.10.2022).
4. International Court of Justice. Rules of Court. URL: <https://www.icj-cij.org/en/rules> (accessed at 23.10.2022).
5. Document S/2022/154 of the Security Council. URL: file:///C:/Users/Админ/Downloads/S_2022_154-EN.pdf (accessed at 25.10.2022).
6. Промова Путіна щодо початку проведення «спецоперації». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/31719676.html> (дата звернення: 25.10.2022).

Р. Р. Херріман

студ. I курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. І. В. Борщевський

ТИПОЛОГІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ (ФОРМАЦІЙНИЙ ПІДХІД)

Типологія – це теорія про типи тих чи інших явищ про «поділ» усіх держав, що існували в минулому й існують у теперішньому часі. Поділ держав на типи покликаний з'ясувати, чиї інтереси виражали й обслуговували держави, об'єднані в даний тип [1, с. 50].

Типологія держави і права надає можливість зрозуміти перебіг природно-історичного розвитку явищ і послідовного переходу їх від одного якісного ступеня до іншого, від одного типу держави і права до іншого [2, с. 100].

Формаційний підхід заснований на марксистському вченні про зміну суспільно-економічних формацій (їх базис – тип виробничих відносин), кожній із яких відповідає свій історичний тип держав. Рабовласницькій суспільно-економічній формації відповідає рабовласницький тип держави, феодальній – феодальний, буржуазній – буржуазний.

Формація – це історичний тип суспільства, що ґрунтується на певному способі виробництва. Перехід від однієї суспільно-економічної формації до іншої [1, с. 51].

При такому підході держава набуває суто класової визначеності, виступаючи як диктатура економічно пануючого класу. Три основні типи експлуаторських держав (рабовласницький, феодальний, буржуазний), К. Маркс, Ф. Енгельс, В. І. Ленін виділяли й останній (неексплуаторський) історичний тип – соціалістичну державу, яка в найближчій історичній перспективі мусить перерости в громадське комуністичне самоврядування.

Класово-формаційний підхід до типології держав був єдиним у вітчизняній науковій і навчальній літературі до 90-х років ХХ ст. [1, с. 52].

Формаційний підхід має свої достоїнства й хиби. Хибою формаційного підходу є переоцінка класово-економічного чинника. Поза полем його зору залишається величезний пласт культурно-ціннісних ідей і уявлень, котрі не можна схарактеризувати як класові [1, с. 54].

Недоліками формаційного підходу до типології держави і права є такі:

1. Надаючи увагу продуктивним силам і виробничим відносинам, розстановці класових сил у суспільстві й розглядаючи їх як основні причини зміни суспільно-економічних формацій, цей підхід не враховує культурних, національних, мовних, релігійних чинників у становленні й розвитку держави і права. Тому деякі держави і правові системи, що належать до одного типу, є за своїм змістом абсолютно різними.

2. З'ясована К. Марксом послідовна зміна однієї соціально-економічної формації іншою, одного типу держави і права іншим далеко не бездоганна, страждає схематизмом і однолінійністю. Світова історія показує, що не всі держави у своєму розвитку укладаються в цю схему, тобто є і винятки з марксистської типології.

3. За переходу від однієї соціально-економічної формації до іншої, від одного типу держави до іншого держава перебуває в стані перехідного типу (міжтиповий стан), при якому поєднує в собі ознаки держав обох типів. Проте оскільки перехідний період може тривати не одне десятиліття, а перехідний стан у розвитку держави і права, суспільства загалом містить у собі кілька можливих варіантів подальшого розвитку, нівелюється пізнавальна цінність визначення перехідного стану держави [2, с. 100].

Однак треба віддати належне формаційному підходу в тому, що він привернув увагу до істотної ролі чинників економічного порядку, що впливають на формування держав і зміну їх типів; до поетапності та природності історичного характеру їх розвитку. Не можна повністю відкидати класифікацію держав за історичними типами (рабовласницька, феодальна, буржуазна). Критерій такого поділу обмежені певними рамками – «базисними», класово-економічними; що за формаційними межами залишено багато історичних явищ, які становлять глибинну сутність суспільства й держави [1, с. 54].

Переваги формаційного підходу: акцентування уваги на істотній ролі економічних відносин у формуванні держав і зміні їх типів; підкреслення класової сутності держави (інтереси якого класу виражає); розгляд розвитку держав у поетапності і природності історичного характеру.

Вади формаційного підходу: переоцінка класово-економічного чинника, що не завжди має і може мати вирішальне значення в процесі утворення держави, поступаючись провідній ролі інших чинників; залишення поза полем зору величезного шару культурно-ціннісних ідей і уявлень, що не можуть бути охарактеризовані як класові; розгляд соціалістичної держави як антикапіталістичної і заперечення її наступності; невиправдане вихваляння соціалістичної держави як вищого й останнього

історичного типу; породження міфу про суспільство комуністичного самоврядування [1, с. 54].

Список використаної літератури

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 625 с.
2. Теорія держави і права : підручник / за ред. д. ю. н. А. С. Васильєва. Київ : КНТ, 2010. 464 с.

Розділ 2

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У ПРИВАТНО-ПРАВОВІЙ СФЕРІ

А. М. Андреев
студ. III курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: д. ю. н., проф.,
засл. юрист України І. С. Канзафарова

ПРОБЛЕМА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ (В КОНТЕКСТІ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ)

Актуальність теми цього дослідження зумовлена такими чинниками. Життя людини є найважливішим соціальним благом, невідокремлюваним від особистості, усі інші блага мають співвідноситися з ним. Заборона евтаназії є обмеженням права особи розпоряджатися своїм життям. Продовження лікування людини, яка зазнає нестерпних фізичних та моральних страждань, можна розглядати як порушення норми ч. 2 ст. 289 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), яка встановлює, що фізична особа не може бути піддана жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню.

Вивчення питання щодо можливості легалізації евтаназії в Україні необхідно починати з аналізу права людини на життя, яке було і є предметом досліджень багатьох учених-правознавців. Так, Н. В. Кальченко вважає, що право на життя – це природна, невід’ємна від людини можливість захисту недоторканності життя і свободи розпорядження нею, гарантована нормами внутрішнього законодавства й міжнародно-правовими актами. Право на життя можна розглядати в об’єктивному та суб’єктивному значенні. В об’єктивному значенні це право являє собою сукупність правових норм, що регулюють відповідні суспільні відносини. У свою чергу,

у суб'єктивному значенні право на життя повинно розглядатись як така, що впливає з природи людини, міра свободи індивіда визначати у своїх інтересах власну поведінку зі збереження та розпорядження життям, що становить зміст правовідносин, об'єктом яких є життя, а також вимагати від третіх осіб визначеної поведінки або утримання від неї [1, с. 77–78].

Розглядаючи право на життя, необхідно визначити також його зміст. А. В. Соловйов зазначає, що цивільно-правовий зміст права людини на життя розкривається через такі можливості, як право на розпорядження своїм життям, право піддавати своє життя ризику, право людини на самозахист життя, право вимагати від інших осіб утримуватися від протиправного позбавлення життя людини, право вимагати від інших осіб створення умов для зниження ризику для життя, право очікувати захисту свого життя з боку інших осіб, право на проведення (не проведення) евтаназії. В. Погорілко в зміст права на життя включає: а) проведення державою миролюбної політики, яка виключає війни та конфлікти; б) заборону вбивств; в) боротьбу зі злочинністю, особливо з терористичними акціями; г) попередження дитячої смертності; д) охорону від нещасних випадків на виробництві; е) профілактику дорожньо-транспортних пригод; є) профілактику пожежної безпеки; ж) заборону смертної кари тощо [2, с. 28–29]. Р. О. Стефанчук зазначає, що зміст права на життя, як суб'єктивного цивільного права, включає в себе активні, негативні повноваження та повноваження захисту. До активних повноважень він відносить благоволодіння, яке полягає в тому, що конкретна особа може бути визнана носієм даного особистого немайнового блага – життя, а також повноваження благовикористання, яке зводиться до того, що фізична особа, як носій цього блага, має право використовувати його для задоволення власних інтересів у будь-який спосіб, що не заборонений законом [3, с. 291–292].

У вітчизняному законодавстві зміст права людини на життя закріплюється, зокрема, у Конституції України та ЦК України.

Так, відповідно до ст. 281 ЦК України, фізична особа має невід'ємне право на життя, захист свого життя і здоров'я та інших осіб від протиправних посягань не забороненими законом засобами. Крім того, поміж іншого, ця стаття встановлює заборону

задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя [4, ст. 281], що є імперативним приписом, який не може порушуватись. А згідно зі ст. 27 Конституції України ніхто не може бути свавільно позбавлений життя [5, ст. 27].

Положення ЦК України та Конституції України є схожими, проте між ними є одна істотна відмінність – норма ЦК України встановлює, що людина не може бути позбавлена життя за жодних обставин, а Конституція України констатує, що людина не може бути свавільно позбавлена життя, тобто Конституція закріплює обмежене право на життя (бо якщо є легальні підстави, позбавлення життя людини не буде злочином), а ЦК – абсолютне. У Конвенції про захист прав і основоположних свобод закріплюються випадки, коли позбавлення життя є правомірним: а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства; б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою; с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання (ч. 2 ст. 2). Також Конвенція передбачає можливість застосування смертної кари на підставі вироку суду (ч. 1 ст. 2).

В окремих країнах ще однією легальною підставою є евтаназія, яка є дозволеною процедурою в Бельгії, Люксембурзі, Нідерландах, Португалії, Швейцарії, Німеччині, Канаді, Колумбії, частині Австралії, деяких штатах США [6, ст. 2].

Евтаназія – це умисне позбавлення життя хворого з метою полегшення його страждань [7]. Я. Триньова під евтаназією розуміє позбавлення життя лікарем смертельно хворого пацієнта, який зазнає сильних фізичних або моральних страждань, здійснене на усвідомлене прохання хворого в суворій відповідності з установленою законом процедурою. Г. Губенко розглядає евтаназію як свідомо дію чи відмову від дій, що призводить до швидкої і безболісної смерті безнадійно хворої людини з метою припинення її страждань [8, ст. 103].

Визначення поняття евтаназії міститься в національному законодавстві окремих країн та міжнародних правових актах. Так, згідно зі ст. 52 Основ законодавства України про охорону здоров'я медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії – навмисного прискорення смерті або умиртвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань [9, ст. 52]. У декларації ВООЗ з евтаназії 1987 р. закріплено, що акт навмисного переривання

життя пацієнта, навіть виконаний на прохання самого пацієнта або на прохання його найближчих родичів, є неетичним [10]. За визначенням законодавства Нідерландів, «евтаназією називається всяке діяння, спрямоване на те, щоби покласти кінець життю тієї чи іншої особистості, йдучи назустріч її власним бажанням, і виконане незацікавленою особою» [11, ст. 28].

Евтаназія поділяється на різні види. Так, залежно від поведінки медичного працівника, виокремлюють активну та пасивну евтаназію. За активної евтаназії смерть невиліковно хворій особі заподіюється з метою припинення її страждань лікарем, шляхом введення цій особі лікарських засобів у надмірній дозі або інших засобів, або вчинення інших дій, що призводить до настання смерті такої особи. Пасивна евтаназія зводиться до припинення лікарем надання медичної допомоги невиліковно хворому з метою припинення його страждань, що призводить до смерті такої особи [8, ст. 103].

Реалізація норм права – зумовлена правовими приписами правомірною поведінкою учасників суспільних відносин. Під реалізацією норм права М. Д. Гнатюк розуміє реальне, практичне перетворення в життя формально-визначених правових приписів через правомірну поведінку суб'єктів права (дії чи бездіяльності) з метою задоволення основних потреб людини, суспільства й держави за допомогою способів і засобів, встановлених державою. Однією із форм реалізації норм права є використання – активна поведінка суб'єктів, що відповідає певній правовій нормі і вчиняється за їх власним бажанням [12].

Для того, щоби право на евтаназію була реалізовано в Україні, необхідно: 1) закріпити це право в законодавчих актах, зокрема, у ЦК України та Основах законодавства України про охорону здоров'я; 2) прийняти закон, який би детально регламентував механізм проведення евтаназії; 3) декриміналізувати евтаназію, з внесенням відповідних змін до Кримінального Кодексу України.

Нині в Україні є два законопроекти про евтаназію – один від народної депутатки з партії «Слуга народу» Галини Третякової («Про право на гідну смерть (евтаназію)»), інший – від адвокатки Яни Триньової («Про забезпечення дотримання права людини на гідне закінчення життя»). У багатьох нюансах вони подібні, проте законопроект Яни Триньової більш деталізований [13]. Так,

вона визначає три форми позбавлення життя тяжкохворого пацієнта: евтаназія (коли лікар позбавляє життя хворого термінального пацієнта, що зазнає сильних фізичних чи моральних страждань, на осмислене прохання пацієнта), ортаназія (коли згоду на позбавлення пацієнта життя дають його рідні або офіційні представники) та асистоване самогубство. У законопроекті також визначені ознаки здійснення цієї процедури, регламентовано сам процес її здійснення. Рішення пацієнта про евтаназію, відповідно до законопроекту, розглядає консиліум лікарів.

До недоліків цього законопроекту, на нашу думку, варто віднести такі: 1) дозвіл ортаназії (неможливо дізнатися бажання особи, якій будуть проводити евтаназію; є ризики зловживання з боку родичів, наприклад, з метою отримання спадщини); 2) включення психічних захворювань до переліку підстав для проведення евтаназії (інколи буває важко оцінити ступінь страждань, які завдають ці захворювання).

При впровадженні евтаназії важливо також враховувати думку громадськості. Дослідження «Моральність українського суспільства: ставлення до смерті», проведене Інститутом Горшеніна у 2007 р., продемонструвало, що 48 % українців підтримують ідею запровадження евтаназії в Україні, а таке саме дослідження у 2011 р. показало вже результат у 63 % [15]. Цікавими також є дані, отримані під час опитування лікарів у місті Чернівці у 2005 р.: 46,4 % респондентів виступили за евтаназію і розробку відповідного закону, який б врегулював механізм її здійснення; противниками ідеї легалізації виступили 36 % респондентів, 17 % утрималися від відповіді [16, с. 151].

Як бачимо, одностайної думки щодо легалізації евтаназії не сформувалось. З огляду на складність та важливість цього питання, його можна було б винести на всеукраїнський референдум.

На нашу думку, легалізація евтаназії в Україні можлива, проте із такими застереженнями: 1) запровадження тільки пасивної форми; 2) заборона проведення евтаназії дітям, психічно хворим особам, а також проведення ортаназії; 3) займатися наданням таких послуг мають виключно державні медичні заклади, евтаназія не повинна стати бізнес-індустрією; 4) створення розгалуженої системи органів контролю та оцінки за проведенням

евтаназії; 5) рішення про здійснення евтаназії повинно ухвалюватися виключно колегіально (консиліумом) лікарів.

Отже, евтаназію треба розглядати як складову частину права людини на життя. Її повна заборона може розглядатися як порушення двох особистих немайнових прав: права на життя та права на захист від жорстокого, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження. Водночас варто пам'ятати, що сьогодні евтаназія дозволена в країнах, що мають високорозвинену правову систему та рівень життя. Крім цього, є багато слушних аргументів проти запровадження евтаназії. Саме тому питання щодо запровадження евтаназії повинно вирішуватися на всеукраїнському референдумі (ускладнена процедура), і легалізувати необхідно пасивну евтаназію, яка є менш ризикованою в порівнянні з активною.

Список використаної літератури

1. Слома В. М. Право на життя як особисте немайнове право фізичної особи. *Юридичний вісник*. 2012. № 1 (22). С. 77–81.
2. Кузьменко Я. П. Загальна характеристика права людини на життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 28. Том 1. С. 26–30.
3. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб : монографія. Київ : КНТ, 2007. 629 с.
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 09.04.2023).
5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 09.04.2023).
6. Конвенція про захист прав і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 09.04.2023).
7. Евтаназія. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/2302/evtanaziya> (дата звернення: 09.04.2023).
8. Слома В. М. Питання евтаназії в сучасному суспільстві. *Вісник прокуратури*. 2013. № 1 (139). С. 103–107.
9. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 09.04.2023).
10. Право лікаря на евтаназію: проблеми, судження, пошуки альтернативи. URL: <http://www.mif-ua.com/archive/article/4173> (дата звернення: 09.04.2023).

11. Запорожченко А. О. «Евтаназія» та «право померти легко та гідно»: квітенсенція термінів та їх співвідношення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Вип. 3 (6). С. 26–36.
12. Реалізація норм права. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/tdp-new/info/lection/lec8/tema8.html> (дата звернення: 09.04.2023).
13. Право на життя і відмову від нього. Як у світі змінюється ставлення до евтаназії і чи легалізують її колись в Україні. URL: <https://hromadske.ua/posts/pravo-na-zhittya-i-vidmovu-vid-nogo-yak-u-sviti-zminuyetsya-stavlennya-do-evtanaziyi-i-chi-legalizuyut-yiyi-kolis-v-ukrayini> (дата звернення: 09.04.2023).
14. Біоетичні аспекти правового регулювання ейтаназії та суміжних з нею явищ в Україні : матеріали круглого столу з міжнародною участю, м. Київ, 18 грудня 2018 р. / за редакцією Я. О. Триньової. Київ, 2018. 105 с.
15. Що думають українці про повернення смертної кари (опитування). URL: <https://www.unian.net/society/554754-chto-dumayutukrainsyi-o-vozvraschenii-smertnoy-kazni-opros.html> (дата звернення: 09.04.2023).
16. Безаров Т. О. Евтаназія в контексті медичної практики (за результатами соціологічного опитування, проведеного в місті Чернівці). *Буковинський медичний вісник*. 2005. Т. 9, № 1. С. 149–154.

В. Д. Вініцька

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викл. М. С. Федорко

ЦИВІЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ

Вперше термін «евтаназія» введено Ф. Беконом, який досліджував це питання в праці «Про гідність та примноження наук» у 1605 р. [5] під якою автор розумів надання ефективного знеболювання, яке позбавило б людину страждань.

На сьогодні поняття «евтаназії» є полісемантичним, що поєднує в собі медичний, біологічний, релігійний, правовий, морально-етичний та інші аспекти. Українська дослідниця Н. Мяловицька під евтаназією розуміє «дію або бездіяльність лікаря на вимогу свого пацієнта з метою припинення його страждань, результатом яких є реалізація права на гідну смерть за умови, що пацієнт розуміє і усвідомлює свої дії з дотриманням законодавства» [4, с. 122].

На думку Р. Стефанчука евтаназією є свідомо та умисно вчинювана поведінка (дія, бездіяльність чи рішення) медичного працівника, що спрямована на припинення нестерпних фізичних чи психічних страждань пацієнта та здійснюється за неодноразовим та одно-значним проханням пацієнта чи його законного представника, які є повністю, об'єктивно та своєчасно інформовані про наслідки такого втручання з метою припинення страждань, що має результатом смерть пацієнта [10, с. 305].

Зазначені визначення певною мірою відображають мету евтаназії, умови проведення процедури, суб'єктів проведення та сформульовані з урахуванням існуючих форм евтаназії. Так, у теорії виділяють активну та пасивну евтаназію. Активна евтаназія може існувати в декількох формах: 1) «самогубство, асистоване лікарем», або «асистоване самогубство». Це форма евтаназії за якої пацієнт самостійно, але під наглядом лікаря приймає смертельну дозу препарату; 2) активна евтаназія характеризується тим, що пацієнт сам вмикає / вимикає прилад, що сприяє йому в настанні легкої та безболісної смерті [9, с. 252]. Пасивна евтаназія – це припинення процедур життєзабезпечення, що призводить до настання природної смерті [11, с. 230]. Евтаназію також іноді поділяють на добровільну та недобровільну, зважаючи на волевиявлення самого пацієнта. Добровільна евтаназія виконується на прохання хворого, недобровільна проводиться, коли згода пацієнта неможлива [15].

Не важко помітити, що перелічені форми евтаназії характеризуються певними спільними ознаками. Зокрема, хворий має відчувати безперервні, нестерпні страждання, викликані невиліковою хворобою. Другою спільною ознакою є те, що перервати життя може лише спеціальний суб'єкт – медичний працівник. Водночас діяльність медичного працівника є свідомою та здійснюється у формі дії або бездіяльності. Наступною ознакою є те, що пацієнт має свідомо й наполегливо висловити своє бажання піти із життя, або якщо він не в змозі явно виразити свою волю, то прохання має виходити від його близьких родичів. Єдиною метою евтаназії є припинення страждань хворого, а наслідком процедури є смерть пацієнта [6, ст. 123].

Щодо законодавчого закріплення форм процедури евтаназії, умов надання подібних послуг, особливостей суб'єктного

складу зазначених відносин, підходи зарубіжних країн відрізняються багатовекторністю. На сьогодні асистований суїцид дозволено у Швейцарії, Німеччині, Нідерландах, а також в окремих штатах США (Орегон, Вашингтон, Колорадо, Гаваї, Монтана, Вермонт, Каліфорнія). Пасивну евтаназію дозволено в Аргентині, Чилі, Фінляндії, Франції, Німеччині, Індії, Ірландії, Ізраїлі, Південній Кореї, Швеції, Великобританії. У Швейцарії, Бельгії та Нідерландах послуги з евтаназії надаються не тільки громадянам цих країн, а й іноземцям, що призвело до розвитку так званого «евтаназійного туризму».

За загальним правилом, процедура евтаназії застосовується тільки до повнолітніх дієздатних осіб. Проте, у Нідерландах у вересні 2004 р. було розроблено Гронінгенський протокол, який встановлює критерії для проведення дитячої евтаназії без притягнення до відповідальності лікаря [Verhagen E., Sauer P. J. (March 2005). *The Groningen protocol-euthanasia in severely ill newborns. N. Engl. J. Med.* 352 (10): 959–62]. Наступна вимога процедури евтаназії полягає в тому, що особа, до якої застосовується процедура евтаназії є невиліковно хворою на термінальній стадії хвороби. Проте за законодавством Швейцарії можливим є застосування процедури евтаназії до осіб які не страждають на невиліковні хвороби. Однією з умов евтаназії є перебування невиліковно хворого у свідомості, усвідомлення свого діагнозу та можливих результатів свого лікування. У випадку добровільної евтаназії запроваджено вимогу щодо самостійності прийняття рішення про евтаназію чи суїцид шляхом подання письмової заяви та підписання договору зі своїм лікарем, у присутності свідків.

При пом'якшенні позиції щодо евтаназії в одних державах, у деяких ставиться під сумнів взагалі її легалізація, а на рівні міжнародних організацій дискутується питання допустимих форм евтаназії та вимог щодо процедури її проведення. Так, Комітет із прав людини ООН, який слідкує за виконанням Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, висловив занепокоєння у своїх висновках про держави, які дозволяють евтаназію [12, с. 311]. Зокрема, зазначений Комітет, стурбований масштабами евтаназії та допомоги за самогубства в Нідерландах, закликав до перегляду законодавства в цій галузі.

На сьогодні в Україні евтаназія і суїцид у будь-якому прояві розглядаються як правопорушення. Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1]. Право на життя гарантується Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) [2, ст. 281], а згідно із ч. 3 ст. 52 Основ законодавства України про охорону здоров'я, медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії, навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань [3].

Розробниками Концепції оновлення Цивільного Кодексу була подана пропозиція переглянути питання щодо можливості легалізації пасивної евтаназії та асистованого самогубства з урахуванням практики ЄСПЛ [8, с. 17]. З огляду на зазначене доцільним буде охарактеризувати практику ЄСПЛ щодо застосування евтаназії. Першим вагомим кроком до розвитку евтаназії в практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) є рішення від 29 квітня 2002 р. у справі “Pretty v. The United Kingdom” в рамках якої ЄСПЛ визнав, що «право на життя», яке гарантується ст. 2 Європейською конференцією з прав людини (далі – ЄКПЛ), не може тлумачитися як право на смерть за допомогою сторонньої особи [13]. Пізніше ЄСПЛ у своїй прецедентній практиці змінив власні погляди та фактично визнав право людини на пасивну евтаназію. Наступною показовою справою стала справа “Lambert and others v. France” від 5 червня 2015 р., у рамках якої ЄСПЛ було схвалено процедуру пасивної евтаназії [14] та сформульовано поняття припинення підтримки життєдіяльності людини, яке призводить до настання природної смерті, та евтаназії. Рішення за цією справою базувалося на тому, що законодавство Франції забороняє евтаназію та асистований суїцид, однак, якщо наявні певні обставини, лікар має право припинити підтримку життєдіяльності людини, якщо протягом тривалого часу позитивні зрушення в його лікуванні так і не настали. Тому порушення ст. 2 ЄКПЛ (право на життя) у цьому контексті не відбулося [7, с. 255]. Тобто фактично у 2015 р. ЄСПЛ у певному сенсі дозволив застосування пасивної евтаназії через структуру «непорушення ст. 2 ЄКПЛ», яка містить положення про «право на гідну смерть». Якщо на початку виникнення

евтаназії ЄСПЛ не приймав жодного позитивного рішення щодо її застосування, починаючи з 2015 р. ми можемо говорити про позитивне рішення ЄСПЛ щодо пасивної евтаназії.

Перспектива легалізації евтаназії в Україні супроводжується низкою ризиків та проблем як морально-етичного, так і юридичного характеру. Аналіз наявних форм евтаназії з погляду зловживань із боку зацікавлених осіб, виявляє більші ризики при легалізації активної евтаназії. Головною ціллю евтаназії має бути припинення страждань хворої людини, а отже й застосовуватися вона має тільки щодо невиліковно хворої людини, яка страждає на нестерпні болі та муки. Щодо волевиявлення особи, яка потребує евтаназії, вважаємо, що право на евтаназію можуть мати лише повнолітня, дієздатна особа, яка знаходиться у свідомості, розуміє свій діагноз, добровільно висловлює згоду на проведення евтаназії. Втім, виникає питання щодо волевиявлення термінальних пацієнтів які не мають жодного шансу на життя, проте стан здоров'я не дозволяє ним висловити власну волю. У правопорядках зарубіжних країн згода на евтаназію в зазначених випадках висловлюється представниками хворої особи (родичами, опікунами), що не виключає і певні зловживання з боку останніх. Підставою проведення процедура евтаназії має бути відповідний договір про надання послуг з евтаназії між медичним центром і пацієнтом (або його представником), який доцільно розробити типовим. Втім виникає питання оцінки прав та обов'язків лікаря при прийнятті рішення про евтаназію, про межі його повноважень, визначення критеріїв відповідальності. Вважаємо, що легалізація евтаназії в Україні спричинить виникнення ще більшої кількості суперечностей та розбіжностей у законодавстві, ніж є на сьогодні.

Список використаної літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 15.04.2023).
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.04.2023).
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

4. Голопапа Д. І., Мяловицька Н. А. Евтаназія: право на життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2013. 124 с.
5. Дилеми біоетики: аборт, евтаназія, трансплантологія. URL: http://www.biglibrary.com.ua/book/45_Prikladna_etika/4219_23Dilemi_bioetiki_abort_evtanaziya_transplantologiya
6. Довбуш О. Право на гідну смерть. *Право України.* 2002. С. 122–125.
7. Єднак О. В. Евтаназія та право людини на життя в судовій практиці Європейського суду з прав людини. *Економічний та соціальний розвиток України в XXI ст.: національна візія та виклики глобалізації* : зб. тез доп. XV Ювілейної Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених. Тернопіль, 2018. С. 253–255.
8. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.
9. Марисюк К. Правове регулювання дитячої евтаназії за законодавством Бельгії. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Серія: Видавництво Львівської політехніки. 2017. № 884. С. 250–253.
10. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / Р. О. Стефанчук / за наук. ред. Я. М. Шевченко ; НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К. : КНТ, 2008. 625 с.
11. Тітко Е. В. Евтаназія. Мала енциклопедія прав людини / за ред. Ю. Л. Бошицького, О. О. Харчука. Київський університет НАН України. Київ : Талком, 2018. С. 230–233.
12. Akhtyrskaya, N. The right to life from the point of view of personal autonomy in decision-making on euthanasia (review of the ECHR practice and the legislation of selected countries) / *Wiadomości Lekarskie* 2021. № 11. С. 3108–3112.
13. Case of Pretty v. The United Kingdom, Council of Europe: European Court of Human Rights, April 2002. Available. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/CLIN_2002_04_41_ENG_815414.pdf
14. Cast of Lambert and others v. France: European Court of Human Rights, 2015. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{\"fulltext\":\[\"Lambertandothers France\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\"\],\"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-176130\"\]](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{\)
15. Euthanasia facts. The basics. Euthanasia Definitions. URL: <http://www.euthanasia.com/definitions.html>

А. В. Гарматюк
студ. III курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: ст. викл. М. С. Федорко

ФРАУДАТОРНІ ПРАВОЧИНИ ЯК РІЗНОВИД ФІКТИВНИХ ПРАВОЧИНІВ

На сьогодні в законодавстві більшості зарубіжних країн, зокрема, Австрії, Бельгії, Данії, Франції, Греції, Італії, Нідерландів, Швеції, Польщі, Литві, Швейцарії закріплений інститут фrawdаторності правочину. Термін «фrawdаторний» походить від лат. “fraus” – обман, хитрість, підступність [1, с. 15]. У більшості випадків положення про фrawdаторність застосовуються у процедурі банкрутства, а сам фrawdаторний правочин розуміється як такий, що вчинений боржником на шкоду кредитору з метою приховання майна, активів або відомостей про свої зобов’язання. Так, згідно з польським законодавством, фrawdаторний правочин – це дії, які спрямовані на завдання шкоди кредитору [11]. Ці дії можуть полягати в приховуванні активів або заборгованості, подачі неправдивих декларацій про майно або приховуванні відомостей про інші зобов’язання. У разі встановлення фrawdаторності суд може прийняти рішення про скасування такого правочину. У такому разі, активи мають бути повернуті для подальшого розподілу між кредиторами. Отже, правовим наслідком фrawdаторного правочину є відновлення порушеного балансу між сторонами та захист прав кредитора від недобросовісного боржника.

У цивільному законодавстві України відсутнє нормативне закріплення фrawdаторності та її ознак, внаслідок чого позивачі обґрунтовують свої вимоги за допомогою фіктивності правочину. Зазначене зумовлює визначення співвідношення фіктивного та фrawdаторного правочинів.

У фіктивних правочинах внутрішня воля сторін не відповідає її зовнішньому прояву, тобто обидві сторони, вчиняючи фіктивний правочин, заздалегідь обізнані, що він не буде виконаний, тобто сторони мають інші цілі, ніж передбачені правочинном. При цьому, як слушно зазначається в літературі, необхідно

враховувати, що само по собі невиконання правочину сторонами не означає, що укладено фіктивний правочин. Якщо сторонами не вчинено будь-яких дій на виконання такого правочину, суд ухвалює рішення про визнання договору недійсним без застосування будь-яких наслідків. У разі якщо на виконання правочину було передано майно, такий правочин не може бути кваліфікований як фіктивний [3, с. 492].

Ознаки фіктивного правочину сформульовано також судовою практикою, зокрема, це: введення в оману (до або в момент укладення угоди) третьої особи щодо фактичних обставин правочину або дійсних намірів учасників; свідомий намір невиконання зобов'язань договору; приховування справжніх намірів учасників правочину [5]. Отже, фіктивний правочин характеризується тим, що сторони не бажають настання правових наслідків, обумовлених договором; усі сторони договору поінформовані про його фіктивність; присутня лише видимість правовідносин між сторонами; мета вчинення фіктивного правочину не має значення.

Фраудаторні правочини в українському законодавстві фігурують тільки в певних сферах, зокрема, в інституті банкрутства (стаття 42 Кодексу України з процедур банкрутства), при неплатоспроможності банків (стаття 38 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»); у виконавчому провадженні (частина четверта статті 9 Закону України «Про виконавче провадження») [7]. Відповідно до ст. 42 Кодексу України з процедур банкрутства «правочини, вчинені боржником після відкриття провадження в справі про банкрутство або протягом трьох років, що передували відкриттю провадження в справі про банкрутство, можуть бути визнані недійсними господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або кредитора, якщо вони завдали збитків боржнику або кредиторам» [2, ст. 42]. У ч. 4 ст. 9 ЗУ «Про виконавче провадження» зазначено, що «правочин щодо майна боржника, який призвів до неможливості задовольнити вимоги стягувача за рахунок такого майна, є підставою для визнання такого правочину недійсним». Аналіз зазначених норм свідчить, що термін «фраудаторний» безпосередньо в законодавстві не застосовується, а відповідні правочини є такими, що визнаються недійсними.

Поняття і ознаки фраздорних правочинів сформульовано в постанові Верховного Суду від 07.09.22 р. у справі № 910/16579/20, а саме – це правочини, які вчиняються сторонами з порушенням принципів доброчесності та з метою приховування боржником своїх активів від звернення на них стягнення окремими кредиторами за зобов'язаннями боржника, завдаючи тим самим шкоди цьому кредитору [4]. Отже, визнання правочину недійсним із підстав фраздорності є можливим якщо такий правочин завдає збитків кредитору. Причому подібної кореляції збитків та фіктивних правочинів в українському законодавстві не передбачено.

Як зазначається в літературі, «фраздорним може виявитися будь-який правочин (договір), здійснений між учасниками цивільних відносин, що не відповідає загальним вимогам, додержання яких є необхідним для чинності правочину та які визначені в ст. 203 Цивільного кодексу України...» [8].

Проявляти мету фраздорного правочину можуть окремі обставини, зокрема, момент вчинення правочину, суб'єктний склад, ціна договору тощо. Так, щодо моменту вчинення оплатного відчуження майна або дарування (вчинення правочину в підозрілий період, упродовж 3-х років до порушення провадження в справі про банкрутство, після відкриття провадження судової справи, відмови в забезпеченні позову й до першого судового засідання в справі); контрагент, з яким боржник вчинив оспорювані договори (родичі боржника, пов'язані або афілійовані юридичні особи); щодо оплатних цивільно-правових договорів важливе значення має ціна (ринкова, неринкова ціна), і цей критерій має враховуватися судами [5].

Щодо моменту вчинення боржником цього правочину, відповідно до правових висновків, які викладені Верховним Судом у постанові від 17 липня 2019 р. у справі № 299/396/17, провадження № 61-26562св18, «будь-який правочин, вчинений боржником у період настання в нього зобов'язання із погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, має ставитися під сумнів у частині його добросовісності та набуває ознак фраздорного правочину. При цьому та обставина, що правочин із третьою особою, за яким боржник відчужив майно, реально виконаний, не виключає тієї обставини,

що він направлений на уникнення звернення стягнення на майно боржника та, відповідно, може бути визнаний недійсним на підставі загальних засад цивільного законодавства» [6].

Аналіз наведених законодавчих положень та актів судової влади щодо фраздаторних правочинів, дозволяє виділити їх ознаки. Так, фраздаторний правочин обов'язково має завдавати шкоду кредитору; зазначеним правочином порушується принцип добросовісності; боржник діє умисно для приховування свого майна й не виконання зобов'язання перед кредитором. Також для кваліфікації правочину як фраздаторного має значення фактична участь боржника в ньому як одного з учасників вольових дій, направлених на виведення майна боржника з метою незадоволення вимог кредитора / кредиторів.

Діюче українське законодавство та судова практика виходять із того, що фраздаторний правочин, є видом недійсного правочину до якого застосовуються положення щодо фіктивного правочину. Обумовлено це тим, що, якщо фраздаторний правочин не вчиняється в натурі, його можна класифікувати ще й як фіктивний правочин. Ми дотримуємось позиції про недопустимість отожднення фраздаторного та фіктивного правочину. Тому що серед правочинів, які боржники вчиняють на шкоду кредиторам, можливі й фіктивні правочини, але ними не вичерпується весь обсяг фраздаторних правочинів, адже можливі ситуації, коли договір був виконаний, що унеможливує його фіктивність.

Отже, треба розрізняти фіктивні та фраздаторні правочини. Спільними ознаками зазначених правочинів є порушення загальних засад цивільного законодавства, адже мета їх вчинення є неправомірною та недобросовісною, тому обидва правочини визнаються недійсними за рішенням суду, тобто є оспорюваними. Їх основною розмежувальною характеристикою є мета – щодо фіктивного правочину це відсутність наміру досягти певний правовий результат, обумовлений цим правочином. Метою фраздаторного правочину є завдання шкоди кредиторів. Фіктивний правочин, на відміну від фраздаторного, виключає наявність наміру створити юридичні наслідки в момент його вчинення, що, своєю чергою, унеможливує виникнення будь-яких майнових наслідків, оскільки такий правочин їх не породжує. Також сфера застосування

франдаторних правочинів є обмеженою на відміну від фіктивних правочинів сфера застосування яких не обмежена.

Підсумовуючи все вищесказане можна дійти висновків, що франдаторні правочини не обмежуються поняттям фіктивного правочину. З огляду на зазначене, доцільно закріпити на законодавчому рівні поняття та ознаки франдаторних правочинів, що дозволить кредиторам ефективно захищати свої права та інтереси від недобросовісних боржників.

Список використаної літератури

1. Беянович О. А. Про застосування в справах про банкрутство конструкції франдаторного правочину. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 2. С. 14–23. URL: <https://jrchdnu.donnu.edu.ua/article/view/12118/11997> (дата звернення: 10.04.2023).
2. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> (дата звернення: 10.04.2023).
3. Лук'яничук Н. С., Карпенко Р. В. Фіктивні правочини загальна характеристика *Правове життя сучасної України* : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.). Одеса : Гельветика, 2020. Т. 3. С. 491–494. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/> (дата звернення: 10.04.2023).
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 07 вересня 2022 р. у справі № 910/16579/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107140913> (дата звернення: 10.04.2023).
5. Постанова Верховного Суду в складі судової палати для розгляду справ Касаційного господарського суду від 02.06.21 р. у справі № 904/7905/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97806436> (дата звернення: 10.04.2023).
6. Постанова Верховного Суду в складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 17.07.19 р. у справі № 299/396/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83387355> (дата звернення: 10.04.2023).
7. Постанова Верховного Суду в складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 14.07.2020 р. у справі № 754/2450/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90714158> (дата звернення: 10.04.2023).
8. Правоторов П. Будь-який правочин може бути охарактеризований як франдаторний, якщо він укладений на шкоду третім особам. *Закон і бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/print/144330-bud-yakiyu_pravochin_mozhe_buti_oharakterizovaniy_yak_fraudat.html (дата звернення: 10.04.2023).
9. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19> (дата звернення: 10.04.2023).

10. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 01.01.2004 р. № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n260> (дата звернення: 10.04.2023).
11. Kodeks cywilny : Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Dz. U. 1964. Nr 16. Poz. 93. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640160093/U/19640093Lj.pdf> (дата звернення: 10.04.2023).

В. Ю. Ісарєва
студ. IV курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: доц. Н. М. Булат

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧО ЗАКРІПЛЕНИХ ПРИНЦИПІВ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Принципи є основоположними засадами, на яких ґрунтується правова система. Як і в цивільному процесі, так і у виконавчому провадженні принципи виступають ключовими положеннями, ідеями, які виражають сутність проваджень, концентрують погляди законодавця на характер і зміст процесу. Метою роботи є порівняльно-правовий аналіз принципів виконавчого провадження та цивільного процесу.

Принципи виконавчого провадження закріплені в ст. 2 Закону України «Про виконавче провадження» [1, ст. 2], принципи цивільного процесу – у ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) [2, ст. 2].

Принцип верховенства права в цивільному процесі передбачає насамперед обов'язок суду тлумачити закон, виходячи з пріоритету прав людини при вирішенні справи [3, с. 63]. У виконавчому провадженні принцип верховенства права передбачає забезпечення неухильного дотримання прав та свобод учасників виконавчого провадження.

Аналізуючи принцип обов'язковості судового рішення / обов'язковості виконання рішень, варто зауважити, що для цивільного процесу характерним є те, що рішення суду, які набули чинності, а також ті, що підлягають негайному виконанню, є обов'язковими

й підлягають виконанню на всій території України. У виконавчому провадженні виконавчі документи (як судові, так і видані іншими органами та особами) також є обов'язковими й підлягають безумовному виконанню на всій території України.

Принцип диспозитивності у цивільному судочинстві проявляється в тому, що суд має розглядати справи лише за зверненням особи, у межах заявлених нею вимог і на підставі достовірних та належних доказів. У виконавчому провадженні диспозитивність означає, що учасники є вільними у використанні своїх прав.

Принцип гласності та відкритості в цивільному процесі означає відкритий розгляд справ у суді, тобто в залі можуть бути присутні «вільні слухачі», представники засобів масової інформації. Але з метою захисту прав і свобод осіб законодавством передбачені певні винятки, коли не допускається присутність у судовій залі сторонніх осіб. У виконавчому провадженні принцип гласності та відкритості означає, що учасники не обмежуються в праві отримати від виконавця інформацію, яка стосується матеріалів виконавчого провадження та в праві ознайомлюватися, робити виписки, копії з матеріалів [1, ст. 19].

Наступний принцип – принцип розумності строків. Для цивільного судочинства строк вважається розумним якщо він передбачає час, достатній, з урахуванням обставин справи, для вчинення процесуальної дії. У виконавчому провадженні кожна дія або рішення мають бути виконані або прийняті у встановлені строки. При цьому якщо питання строку віднесено до компетенції виконавця, закон визначає максимально можливий строк.

Принцип забезпечення права на оскарження в цивільному процесі означає право на апеляційний перегляд справи та на касаційне оскарження судового рішення. У виконавчому провадженні цей принцип втілюється в забезпеченні права на оскарження рішень дій чи бездіяльності виконавців, посадових осіб органів державної виконавчої служби.

Принцип законності набув законодавче закріплення лише в Законі України «Про виконавче провадження». ЦПК такої вказівки не містить, проте, безумовно, цивільний процес ґрунтується на засадах законності.

Принцип справедливості, неупередженості та об'єктивності також закріплено лише в Законі України «Про виконавче

провадження». Сутність його полягає в послідовому застосуванні виконавцем закону, процедурі самовідводу та відводу, прийнятті рішення з урахуванням усієї сукупності обставин, автоматичним розподілом виконавчих документів в органах державної виконавчої служби. Хоча в ЦПК відповідний принцип не закріплений, він є характерним для цивільного процесу також (справедливий, неупереджений, об'єктивний розгляд справи, інститут відводів, автоматизований розподіл справ) [4].

Принцип виконавчого провадження, який передбачає співмірність заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями, є близьким до принципу пропорційності в цивільному процесі [2, ст. 11].

Принципами, що передбачені тільки ЦПК, є: повага до честі й гідності, рівність усіх учасників судового процесу перед законом та судом; змагальність сторін; неприпустимість зловживання процесуальними правами; відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення. Водночас хоча ці принципи не передбачені прямо в Законі України «Про виконавче провадження», низка з них є характерною для виконавчого провадження: повага до честі й гідності, рівність усіх учасників судового процесу перед законом та судом; неприпустимість зловживання процесуальними правами; стягнення витрат виконавчого провадження з боржника.

Отже, багато принципів виконавчого провадження та цивільного процесу співпадають, проте є низка засад, які різняться. Водночас законодавче закріплення не є вичерпним, і відсутність прямої вказівки на певний принцип не означає, що він не притаманний процесу.

Список використаної літератури

1. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19> (дата звернення: 17.04.2023).
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 17.04.2023).
3. Петренко В. С. Верховенство права як новий принцип цивільного судочинства. *Інформаційні технології в судочинстві* : матер. всеукр. наук.-практ. конф., яка проводиться в рамках тижня цивільного процесу

(Одеса, 18 квітня 2017 р.) / за заг. ред. д. ю. н., проф. Голубевої Н. Ю. Одеса : Фенікс, 2017. С. 62–66. URL: <https://t.ly/1FWf> (дата звернення: 17.04.2023).

4. Постанова Верховного Суду в складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 7 листопада 2022 р. № 61-17706 сво 21 справа № 450/4257/20. URL: <https://t.ly/v2HF> (дата звернення: 17.04.2023).

Н. В. Каравайченко

студ. IV курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. О. М. Потопахіна

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА

Актуальність дослідження зумовлюється євроінтеграційним курсом України, який включає в себе запозичення досвіду європейських країн у законодавчому реформуванні різних сфер, у тому числі соціального забезпечення. Аналіз особливостей досвіду систематизації соціального законодавства у Федеративній Республіці Німеччина (надалі – ФРН) допоможе виокремити напрямки удосконалення регулювання соціального забезпечення в Україні. Адже, на сьогодні, для ФРН характерні високі соціальні стандарти, які декларує Україна як потенційний член ЄС, для якої однією з основоположних засад є забезпечення прав людини та їхній захист.

У теорії права зміст соціального забезпечення розглядають у тому, що у випадку настання певних соціальних ризиків, які закріплені на законодавчому рівні, особа має право звернутися за призначенням їй відповідного виду та розміру соціальних виплат та надання соціальних послуг на умовах та в порядку, встановленому законодавством.

Однією з проблем законодавства соціального забезпечення в Україні є відсутність кодифікованого нормативно-правового акту. Невпорядкованість правових норм призводить до наявності прогалин та складності орієнтування в необхідному питанні. Правове регулювання соціальних відносин в Україні здійснюються не єдиним законом, а численними законами та підзаконними

нормативно-правовими актами. Конституція України визначає, що Україна є соціальною державою. Конституція України встановлює, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом (ст.ст. 46, 92) [1]. Треба засвідчити, що багато підзаконних актів не узгоджуються з положеннями Конституції України. Вирішити цю гостру проблему в праві соціального забезпечення можна за допомогою систематизації законодавства (кодифікації). Натомість у ФРН усі питання, що стосуються соціального захисту зібрані в одному нормативному акті – це Соціальний кодекс Німеччини (SGB), що значно спрощує сприйняття норм.

Система соціального забезпечення в Німеччині включає обов'язкове пенсійне страхування, медичне страхування, страхування на випадок безробіття, обов'язкове страхування від нещасних випадків. Формами соціальної допомоги виступають пенсії, допомоги, дотації та компенсації [2].

Характеризуючи систему пенсійного страхування у ФРН, треба відмітити, що як і пенсійна система України, вона складається з трьох рівнів: 1) державне обов'язкове пенсійне страхування; 2) виробниче пенсійне страхування; 3) приватне страхування. Різниця в моделях полягає лише в тому, що другий рівень пенсійної системи в Україні також є державним [3, с. 189].

Вагомою проблемою системи пенсійного забезпечення в Україні є певний дефіцит коштів Пенсійного фонду України. У ФРН відповідні фонди додатково фінансуються за рахунок коштів із державного бюджету, проте тут треба враховувати економічні можливості обох держав, а особливо в умовах введення воєнного стану в Україні.

Важливим та актуальним є розгляд такого виду соціального забезпечення як допомоги біженцям, які становлять значний відсоток від числа іноземних громадян у Німеччині. Біженці забезпечуються матеріальною допомогою від держави для того, щоб мати можливість задовольнити базові потреби. Крім того органи влади сприяють працевлаштуванню біженців. Так, на сьогодні, біженці з України мають право отримати тимчасовий захист відповідно до § 24 Закону Німеччини «Про проживання, працевлаштування

та інтеграцію іноземців на федеральній території». Українцям, яким надано тимчасовий захист на підставі рішення Ради Європейського Союзу відповідно до Директиви 2001/55/ЄС і які заявили про своє бажання бути допущеними на федеральну територію, надається дозвіл на проживання на період, визначений Директивою [3].

В Україні це питання регулюється Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 р. № 3671-VI [4] та охоплює і визначення прав внутрішньо переміщених осіб. Отже, такі особи в Україні мають право на безоплатне проживання в придатних для тимчасового перебування місцях, забезпечення достатнім харчуванням, ліками, одягом, отримання роботи, грошової допомоги, якщо в них немає інших доходів в Україні, безоплатну невідкладну медичну допомогу в державних закладах охорони здоров'я тощо. У питанні допомоги біженцям обидві держави мають схожі за видами законодавчі гарантії забезпечення, проте суттєва різниця, звичайно, полягає у вартісному показнику соціальної допомоги, зважаючи на більш потужні фінансові можливості ФРН.

В Україні створений цільовий централізований Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття для управління страхуванням, акумуляції страхових внесків, контролю за використанням коштів, виплати забезпечення та надання соціальних послуг. У ФРН страхування на випадок безробіття здійснюється Федеральним агентством зайнятості. Система забезпечує фінансову допомогу безробітним, а також надає різні програми для підтримки пошуку роботи та навчання. Їхній розмір вираховується відповідно до розміру попередньої заробітної плати особи і є тимчасовими та короткостроковими. По закінченню встановленого строку особа може втратити право на виплати по безробіттю, незалежно від того, знайшла вона роботу чи ні [2, с. 194].

Отже, підсумовуючи, можна дійти висновку, що досвід ФРН щодо кодифікації соціального законодавства, може стати корисним для України на шляху реформування сфери соціального забезпечення. Аналізуючи окремі напрями та форми системи соціального забезпечення в обох країнах, треба зазначити, що загалом, вони мають спільні риси та схожі за структурою. Проте головною відмінністю та недоліком є значно слабший економічний потенціал

та стан нашої країни, що не дає можливості надати високий рівень фінансування соціальної допомоги, у порівнянні з Німеччиною. Тому, очевидним постає те, що для удосконалення соціальної забезпеченості громадян, в Україні має бути встановлений стійкий та високий рівень економіки, що на сьогодні, в умовах воєнного стану, постає певною проблемою.

Список використаної літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 15.04.2023).
2. Soziale Sicherheit: система соціального забезпечення Німеччини у 2023 р. Електронний ресурс. URL: <https://poradnuk.com.ua/kraini-svitu/europe/germany/sotsialne-zabezpechennya-v-nimechchini.htm>
3. Малюга Л. Ю. Національні особливості соціального законодавства Федеративної республіки Німеччина: досвід для України. Право України. 2019. № 6. С. 184–197.
4. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 8 липня 2011 р. № 3671-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text> (дата звернення: 15.04.2023).

Д. А. Мадей

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. А. Л. Святошнюк

ЗАСТАВА МАЙНОВИХ ПРАВ ЯК ВИД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

В Україні здійснюються політичні та економічні реформи, що звісно являються елементом побудови громадянського суспільства та справжньої правової держави, тим самим можна спостерігати підвищення ролі зобов'язань у цивільних правовідносинах між суб'єктами, звісно з такою тенденцією кількість випадків невиконання обов'язків збільшується.

Застосування українського законодавства та його норм щодо застави майнових прав та відсутність у цивільному праві

як вітчизняній науці саме обґрунтування теоретичного характеру щодо застави майнових прав призвело до того, що часто місце має неоднозначний підхід не тільки до тлумачення аспектів теоретичних стосовно застави майнових прав, а також і до певного застосування правових норм, які пов'язані з такою заставою.

Насамперед зазначимо, що Поняття застави міститься в статті 572 Цивільного кодексу України, відповідно до якої кредитор, а саме заставодержатель має право в разі невиконання боржником, тобто заставодавцем зобов'язання, яке забезпечене заставою, отримати задоволення своїх інтересів шляхом заставленого майна, переважно перед іншими кредиторами цього боржника, у разі якщо інше встановлено законом [1]. Застава виникає на підставі договору, судового рішення та звісно закону, відповідно до статті 574 ЦК. Відповідно до саме «законної» застави застосовують положення ЦК щодо застави, що на підставі договору виникають. Посилаючись на статтю 3 Закону «Про заставу», зобов'язання можуть забезпечуватися заставою [2].

Варто відмітити, що застава являє собою речове обтяження для заставодавця, якими можуть бути як юридичні, так звісно і фізичні особи. Цією особою можуть бути сам боржник або третя особа, а саме майновий поручитель. Заставодавець може являти собою особу, що може та має право на те, щоб відчужувати майно, тобто являтися власником або особою, що уповноважена власником, щоб здійснювати подібні операції з майном.

Зазначимо, що належне виконання договірної зобов'язання забезпечується заставою, але предметом цієї застави являються речі або майнові права, що пов'язані з ним. Відповідно до статті 4 ЗУ «Про заставу», предметом застави можуть бути майнові права та майно. Посилаючись на статтю 190 ЦК України майно є особливим об'єктом, до якого належить окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. У юридичній літературі питання щодо правової природи застави лишається дискусійним.

Стосовно поняття майнового права, воно визначається саме в ст. 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні». Відповідно до цієї статті, майновими правами є будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами

права власності (права володіння, розпорядження, користування), а також інші специфічні права (права на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо) та права вимоги.

Відповідно до чинного законодавства, залежно від виду застави саме до предмету застави відносяться: майнові права, які ми й розглядаємо в даній роботі. Такими майновими правами, можуть бути лише ті, що можуть відчужуватися заставодавцем і щодо якого може бути звернене стягнення, відповідно до абзацу 1 статті 4 Закону України «Про заставу» та частини 1 статті 576 ЦК України. Стосовно майнових прав, то якщо звернутися до частини 3 статті 424 Цивільного законодавства, то можна визначити, що майнові права інтелектуальної власності відповідно до закону можуть бути предметом договору застави, певним вкладом до статутного капіталу юридичної особи та других зобов'язань, до того ж може використовуватися ще в інших цивільних відносинах.

Майнові права, що можуть являтися предметом застави є: право користування; право грошової вимоги; певні види корпоративних прав, а саме право на частку в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю); певні речові права саме на чужі речі, а саме право забудови земельної ділянки, тобто суперфіцій; а також інші майнові права, але за умови, що вони будуть відповідати критеріям належності заставодавцю на законних підставах, оборотоздатності та товарності, до того ж майнові права автора за авторським договором про виплату винагороди, право орендаря на те щоб користуватися орендованим майном.

Для детального розгляду, варто розглянути приклади, як можна задовольнити свої вимоги за рахунок авторських прав. Загалом у світі є багаторічна практика стосовно стягнення авторських прав як забезпечення зобов'язання: 1) через банкрутство компанії Nortel Networks, майнові права інтелектуальної власності цієї компанії були розпродані на аукціоні групі компаній, серед відомих такими були Apple та Microsoft, а також компанія Sony [3]; 2) один із провідних учасників ринку на європейському ринку дистанційної торгівлі, Otto Group, отримала значну частину активів свого конкурента, німецької компанії Quelle в результаті банкрутства його власника, групи компаній Arcandor AG [4].

У роботі ми зазначили, істотні умови для заключення договору застави майнових прав, керуючись законодавством. До відповідних теоретичних досліджень, аналізу діючого законодавства, ми можемо запропонувати певні напрям, щоб удосконалити українське законодавство завдяки доповненню та внесенню змін до Закону України «Про заставу», ЦК України необхідно зробити внесення змін до ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про застави», яка зазначає, що «предметом застави можуть бути майно та майнові права», ми пропонуємо викласти цей термін так: «предметом застави може бути майно, а також у тому числі майнові права». Так відображення знайшла б норма ч. 1 ст. 190 ЦК, яка зазначає, що майнові та обов'язки є різновидом майна.

Список використаної літератури

1. Цивільний кодекс України від 10.10.2022 р. № 2518-IX.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Закон України «Про заставу» від 10.10.2022 р. № 2518-IX.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12#Text>
3. Nortel став банкрутом. Локал : вебсайт. URL: <http://surl.li/helel>;
Власник каталогу Otto купив російський бізнес Quelle. Лента : вебсайт.
URL: <https://lenta.ru/news/2009/11/05/quelle/>
4. Нижний С.В. До питання про правову природу застави. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2002. № 2. С. 104–110. URL: <http://surl.li/helev>

К. Д. Олійничук

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викл. Є. М. Корнеєва

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ ТА БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Воєнний конфлікт є серйозним випробуванням для будь-якої країни й суспільства загалом. У таких умовах найбільш актуальними є питання благодійності та волонтерства, оскільки вони вирішують

потреби тих, хто потерпає від війни і для цього багато людей почали збиратися, і робити свої волонтерські центри. Тому важливо мати належну організаційно-правову форму, щоб забезпечити ефективну роботу волонтерських та благодійних організацій.

Для здійснення благодійних та волонтерських ініціатив можна обрати різні організаційно-правові форми. Найпоширенішими з них є громадські об'єднання та благодійні організації. Громадські об'єднання (далі – ГО) – це добровільне об'єднання громадян із метою реалізації спільних інтересів. Ця організаційно-правова форма є більш простою та швидкою для створення, адже не вимагає реєстрації і регулюється законом України «Про громадські об'єднання» [1]. З іншого боку, благодійна організація (далі – БО), якщо та має спеціальний статус, що дозволяє збирати кошти та матеріальні блага на благодійні цілі. Така організаційно-правова форма здатна надати правовий захист та збільшити довіру до діяльності благодійної організації і регулюється законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [2]. Такі організаційно-правові форми є найбільш популярними формами юридичних осіб для цих цілей і які можуть отримати статус неприбутковості.

Але у воєнний час може ускладнюватися процес створення та реєстрації ГО та БО через обмеження на свободу зібрань та обмеження на свободу асоціацій. Для вирішення цієї проблеми можна звернутися до існуючих міжнародних правових норм та стандартів, що регулюють свободу асоціацій та зібрань в умовах кризових ситуацій. Також можна використовувати спеціальні механізми реєстрації та затвердження діяльності громадських об'єднань та благодійних організацій, які забезпечують дотримання правових норм та стандартів, але не ускладнюють процес реєстрації в умовах воєнного стану.

В умовах збройної агресії російської федерації проти України волонтерський рух та неприбуткові організації прийняли на себе чимало викликів. Нагальним постало питання створення додаткових гарантій та можливостей для волонтерів в умовах війни. Тож парламент об'єднався навколо вирішення актуальних потреб волонтерської діяльності в Україні [3]. Взагалі після реєстрації кожній благодійній чи громадській організації слід отримати статус неприбутковості для цього необхідно звернутися

до Міністерства юстиції України з пакетом документів. Вони мусять подати реєстраційну заяву за формою 1-РН державному реєстратору під час їх державної реєстрації або контролюючому органу за основним місцем обліку протягом 10 календарних днів із дня їх державної реєстрації [4]. Цей статус дає право на звільнення від оподаткування та пільги в сплаті інших обов'язкових платежів. Для отримання такого статусу організація мусить відповідати певним вимогам, зокрема, збирати кошти виключно на благодійні цілі та вести звітність про свою діяльність. І під час воєнного стану також відбувається реєстрація БО чи ГО, і так як принцип територіальності не діє, тому можна звернутися до будь-якого ЦНАП в Україні, для цього можна подавати документи як у письмовому вигляді, так і через електронну пошту. Однак, якщо заявник подає документи в електронній формі, вони повинні бути підписані кваліфікованими електронними підписами. Водночас включення до Реєстру неприбуткових організацій, є додатковою процедурою, що здійснюється місцевими управліннями ДПС на підставі окремої заяви й має відповідати вимогам Податкового кодексу України.

Водночас виникає ще одна проблема, в умовах воєнного стану можуть призвести до зменшення фінансування ГО та БО, оскільки уряд зазвичай спрямовує більше коштів на військові потреби та допомогу військовим. На наш погляд, для вирішення цієї проблеми можна звернутися до існуючих міжнародних документів та стандартів, що регулюють фінансування громадських об'єднань та благодійних організацій в умовах кризових ситуацій. Також можна залучати пожертвування та допомогу від міжнародних гуманітарних організацій та держав, які можуть підтримати роботу громадських об'єднань та благодійних організацій в умовах воєнного стану. Громадські об'єднання та благодійні організації можуть співпрацювати між собою та створювати коаліції для спільного збору коштів та здійснення гуманітарних програм, які можуть бути більш ефективними та ефективніше використовувати ресурси. Але в будь-якому разі беззаперечним є забезпечення прозорості та ефективності використання отриманих громадськими організаціями та благодійними фондами коштів, що може збільшити довіру громади та допомогти в зборі фінансів.

Водночас не кожна БО має право на збір коштів для потреб Збройних Сил України та закупівлю обладнання, наприклад, тепло-візорів. Для цього потрібно зазначити в статуті БО «сприяння обороноздатності та мобілізаційній готовності країни, захисту населення в надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного стану» згідно до п. 15 ч. 2 ст. 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Також можна використовувати формулювання статуту, яке дозволяє БО займатись «усіма визначеними законом сферами благодійної діяльності».

Треба зазначити, що благодійна організація може бути створена у вигляді: благодійного товариства, благодійної установи, благодійного фонду [5].

Законодавство також дозволяє громадським об'єднанням займатися благодійною діяльністю, проте рекомендується закріпити цей напрям діяльності в статуті ГО. Важливо пам'ятати, що благодійність має бути визначена як додатковий напрям, а не основна мета ГО. Якщо громадське об'єднання планує займатися благодійністю у великому масштабі, рекомендується зареєструвати благодійну організацію, оскільки її діяльність набагато краще пристосована до цього виду діяльності та регулюється відповідним законодавством. Не рекомендується займатися благодійністю без відповідного положення в статуті, оскільки це може призвести до втрати статусу неприбутковості та додаткового нарахування податку на прибуток [6].

Команди платформи великих даних VKURSI та Zagoriy Foundation дослідили динаміку реєстрації благодійних організацій та проаналізували, яких ще змін зазнає філантропія в Україні просто зараз, реагуючи на виклики й можливості, згенеровані війною. Україна бачить збільшення реєстрацій добровільних організацій, особливо тих, що займаються благодійністю, у квітні 2022 р. порівняно з квітнем 2021 р. кількість реєстрацій збільшилася у 12 разів [7]. Ці організації допомагають армії, державі та вразливим групам населення та можуть збирати кошти. Фонди, бізнеси та інші донори, які підтримують благодійні організації, займаються стратегічною філантропією. Це дозволяє некомерційним організаціям рости та ставати сильнішими гравцями, яких люди слухаються. Ці інвестори отримують соціальний ефект, такі як покращення медицини, освіти тощо,

замість грошових дивідендів. В Україні працює понад 15 тис. благодійних організацій, 8 % – зареєстровані у квітні 2022 р.

Усього від початку 2022 р. до кінця квітня в Україні зареєстрували 1656 нових благодійних організацій: 37 у січні, 43 у лютому, 377 у березні та 1199 у квітні. У топ регіонів за кількістю благодійних організацій входить Київ, Одеська і Дніпропетровська області.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що організаційно-правові форми та питання щодо благодійності та волонтерства під час війни вимагають ретельного вивчення, відповідального підходу та знання відповідних законодавчих норм.

Необхідно звернути увагу на те, яку форму обрати, які процедури потрібно пройти для отримання статусу неприбутковості, які можливості збору коштів на військові потреби та які можливості щодо використання громадських об'єднань для благодійності. Також під час війни важливо розуміти, що діяльність благодійних організацій може бути спрямована на надання допомоги військовим, пораненим та постраждалим у зоні бойових дій і для цього необхідно отримати відповідні дозволи від військових влад та органів державної влади. Зважаючи на значущість благодійності та волонтерства під час війни, ці питання потребують постійного вивчення та аналізу, щоб забезпечити оптимальну допомогу потребуючим та забезпечити правовий захист для організацій та волонтерів.

Список використаної літератури

1. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 бер. 2012 р. № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 11.04.2023).
2. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05 лип. 2012 р. № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 11.04.2023).
3. Волонтерство. Реферативний огляд (2004–2022 р.). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : вебсайт. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/5963> (дата звернення: 11.04.2023).
4. Для отримання статусу неприбуткової організації необхідно подати реєстраційну заяву. Державна податкова служба України. Офіційний портал : вебсайт. URL: <https://od.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-517748.html> (дата звернення: 11.04.2023).
5. Карпова В. Благодійні організації: порядок створення. Бухгалтер&Закон. 2015. № 16. URL: https://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZO07753 (дата звернення: 11.04.2023).

6. Пашинський А. Реєстрація волонтерської організації під час війни. Юридична Газета online. 27 квіт. 2023 р. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/reestraciya-volonterskoyi-organizaciyi-pid-chas-viyni.html> (дата звернення: 11.04.2023).
7. Динаміка реєстрацій благодійних організацій під час війни: дослідження Vkursi та Zagoriy Foundation. Vkursi : вебсайт. URL: <https://vkursi.pro/news/content/splesk-reiestratsiy-blahodiynykh-orhanizatsiy-doslidzhennia-vkursi-ta-zagoriy-foundation-234986> (дата звернення: 11.04.2023).

А. М. Рибальченко

студ. I курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викл. І. О. Голоденко

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ОДНООСОБОВОГО ТА КОЛЕГІАЛЬНОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Оптимальне співвідношення кількості суддів, якості їхніх знань, досвіду кожного та відповідність усіх цих елементів складності справи, що підлягає вирішенню, є однією з гарантій правильного, справедливого, своєчасного судового розгляду.

Відповідно до ч. 1 ст. 15 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» «...Справи в судах розглядаються суддею одноособово, а у випадках, визначених процесуальним законом, – колегією суддів, а також за участю присяжних» [1]. Процесуальне законодавство України регламентує, що справи в «судах розглядаються суддею одноособово» чи «колегіально» (ст. 33 Господарського процесуального кодексу України, ст.ст. 32, 33 Кодексу адміністративного судочинства України, ст. 31 Кримінального процесуального кодексу України, ст.ст. 34–35 Цивільного процесуального кодексу України). Порядок одноособового чи колегіального розгляду справ визначаються положеннями щодо «складу суду».

Склад суду – це категорія, яка використовується для визначення тієї кількості (сукупності, кола) осіб (професійних суддів чи присяжних засідателів), які будуть вирішувати справу. Більшість категорій справ розглядається суддею одноособово. Як правило, справи

по першій інстанції розглядаються в складі одного судді, за деякими винятками. Наприклад, розгляд справ у господарському суді по суті в першій інстанції здійснюється одноособово. Однак залежно від категорії і складності справи її може бути розглянуто колегіально в складі трьох суддів. Так, Господарський суд Львівської області розглянувши клопотання представника відповідача про колегіальний розгляд справи. Позивач заперечував проти задоволення клопотання. За результатами судового засідання суд постановив ухвалу про задоволення клопотання і призначив розгляд справи колегіально у складі трьох суддів. При вирішенні цього питання, суд зазначив, що приписами ст. 15 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» врегульовано питання щодо колегіального розгляду справ у судах першої інстанції. Цією нормою, зокрема, встановлено, що справи в судах першої інстанції розглядаються суддею одноособово чи колегією суддів. Наведений законодавчий припис щодо колегіального розгляду справ у судах першої інстанції кореспондується із частиною ч. 1 ст. 33 Господарського процесуального кодексу України, згідно вимог якої, справи в місцевих господарських судах розглядаються суддею одноособово. Будь яку справу, що відноситься до підсудності суду першої інстанції, залежно від категорії і складності справи, може бути розглянуто колегіально в складі трьох суддів, крім справ, які розглядаються в порядку наказного та спрощеного позовного провадження [2].

Як правило, справи за першою інстанцією розглядаються в складі одного судді. Розгляд справ у порядку апеляційного оскарження вирішуються в складі трьох суддів, у касаційній інстанції – у складі не менше трьох суддів.

Проблема визначення пріоритетності того чи іншого складу суду може бути вирішена шляхом виявлення позитивних та негативних рис одноособового та колегіального розгляду справи.

Безумовними перевагами розгляду справ суддею одноособово є можливість суттєво прискорити та здешевити судову процедуру, й особиста відповідальність суду за винесене рішення. З іншого боку, зростає вірогідність судової помилки, можлива упередженість судді та небезпечний вплив із боку однієї зі сторін [3, с. 240–241].

Одноосібність розгляду справи й колегіальність створюють альтернативу, причому дуже часто завдяки швидкому ефекту дій

одноособового судді перевага безспідставно віддається останньому, а от колегіальність має ту перевагу, що дає змогу нейтралізувати можливі й іноді несвідомі упередження.

Колегіальність створює необхідні умови для всебічного, критичного й повного дослідження матеріалів справи і справедливого її вирішення, підвищує авторитет органів правосуддя і прийнятих ними рішень, вироків, ухвал і постанов [4].

Проаналізувавши різні точки зору вчених-процесуалістів О. В. Колісник прийшов до висновку, що «...на першому місці серед чинників віддання переваги принципу колегіальності при розгляді цивільних справ має бути винесення законних та обґрунтованих рішень» [5, с. 165–166].

Варто зазначити, що формально колегіальність опосередковує градацію процедури між першою і вищестоящими інстанціями, забезпечуючи, окрім іншого, єдність судової практики. Отже, у галузі апеляційного й касаційного провадження мова може йтися лише про підтвердження принципу колегіальності розгляду справ. Одноособовий розгляд справ – це розгляд справ у суді першої інстанції одноособово суддею, який діє від імені суду.

Отже, свої переваги має і колегіальний, і одноособовий розгляд справ.

До переваг колегіального розгляду справ може бути віднесено таке: по-перше, винесення законних та обґрунтованих рішень (судді при його винесенні обговорюють усі спірні моменти. Тут стикаються різні точки зору, різні судження суду з тих чи інших обставин справи, усе ретельно продумується з різних сторін. Це сприяє більш повному з'ясуванню спірних моментів справи й підвищує якість судового рішення). По-друге, колегіальність забезпечує більшу незалежність і неупередженість суддів. По-третє, сприяє всебічній оцінці обставин справи та посилення гарантій незалежності суддів.

Указом Президента України від 11.06.2016 р. була затверджена Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 рр., у якій визначені основні засади та напрями подальшого сталого функціонування та розвитку системи правосуддя (далі – Стратегія) [6]. Зокрема, основними проблемами, які зумовлюють необхідність подальшого удосконалення

організації функціонування судової влади та здійснення правосуддя, є:

- нестача суддів у місцевих та апеляційних судах, надмірне навантаження на суддів у судах усіх рівнів;
- надмірна тривалість розгляду справ у судах, зарегульованість судового процесу, невиправдано широке застосування колегіальності в судах першої та апеляційної інстанцій.

Процесуальна перевантаженість та надмірна зарегульованість усе більше проявляють себе як фактори, що негативно впливають на здатність суддів забезпечити виконання конституційного обов'язку держави щодо неупередженого та справедливого судочинства.

Для вирішення окреслених проблем, у Стратегії передбачено перехід на одноособовий розгляд справ у судах першої інстанції (крім окремих категорій справ, які розглядаються вищими спеціалізованими судами та Верховним Судом як судами першої інстанції), а також внесення змін у процесуальні кодекси та визначення категорій справ, які переглядаються апеляційними судами одноособово.

Список використаної літератури

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
2. Ухвала Господарського суду Львівської області від 02.10.2019 р. № 914/125/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84664943>
3. Балан Ю. В. Склад господарського суду. URL: <https://conference.nau.edu.ua/index.php/SUO/VNPC/paper/viewFile/3990/3129>
4. Рішення Конституційного Суду України від 8 грудня 2011 р. № 16 у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Пріма-Сервіс» ЛТД щодо офіційного тлумачення положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-11#Text>
5. Колесник О. В. Особливості складу суду при розгляді справ у порядку цивільного судочинства. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2886/1/Kolisnuk_160.pdf
6. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 рр. : Указ, Стратегія від 11.06.2026 р. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>

І. О. Руснак
студ. I курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: ст. викл. І. О. Голоденко

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

В умовах пандемії та в подальшому оголошенні воєнного стану вітчизняні заклади вищої освіти (далі – ЗВО) були змушені перейти на умови дистанційного та змішаного навчання. Тому питання якості освіти й потреби дотримуватися принципів академічної доброчесності є доволі актуальними, адже українські університети почали активно впроваджувати ці принципи.

Щоб забезпечити дотримання академічної доброчесності здобувачами закладів вищої освіти, необхідно пояснити їм, що саме вона означає, чому вона є настільки важливою, а також які можуть бути наслідки за її порушення. Це допоможе сформуванню серед здобувачів свідоме ставлення до цього питання. Також важливо, щоб реакція на будь-яке порушення принципів академічної доброчесності була миттєвою і відповідала етичним принципам, які прийняті у відповідному закладі вищої освіти.

Як зазначає О. Є. Костюченко «...в основу класичного визначення терміна «академічна доброчесність» закладено головні етичні якості майбутніх професіоналів – сумління, відповідальність, сміливість, справедливість, повага, порядність, довіра та мужність» [1, с. 23].

На думку Ю. В. Гаруст, Б. О. Павленко «...Академічна доброчесність по суті означає «інтелектуальну чесність», тобто порядність у використанні інформації, яка стає підставою для формування висновків та результатів досліджень, а також інших заходів, пов'язаних із пошуками та отриманням знань» [2, с. 89].

Тобто академічна доброчесність як соціальне явище є морально-етичною категорією, а її введення в нормативний обіг не виключає суб'єктивної оцінки доброчесності. Це свідчить, що нормативно-правове регулювання порядку дотримання академічної доброчесності – процес складний, адже закріпити в нормативному

акті конкретні правила поведінки без використання оціночних понять не вдасться.

Треба зазначити, що в законодавстві, що регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, на вищу освіту закладено правову основу академічної доброчесності та відповідальності за її порушення.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 42 Закону України «Про освіту» академічна доброчесність визначається як сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [3].

У ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» закріплено, що академічна доброчесність – сукупність етичних принципів та визначених Законом України «Про освіту», цим Законом та іншими законами України правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [4].

Згідно зі п. 1 ч. 2 ст. 53 Закону України «Про авторське право й суміжні права», порушенням авторського права і/або суміжних прав, що дає підстави для захисту, серед іншого, є плагіат, який визначається як «...опублікування твору або його частини в незмінному або видозміненому вигляді, включаючи опублікування перекладу іншомовного твору або його частини, під іменем особи, яка не є автором цього твору. Відповідно до ст. 55 зазначеного Закону, за захистом свого авторського права і/або суміжних прав суб'єкти авторського права та суміжних прав мають право звертатися в установленому порядку до суду та інших органів відповідно до їхньої компетенції» [5].

Тобто нормативно визначено, що академічна доброчесність – це передусім сукупність етичних правил, а вже після цього – правила, визначені законом, яких слід дотримуватись у процесі навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності.

Отже, академічна доброчесність – це принципи, правила, якими повинні керуватися здобувачі та науковці у їхній академічній

діяльності. Вона вимагає від особи інтелектуальної чесності та точності в дослідженнях, написанні наукових робіт, тестів, екзаменів тощо. Це означає, що здобувачі та науковці мусять представляти власні думки та ідеї, які базуються на знаннях та дослідженнях, а не на копіюванні чужих матеріалів без відповідних джерел.

Крім того, академічна доброчесність допомагає забезпечити високий рівень якості навчання та наукових досліджень, що є важливим для подальшого розвитку науки та освіти.

Виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що академічна доброчесність є невід'ємною складовою вищої освіти та є важливим фактором, що визначає якість освіти та довіру до випускників.

Умови дистанційного навчання можуть створювати певні проблеми для здобувачів вищої освіти з погляду академічної доброчесності.

Однією з основних проблем є плагіат. Віддалені умови навчання можуть сприяти зростанню випадків плагіату, оскільки викладачі не можуть відстежувати роботу здобувачів у режимі реального часу. Однією з головних причин плагіату є те, що багато здобувачів не знають, як правильно використовувати джерела, як відмічати цитати та як формувати свої роботи згідно з академічними стандартами. Також, у деяких випадках плагіат виникає через тиск на здобувачів із боку викладачів або за відсутності належного контролю з їх сторони. Наприклад, коли здобувачі мають здати велику кількість робіт за короткий час, або коли викладачі не перевіряють роботи достатньо ретельно. Здобувачі можуть використовувати різні онлайн-інструменти для отримання неправомірної переваги в навчальному процесі, наприклад, використовувати заборонені джерела під час тестів або іспитів [6].

Для вирішення цих проблем, ми пропонуємо вжити таких заходів:

1. Популяризація принципів академічної доброчесності. Важливо, щоб здобувачі, викладачі та інші учасники освітнього процесу розуміли, що плагіат і недоброчесне використання інформації і є неприйнятними. Для цього викладачі повинні пояснювати здобувачам, що таке плагіат, як правильно цитувати джерела і т. ін. Для цього можна використовувати різні методи, наприклад,

демонстрацію відео, групові обговорення тощо. Університет може проводити тренінги та воркшопи з академічної доброчесності, де здобувачі можуть дізнатися про правила, які вони мусять дотримуватися, а також навчитися використовувати інструменти для виявлення плагіату, до цього ж можна створити інтерактивний онлайн-ресурс, який дозволяє здобувачам перевірити свої знання з академічної доброчесності.

2. Розвиток систем антиплагіатного контролю: відповідні програмні засоби можуть допомогти виявити плагіат і зменшити його поширення. Такі системи можуть бути використані в якості засобу перевірки студентських робіт. По-перше, треба встановлення чітких правил використання джерел інформації в роботах здобувачів та інших наукових працях, а також визначення видів робіт, що підлягають перевірці на плагіат. Здобувачі і викладачі повинні використовувати спеціалізоване програмне забезпечення, наприклад, такі програми, як Turnitin або ETtext, що можуть автоматично перевіряти текстові матеріали на наявність збігів з іншими джерелами. Співпраця з іншими ЗВО та організаціями для обміну досвідом та ресурсами щодо впровадження та розвитку системи антиплагіатного контролю. Також зібрання та аналіз даних щодо випадків плагіату може допомогти установам та викладачам краще розуміти проблему та розробити більш ефективні стратегії боротьби з нею.

3. Розроблення спеціальних курсів. Цільові курси можуть допомогти здобувачам краще розуміти, що таке плагіат, як його уникнути та як користуватися інформаційними ресурсами. Наприклад, такі курси як «Академічна доброчесність». Цей курс може бути спрямований на розуміння процесу написання наукових робіт та настанов для їх написання. Здобувачі можуть навчитися відбирати джерела інформації, аналізувати та обґрунтовувати свої дослідження, а також виявляти плагіат. Також такий курс як «Використання програмного забезпечення для виявлення плагіату». Цей курс може бути корисним для викладачів та здобувачів, що включає навчання використанню програмного забезпечення, такого як Turnitin або ETtext, для виявлення плагіату. Курс може включати демонстрацію роботи програми та навчання здобувачів аналізувати звіти про плагіат та розуміти, як уникати його в майбутньому.

Забезпечення академічної доброчесності є надзвичайно важливою проблемою для будь-якого ЗВО, оскільки це впливає на якість навчання та довіру до наукових результатів, що отримуються в установі. Плагіат – одна з головних проблем академічної доброчесності, яка вимагає ретельного вивчення та вирішення.

Для подолання проблеми плагіату у ЗВО можуть бути використані різні підходи, такі як створення спеціальних курсів для формування навичок коректного використання джерел інформації, використання програмного забезпечення для виявлення плагіату, розвиток культури довіри та взаємодії між здобувачами та викладачами, розвиток систем антиплагіатного контролю. Для забезпечення академічної доброчесності, ЗВО повинні також розглядати питання забезпечення відповідної освітньої та етичної підтримки здобувачів, а також встановлення чітких правил та стандартів щодо написання наукових робіт та доповідей.

Загалом розв'язання проблеми академічної доброчесності у ЗВО вимагає постійного вдосконалення процесів та стратегій управління навчальним процесом, що має сприяти формуванню культури довіри, етичності та відповідальності серед студентів та викладачів.

Список використаної літератури

1. Костюченко О.Є. Академічна доброчесність як правова категорія. URL: http://lsej.org.ua/3_2021/6.pdf
2. Гаруст Ю. В., Павленко Б. О. Академічна доброчесність – шлях до захисту інтелектуальної власності українських науковців. *Правові горизонти / Legal horizons*. 2017. С. 88–95. URL: file:///C:/Users/Максим/Pictures/Favorites/Downloads/ln_2017_4_15.pdf
3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 18.04.2023).
4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
5. Про авторське право й суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 18.04.2023).
6. Ульянова Г. О. Напрями попередження наукового плагіату. *Наукові праці НУ ОЮА*. Одеса, 2013. Т. 13. С. 420–428.

О. С. Салтицький
студ. III курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: ст. викл. Є. М. Корнеєва

ВПЛИВ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПЕРЕБІГ СТРОКУ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Позовна давність є періодом часу, протягом якого суб'єктивне право можна захищати в судовому порядку [1]. Це означає, що зацікавлена сторона може вимагати вирішення матеріально-правових спорів з іншою стороною, або вимагати задоволення матеріально-правових вимог у судовому порядку.

Позовна давність – це правова концепція, яка встановлює обмеження на право особи звернутися до суду з позовом. За сучасним цивільним правом, позовна давність визначається строком, протягом якого особа може звернутися до суду з позовом щодо певної правової проблеми. Якщо цей строк сплив, то особа втрачає право на звернення до суду та вимогу задоволення своїх прав.

Значення позовної давності полягає в тому, що вона забезпечує захист права від неправомірних вимог, що можуть бути заявлені через довгий період часу. Позовна давність допомагає уникнути ситуації, коли особа може звернутися до суду з позовом через десятиліття після виникнення правової проблеми, що може створити невизначеність та нестабільність у правовому полі [2].

Крім того, позовна давність є важливим фактором для підвищення ефективності та швидкості судових процесів. Завдяки встановленню строку, протягом якого можна звернутися до суду з позовом, судові процеси можуть бути більш швидкими та ефективними. Це дає змогу уникнути затримок у вирішенні правових проблем та забезпечити стабільність у правовому полі.

Одним з проблемних питань позовної давності є те, що багато фізичних осіб не обізнані щодо правил перебігу строку позовної давності тому вони можуть втратити право на захист, навіть не знаючи про це.

На нашу думку, для вирішення проблеми необхідно здійснювати постійну роботу з просвітницької роботи з громадськістю щодо позовної давності та строків її дії. Наприклад, проводити кампанії зі збору та поширення інформації про позовну давність та строк дії, а також відповідати на запити громадян щодо цих питань. Крім того, можна використовувати нові технології та інструменти для полегшення доступу до інформації про позовну давність та строк дії. Наприклад, створення спеціальних онлайн-ресурсів з інформацією про позовну давність та строк дії, які будуть доступні громадянам та іншим зацікавленим особам. Також можна використовувати різноманітні механізми для попередження громадян про наближення терміну позовної давності, наприклад, через повідомлення на мобільний телефон або електронну пошту.

Іншим проблемним питанням є визначення обчислення перебігу позовної давності щодо вимог, що стосуються прав та обов'язків, які успадковуються внаслідок універсального правонаступництва [3]. Якщо законодавець визначив порядок задоволення вимог кредиторів спадкодавця у ст. 1281, 1282 ЦК України, то щодо захисту спадкоємців, які успадкували право вимоги спадкодавця як кредитора, не визначив жодних механізмів та способів. Хоча ЦК України визначено, що незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини (ч. 5 ст. 1268 ЦК України), проте він не може здійснювати жодних дій щодо спадщини, зокрема, пред'являти вимоги до боржників спадкодавця, поки не отримає правовстановлюючих документів як власника цих прав (наприклад, відчужувати нерухоме майно спадкодавця спадкоємець зможе з моменту державної реєстрації переходу права власності на це майно). Процедура спадкування включає не лише 6 місяців для прийняття спадщини, а також час для переоформлення правовстановлюючих документів на спадкоємця, який починається після спливу 6 місяців для прийняття спадщини. Отже, за цей тривалий час спадкоємець може пропустити строк позовної давності для пред'явлення успадкованих вимог до боржника [4, с. 102]. На наш погляд, з метою захисту успадкованих прав спадкоємців варто доповнити перелік підстав зупинення перебігу строку позовної давності ще однією обставиною: перебіг позовної

давності зупиняється на період переходу прав та обов'язків від спадкодавця до спадкоємців із моменту відкриття спадщини.

Отже, позовна давність є важливим питанням у цивільному праві, яке має бути розглянуте з увагою та детальним аналізом. Шляхи вирішення проблем, пов'язаних із позовною давністю, полягають у проведенні просвітницької роботи з громадськістю та вдосконаленні законодавства в цій сфері.

У період введення режиму воєнного стану в Україні, строк позовної давності не тільки не втрачає своєї значущості, а навпаки, стає ще більш важливим. Так, в Україні, режим військового стану було оголошено указом Президента України, який був встановлений на період 30 днів, починаючи з 24 лютого 2022 р. [5]. Пізніше, режим воєнний стан було продовжено.

Під час дії в Україні режиму воєнного стану позовна давність обчислюється відповідно до загальних правил визначення строків, включаючи правила обчислення позовної давності. Однак ЦК України передбачає спеціальний порядок перебігу позовної давності в час режиму воєнного стану – зупинення перебігу позовної давності.

Важливо зауважити, що зупинення перебігу позовної давності, яке передбачене ЦК України, не означає буквальне зупинення часу, оскільки час як фізична категорія є безперервним. Замість цього, зупинення позовної давності означає зарахування або не зарахування певних відрізків часу, залежно від обставин, визначених законом, при обчисленні позовної давності. Таке зупинення вказує на те, що певний період у часі, за певних обставин, не враховується при обчисленні позовної давності.

Так, відповідно до пункту 4 частини 1 ст. 263 ЦК України, традиційно передбачалося, що перебіг позовної давності зупиняється лише у випадку, якщо позивач або відповідач перебувають у складі Збройних Сил України або в інших створених відповідно до закону військових формуваннях, що переведені на воєнний стан. Ця стаття ЦК України встановлює дві необхідні умови для зупинення позовної давності під час дії воєнного стану в країні. Перша умова полягає в тому, що позивач або відповідач має перебувати в складі Збройних Сил України або в інших військових формуваннях, створених відповідно до закону. Друга умова полягає

в тому, що Збройні Сили України або інші військові формування, у яких перебуває позивач або відповідач, мусять бути переведені на воєнний стан.

15 березня 2022 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період воєнного стану» [6]. Згідно з нововведеннями, у період дії воєнного стану на території України, позовна давність, що передбачена статтями 257–259, 362, 559, 681, 728, 786 та 1293 ЦК України, продовжується на весь термін дії воєнного стану. Не зважаючи на продовження строків, перебіг позовної давності, що припадає на період дії воєнного стану, не зараховується при обчисленні строку давності.

На основі прийнятого 15 березня 2022 р. Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» позовна давність встановлених статей Цивільного кодексу України продовжується на період дії воєнного стану. Отже, не лише перебування позивача або відповідача в складі Збройних Сил України або інших військових формувань є причиною зупинення позовної давності, але й сам факт введення воєнного стану.

З 24 лютого 2022 р., якщо позивач або відповідач перебуває в складі Збройних Сил України або в інших створених відповідно до закону військових формуваннях, перебіг позовної давності зупинився. З 15 березня 2022 р. зупинка перебігу позовної давності стосується будь-яких зацікавлених у судовому захисті осіб. Перебіг позовної давності зупиняється на весь час існування воєнного стану. При цьому, перебіг строку захисту порушеного, оспорюваного або невизнаного суб'єктивного права в судовому порядку продовжитья лише від дня припинення останнього, з урахуванням часу, що минув до його зупинення.

Отже, воєнний стан має вплив на позовну давність та вносить певні корективи у її обчислення. Зокрема, умови воєнного стану можуть призвести до зміни строків давності на подання позовних заяв, зокрема, шляхом їх припинення або призупинення внаслідок певних обставин та особливостей.

Список використаної літератури

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 11.04.2023).
2. Горецький О. Особливості позовної давності в різних категоріях справ. Liga zakon : вебсайт. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/199650_osoblivost-rozovno-davnost-u-rznych-kategoriyakh-sprav (дата звернення: 11.04.2023).
3. Спасибо-Фатеева І.В. Позовна давність: коментар судової практики. Харків : Цивілістична платформа. 2016. 148 с.
4. Романюк В.А. Проблеми правового регулювання підстав зупинення перебігу строку позовної давності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34606/1/ПРОБЛЕМИ%20ПРАВОВОГО%20РЕГУЛЮВАННЯ%20ПІДСТАВ.pdf> (дата звернення: 11.04.2023).
5. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2023 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 11.04.2023).
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період воєнного стану : Закон України від 15 бер. 2023 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 11.04.2023).

Д. Е. Степанова

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викл. М. С. Федорко

ДОГОВІР ПРО НАДАННЯ ДЕТЕКТИВНИХ ПОСЛУГ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

На відміну від законодавства зарубіжних країн, в Україні на сьогодні відсутній спеціальний нормативний акт, який би регулював суспільні відносини з надання детективних послуг. Серед українських правників довгий час тривають дискусії щодо необхідності прийняття спеціального закону про надання детективних послуг, який би детально регламентував договір про надання детективних послуг, правовий статус його сторін та інші умови.

В окремих країнах, зокрема, США, Німеччині, Франції, Канаді, Іспанії, відповідні закони про надання детективних послуг стали своєрідною відповіддю на наявні соціальні виклики й наразі діяльність приватних детективів або їх різноманітних об'єднань є усталеним та унормованим законодавством явищем. Регулювання діяльності детективів здійснюється як єдиним законом, так і декількома нормативно – правовими актами. Зокрема, у Німеччині діяльність суб'єктів приватної детективної діяльності здійснюється федеральним Законом «Про приватні підприємства», згідно з положеннями якого суб'єктами такої діяльності є детективні агентства, які повинні отримати ліцензію на здійснення відповідної діяльності, хоча Законом водночас не висувається спеціальних вимог щодо суб'єкта в частині наявності певної професійної підготовки [1, с. 49].

У Франції існує закон «Про організацію професії приватного детектива» від 1991 р. [2, с. 30]. У Великобританії тільки у 2001 р. на законодавчому рівні була закріплена вимога щодо обов'язкового ліцензування приватної детективної діяльності та необхідності реєстрації детективів, хоча досі спеціального закону щодо здійснення детективної діяльності в країні не було прийнято [3, с. 143]. У США правове регулювання надання відповідних послуг здійснюється кожним штатом за власним законом, а на здійснення діяльності приватні детективи, якими можуть бути тільки громадяни США, обов'язково мають отримати ліцензію, яка в більшості випадків діє лише в межах одного штату [4, с. 8]. Аналогічні вимоги передбачено в Канаді [5, с. 252]. У Люксембурзі й Данії здійснення детективної діяльності регулюється загальними положеннями національного законодавства про послуги [6, с. 121]. У Швеції діє спеціальний закон про приватну детективну діяльність, але деяких містах його скасовано [7, с. 343].

Вимоги щодо особи, яка бажає займатися детективною діяльністю в основному є подібним та зводиться до наступного: 1) особа пройшла професійну програму навчання отримала відповідну кваліфікацію; 2) особа успішно склала іспит за спеціальністю «детектив»; 3) відсутність правопорушень у минулому та притягнення до юридичної відповідальності; 4) відсутність досвіду роботи в органах національної поліції або в розвідувальних органах [8].

Крім того, законодавство визначає компетенцію приватних детективів, яка охоплює забезпечення безпеки клієнтів; захист від недобросовісної конкуренції; збір відомостей на підставі договору з клієнтом, за винятком тих, що пов'язані з політичними, релігійними переконаннями або приватним життям особи [9, с. 43]; аналіз ринку та збір інформації для юридичних осіб для ділових перемовин щодо визначення ступеня надійності та кредитоспроможності ділових партнерів; виявлення фактів порушення права інтелектуальної власності у сфері підприємницької діяльності, а також фактів розголошення відомостей, які є комерційною таємницею; пошук зниклих осіб, а також пошук втраченого фізичними чи юридичними особами майна [8].

Перші спроби законодавчого врегулювання надання детективних послуг в Україні були здійснені ще на початку 2000 р. після чого почали з'являтися численні законопроекти про приватну детективну діяльність, але, втім вони не були підтримані законодавцем. З 2015 р. в Україні питання законодавчого регулювання здійснення вищевказаної діяльності знову стало актуальним. Зокрема, 28.12.2015 р. було зареєстровано проєкт Закону «Про приватну детективну діяльність» № 3726, який було прийнято у 2017 р., але з грудня 2018 р. цей Закон був відхилений [10]. Наступного року було прийнято за основу новий проєкт Закону «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» № 1228, який надалі був повернений на доопрацювання – й 17.02.2021 р. Постановою Верховної Ради було прийнято за основу проєкт цього Закону № 3010, але на сьогодні він так і залишається неприйнятним [11].

Згідно з проєктом Закону «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» № 3010 приватними детективами можуть бути особи, які є громадянами України, мають повну вищу юридичну освіту або вищу освіту за спеціальністю «правоохоронна діяльність», володіють державною мовою, мають стаж роботи в галузі права або правоохоронної діяльності щонайменше 3 роки, пройшли відповідне навчання з метою зайняття приватною детективною діяльністю та отримали свідоцтво про право на заняття приватною детективною діяльністю. Повноваження детектива зводяться до з'ясування біографічних та інших даних про особу шляхом збирання та пошуку інформації у відкритих джерелах [11].

Буквальне тлумачення положень Законопроекту № 3010, які визначають правовий статус детектива, приводить до висновку, що характер дій детектива зводиться до пошуку, обробки інформації, а послуга може мати змішаний характер. Зазначені послуги достатньою мірою врегульовано загальними положеннями Цивільного кодексу України про послуги, про представництво та вони фактично не відрізняються від надання послуг у рамках договору доручення. Крім того, привертає увагу положення зазначеного проєкту, яке закріплює що збір інформації детективом щодо конкретної особи проводиться без згоди цієї особи. З огляду на характер збору інформації, а також те, що інформація може мати ознаку конфіденційності, вважаємо, що повноваження приватного детектива щодо збору інформації про особу суперечить змісту ст. 32 Конституції України, відповідно до якої ніхто не може зазнавати втручання в його особисте й сімейне життя, не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту, прав людини [12].

Отже, зміст положень проєкту Закону «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» щодо сутності детективних послуг та повноважень детективна, дозволяє стверджувати про відсутність у ньому як такої специфіки детективної діяльності та невідповідність окремих положень Конституції України, а тому вищевказаний проєкт потребує доопрацювання.

Список використаної літератури

1. Волинська А. М. Розгляд договору надання детективних послуг із позиції цивільного права зарубіжними правниками. *Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні* : матеріали Міжн. наук.-практ. конф., м. Львів, 15–16 жовт. 2016 р. С. 47–50.
2. Іванова А. Є. Проблеми детективної діяльності як напрямку недержавної безпеки в Україні: порівняльний аспект світового досвіду. *Недержавний сектор безпеки: сучасний досвід та проблеми порівняльно-правового регулювання* : тези доп. учасників II Міжнар. наук.-практ. конф. 19 квіт. 2014 р. Харків, 2014. С. 29–31.
3. Чорний О. Ю. Міжнародний досвід взаємодії держави та недержавних органів забезпечення безпеки суб'єктів господарювання та його застосування в Україні. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства*. 2012. Вип. 125, ч. 1. 340 с.

4. Бугайчук К. Л. Інститут приватних детективів за кордоном: порівняльно-правовий аналіз. *Право і безпека*. 2016. № 1 (60). С. 7–12.
5. Черков В. О., Попов П. О. Приватна детективна діяльність в розвинутих країнах світу. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2010. № 2. С. 248–259.
6. Соломяна А. В. Особливості діяльності приватних детективів у зарубіжних країнах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 23, ч. 2. С. 120–124.
7. Юрко С. С. Особливості приватної детективної діяльності в розвинутих країнах. *Право і суспільство*. 2014. № 3. С. 340–348.
8. Private Detective Services Act (Official Gazette of the RS, No.17/11, ZDD-1) of 11 March 2011. URL: http://www.mnz.gov.si/fileadmin/mnz.gov.si/pageuploads/DPDVN/Zasebno_varovanje/oktober_2011/Linik_Private_Detective_Services_Act_-_2011_Slovenia.doc (дата звернення: 21.04.2023).
9. Волинська А. М. Надання детективних послуг за законодавством зарубіжних країн: позитивний досвід цивільно-правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. № 39. Том 1. С. 41–46.
10. Про приватну детективну діяльність : проєкт Закону України № 3726 від 30.08.2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=5758 (дата звернення: 19.04.2023).
11. Про прийняття за основу проєкту Закону України про приватну детективну діяльність : постанова Верховної Ради України від 17.02.2021 р. № 1245-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1245-20#Text> (дата звернення: 19.04.2023).
12. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 20.04.2023).

Д. Є. Шапкіна

студ. I курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викл. І. О. Голоденко

ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ ЯК ПРИНЦИП ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Забезпечення принципу доступності правосуддя як принципу організації та діяльності судової влади є проявом демократії розвитку сучасної України. Найвагомим аспектом організації

судоустрою та здійснення судочинства є забезпечення права людини на звернення до суду з дотриманням усіх гарантій та прав, що загалом забезпечувало би право на справедливий судовий розгляд.

Ефективність звернення до суду залежить від наявності умов, які б гарантували відсутність фактичних та юридичних перешкод у разі звернення особи до суду, реалізуючи право на судовий захист прав і свобод людини. Серед найважливіших таких умов (гарантій) є дієвість принципу доступу до правосуддя.

Суть цього принципу полягає в можливості безперешкодно звернутися до суду незалежно від соціального статусу, статі, релігії, національності й отримати справедливе рішення судової справи.

Н. Ю. Сакара дотримується думки, що «...доступність правосуддя – це певний стандарт, який відбиває вимоги справедливого й ефективного судового захисту, що конкретизуються в необмеженій судовій юрисдикції, належних судових процедурах, розумних строках і безперешкодного звернення будь-якої зацікавленої особи до суду» [1, с. 47].

Доступність правосуддя належить до інституційних принципів судової влади, які стосуються організації і діяльності судової влади загалом. Вони відіграють роль системоутворюючих чинників, що виражають сутність судової влади та її призначення в суспільстві, служать фундаментом, на якому ґрунтується устрій судової системи і процедури вирішення судом юридично значущих спорів [2, с. 50].

Варто зазначити, що разом із категорією «доступність правосуддя» використовується поняття «доступ до правосуддя», що може включати широке коло визнаних прав. Адже, нормативне визначення зазначених понять в українському законодавстві відсутнє.

Треба зазначити, що співвідношення понять «доступності правосуддя» і «доступ до правосуддя» неодноразово ставало предметом наукових дискусій вітчизняних науковців. Одні вчені використовують їх як синоніми, інші – розмежовують, а треті на означення доступу до правосуддя вживають як синоніми також інші терміни: право на судовий захист, право на справедливий суд, право вільного доступу до правосуддя та ін.

О. М. Овчаренко визначає доступність правосуддя «...як стан організації судової системи і юрисдикційної діяльності суду в демократичному суспільстві, який задовольняє потребу суспільства

у вирішенні юридично значущих справ і відповідає закріпленим у міжнародно-правових актах вимогам» [3, с. 179].

Як зазначає Н. Ю. Сакара «...доступність правосуддя є стандартом, якій відбиває вимоги справедливого й ефективного судового захисту, що конкретизується в необмеженій судовій юрисдикції, належних судових процедурах, розумних строках, а також безперешкодного звернення усякої заінтересованої особи до суду» [1].

На думку О. Михайленка «...терміни «доступ до правосуддя» та «доступність правосуддя» доцільно відрізнити. Доступ необхідно пов'язувати з відповідним дозволом тих, від кого залежить надання можливості звернутися до правосуддя для захисту своїх прав, свобод та законних інтересів. Доступність правосуддя можна тлумачити як одну з його засад, іншими словами це можливість усіх бажаючих вільно й без перешкод, на рівних умовах використати цей інститут для забезпечення своїх прав і законних інтересів» [4].

На відміну від вищезазначеної точки зору, С. Пазій ці поняття визначає як тотожні [5, с. 56].

О. О. Овсяннікова вказує: «...що «доступ до правосуддя» можна визначати як зобов'язання держави забезпечувати право кожної людини на доступ до ефективних і справедливих послуг у сфері юстиції та правосуддя, що надаються своєчасно» [2, с. 50].

Отже, проаналізувавши точки зору науковців, можна зробити висновок, що поняття «доступ до правосуддя» та «доступність правосуддя» не є тотожними. «Доступ до правосуддя» слід розуміти, як право суб'єкта звернутися до суду за захистом своїх прав, своєчасного розгляду справи та виконання рішення.

«Доступність правосуддя» – це принцип організації судової влади та процедури здійснення судочинства, що дозволяє реалізувати суб'єктові своє право на доступ до правосуддя.

Згідно зі статтею 2 Закону України «Про судоустрій і статус судів» (далі – Закон), суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [6]. Стаття 7 Закону визначає, що «кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним,

безстороннім і справедливим судом, утвореним відповідно до закону». Частиною 3 статті 7 передбачено, що доступність правосуддя для кожної особи забезпечується відповідно до Конституції України та в порядку, встановленому законами України.

Отже, доступність правосуддя визначено в законодавстві елементом права на справедливий судовий розгляд та принципу верховенства права, що відповідає міжнародним актам із прав людини та підтверджує позицію науковців щодо співвідношення названих понять як цілого та частини.

11 червня 2021 р. указом Президента України було затверджено Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 рр. [7], у якій закріплені заходи для покращення доступу до правосуддя:

- удосконалення законодавства з метою запровадження дієвих механізмів запобігання зловживанню учасниками процесу своїми процесуальними правами, ефективних інструментів реагування на неналежну поведінку учасників судового процесу, що призводить до затягування розгляду справи;

- запровадження інституту скарги на недотримання розумних строків розгляду справ у судах та в подальшому – інституту виплат компенсацій учасникам судового процесу за порушення розумних строків розгляду справ за рахунок державного бюджету;

- забезпечення дотримання прав жестомовних осіб у судочинстві та надання послуг перекладу;

- розвиток електронного судочинства з урахуванням світових стандартів у сфері інформаційних технологій такими шляхами, як розгляд справ певних категорій незалежно від місцезнаходження сторін і самого суду, впровадження електронного ведення справ, розвиток офіційного вебпорталу судової влади України для отримання інформації про суди і справи;

- наділення суду правом у випадках виготовлення повного тексту судового рішення оголосити в судовому засіданні його вступну й резолютивну частини та навести основні мотиви цього рішення [7, ст. 4.1.4].

Отже, «доступність правосуддя є закріпленою в міжнародних нормах та національному законодавстві вимогою, яка відображає загально визнані чинники відправлення правосуддя, до реалізації

яких заохочуються або зобов'язуються держави. Дотримання цього стандарту дає можливість стверджувати, що діяльність суду з розгляду й вирішення справ та винесення рішень, яка здійснюється органами судової влади, є правосуддям і забезпечує справедливий розгляд справи та поновлення порушених прав» [7].

Список використаної літератури

1. Сакара Н. Ю. Проблема доступності правосуддя в цивільних справах : монографія. Х. : Право, 2010. 256 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFII_2010/Sakara_2010.pdf
2. Овсяннікова О. О. Доступність правосуддя як чинник, що впливає на формування громадської думки щодо судової влади. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 48–54. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/4_2018/part_1/11.pdf
3. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : монографія. Х. : Право, 2008. 304 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/MonoOvcharenko.pdf
4. Михайленко О. Про систему елементів доступності громадян до правосуддя. *Вісник Академії прокуратури України*. 2007. № 3. С. 39–43.
5. Пазій С. Проблема доступності правосуддя в справах, які розглядаються в порядку цивільного судочинства. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 56–60. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/6/12.pdf>
6. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2026 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
7. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 рр. : Указ Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>

В. О. Шимченко

студ. I курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. О. В. Байло

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ МЕДИЧНИХ ОГЛЯДІВ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ

Ефективність нормативного забезпечення охорони праці цілком залежить від його розвитку та відповідності встановлених правил сучасному стану суспільних відносин, що зумовлює

необхідність постійного вдосконалення і поліпшення системи охорони праці в умовах сучасного соціально-політичного життя суспільства [1, с. 271].

Об'єктивна необхідність модернізації державної політики у сфері безпеки працівників також посилюється зобов'язаннями України в рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами [2].

Зміна певних принципів у побудові системи передбачає і зміну об'єкту впливу: заміна термінів «безпека праці» або «охорона праці» на більш сучасну, європейську модель – «безпека працівника».

Питання вдосконалення правового забезпечення охорони праці піднімались у роботах таких учених, як С. А. Андреев, О. В. Батюк, С. Я. Вавженчук, Л. П. Гаращенко, В. М. Гранєвська, О. В. Дмитрук, Ю. Ю. Івчук, І. І. Корякіна, М. О. Лисюк, І. М. Новак, В. Т. Олієвський, Н. В. Романенко, Л. В. Скорик та інші.

Особливу увагу варто приділити висвітленню питань організації медичних оглядів працівників.

Відповідно до статті 49 Конституції України, кожна особа має право на охорону свого здоров'я. Кодексом законів про працю забороняється укладення трудового договору з громадянином, якому за медичним висновком запропонована робота протипоказана за станом здоров'я [3]. Отже, працівник перед працевлаштуванням має пройти медичний огляд, але правові передумови його організації не деталізовано. У статті 17 Закону України «Про охорону праці» передбачено, що роботодавець повинен забезпечити фінансування та організацію проведення попередніх та періодичних медичних оглядів [4, ст. 17]. Проте законодавством не передбачено механізму реалізації проведення медичних оглядів працівників.

На разі, у юридичній літературі не приділяють значної уваги питанню організації медичних оглядів працівників. Вимоги щодо проведення і фінансування медичних оглядів і досі є недостатньо регламентовані. Зокрема, у чинному законодавстві відсутнє визначення терміну «медичний огляд».

Держава висуває підвищені вимоги до проходження медичних оглядів окремих категорій працівників. Так, відповідно до чинного

законодавства, встановлено, що попередні та періодичні медичні огляди працівників окремих професій, виробництв та організацій, діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення і може призвести до поширення інфекційних хвороб, неповнолітніх, учнів загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів та студентів вищих навчальних закладів, інших категорії осіб відповідно до закону є обов'язковим [5, ст. 21].

У 2021 р. на публічне обговорення було винесено проєкт Закону України «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі», який покликаний визначити правові, організаційні, економічні та соціальні засади безпеки та здоров'я працівників на роботі в Україні, врегулювати соціально-трудова відносини в цій сфері з метою забезпечення безпечних умов праці, збереження життя і здоров'я працівників та встановити єдиний порядок організації системи управління в цій сфері [2].

Порівнюючи положення проєкту закону та Закону України «Про охорону праці», необхідно відзначити про те, що положення закону охоплюють більше коло питань реалізації права на безпечні та здорові умови праці. Також проєкт закону передбачає визначення ключових термінів і понять, які на сьогодні відсутні.

Проте, у статті 19 Проєкту запроваджується необхідність забезпечити спостереження за станом здоров'я працівника, яке має здійснюватися лікарем або закладом охорони здоров'я з надання первинної медичної допомоги або закладом охорони здоров'я з надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги за вибором роботодавця [2].

Проєкти Закону України «Про працю» (2020 р., 2022 р.) не містять положень, які деталізують порядок організації медичних оглядів працівників.

Визначаючи на конституційному рівні життя і здоров'я людини як найважливішу цінність, держава має приділяти більше уваги до процесу визначення стану здоров'я працівників, врегулювання правил проведення медичних оглядів. Не менш важливим кроком від держави, має стати осучаснення та уніфікація національного законодавства в цій площині.

Вважаємо за необхідне в законодавстві України визначити правові ознаки медичного огляду, на основі яких закріпити його

законодавче визначення, передбачити механізм його застосування, визначити строки проходження та закріпити відповідальність роботодавця за допуск до роботи осіб, які не пройшли попереднього медичного огляду, а працівника – від ухилення проходження медичного огляду під час прийняття на роботу. Такі законодавчі зміни мають осучаснити та уніфікувати нормативні акти в цій сфері та привести у відповідність із європейським стандартам.

Список використаної літератури

1. Чернега Р. Т. Концепція правового забезпечення охорони праці в контексті євроінтеграції України : дис. ... д-р юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2019. 408 с.
2. Проект Закону України «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі» : обговорення проєктів документів. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=8c876ee6-0cbb-4ecf-9585-e7b1d24c1335&title%20=%20ProektZakonuUkrainiproBezpekuTaZdoroviaPratsivnikivNaRoboti> (дата звернення: 09.04.2023).
3. Кодекс законів про працю : Закон № 322-VIII від 10.12.71 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 09.04.2023).
4. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення: 09.04.2023).
5. Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 06.04.2000 р. № 1645-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text> (дата звернення: 09.04.2023).

Розділ 3

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

А. С. Александрова

асп. I року навчання

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. О. А. Чуваков

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПРИНЦИПУ РОЗРІЗНЕНOSTI ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЕЮ 438 КК УКРАЇНИ

Здавалося б, яке співвідношення мають принципи Міжнародного гуманітарного права (далі – МГП) та праця слідчого районного відділу поліції в селі на Київщині? Однак, зв'язок прямий.

Глибоке вивчення та орієнтування в принципах МГП має практичне значення для діяльності всіх учасників правозастосування для правильної кваліфікації злочинів, і в подальшому притягнення винних до відповідальності.

В українському законодавстві є стаття 438 Кримінального кодексу України (далі – КК України) – порушення правил та звичаїв війни.

Норма за своїм застосуванням є дуже широка, оскільки вона відсилає до цілої низки міжнародно-правових документів та угод. Тому, всі учасники системи кримінальної юстиції (слідчі, прокурори, адвокати та судді) мають бути фахівцями в міжнародному праві.

Після повномасштабного вторгнення це стало потужним викликом для всієї кримінальної системи юстиції України. У зв'язку із цим, постійно проводяться різноманітні семінари, лекції, круглі столи, відкриті дискусії тощо, де обговорюються проблеми, з якими зараз щодня стискаються особи, які чинять правосуддя. На думку

судді Верховного суду Наталії Антонюк, на цей момент різнобію в практиці застосування статті 438 КК судами України немає [4].

Для прикладу візьмемо принцип розрізненості. Принцип розрізненості можна виділити серед усіх принципів ще тому, що він є першочерговим. Його суть полягає в тому, щоби при веденні воєнних дій відрізнити цивільних осіб від комбатантів, цивільні об'єкти від військових. Один і той самий об'єкт (наприклад, будинок, школа) може бути цивільним, якщо використовується за своїм призначенням, і воєнним – якщо там розташовані військові частини, техніка тощо.

Принцип розрізненості закріплений у міжнародних нормативно-правових актах, а також у звичаєвому міжнародному праві, а саме статтею 48 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій та нормою 1 звичаєвого МГП). Норми звичаєвого МГП також прямо застосовуються при роботі, у тому числі, зі статтею 438 КК України. Вказані норми вже систематизовані. Міжнародний комітет Червоного Хреста за участі низки відомих експертів провів дослідження: вивчення практики держав у сфері міжнародного гуманітарного права щодо виявлення тих норм, які набули характеру звичаєвих. У 2005 р. дослідження було завершено виданням об'ємного двотомника: у першому наданий перелік норм та коментарі до них, у другому – практика держав [1].

Принцип розрізнення описаний у 10 нормах звичаєвого МГП. Шість норм відноситься до розрізнення між цивільними та комбатантами, а ще чотири – розрізнення між цивільними об'єктами та військовими цілями.

Крім звичаєвих норм, принцип розрізнення також закріплений у нормах міжнародних Конвенцій та інших нормативно-правових документів.

Міжнародне гуманітарне право передбачає, що напади мусять суворо обмежуватися військовими об'єктами, та що цивільні об'єкти не можуть бути об'єктами нападів чи репресалій [2, ст. 33; 3, ст. 52(1) та (2); 1, ст. 7].

Цивільні об'єкти визначаються як об'єкти, які не є військовими цілями [3, ст. 52(1); 1, ст. 9].

Військові цілі, зі свого боку, визначаються як «об'єкти, які через свій характер, місцезнаходження, призначення або використання

здійснюють ефективний внесок у військові дії, і повне або часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація яких, за існуючих у цей момент обставин, дає явну військову перевагу» [3, ст. 52(2); 1, ст. 8]. Якщо виникають сумніви щодо того, чи об'єкт, котрий, зазвичай, використовується для цивільних цілей, наприклад, місця поклоніння, будинки чи інше житло або школи, використовується для ефективного внеску у військові дії, презюмується, що така будівля використовується в цивільних цілях [3, ст. 52(3)].

Так, наприклад, удар по мосту під час війни може бути законною ціллю, а може бути воєнним злочином, і відповідь на питання, що це, можна отримати саме керуючись принципом розрізненості. Наприклад, удар по Антоновському мосту українськими збройними силами є законною військовою ціллю, так як під час удару по мосту рухалась ворожа військова техніка, цивільні особи під час удару не постраждали, міст залишився придатний для використання пішоходами, при ударі використовувалось високоточна зброя.

Удар же по Білгород-Дністровському мосту в Одеській області армією РФ є воєнним злочином з огляду на таке: удар був нанесений невисокоточною ракетою, при обстрілі та намаганні попасти саме в міст постраждали житлові будинки цивільних осіб, бази відпочинку та інфраструктура, міст не використовувався Збройними силами України для перенаправлення воєнної техніки, а є сполученням для цивільних осіб.

Отже, принципи МГП мають прикладне значення для використання в правозастосуванні українського законодавства. Зараз дуже важливо проводити роботу для ознайомлення та вивчення діючих працівників правозастосовної галузі з принципами МГП. Взаємодія вчених та практиків завжди була актуальною та мала мету удосконалення всіх аспектів правового життя.

Список використаної літератури

1. Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми. *Український часопис міжнародного права*. 2006. URL: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/ukr-irrc_857_henckaerts.pdf (дата звернення: 21.04.2023).
2. Про захист цивільного населення під час війни : Конвенція від 12.08.1949 р. № 995_154; Наб. чин. для України: 03.01.1955. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 21.04.2023).

3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) : протокол від 08.06.1977 р. № 995_199 : станом на 8 груд. 2005 р.; Наб. чин. для України: 25.07.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 21.04.2023).
4. Воєнні злочини: погляд судді Верховного Суду на судову практику останнього року || Наталія Антонюк, 2023. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ECRCGGCd60M> (дата звернення: 21.04.2023).

А. В. Виходець

*студ. I курсу магістратури
спеціальність «Право»*

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Т. О. Павлова

ДО ПИТАННЯ ЩОДО СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Важливість та особливість дослідження суб'єкту кримінально-правових відносин полягає в тому, що в чинному Кримінальному кодексі України досі відсутня систематизація суб'єктів кримінально-правових відносин, тому це питання потребує свого подальшого дослідження з урахуванням сучасних реалій. Адже кримінально-правові відносини виникають із часу вчинення кримінального правопорушення особою (фізична особа, юридична, неосудна або особа, яка не досягла віку кримінальної відповідальності). Тобто саме з особою, яка вчинила кримінальне правопорушення (або суспільно небезпечне діяння, яке передбачено як кримінальне правопорушення), пов'язується виникнення кримінально-правових відносин. І залежно від ознак суб'єкту, до нього застосовуються різні заходи кримінально-правового впливу. Варто зазначити, що при дослідженні цього поняття використовуються різні терміни, а саме суб'єкт охоронних кримінально-правових відносин, суб'єкт кримінального правопорушення, суб'єкт кримінальної відповідальності.

На думку Т. О. Павлової, «Суб'єктами охоронних кримінально-правових відносин визнаються: держава, в особі відповідних правоохоронних органів; особа (фізична або юридична), яка вчинила

суспільно небезпечне діяння, передбачене в кримінальному законі як злочин, та потерпіла особа» [1, с. 168].

Поняття та ознаки суб'єкта злочину особливо активно досліджувалися вітчизняними вченими в середині ХХ ст. І тільки в чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) від 05.04.2001 р. було вперше закріплено визначення загального та спеціального суб'єкта кримінального правопорушення.

Відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України, суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність. Спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа (ч. 2 ст. 18 КК України) [2, ст. 18]. Вперше на законодавчому рівні в Загальній частині Кримінального кодексу України у ч. 3 ст. 18 міститься вказівка на службову особу як спеціального суб'єкта. Отже, законодавець виділяє загальний та спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення.

Правовий аналіз норм Загальної та Особливої частин чинного Кримінального кодексу України надає змогу стверджувати, що поряд із загальним та спеціальним суб'єктом існує суб'єкт кримінально-правових відносин та суб'єкт кримінальної відповідальності. Суб'єктом кримінальної відповідальності (суб'єктом будь-якого кримінального правопорушення), згідно із ч. 1 ст. 18 КК України, може бути тільки фізична особа, ототожнюючи це з поняттям «людина». Такий висновок є результатом аналізу статей 6, 7 і 8 КК України, де йдеться про те, що підлягати кримінальній відповідальності можуть як громадяни України, іноземці, так і особи без громадянства, які не користуються дипломатичним імунітетом [2, ст. 6–8].

Поняття «суб'єкт кримінально-правових відносин» охоплює більше коло осіб: юридичні особи; особи, які не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність; потерпілі; особи, які визнані неосудними. Саме їх ознаки є визначальними при визначенні їх процесуального статусу та як наслідок – при обранні заходу кримінально-правового впливу.

Тому ми вважаємо, що важливість особливостей суб'єкта кримінального правопорушення полягає в тому, що вони є визначальними при кваліфікації протиправного діяння, і тому закріплені у відповідних диспозиціях норм Особливої частини Кримінального кодексу України.

Отже, проаналізувавши норми чинного Кримінального кодексу України щодо розглянутої теми, треба зазначити, по-перше, поняття «суб'єкт кримінально-правових відносин» є більш широке, ніж поняття «суб'єкт кримінальної відповідальності»; по-друге, ознаки, що характеризують суб'єктів кримінально-правових відносин, є визначальними при визначенні процесуального статусу та обранні заходу кримінально-правового впливу; по-третє, враховуючи правове значення суб'єктів кримінально-правових відносин, варто зазначити, що систематизація видів таких суб'єктів на нормативному рівні не здійснена, що, на нашу думку, є прогалиною, тому що така систематизація допомогла б у впровадженні нових підходів до вивчення цієї теми та споріднених підтем.

Список використаної літератури

1. Павлова Т. О. Класифікація суб'єктів охоронних кримінально-правових відносин. *Правова держава*. 2018. С. 167–173. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/132889/137228> (дата звернення: 20.04.2023).
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 15.04.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.04.2023).

В. В. Гаджула

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викл. О. С. Козерацька

РОЗВИТОК ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

На сьогодні рівень молодіжної злочинності постійно зростає. Різні форми негативної поведінки (наркоманія та алкоголізм, безпритульство, прохання грошей на вулицях, недосягнення повної середньої освіти) продовжують поширюватись серед підлітків, тим

самим викликають у державі занепокоєність та зумовлюють необхідність пошуку нових засобів їх попередження. Головним засобом боротьби зі злочинністю неповнолітніх є застосування ювенальної юстиції. Тому, становлення інституту ювенальної юстиції в Україні є дуже актуальним у наш час.

Вітчизняна наукова література немає єдиного підходу до визначення цього поняття. Розглянемо та порівняємо два визначення «ювенальної юстиції». За думкою Н. Крестовської, ювенальна юстиція є системою державних, муніципальних та громадських судових, правоохоронних та правозахисних органів, установ та організацій, яка заснована на праві та застосовує медико-соціальні та психолого-педагогічні методики для здійснення правосуддя щодо дітей, запобігання правопорушень щодо дітей та їх участі, захисту їх прав, свобод та інтересів, а також реабілітації дітей, які перебувають у складних життєвих умовах [1, с. 4]. І. Ольшанецький визначає ювенальну юстицію як систему, що складається із судових, правоохоронних, та інших органів влади, місцевого самоврядування, громадських організацій і функціонує з метою захисту прав, свобод та інтересів дітей, профілактики правопорушень щодо дітей та за участю дітей, а також ресоціалізації дітей, що потрапили в конфлікт із законом або перебувають у складних життєвих обставинах [2, с. 47].

На нашу думку, визначення Н. Крестовської є більш повним і конкретним, оскільки воно вказує на конкретні методики, що застосовуються для здійснення правосуддя щодо дітей. Крім того, воно відзначає роль ювенальної юстиції в запобіганні правопорушень щодо дітей та їх участі, а також у реабілітації дітей, які перебувають у складних життєвих умовах. Проте, через те, що у юридичній літературі склалися різні підходи щодо системи ювенальної юстиції, неможливо надати однозначне визначення ювенальної юстиції без визначення її основних елементів. Це ускладнює формулювання єдиного підходу до розуміння ювенальної юстиції в Україні, і нині опоненти використовують цю невизначеність для підміни цілей, завдань та основних принципів ювенальної юстиції.

Однією з ефективних складових ювенальної юстиції є програми з відновного правосуддя, які включають виховний вплив

на правопорушника, профілактику повторних правопорушень та допомогу в соціальній адаптації та реінтеграції правопорушників у суспільство. На сьогодні існує кілька ефективних моделей, які діють на підставі законодавчих актів. Наприклад, у США основою є Закон про ювенальну юстицію та запобігання правопорушенням неповнолітніх, у Великій Британії – ряд законів про дітей і молодь, у Польщі – Закон «Про процедуру розгляду справ неповнолітніх», у Канаді – Закон «Про кримінальну юстицію щодо неповнолітніх» [3, с. 170]. Кожна модель має свої особливості, проте всі вони спрямовані на захист прав дитини та впровадження соціально-виховних заходів, що допомагають уникнути подальшого порушення закону.

Україна на цей момент не має повноцінної системи законодавства, що регулювала б захист прав дітей і дозволила б створити державний інститут ювенальної юстиції. Проте, у країні час від часу бувають певні кроки в цьому напрямку. Наприклад, у 2011 р. президентом України було прийнято Указ «Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх», а Кабінетом Міністрів – Розпорядження «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні». Досягненням також є включення глави 38 «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх» у Кримінальний процесуальний кодекс України (2012), що фактично є першим реальним практичним кроком у напрямку ювенальної юстиції.

Проблема відсутності альтернативних механізмів реагування на правопорушення дітей та нестача системних норм щодо їх роботи в конфлікті із законом є гострою. Українське законодавство потребує вдосконалення, включаючи концепцію відновного правосуддя, створення умов для швидкої реінтеграції неповнолітніх до суспільства та ефективну діяльність усіх суб'єктів юстиції стосовно дітей.

Важливим етапом на шляху до реформи правового регулювання в цьому питанні є утворення Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх, розроблення та подальше прийняття законопроекту «Про юстицію, дружню до дитини». Цей законопроект пропонує альтернативні методи та механізми реагування на правопорушення скоєні дітьми та створення умов для відновлення їх соціального життя: норми поведінки з дітьми,

що залучені до системи правосуддя як правопорушники, та з дітьми, які є потерпілими чи свідками та потребують соціальної реабілітації; альтернативні механізми реагування на правопорушення дітей, як заміна кримінального провадження та судового процесу [4].

Потрібно зазначити в цьому контексті, ще один Проєкт Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо юстиції, дружньої до дитини № 5618 від 04.06.2021 р. Проєкт закону містить ряд змін, зокрема, щодо: презумпції невинуватості для неповнолітніх; дозволу на подальше звільнення від адміністративної відповідальності для неповнолітніх віком від 16 до 18 років; встановлення заходів впливу на неповнолітніх та їх застосування на практиці; виокремлення порядку адміністративного затримання для неповнолітніх; надання повноважень прокурору стосовно виведення неповнолітнього із кримінального провадження та контролю за виконанням угоди про його виведення тощо [5].

Законодавчі акти, які були прийняті та запропоновані для обговорення в рамках реформування системи ювенальної юстиції, можуть вважатися позитивним кроком вдосконалення системи та допоможуть максимально наблизити юстицію щодо дітей до міжнародних стандартів.

Отже, можна прийти до висновку, що система законодавства України, що стосується протидії злочинності неповнолітніх та захисту прав дітей, не є ідеальною і вона має свої позитивні й негативні сторони, але функціонує протягом багатьох років та постійно оновлюється та поповнюється. Однак, ювенальна юстиція не повинна бути ідентичною з кримінальною юстицією, а замість цього, повинна мати дієву законодавчу основу, яка буде враховувати всі недоліки та пропонувати відповідні виправлення. Важливим є законодавче врегулювання питання спеціалізації судів, які розглядають кримінальні провадження щодо неповнолітніх, у межах системи місцевих загальних та апеляційних судів, оскільки воно відповідає міжнародним стандартам захисту прав дитини. Також необхідно створити систему контролю за реалізацією та функціонуванням ювенальних судів, центрів реабілітації та інших центрів.

Список використаної літератури

1. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2008. 468 с.
2. Ольшанецький І. Ювенальна юстиція: проблеми законодавчого врегулювання її органів в Україні (ювенальний суддя, прокурор, слідчий, адвокат). *Правова держава*. № 37. 2020. С. 45–55.
3. Юзікова Н. С. Сучасна практика ставлення європейських країн до вирішення проблем протидії суспільно небезпечним діям неповнолітніх. *Право і суспільство*. 2010. № 4. С. 168–173.
4. Про юстицію, дружню до дитини : проєкт Закону України від 04.06.2021 р. № 5617. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72137 (дата звернення: 16.04.2023).
5. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо юстиції, дружньої до дитини : проєкт Закону України від 04.06.2021 р. № 5618. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72138 (дата звернення: 16.04.2023).

Ю. С. Клецько

асп. I року навчання

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. О. М. Миколенко

ЗМІСТ ЗАХИСТУ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Актуальність досліджуваного питання зумовлена відсутністю єдиного доктринального підходу до визначення змісту захисту особи в кримінальному процесі. Це питання лише частково досліджувалося в межах функцій захисту, а це призводить до прогалин у дослідженні та уніфікації підходу у визначенні змісту захисту, як важливого компонента поняття «захисту» загалом. У зв'язку із цим, виникає необхідність у дослідженні саме змісту захисту особи в кримінальному процесі.

Конституцією України передбачено, що кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість із моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника [1, ст. 29]. Окрім того, відповідно до Основного закону, кожен має право будь-якими

не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [1, ст. 55].

Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) закріплено, що підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, який полягає в наданні йому можливості надати усні чи письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати й подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом [2, ст. 20].

Отже, на основі комплексного аналізу норм законодавства можна прийти до висновку, що поняття захист можна розглядати у двох напрямках: у широкому розумінні – конституційно-правовому, та вузькому – суто кримінальному процесуальному.

І. В. Гловюк вважає, що в широкому розумінні захист є діяльністю, спрямованою на поновлення порушених прав та свобод, законних інтересів будь-якого суб'єкта процесу [3, с. 155], або ж, на думку В. О. Попелюшко, оснований на нормах Конституції України, визнаних Україною міжнародно-правових та інших юридичних актах діяльність держави, її органів, громадських організацій, особи, спрямовану на запобігання, подолання справжньої чи уявної протиправної шкоди, що загрожує, або вже спричинена правам, свободам, законним інтересам особи, суспільства, держави [4, с. 10].

У вузькому розумінні захист є кримінальною процесуальною функцією, яка має чітку цільову спрямованість – протистояти кримінальному переслідуванню, та визначене коло суб'єктів, яке є більш вузьким – а саме суб'єктів, щодо яких здійснюється кримінальне переслідування в різних його формах, їх законних представників та захисників [5, с. 200].

Розглядаючи захист через кримінальну процесуальну призму, визначають дві окремі його площини:

1) діяльність учасників кримінального процесу (підозрюваного, обвинуваченого та їх захисника), яка спрямована на спростування підозри (обвинувачення) та захист своїх законних прав та інтересів під час кримінального провадження;

2) діяльність спеціально уповноважених органів та учасників процесу спрямована на захист прав та законних інтересів інших учасників кримінального провадження.

Цю тезу підтримує законодавець, який передбачає існування означених форм захисту в межах чинного кримінального процесуального правового поля [6, с. 180].

Отже, зміст захисту у вузькому його значенні охоплює: 1) доказову діяльність захисника адвоката; 2) його роботу в правовому (матеріально- та процесуально-правовому) полі справи; 3) наданні підзахисному необхідної юридичної допомоги [4, с. 10].

Так, аналізуючи законодавство та доктринальні підходи, робимо висновок, що питання визначення змісту захисту особи є малодослідженим. А отже, існує необхідність дослідження та закріплення змісту захисту особи в кримінальному процесуальному законодавстві, що в підсумку матиме ключове значення для єдиного розуміння поняття «захист».

Список використаної літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2021 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.04.2023).
3. Глов'юк І. В. Захист у кримінальних справах та кримінально-процесуальна функція захисту: деякі аспекти співвідношення. *Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти* : зб. тез доповідей за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (11–12 грудня 2009 р.). Суми : УАБС НБУ. 2009. С. 154–156.
4. Попелюшко В. О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 38 с.
5. Глов'юк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2016. 602 с.
6. Зубач І. М. Функція захисту в сучасному кримінальному провадженні України. *Вісник Національного Університету «Львівська Політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2014. № 810 (4). С. 178–183.

Д. С. ПІВНЄВ
асп. I року навчання
спеціальність «Право»
Науковий керівник: д. ю. н., проф. О. А. Чуваков

ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Проблема торгівлі є однією з актуальних проблем сьогодення в контексті порушення прав та основоположних свобод людини, її честі та гідності, яке в умовах військової агресії російської федерації проти України, набуває нових аспектів, збільшуючись у кількісному співвідношенні, так і в просторовому критерії, враховуючи кількість осіб, які перебувають на території Європейського Союзу на відповідній правовій підставі.

Транснаціональний характер злочинів, які пов'язані із торгівлею людьми, стає чинником для стрімкого розвитку міжнародного співробітництва, розроблення на міжнародному рівні нових засобів та способів боротьби з існуючими кримінальними правопорушеннями, впровадження механізмів превентивних заходів для подальшого запобігання такого соціального явища як торгівлю людьми. Беззаперечно, вказане впливає і на національну правозахисну систему України, яка поступово реалізує кроки європейської інтеграції та запроваджує міжнародні стандарти боротьби торгівлі людьми.

Загалом, міжнародні стандарти у сфері протидії та запобігання торгівлі людьми – це фундаментальні інструменти, які закріплені на міжнародно-правову рівні та покликані на забезпечення належного функціонування міжнародних організацій та національних правоохоронних органів окремих держав щодо протидії, розслідуванню та розкриття злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми.

Основним із базових міжнародних стандартів у сфері боротьби із торгівлею людьми, яка була ратифікована Україною, є Загальна декларація прав людини 1948 р. [1], оскільки саме вказаний акт визначає основоположні права та свободи людини, які стають об'єктами злочинів у сфері торгівлі людьми. Так, наприклад, заборона на жорстке та принизливе поводження та, відповідно, порушення

цього є саме фізичне, сексуальне або психологічне насилля, що нерідко зустрічається як злочини у сфері торгівлі людьми.

Деякі положення запобігання торгівлі людьми щодо окремих категорій населення містяться в міжнародних актах, зокрема, Конвенція про політичні права жінок 1952 р.; Декларація прав дитини 1959 р.; Конвенція проти катувань та інших нелюдських або принижуючих гідність видів поводження 1984 р.; Конвенція про права дитини 1989 р. та інші.

Не менш важливим міжнародним стандартом є Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р., яка за своєю сутнісними ознаками є процедурним документом, який регулює механізми міжнародної співпраці між правоохоронними органами різних держав для запобігання транснаціональній злочинності (в тому числі і злочинам у сфері торгівлі людьми) та боротьби із нею. Додатково вказана Конвенція наділяє правоохоронні органи та судову владу унікальними засобами боротьби [2].

Однак саме профільним та спеціалізованим міжнародним стандартом у досліджуваній сфері є Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, і покарання за неї (далі – Протокол). Вказаний нормативний акт є доповненням Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, датованої 2000 р. Основними завданнями Протоколу є встановлення зобов'язання для держав щодо: попередження торгівлі людьми та боротьби із нею; захисту та допомоги постраждалим від такої торгівлі; заохочення до співробітництва держав-учасниць [3]. Україна ратифікувала Протокол 21 травня 2004 р., а тому Протокол є складовою національного законодавства України.

Саме вказаний документ містить у статті 3 визначення терміну торгівля людьми, яка характеризується як дії здійснювані для експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або вразливістю становища, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Аналогічна дефініція міститься в Кримінальному кодексі України [4, ст. 149] та в Законі України «Про протидію торгівлі людьми» [5, ст. 3].

Отже, бачається, що Україна активно впроваджує міжнародні механізми у сфері боротьби із торгівлею людьми, що знаходить своє відображення в ухваленні відповідних нормативно-правових актах (як приклад Закон України «Про протидію торгівлі людьми»), удосконаленні чинного матеріального права та застосування вказаних напрацювань на практиці. Додатково зауважимо, що активний розвиток відбувається між спеціально уповноваженими національними правоохоронними органами України та відповідними структурами держав Європейського Союзу, що є цікавим у контексті наступних наукових досліджень.

Список використаної літератури

1. Загальна декларація прав людини : Декларація від 10.12.1948 р. № 995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 10.04.2023).
2. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : Протокол від 15.11.2000 р. № 995_791. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text (дата звернення: 10.04.2023).
3. Кримінальний кодекс України : Кодекс від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.04.2023).
4. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> (дата звернення: 10.04.2023).

Д. А. Постна

студ. II курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викл. О. В. Нарожна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ШАХРАЙСТВА У ВОЛОНТЕРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Шахрайство як один із видів кримінальних правопорушень проти власності відомий людству з давніх часів, і досі залишається одним із найпоширеніших. Кризові часи, зокрема, війна, лише

посилюють фактори, що сприяють скоєнню цих злочинів: соціальна нерівність, безробіття, зловживання алкоголем та наркотичними речовинами, сприйнятливість частини суспільства до впливу й маніпуляцій тощо. Крім уже існуючих видів шахрайства, війна породила й такий досить специфічний його вид як шахрайство у волонтерській діяльності.

Відповідно до ч. 1 ст. 190 Кримінального кодексу України, шахрайством визнається заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [1].

Визначальною рисою шахрайства серед інших корисливих кримінальних правопорушень є добровільність передачі майна жертвою правопорушнику та використання ненасильницьких методів впливу на жертву [2, с. 258]. Серед інших важливих ознак варто виділити завжди умисну форму вини, корисливий мотив, а також часто масовий характер вчинення.

Яскравим прикладом шахрайства є шахрайство у волонтерстві, яке актуалізувалося з початком бойових дій на сході України у 2014 р., і набуло особливого поширення з початком повномасштабної російсько-української війни 24 лютого 2022 р.

Такі якості людини як моральність, відповідальність, співчуття та милосердя, що є загалом поширеними серед жертв шахрайства [2, с. 261], особливо проявляються у сфері шахрайства у волонтерстві. Бажання допомогти військовослужбовцям та своїй державі, докластися до порятунку чийогось життя, співчуття до поранених чи родин загиблих, прагнення заглушити провину перед суспільством за свій «малий» вклад у війні, а також підвищити власну соціальну значущість стають основними важелями, які використовуються шахраями задля отримання власної вигоди.

Як зазначає Міністерство внутрішніх справ України, найбільшого розповсюдження під час воєнного стану в Україні набули такі види шахрайства як псевдоблагодійність, продаж неіснуючих товарів, пропозиції з оренди неіснуючого житла та фейкові пасажирські перевезення [3]. Національний банк України так само вказує на суттєве збільшення проявів платіжного шахрайства, найпоширенішим видом якого стала фейкова соціальна допомога від державних чи міжнародних організацій постраждалим від війни українцям [4].

Виділяються такі основні прояви шахрайства у волонтерстві:

По-перше, найпоширенішим видом є публікація фальшивих зборів на допомогу військовослужбовцям, внутрішньопереміщеним особам або іншим жертвам війни. Це шахрайство можна розглядати у двох вимірах: у контексті діяльності псевдоволонтерів, а також як обман чи зловживання довірою добросовісних волонтерів.

1. Діяльність псевдоволонтерів особливої популярності набула на початку повномасштабного вторгнення, коли люди, перебуваючи в страху й паніці були найбільш вразливі до стороннього впливу. Крім цього, саме тоді виникала численна кількість малих волонтерів, перевірка правдивості зборів і звітів яких викликала певні складнощі на початку їхньої діяльності.

Кримінологічні дослідження вказують, що 47 % жертв шахрайства є екстравертами, які завдяки відкритості й довірливості, легше піддаються впливу. У сфері волонтерського шахрайства такі якості людини можуть використовуватися через тиск на емпатичність та емоційність конкретної особи. Ще приблизно 26 % жертв складають інтроверти, чий внутрішній страх і невпевненість можуть використовуватися шахраями. Вплив на них може здійснюватися за рахунок нагнітання обстановки та спеціального підвищення небезпечності поточної ситуації з метою викликати в людини переживання. Останні 27 % – це амбіверти, що характеризуються поєднанням холеричного й меланхолійного темпераментів [5, с. 152].

2. Варто зазначити, що жертвами такого виду шахрайства можуть бути не лише люди, які добровільно передають свої кошти на фальшиві збори. Добросовісні волонтери також можуть ставати жертвами шахраїв. Непоодинокі випадки, коли до волонтерів звертаються шахраї із запитом, і через волонтерів отримують кошти на задоволення власних потреб. Суміжним із цим проявом шахрайства може бути також продаж волонтерам неіснуючих товарів, або інші маніпуляції з товарами, що затребувані під час воєнного стану. Прикладом цього може бути продаж несертифікованих медичних турнікетів під виглядом справжніх, що дозволяє шахраю отримати значний прибуток.

Інший спосіб віктимізації справжніх волонтерів через діяльність псевдоволонтерів – це зниження довіри суспільства до волонтерства як такого, що перешкоджає ефективному

здійсненню ним своїх функцій. Отже, рикошетними жертвами шахрайства у волонтерстві можуть виступати також військово-службовці, або ж інші особи, чії реальні потреби не були задоволені внаслідок недовіри громадськості.

По-друге, досить розповсюдженим проявом шахрайства у волонтерстві є пропозиція отримання грошової допомоги від різних організацій, у тому числі й міжнародних. Жертвами в цьому випадку стають не ті, хто прагне допомогти, а навпаки – ті, хто потребує допомоги. Кінцевою метою такого шахрайства є отримання коштів із банківської картки людини, що досягається через надання жертвою особистої інформації шляхом «авторизації» [6, с. 547]. Так, про подібні шахрайські схеми щодо виплат українцям від «ООН, ЄС, ПриватБанку, Дії, та навіть НАТО» неодноразово повідомляв ПриватБанк [7].

По-третє, видається доцільним відзначити такий вид шахрайства у волонтерстві як шахрайство під час евакуаційних перевезень. Жертва сплачує правопорушнику кошти, після чого той зникає. Жертвами таких маніпуляцій зазвичай стають люди на окупованих територіях або ж люди з прифронтових зон.

Отже, наслідки шахрайства у волонтерстві можуть проявлятися як на індивідуальному, так і на масовому рівні. На індивідуальному рівні конкретна жертва зазнає майнової та моральної шкоди. На масовому рівні головним наслідком шахрайства є зниження довіри до волонтерів і, відповідно, неотримання необхідної волонтерської допомоги частиною населення.

Список використаної літератури

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 27.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1263> (дата звернення: 06.04.2023).
2. Віктимологія : навч. посібник / за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкина. Харків : Право, 2017. 308 с.
3. МВС України. Кіберполіція викрила понад 100 осіб, котрі наживалися на людському горі під час війни. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/mvs.gov.ua/posts/344556424366680> (дата звернення: 06.04.2023).
4. Стартував проєкт із протидії кібершахрайству у фінансовому секторі. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/startuvav-proyekt-iz-protidii-kibershahraystvu-u-finansovomu-sektori> (дата звернення: 06.04.2023).

5. Кримінологічна віктимологія : навч. посібник / за ред. О. М. Джужі. Київ : Київський національний університет внутрішніх справ, 2006. 416 с.
6. Діброва Т. А., Пісенко Д. О., Сметаніна Н. В. Кіберзлочинність та кібершахрайство в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 546–549. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/132.pdf (дата звернення: 06.04.2023).
7. ПриватБанк. Що більше добрих людей, які готові допомогати, то більше шахраїв, які хочуть на цьому нажитися. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/privatbank/posts/pfbid02anKBBJVfPx1kQDFkuNDzdFveD8by7qANw1B1WomcYiyXS2x7pM3AfLatQXLVZK3Tl> (дата звернення: 06.04.2023).

Д. Р. Пугач

*студ. I курсу магістратури
спеціальність «Право»*

Науковий керівник: д. ю. н., проф. О. М. Миколенко

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ ТА ДОКУМЕНТІВ

Актуальність обраної теми обумовлена зростанням впливу засад справедливості та змагальності на норми кримінального процесуального права у зв'язку з євроінтеграцією, яка має позитивні риси, але через необачність та поспіх законодавців часто призводить до виникнення прогалин правового регулювання.

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК Україна) надає визначення тимчасового доступу до речей та документів, як надання стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі й документи, можливості ознайомитися з ними, робити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку) [1, ст. 159]. З даної конструкції визначення вбачається, що особа, яка отримала доступ до речей та документів має право здійснювати їх виїмку в будь-якому випадку. Але проаналізувавши інші статті кодексу, ми дійдемо до висновку, що виїмка здійснюється якщо особа, що звертається, окремо у своєму клопотанні обґрунтовує таку необхідність, а також слідчий суддя, суд окремо в ухвалі зазначить про таке право, якщо буде прийняте відповідне рішення. Це призводить до непорозуміння сутності

обраного заходу, що піднімає наукові суперечки щодо правової природи тимчасового доступу, а на практиці до можливого сповільнення процесу, коли особа в клопотанні не зазначає про необхідність виїмки, розраховуючи на це право. Тому законодавче визначення потребує певного вдосконалення із зазначенням додаткових умов для здійснення такої виїмки.

Іншою проблемою є коло суб'єктів, які мають право подати відповідне клопотання. За КПК України воно обмежується сторонами провадження [1, ст. 160], але на практиці постає питання щодо статусу потерпілого. Він має право на самостійне ініціювання клопотання лише в обмежених випадках: у справах приватного обвинувачення, визначених ст. 477 КПК України, або у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді, в інших же випадках потерпілий такого права позбавлений.

Судова практика із цього питання досить різноманітна, однак є постанова Верховного Суду від 2 квітня 2020 р. у справі № 161/19398/17 (провадження № 51-8733км18) у якій вказано, що потерпілий не має права звертатися до слідчого судді з клопотанням про надання тимчасового доступу до речей і документів, оскільки під час досудового розслідування він не є стороною кримінального провадження, а слідчий суддя відповідно не має права надавати такий дозвіл. Водночас потерпілий має право ініціювати питання про тимчасовий доступ до речей і документів перед слідчим або прокурором шляхом подання відповідного клопотання в порядку, передбаченому ст. 220 КПК України [2].

Нібито питання вирішено, але виникає проблема з тим, що потерпілий не має право оскаржити відмову слідчого або прокурора в задоволенні клопотання, оскільки ст. 303 КПК України не передбачено процедури щодо цього рішення. Лише у випадку порушення строків розгляду такого клопотання в потерпілого виникає можливість оскаржити рішення, дію або бездіяльність слідчого або прокурора. Отже, виникає прогалина в законодавстві, яку необхідно вирішувати внесенням змін у кілька розділів кодексу.

Наступна проблема стосується строків розгляду слідчим суддею, судом клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, оскільки чинне законодавство не передбачає часових обмежень,

окрім, як слушно зазначає Соф'їн М. І. у своїй статті, положення про розумність процесуальних строків [3, с. 188]. Це призводить до двох проблемних ситуацій: перша – особа може мати недостатній час для того, щоб з'явитися на розгляд клопотання в суді; друга – розгляд клопотання затягується, що надає можливість знищити розглядувані речі або документи.

Найбільша кількість проблем виникають на етапі виконання ухвали слідчого судді, суду, тому що процедура, зазначена в законі має стислий характер. В ухвалі не вказується конкретний час за яким буде надано тимчасовий доступ (можливі випадки коли особа ухиляється від виконання ухвали, розтягуючи час своєю відсутністю в місці знаходження речей та документів), законодавством лише передбачений строк дії ухвали (до 2 місяців), протягом якого вона має бути виконана.

У ситуації коли розгляд клопотання відбувався без виклику власника речей або він через певні причини не зміг з'явитися на розгляд, стає незрозумілим якими методами має користуватися, наприклад, захисник обвинуваченого, якщо він отримав ухвалу та з'явився до особи в якій вимагає надати доступ до речей та документів аби отримати цей доступ, оскільки власник може відмовитися на підставі того, що його не було повідомлено й захисник не викликає в нього довіри для здійснення цієї процедури.

Не вказано як бути в ситуації коли володілець потребує копії документів, що вилучаються, та відмовляється або не має можливості робити такі копії. Так закон зазначає, що такі копії в даному випадку робить особа, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів [3, с. 191], але чи вона має принести із собою копіювальну техніку або забрати оригінали документів до копієцентру та зробити там копії залишається незрозумілим.

У підсумку маємо сказати, що тимчасовий доступ до речей та документів має низку проблем як суто практичних так і теоретичних, які потребують вирішення шляхом внесення змін до КПК України не лише в межах розділу, у якому передбачений цей захід забезпечення кримінального провадження, а й в інші розділи, які пов'язані із застосуванням цих заходів.

Список використаної літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
2. Постанова Верховного Суду від 2 квітня 2020 р. у справі № 161/19398/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88739861> (дата звернення: 18.04.2023).
3. Соф'їн М. І. Проблемні питання тимчасового доступу до речей та документів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 182–192.

А. В. Сагайдак

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викл. О. С. Козерацька

ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У кримінальному провадженні затримання розглядається як тимчасовий запобіжний захід, який застосовується по відношенню до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочину. З такою позицією погоджується і Конституційний Суд України, який наполягає на тому, що затримання потрібно розуміти як тимчасовий запобіжний кримінально-процесуальний або адміністративно-процесуальний захід, застосування якого обмежує право на свободу та особисту недоторканність індивіда [1].

Норми Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) регламентують підстави затримання осіб, що вчинили кримінальне правопорушення, строк їх затримання без ухвали слідчого судді, суду та інші вимоги щодо застосування такого заходу як затримання у мирний час. Зокрема, КПК України визначає, що особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд з уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою [2, ст. 209].

Однак, у зв'язку із зухвалим вторгненням російської федерації на територію України, національне законодавство зазнало певних змін та доповнень, які стосуються безпосередньо інституту затримання особи. Отже, був прийнятий Закон України «Про внесення

змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14 квітня 2022 р., у якому зазначено особливості затримання особи в період саме воєнного стану [3].

Розглядаючи підстави затримання в умовах воєнного стану, законодавцем передбачена досить цікава новела, яка вказує на те, якщо мають місце наявні випадки для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду, визначені статтею 208 КПК України, або виникли обґрунтовані обставини, які дають підстави вважати, що можлива втеча для ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, – уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати таку особу [2, ст. 615]. Проте, у науковій літературі склалася думка, що зазначена підстава може спричинити зловживання правоохоронними органами своїх повноважень, оскільки останні оцінюють поведінку відповідних осіб скрізь призму власних переконань. Підтвердженням слугує рішення Дарницького районного суду м. Києва від 30.05.2022 у справі № 753/4987/22, у якому суддя визнав затримання особи незаконним. У матеріалах цієї справи йдеться про те, що особі було повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення 27 травня 2022 р., а фактично затримано 26 травня 2022 р., але прокурором в судовому засіданні не були обґрунтовані підстави для використання такого заходу у порядку передбаченому п. 6 ч. 2 ст. 615 КПК України [4].

Проаналізувавши вище вказані положення, ми прийшли до висновку, що, з одного боку, уповноважені особи можуть здійснювати свавільне затримання осіб, що підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочину, а з іншого боку, такі норми застосовуються лише в період дії воєнного стану, іншими словами в особливий для держави час. Це пояснюється тим, що відповідна особа, яка підозрюється або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення може втекти та в подальшому переховуватися на тимчасово окупованій території України або на території, де відбуваються бойові дії.

Суб'єктами, на яких покладається функція затримання особи, як в умовах воєнного стану, так і в мирний час є військовослужбовці Національної гвардії України, військовослужбовці Служби

правопорядку, військовослужбовці Управління державної охорони України, військовослужбовці, а також працівники Державної прикордонної служби України, залучені до оперативно-службової діяльності, поліцейські, співробітники Служби безпеки України, працівники Національного антикорупційного бюро, уповноважені посадові особи Державного бюро розслідувань тощо [5, с. 373].

Важливо акцентувати увагу на тому, що строки вручення затриманій особі письмового повідомлення та строки затримання особи в умовах воєнного стану також зазнали певних змін. Зокрема, чинним законодавством встановлено, що в разі наявності об'єктивних обставин, що унеможливають вручення затриманій особі письмового повідомлення про підозру в строки, встановлені статтею 278 КПК України, якщо такі процесуальні дії здійснюються в умовах воєнного стану, строк для вручення письмового повідомлення про підозру затриманій особі може бути продовжено до сорока восьми годин. У разі якщо особі не вручено повідомлення про підозру впродовж сорока восьми годин із моменту її затримання, така особа підлягає негайному звільненню [2, ст. 615]. Що ж стосується строків затримання особи, то відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14 квітня 2022 р. № 2201-IX, вони не можуть перевищувати двохсот шістнадцяти годин із моменту затримання [3, ст. 615]. Порівнюючи строки, які діють у мирний час, з тими, що вказані вище, можна помітити, що останні є більш розширеними, що, в свою чергу, пояснюється особливим станом у державі.

У кримінальному провадженні може виникнути ситуація, коли в умовах воєнного стану відсутня об'єктивна можливість доставити затриману особу до слідчого судді, суду в строк, визначений законодавством. У такому разі, розгляд клопотання про обрання щодо неї запобіжного заходу здійснюється із застосуванням доступних технічних засобів відеозв'язку для забезпечення дистанційної участі затриманої особи. Крім того, у КПК України встановлено, якщо затриману особу неможливо доставити до слідчого судді, суду в строк, передбачений статтею 211 КПК України, для розгляду клопотання про обрання щодо неї запобіжного заходу

або забезпечити її дистанційну участь під час розгляду відповідного клопотання, така особа негайно звільняється [2, ст. 615].

Отже, інститут затримання особи зазнав певних змін на тлі розгортання військового конфлікту в Україні. Це стосується насамперед підстав затримання особи, строків затримання особи, а також можливості доставлення особи до слідчого судді, суду в строк, передбачений чинним законодавством. Однак, такі зміни є тимчасовими, допоки на території нашої держави діє воєнний стан.

Список використаної літератури

1. Рішення Конституційного Суду України в справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України від 11 жовтня 2011 р. № 10-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-11#01> (дата звернення: 11.04.2023).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1713> (дата звернення: 11.04.2023).
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14 квітня 2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n78> (дата звернення: 11.04.2023 р.).
4. Ухвала слідчого судді Дарницького районного суду м.Києва від 30.05.2022 р. у справі № 753/4987/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104696733> (дата звернення: 19.04.2023).
5. Фоміна Т. Г., Рогальська В. В. Затримання особи в умовах воєнного стану: підстави та уповноважені службові особи на здійснення. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 4. С. 373–374.

Г. В. Сагайдак
студ. III курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: ст. викл. О. С. Козерацька

ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ДО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Реалії нашого сьогодення, а саме початок повномасштабного вторгнення на територію України та введення воєнного стану, потребують внесення змін до законодавчих актів для регулювання суспільних відносин. Саме тому, 10 вересня 2022 р. набрав чинності Закон № 2531-ІХ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану» від 16 серпня 2022 р. [1].

Відповідно до вищевказаного закону, норму статті 176 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) «Загальні положення про запобіжні заходи» було доповнено ч. 8, у якій йдеться про таке: «Під час дії воєнного стану до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402–405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, застосовується виключно запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті» [2, ст. 176].

Тобто, як бачимо, до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час воєнного стану, може застосовуватися лише запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Аналізуючи ч. 1 ст. 176 КПК України, можна побачити, що законодавець розташував запобіжні заходи в кримінальному провадженні в порядку їх суворості, тобто від менш суворого до більш суворого [2, ст. 176]. Тримання під вартою є найбільш суворим запобіжним заходом, адже йде під порядковим номером 5.

Застосування саме такого виду запобіжного заходу до військовослужбовців пояснюється насамперед ступенем суспільної небезпеки, який може бути завданий державному ладу.

Варто звернути увагу на положення ч. 1 ст. 183 КПК України, у якій зазначено про те, що тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно в разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 цього Кодексу, крім випадків, передбачених частинами шостою та сьомою статті 176 цього Кодексу [2, ст. 183]. У цьому випадку, прокурор не зважає на відповідні ризики та обставини конкретної справи під час призначення запобіжного заходу, адже є пряма вказівка закону про застосування саме тримання під вартою. Це ще раз підтверджує суспільну небезпеку даного кримінального правопорушення під час воєнного стану. Постає питання, які саме злочини законодавець відносить до такої категорії?

Відповідно до норм КПК України, такими злочинами є непокора, тобто відкрита відмова виконати наказ начальника, а також інше умисне невиконання наказу – ст. 402, невиконання наказу начальника, вчинене за відсутності ознак, зазначених у частині першій статті 402 цього Кодексу, якщо воно спричинило тяжкі наслідки – ст. 403, опір начальникові, а також іншій особі, яка виконує покладені на неї обов'язки з військової служби, або примушування їх до порушення цих обов'язків – ст. 404, погроза вбивством або заподіянням тілесних ушкоджень чи побоїв начальникові, або знищенням чи пошкодженням його майна у зв'язку з виконанням ним обов'язків із військової служби – ст. 405, самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем строкової служби – ст. 407, дезертирство, тобто самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилитися від військової служби, а також нез'явлення з тією самою метою на службу в разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу – ст. 408, самовільне залишення поля бою під час бою або відмова під час бою діяти зброєю – ст. 429.

Однак, такі зміни в Кримінальному процесуальному кодексі України є досить суперечливими, адже з однієї сторони, такі нововведення сприятимуть підвищенню рівня дотримання військовослужбовцями норм національного законодавства, а з іншої – така норма суперечить основоположним принципам здійснення судочинства. Про це вказує Конституційний Суд України в рішенні

від 25.06.2019 р. № 7-р/2019, у якому ч. 5 ст. 176 КПК України: «Запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114-1, 258–258-5, 260, 261 Кримінального кодексу України» визнає такою, що не відповідає Конституції України [3]. Зокрема, Конституційний Суд України приходить до висновку, що наявність вмотивованого судового рішення для тримання особи під вартою, яка підозрюється чи обвинувачується у їх вчиненні, є обов'язковою. Тому, рішення, яке формально ухвалює суд, посилаючись на вище вказану норму, не можна вважати обґрунтованим та справедливим.

Крім того, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у рішенні в справі «Харченко проти України» від 10 лютого 2011 р. доходить висновку про те, що при розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має бути розглянута можливість застосування інших (альтернативних) запобіжних заходів (§ 80) [4]. Крім того, в рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Корнійчук проти України» від 30 січня 2018 р. наголошено, що обґрунтування будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, наскільки воно коротке, має бути переконливо продемонстроване органами влади; обов'язок посадової особи, яка відправляє правосуддя, надавати відповідні та достатні підстави затримання на додаток до наявності обґрунтованої підозри (§ 57) [5].

Ч. 8 ст. 176 КПК України містить подібні положення, що й ч. 5 цієї статті, яка була визнана неконституційною, тому є всі правові підстави вважати, що в майбутньому ч. 8 також може бути визнана такою, що не відповідає Конституції України.

Згідно з вищевказаними положеннями, можна дійти висновку, що до військовослужбовців під час воєнного стану може бути застосовано запобіжний захід лише у вигляді тримання під вартою, за злочини, передбаченні чинним законодавством, зокрема, новоприйнятим Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану» від 16 серпня 2022 р. № 2531-ІХ. Однак,

застосування такого суворого запобіжного заходу до військово-службовців можливе виключно в період дії воєнного стану.

Список використаної літератури

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану : Закон України від 16 серпня 2022 р. № 2531-IX. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/228061.html> (дата звернення: 11.04.2023).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1713> (дата звернення: 11.04.2023).
3. Рішення Конституційного Суду України в справі за конституційними скаргами Ковтун Марини Анатоліївни, Савченко Надії Вікторівни, Костоглодова Ігоря Дмитровича, Чорнобука Валерія Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України від 25.06.2019. № 7-п/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-19#Text> (дата звернення: 11.04.2023).
4. Рішення ЄСПЛ від 10.02.2011 р. у справі «Харченко проти України» (Заява № 40107/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_662#Text (дата звернення: 11.04.2023).
5. Рішення ЄСПЛ від 30.01.2018 р. у справі «Корнійчук проти України» (Заява № 10042/11). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c53#Text (дата звернення: 11.04.2023).

В. В. Шадюк

*студ. I курсу магістратури
спеціальність «Право»*

Науковий керівник: д. ю. н., проф. О. А. Чуваков

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА

Забезпечення безпеки людства – є одним з основних завдань світового співтовариства. Але важливо не забувати, що це завдання розповсюджується і на кожную державу окремо, покладаючи на неї певний обов'язок щодо формування належного правового

регулювання цього питання у внутрішньому законодавстві. Саме суспільна небезпека певної категорії міжнародних правопорушень та їх об'єкт дозволяє національному законодавцю чітко визначати місце таких злочинів у системі кримінального кодексу та встановлювати відповідальність за їх вчинення згідно з вимогами міжнародних договорів, які є частиною національного законодавства [1, с. 129]. Враховуючи неабияку важливість регулювання цього питання на сучасному етапі, вважаємо за необхідне проаналізувати належність та повноту регулювання системи злочинів проти безпеки людства в законодавстві України, яке має, на нашу думку, певні недоліки.

По-перше, хочемо розпочати з найбільш незрозумілого та нелогічного моменту, а саме щодо розміщення розділу «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» в Кримінальному Кодексі України. Цей розділ вказаний останнім у кодексі й це викликає певні сумніви, тому що загальновідомим є той факт, що розділи в Кримінальному Кодексі України розміщуються в порядку суспільної небезпечності та важливості їх об'єктів. Враховуючи цей факт, цілком не зрозумілим є розміщення цього розділу саме останнім. На нашу думку, його необхідно вказувати першим, тому що жоден інший вид злочинів не несе більшої суспільної небезпеки. Хоч ми й не погоджуємося з вказанням першим саме розділу «Злочини проти основ національної безпеки України», але це можна хоча б логічно пояснити, враховуючи що для України безпека самої держави може виступати пріоритетом у порівнянні з абстрактною безпекою людства. Але розміщення розділу про злочини проти безпеки людства після такого розділу як «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку» – це не може бути виправдано жодним чином.

По-друге, варто відзначити недосконалість вищерозглянутого розділу загалом, тому що при його складанні законодавець знову порушує принципи формування Особливої частини Кримінального Кодексу України, об'єднуючи в один розділ злочини, які несуть величезну небезпеку для людства, з іншими, які такої небезпеки нести не можуть, навіть для інших об'єктів, які передбачені в цьому розділі (наприклад, мир). Зокрема, мова йде про «Піратство», яке

передбачене ст. 446 ККУ. З диспозиції цієї статті стає зрозуміло, що цей злочин не посягає на такі надважливі об'єкти, як, наприклад, безпека людства, він радше загрожує інтересам конкретної держави або правилам мореплавства, відповідно знаходження такого злочину в цьому розділі є недоцільним.

По-третє, регулювання системи злочинів проти безпеки людства в українському законодавстві складно назвати повноцінним. Нагадаємо, що систему цих злочинів у кодексі утворюють лише 4 склади: застосування зброї масового знищення (ст. 439), розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення (ст. 440), екоцид (ст. 441) та геноцид (ст. 442) [2]. Ми вважаємо, що цей перелік є недостатнім, і необхідно звертати додаткову увагу на міжнародні розробки.

Наприклад, у рамках ООН розробляється Кодекс злочинів проти миру та безпеки людства. У проєкті цього кодексу передбачено певний перелік злочинів проти безпеки людства, більшості з яких немає в українському законодавстві. Серед тих злочинів, що там передбачені, на нашу думку, у КК України необхідно додати «апартеїд» та «систематичне й масове порушення прав людини» [3, ст. 2].

Нагадаємо, що термін «апартеїд» включає в себе політику та практику расової сегрегації і дискримінації в тому вигляді, у якому вони практикувалися в південній частині Африки [4, с. 84], і цілком зрозуміло, що з приводу суспільної небезпечності цього злочину не може виникати жодних питань. Відповідно, передбачити відповідальність за цей злочин у кодексі було б ефективно з погляду самого регулювання злочинів проти безпеки людства, а також показало б позицію України щодо цього питання, яка безумовно була б оцінена з боку європейських держав.

Щодо другого складу злочину, то його формулювання ми вважаємо дуже вдалим. У кодексі не вистачає механізмів притягнення до відповідальності за ряд протиправних дій, як правило, кодекс вказує які саме діяння будуть покарані у випадку їх скоєння. А ось це формулювання є дуже зручним, і дає змогу притягнути до відповідальності за будь-які порушення прав людини, які мають систематичний та масовий характер.

Крім того, питання відповідальності за злочини проти миру та безпеки людства також не врегульовано ідеально. Необхідно

звернути увагу на два основні моменти: по-перше, відповідальність за екоцид необхідно порівняти до відповідальності за геноцид, а саме додати можливість застосування довічного позбавлення волі, тому що на нашу думку, безпека природи та екологічного світу не є менш важливою ніж безпека людини. По-друге, максимальна відповідальність за розроблення зброї масового знищення передбачена 10 років, коли на нашу думку, необхідно передбачити саме 15 років, тому що особа, розробляючи таку зброю, цілком розуміє з якою метою вона буде використана, тому суспільна небезпечність її діяння також величезна.

З огляду на все вищесказане, можна дійти до висновку, що регулювання системи злочинів проти безпеки людства в Кримінальному Кодексі України хоч й є прогресом та великим кроком на шляху нашої країни до вагової одиниці міжнародного співтовариства, але це регулювання має певні недоліки, на виправлення яких потрібно звернути увагу законодавцю.

Список використаної літератури

1. Мохончук С. М. Місце злочинів проти миру та безпеки людства в системі міжнародних правопорушень. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Т. 1, № 4 (29). С. 129–134.
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 01.09.2001 р. № 4651-VI зі зм. та доп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 13.04.2023).
3. Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind. *United Nations*. 1996. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1996 (дата звернення: 13.04.2023).
4. Українська дипломатична енциклопедія : у 2-х т. / Ред. кол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ : Знання України, 2004. Т. 2. 812 с.

Розділ 4

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ТА ПРАВОСУДДЯ

В. Ю. Гуденко
студ. I курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. С. В. Пілюк

СТАЛКІНГ: ЯК ПАЛКІ ЗАЛИЦЯННЯ СТАЮТЬ ЗЛОЧИНОМ

Десятки текстових повідомлень і телефонних дзвінків, стеження за кожним постом у соціальних мережах, сотні подарунків і таємне спостереження за нерозділеним коханням – усе це добре виглядає лише в романтичних фільмах і художній літературі. Насправді ж це надмірна реакція, яка може перейти до кримінального злочину. Що ж насправді розуміється під терміном «сталкінг» і чому він небезпечний.

Якщо зазирнути в історію, то поняття «сталкінг» не є новим для людей. Яскравий приклад – випадок у Каліфорнії майже 30 років тому, коли одержимий фанат застрелив актрису кіно Ребекку Шеффер після того, як переслідував її протягом трьох років. Однак є кілька речей, які нам потрібно знати для початку.

«Сталкінг – це постійна увага до людини з боку іншої людини або групи людей. Така увага вважається формою переслідування або залякування, а отже, формою психологічного насильства» [2, с. 276].

SRK зазначає, що: «Хоча визначення відрізняються в різних юрисдикціях, практичне визначення сталкінгу – це дія, спрямована на особу, яка змушує цю особу відчувати загрозу» [1, с. 405].

Вивчаючи міжнародну практику, з'ясувалось, що кримінальна відповідальність за сталкінг була вперше введена на початку минулого століття, коли в 1990 р. в Каліфорнії, США, був прийнятий

закон, що забороняв постійні переслідування. При цьому закон також визначав сталкінг як «навмисне, повторюване і зловмисне переслідування іншої особи» [1, с. 407].

Нажаль, на прийняття цього закону сильно вплинула справа про вбивство актриси Ребекки Шеффер. Її три роки переслідував шанувальник Роберт Джон Бардо. Потім, в 1989 р., він прийшов до неї додому й застрелив її. Його засудили до довічного ув'язнення. Після цього подібні закони з'явилися в Канаді, Австралії та Бельгії.

У 2007 р. Німеччина прийняла поправку до свого кримінального кодексу, яка зробила домагання кримінальним злочином. У Німеччині сталкеринг карається позбавленням волі на строк до трьох років. У Шотландії закон проти сталкінгу набув чинності у 2010 р. В Англії та Уельсі переслідування стали кримінальним злочином у 2012 р.

Однак навіть у країнах з прогресивними законами існують серйозні проблеми з їх виконанням. Наприклад, статистика Великої Британії показує, що вісім із десяти осіб, звинувачених у такому переслідуванні, не притягуються до відповідальності. Це означає, що після понад 10 000 скарг на переслідування в Англії та Уельсі у 2018 р. лише 1822 підозрюваним було висунуто офіційні звинувачення.

Окрім законодавства, у багатьох країнах існують неурядові організації, які мають на меті допомагати жертвам сталкінгу. Наприклад, у Великій Британії фонд С'юзі Ламплуг створив національну гарячу лінію для підтримки жертв подібного насильства.

Звертаючи увагу на це явище в нашій державі, необхідно зазначити, що українське суспільство не вважає сталкінг серйозною загрозою. Проблема досить поширена, але жертвам часто радять її «ігнорувати».

Наразі не існує чітких правових механізмів захисту від завзятих залицяльників. Наприклад, жертви не можуть просто звернутися за допомогою до правоохоронних органів, оскільки не існує статті про «сталкінг» або «переслідування».

Це поняття згадується в Кримінальному кодексі лише в контексті домашнього насильства. Переслідування та інші порушення права на приватність в Україні заборонені. У більшості випадків сталкінг можна розглядати за статтею 182 «Порушення недоторканності приватного життя», і такі справи не будуть успішними.

Однак, це не єдине положення закону, і було б прикро обмежуватися лише цією статтею. Наприклад, щоб уберегти себе від подібного роду переслідування з боку родича, можна отримати тимчасовий обмежувальний припис, який забороняє йому наблизитися до вас. Це дозволяє Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Якщо переслідувач використовує ваші персональні дані, фото чи відео матеріали без вашого дозволу, ви можете захистити себе за статтею 307 Цивільного кодексу України. Незаконним є використання паспортних даних, даних про стан здоров'я, банківських рахунків і навіть номерів телефонів. Ці права на приватність закріплені в Законі України «Про захист персональних даних» [7], інших законах [5; 6] та відповідних підзаконних актах.

На жаль, в Україні не ведеться офіційної статистики, а сталкінг не вважається кримінальним злочином і навіть виправдовуються суспільством як звичайні дії, подібні до флірту чи висловлення симпатії.

Досліджуючи це явище, можна прийти до наступних висновків та висловити певні рекомендації щодо покращення ситуації в країні.

Ратифікація Стамбульської конвенції мала б змінити цю ситуацію, оскільки стаття 34 чітко визначає поняття сталкінгу й передбачає кримінальну відповідальність та застосування «обмежувальних заходів». Ратифікація Конвенції зобов'язує уряди включити відповідні положення до національного законодавства та визначити поняття «переслідування» і «сталкінгу» [3]. У майбутньому правоохоронні органи зможуть використовувати ці норми для притягнення сталкерів до відповідальності. Крім того, Конвенція покладає на держави зобов'язання вести відповідну статистику та проводити інформаційно-просвітницькі кампанії серед громадськості. Конвенція дозволяє здійснювати міжнародний моніторинг виконання цих норм. Це важливо, адже багато українських законів не працюють за призначенням!

Список використаної літератури

1. Хлопов О. А. Сутність сталкінгу як суспільно небезпечного діяння та роль інформації приватного характеру з ознаками таємниці у формуванні тактики поведінки переслідувача. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 404–407. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/602/574> (дата звернення: 12.04.2023).

2. Руфанова В.М. Діджиталізація гендерно зумовленого насильства. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. № 2 (14). С. 273–285. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/219214/219453> (дата звернення: 12.04.2023).
3. Громлюк І. Стамбульська конвенція: як цей документ може змінити Україну. *BBC News Україна*. 22 червня 2022 р. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61887447> (дата звернення: 15.04.2023).
4. Як Стамбульська конвенція наближає Україну до ЄС. 21 Червня 2022 р. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/06/21/yak-stambulska-konvencziya-nablyzhaye-ukrayinu-do-yes/> (дата звернення: 21.08.2022).
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.04.2023).
6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.04.2023).
7. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України № 2229-VIII від 7 грудня 2017 р. *Голос України*. 2018. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 11.04.2023).

Н. В. Каравайченко

студ. IV курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. Т. В. Степанова

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ “ESTOPPEL” У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄСПЛ

Господарським процесуальним законодавством передбачається широкий спектр правових можливостей захисту прав та інтересів для всіх учасників справи. Проте треба наголосити на тому, що учасники господарського судочинства можуть зловживати наданими їм процесуальними правами, використовуючи їх недобросовісно. Зокрема, таким проявом є суперечлива поведінка сторін у процесі. Процесуальний “estoppel” є розповсюдженим у міжнародному праві принципом, який закріплює заборону подібної

поведінки. Попри те, що цей принцип є досить новим і маловивченим в українській юридичній літературі й у національному законодавстві явищем, на цей час відсутнє чітке та повне регулювання принципу естоппель, він нерідко використовується судами задля мотивування судових актів.

Питання реалізації принципу процесуального естоппелю розглядалось у роботах таких українських та зарубіжних науковців, як І. А. Бутирська, Ж. П. Жаке, А. І. Мануїлова, В. В. Резнікова, Т. В. Степанова, Дж. Фіцморіс та ін.

Процесуальний естоппель – це правовий принцип, відповідно до якого стороні спору забороняється відмовлятися від попередніх процесуальних дій, що вчиняються під час провадження, та приймати протилежну позицію процесуальної поведінки на шкоду іншій стороні.

Доктрина “estoppel” була так названа тому, що вона зазвичай застосовувалась із метою перешкодження стороні по справі представляти докази, які суперечать попереднім її заявам, твердженням, викладенням будь-якої інформації. Така сторона по справі називається позбавленою права посилається на будь-які факти або оспорювати будь-які факти з огляду на її попередні твердження (англ. термін “party estoppel”) [1, с. 141].

За визначеннями представників міжнародного права, естоппель передбачає неприпустимість або встановлює загально-юридичну заборону спроб виступати з певними твердженнями чи, навпаки, відмовитися від раніше зайнятої позиції. Він забороняє суб’єкту права опротестовувати на шкоду протилежної сторони будь-який факт чи певний фактичний стан, а також висувати протилежні докази в процесі судово-арбітражного розгляду [1, с. 142].

Хоча велика кількість науковців при аналізі сутності принципу процесуального естоппелю притримується положення, що його можливо застосувати лише з моменту, коли спір потрапив до апеляційної інстанції, однак слід звернути увагу на думку Т. В. Степанової стосовно того, що цей принцип може бути реалізований і при розгляді справ у першій інстанції. До прикладу, якщо при досудовому врегулюванні контрагент визнав позов повністю або частково, а в ході розгляду цієї справи в суді – змінив позицію, то така зміна не може бути прийнята судом [2, с. 10].

На сьогодні, принцип процесуального естоппелю хоч і не закріплений на законодавчому рівні, проте ГПК України містить положення, покликані забезпечувати добросовісну процесуальну поведінку сторін. Отже, відповідно до ч. 2 ст. 75 ГПК відмова від визнання обставин приймається судом, якщо сторона, яка відмовляється, доведе, що вона визнала ці обставини внаслідок помилки, що має істотне значення, обману, насильства, погрози чи тяжкої обставини, або що обставини визнано в результаті зловмисної домовленості її представника з іншою стороною. Про прийняття відмови сторони від визнання обставин суд постановляє ухвалу [3].

Незважаючи на відсутність регламентації принципу процесуального естоппелю, судді часто звертаються до нього при здійсненні правосуддя в Україні, застосовуючи естоппель, зокрема, у господарському судочинстві з посиланням на використання цього положення в практиці ЄСПЛ.

Так, у Постанові Львівського апеляційного господарського суду по справі № 914/2622/16 від 13.06.2017 р. суд надає визначення терміну «естоппель» як категоричного заперечення поведінки сторони в процесі, якою вона перекреслює те, що попередньо було нею визнано в цьому та/або іншому судовому процесі. Зазначивши, що принцип «естоппель», зокрема, застосовано в практиці Європейського суду з прав людини в справах «Хохліч проти України», «Партія добробуту та інші проти Туреччини», суд дійшов висновку, що такий принцип підлягає застосуванню українським судом і при розгляді цієї справи [4]. Суть означеного принципу в даній справі полягає в тому, що Позивач, з огляду на вчинені ним конклюдентні дії, які свідчать про визнання ним законності оспорюваних договорів та визнання правомірності набуття прав вимоги за Кредитним договором і Договорами Іпотеки, втратив право посилаючись на підстави для визнання правочину недійсним. Аналогічну позицію застосування процесуального естоппелю прийняв Касаційний господарський суд у справі № 910/19179/17 від 13.11.2018 [4].

Прослідкувати формування принципу процесуального естоппелю в Україні можна також за допомогою трактування доктрини *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки), яка будується ще на римській максимі – “*non concedit*

venire contra factum proprium” (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці).

В окремій думці суддів Касаційного цивільного суду в складі Верховного Суду від 22.08.2018 р. у справі № 596/2472/16-ц зазначено, що доктрина venire contra factum proprium базується на принципі добросовісності. Наприклад, у статті І.-1:103 Принципів, визначень і модельних правил європейського приватного права вказується, що поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них [5]. Хоча посилання на цю доктрину на сьогодні частіше застосовується в цивільних спорах, проте вважаємо, що це дає можливість говорити про вдалий розвиток принципу процесуального естоппелю в національному судочинстві із можливою подальшою його регламентацією.

Підсумовуючи вищесказане, можна зазначити, що правова природа принципу процесуального естоппелю базується на засадах добросовісності та послідовності і є проявом загального принципу недопустимості зловживання правом. Уже сьогодні з огляду на європейську практику цей принцип набуває більш широкого застосовування при вирішенні господарських спорів. Зважаючи на це, законодавче закріплення принципу процесуального естоппелю стало б гарантією недопущення отримання переваги від своєї непослідовної поведінки стороною, яка вчиняє дії або робить заяви в спорі, що суперечать тій позиції, яку вона займала раніше в судовому процесі, тим самим забезпечило б ефективний механізм боротьби зі зловживанням процесуальними правами в господарському судочинстві.

Список використаної літератури

1. Мануїлова А. І. Становлення принципу естоппеля в міжнародному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2018. Випуск 53. Том 2. С. 140–144.
2. Степанова Т. В. Ефективність застосування принципу естоппель у судочинстві. *Матеріали 74-ї звіт. наук. конф. професорсько-викладацького складу й наук. працівників економіко-правового факультету ОНУ ім. І. І. Мечникова* (м. Одеса, 27–29 лист. 2019 р.). Одеса : Фенікс, 2019. С. 9–11.

3. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 07.04.2023).
4. Постанова Львівського апеляційного господарського суду в справі № 914/2622/16 від 13.06.2017 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67157386#> (дата звернення: 07.04.2023).
5. Окрема думка в справі № 596/2472/16-ц (провадження № 61-13028св18) суддів Касаційного цивільного суду в складі Верховного Суду Журавель В.І., Крата В.І. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76103211> (дата звернення: 07.04.2023).

Х. А. Коваль

студ. I курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. В. В. Борщенко

СТАНОВЛЕННЯ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Становлення четвертого покоління прав людини є актуальним, адже технологічний та соціальний розвиток людства не стоїть на місці. Права людини мають відповідати сучасним реаліям, оскільки всі зміни в соціумі повинні бути закріплені в нормативно-правових актах.

Становлення четвертого покоління прав людини пов'язано також із тим, що, за традиційною концепцією, яку розробив французький правознавець Карел Васак, є поділ лише на три основні групи [1]. Тобто дослідження цієї теми не втрачає своєї актуальності. Система правових норм повинна давати адекватну відповідь на всі зміни, які відбуваються в суспільстві та реалізовуватись у відповідних нормах. Внаслідок всіх цих можливостей у людини виникають нові права, яких до цього часу не існувало. Такі права називають «новітніми правами людини» або «четвертим поколінням прав людини».

«Четверте покоління людських прав – це незалежність і альтернативність особи у виборі правомірної поведінки, яка базується на автономії людини в межах єдиного правового поля, норм моралі та релігії» [2].

«Четверте покоління прав людини включає в себе нові групи прав, такі, як право на цифрову приватність, право на інформаційну безпеку, право на сталу стабільність екологічної та соціальної системи, право на свободу від дискримінації на основі генетичних даних, соматичні права та ін.» [1].

Водночас «стрімкий розвиток нових прав і їх визнання не завжди зустрічаються з розумінням і готовністю прийняти їх у правовій системі» [2]. Наприклад, в Україні, поки що недостатньо уваги приділяється розвитку прав людей, які хочуть вступити до одностатевого шлюбу. Це спостерігається у відсутності будь-яких нормативно-правових актів із цього приводу, на відміну від інших держав. Так, «одностатевий шлюб є легалізованим у 30 країнах, таких як: Німеччина, Канада, Бельгія, Іспанія, Аргентина, Португалія та інші» [3]. Легалізація одностатевих шлюбів надає змогу побачити, як змінилися соціальні цінності останнім часом. У перспективі це буде давати гарні результати в зменшенні цькування людей із нетрадиційною орієнтацією, у розвитку штучного запліднення, а також можливість реалізації цих прав дає їм змогу відчувати себе повноцінною особою, яка має вільне право вирішувати, з ким необхідно буде будувати власну родину.

Оскільки це новітні права, що з'явилися на тлі стрімкого росту технологій та викликів, які ставляться перед правовою системою, тому є важливим їх визнання. Захист і реалізація новітніх прав людини потребує закріплення в законодавстві, адже це буде одним із перших кроків у будівництві сучасного правового поля. Водночас формування загальної свідомості про права людини та їх розуміння є не менш важливим завданням.

Лише тоді, коли люди знають свої права, вони можуть вимагати їх дотримання та захищати свої інтереси. Візьмемо до прикладу право на цифрову приватність. Це право є важливим та новим, оскільки зі швидкоплинним розвитком технологій стає все складніше зберегти свою приватність в інформаційному просторі. Запровадження, розвиток та дотримання цих прав допоможе запобігти кібербулінгу та кіберзлочинності.

Отже, дослідження та включення нових прав людини в правову систему є важливим кроком у забезпеченні захисту та реалізації прав людини, а також у розв'язанні суспільних проблем. Однак

для досягнення цих цілей також необхідна широка обізнаність про права людини та їх значення. Також, торкаючись питання становлення четвертого покоління прав людини, неможливо не згадати про гендерний аспект, оскільки деякі з нових прав стосуються конкретних груп, включаючи жінок та ЛГБТ-спільноту.

Наприклад, визнання прав на гендерну рівність та недискримінацію за ознакою статі може сприяти зменшенню гендерної нерівності та насильства щодо жінок. Треба зазначити, що включення захисту від насильства та рівних прав у законодавство є важливим кроком на шляху до забезпечення прав жінок.

Гендерна нерівність присутня майже в усіх сферах життя сучасної жінки, незважаючи на ст. 24 Конституції України, яка зазначає, що «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом», яка мала б на меті урегулювання таких відносин. Однак проблема не вирішена. Нерівність прав жінок відображається в неоднаковій заробітній платі, в обмеженнях у кар'єрі, а також у меншості у владі [4]. Автор вважає, що подібні обмеження в сучасному суспільстві недопустимі, адже дискримінація за гендером не має жодних логічних підстав. Є важливим не тільки закріплення цих прав, але й їх дотримання. Кожна жінка мусить мати такі ж права, як і будь-який чоловік, оскільки це зазначено в Конституції України, а дотримання її норм є обов'язковим для кожного українця.

Підсумовуючи вищевикладене, можна впевнено стверджувати, що в умовах стрімкого технологічного розвитку та викликів, які стоять перед правовою системою, важливим є дослідження формування четвертого покоління прав людини, у тому числі нових груп прав. На основі аналізу поточних тенденцій та перспектив їх розвитку можна розробляти стратегії для правозахисних організацій та сприяти розвитку правової бази, яка б відповідала сучасним викликам. Дослідження становлення четвертого покоління прав людини є важливим не тільки для розвитку правозахисної діяльності, але й для формування загальної свідомості про права людини.

Список використаної літератури

1. Барабаш О.О. Четверте покоління прав людини: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2016. № 837. С. 213–217. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_837_36 (дата звернення: 08.04.2023).

2. Бунчук О. Новітні людські права: прийняти не можна заборонити. URL: <https://law.chnu.edu.ua/novitni-liudskiprava-priyniaty-ne-mozhna-zaboronyty> (дата звернення: 08.04.2023).
3. Країни, де дозволені одностатеві шлюби – інфографіка «Слово і Діло». URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/09/29/infografika/svit/yakux-krayinax-dozvoleni-odnostatevi-shlyuby-ta-soyuzy> (дата звернення: 08.04.2023).
4. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 08.04.2023).

О. Р. Савченко
студ. IV курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. М. О. Саракуца

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Права людини передбачені низкою міжнародно-правових актів та національним законодавством України, тому що вони виступають фундаментом для взаємного існування держави та суспільства. Можливість забезпечення та реалізація прав людини відіграє провідне значення не тільки під час відсутності збройних конфліктів та умов воєнного стану, а й, безпосередньо, під час виникнення та дії особливих правових режимів на території будь-якої держави, оскільки ступінь належного забезпечення та реальна перспектива реалізації наданих основоположних прав людини виступає показником демократичної, правової та соціальної держави. Забезпечення та реалізація прав людини в умовах воєнного стану є одним із найактуальніших питань сьогодення, оскільки на території України з 24 лютого 2022 р. була запроваджена дія воєнного стану, тому постає нагальне питання щодо дослідження стану та перспектив розвитку цієї проблематики.

Варто наголосити, що присутня велика кількість вчених, які присвячують свої дослідження щодо питання забезпечення, реалізації, гарантування та захисту прав людини в умовах воєнного стану, якими виступають: Вороніна Н. В., Корнієнко М. В., Лазарєв В. В., Малиновська Т. М., Обушко В. В., Славко А. та ін.

Провідним етапом для дослідження нашого питання виступає аналіз та визначення поняття «воєнний стан». У міжнародно-правових актах не надається тлумачення цієї дефініції, проте, у ст. 1 та ст. 2 Гаазької конвенції (III) «Про початок воєнних дій» мова йде про, так званій, «стан війни», під яким варто розуміти відносини між державами з моменту оголошення війни до її закінчення [5].

Варто зауважити, що чинне національне законодавство передбачає закріплення поняття «воєнний стан» відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», під яким необхідно розуміти особливий правовий режим, який вводить на території України, у разі наявності збройної агресії або загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, ... а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [4].

Якщо казати про права людини під час дії воєнного стану, то варто звернути увагу на провідні положення, що регулюють питання захисту осіб під час війни, які закріплені низкою міжнародних актів, якими виступають чотири Женевські конвенції та два Додаткові протоколи до них.

Кожен із цих міжнародних документів передбачає обов'язок держави щодо забезпечення та захисту прав людини під час війни, а також, передбачає виникнення низки обов'язкових додаткових прав та можливість їх реалізації, які не застосовуються під час відсутності війни та дії воєнного стану.

Крім того, враховуючи положення ст. 3 Конституції України, можемо констатувати, що обов'язком держави виступає забезпечення прав людини [1].

З огляду на вищезазначене, доцільно наголосити, що відповідно до міжнародних та національних приписів, на державу покладатиметься обов'язок щодо забезпечення прав людини в умовах дії воєнного стану, а саме робити все можливе, задля забезпечення можливості людині належним чином користуватися передбаченими правами, тобто незважаючи на дію воєнного стану, держава не може відмовитися від свого обов'язку.

В Україні діє Указ Президента України «Про Національну стратегію у сфері прав людини», який передбачає низку норм,

що регламентують подальше удосконалення забезпечення прав людини і громадянина, звертаючи увагу на певні проблеми, з якими пов'язується неефективність забезпечення гарантованих прав людини, а також передбачуються завдання, які постають перед державою щодо гідного забезпечення прав людини [3]. Проте, на жаль, у реаліях сьогодення, здійснення та реалізація цієї стратегії не виконується, а забезпечення деяких прав людини взагалі відсутнє.

Треба вказати, що забезпечення прав людини передбачає певні стадії, однією з якої виступає реалізація прав людини. Щодо реалізації прав людини під час дії воєнного стану, можемо зазначити, що вона здійснюється шляхом існування певних механізмів, які передбачають єдність сукупності правових та інших засобів, прийомів та способів, які передбачають діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямовується на створення необхідних умов щодо втілення та використання людиною своїх прав [2, с. 193]. Однак, реалізація прав людини в умовах воєнного стану досить обмежена.

Узагальнюючи вищезазначене, можемо підсумувати, що на сьогодні присутня необхідність в удосконаленні та модернізації чинного законодавства, зокрема, запровадити ефективні правові механізми та засоби, які б забезпечили дотримання передбачених прав людини в умовах дії воєнного стану, тому що належне правове регулювання, а також дієві правові механізми забезпечать належну форму вираження та реалізацію основоположних прав людини, які відповідають потребам сьогодення, оскільки дія воєнного стану може виступати засобом відновлення умов, за допомогою якого людина може реалізовувати передбачені Конституцією та міжнародно-правовими актами основоположні права.

Список використаної літератури

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 14.04.2023).
2. Опольська Н. Механізм забезпечення прав та свобод людини у динамічному вимірі. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 191–195.
3. Про Національну стратегію у сфері прав людини : Указ Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text> (дата звернення: 14.04.2023).

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 14.04.2023).
5. Hague Convention III Opening of Hostilities: 18 October 1907. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/1907b.htm> (дата звернення: 14.04.2023).

Sofia Syniehybova

*Student of the 1st year of the Faculty of Economics and Law.
Scientific scientist: Ph. D., Associate Professor Z. V. Kuznietsova*

BASIC LABOR RIGHTS IN THE CONSTITUTION OF UKRAINE

In national legislation, the basic labor rights of workers are enshrined in the Constitution of Ukraine [1]. The Constitution of Ukraine reproduces the fundamental labor rights in accordance with the UN Human Rights covenants. The most important labor rights of humans and citizens and guarantees of their implementation are enshrined in Articles 36, 43, 44, and 45. The provisions of the Universal Declaration of Human Rights [2] and the International Covenants on Civil and Political Rights, Economic, Social and Cultural Rights [3] are literally reproduced in the text of the Constitution of Ukraine. This includes the right of citizens to participate in trade unions and the right to strike in order to protect their labor and socio-economic rights and interests, the right to work, the right to proper, safe and healthy working conditions, the right to receive timely remuneration for work, the right to social protection in case of unemployment due to circumstances beyond the citizen's control, and many others.

Article 24 of the Constitution establishes the principle of equality of constitutional rights and freedoms and equality of citizens before the law. There can be no privileges or limitations based on race, skin color, political, religious, or other beliefs, gender, ethnic or social origin, property status, place of residence, linguistic or other characteristics. Guarantees are provided for ensuring equality of rights for women and men.

Part 1 of Article 43 defines the right to work as the opportunity to earn a living through work that a person freely chooses or to which a person freely agrees, formulated in accordance with Article 6 of the International

Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. The Constitution provides for state guarantees regarding the right to work: Part 2 of Article 43 stipulates the obligation of the state to create conditions for citizens to fully exercise their right to work, guarantee equal opportunities in choosing a profession and type of employment, implement vocational training programs, training and retraining of personnel in accordance with societal needs.

Article 43 of the Constitution of Ukraine establishes the principle of freedom of labor and the prohibition of forced labor, according to which everyone has the right to work, which includes the opportunity to earn a living through work that they freely choose or to which they freely agree. The same article prohibits the use of forced labor: “The use of forced labor is prohibited. Military or alternative (non-military) service, as well as work or service performed by a person as a result of a judgment or other decision of a court or in accordance with laws on military or emergency situations, shall not be considered forced labor” [1]. The norm on the prohibition of forced labor contained in Part 3 of Article 43 corresponds to Article 8 of the International Covenant on Civil and Political Rights. In Article 43, Part 4 of the Constitution, the right of everyone to decent, safe, and healthy working conditions and to a wage not lower than that established by law is enshrined. The Constitution declares in Article 43 that the size of the wage cannot be lower than that established by law. The legislature establishes a minimum wage below which an employee’s earnings cannot be. However, according to the author, this fact does not confirm the realization of the principle of ensuring the right to a fair and decent wage. The Constitution strengthens the guarantees of citizens’ labor rights in the field of remuneration. Part 7 of Article 43 states that the right to timely remuneration for work is elevated to the level of constitutional rights, in addition to obliging the state to protect the right to timely receipt of remuneration for work. The provisions of the Constitution of Ukraine fully comply with international standards regarding the right of everyone to decent, safe, and healthy working conditions.

Article 45 of the Constitution enshrines the right of every worker to rest. This right is proclaimed in Article 24 of the Universal Declaration of Human Rights and derives from the requirements of Article 7 of the International Covenant on Economic, Social, and Cultural Rights [4].

By enshrining in Article 45 the most important right in the field of favorable working conditions – the right of every worker to rest, the Constitution of Ukraine ensures this right by providing for days of weekly rest, paid leave, a shortened working day for certain professions and industries, and a reduced duration of work at night. Definition of maximum working hours, minimum rest time, paid annual leave, weekends and public holidays, as well as other conditions.

Article 44 of the Constitution of Ukraine, for the first time, established the right of workers to strike for the protection of their economic and social interests, which corresponds to Article 8 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Part 2 of Article 44 establishes that the procedure for exercising the right to strike is established by law, taking into account the need to ensure national security, health protection, and the rights and freedoms of other people. Article 44 also contains an important provision on the voluntary nature of participation in the strike: “No one can be forced to participate or not to participate in a strike” [1]. The Constitution provides for the possibility of prohibiting a strike only on the basis of the law. The provisions of Article 44 of the Constitution fully correspond to Article 8 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, which stipulates that the participants of the Covenant must ensure the right to strike, provided it is exercised in accordance with the law of each state.

The norms of the Law as a whole correspond to the provisions of the European Social Charter (revised) [5] and the Community Charter of the Fundamental Social Rights of Workers [6], which provide that in order to ensure effective exercise of the right to conclude collective agreements, states undertake to promote the creation and use of an adequate conciliation and voluntary arbitration mechanism for the settlement of labor disputes, and also recognize the right of workers and employers to collective action in case of conflicting interests, including the right to strike, taking into account the obligations that may arise from previously concluded collective agreements (paragraphs 3–4 of Article 6). This right is reproduced in part 3 of Article 36 of the Constitution of Ukraine, which emphasizes that citizens have the right to participate in professional associations for the protection of their labor and socio-economic rights and interests. Professional

associations are public organizations that unite citizens connected by common interests related to their professional activity.

It should be noted that Article 55 of the Constitution of Ukraine establishes that the rights and freedoms of individuals are protected by the court. As these rights are constitutional, the mechanism for their protection in case of violation changes. The Constitution allows for a direct appeal to the court regarding the protection of labor rights in case of their violation.

Therefore, the provisions of the Constitution of Ukraine, which establish such fundamental labor rights as the right to work and the right to strike, fully comply with international standards. Among the constitutions of many countries of the world, the right to work and its guarantees are quite fully enshrined in the Constitution of Ukraine. However, unfortunately, in our country, due to all known objective circumstances, the presidential decree of February 24, 2022, No. 64/2022 [7], introduces martial law. This act specifies that, in connection with the introduction of martial law in Ukraine, the constitutional rights and freedoms of individuals provided for by Articles 30–34, 38, 39, 41–44, 53 of the Constitution of Ukraine may be temporarily restricted during the period of the legal regime of martial law. Therefore, basic labor rights of employees, which are limited during this period, deserve special attention from the state and employers.

References

1. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-vr [Constitution of Ukraine dated June 28, 1996 No. 254k/96-vr]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>
2. Zagalna deklaraciya prav lyudini: pryinyata ta progoloshena rezolyutsieyu Generalnoyi Asambleyi OON vid 10.12.1948 № 217 A(III) [The Universal Declaration of Human Rights, adopted and proclaimed by the United Nations General Assembly resolution 217 A (III) on December 10, 1948]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Mizhnarodniy pakt pro gromadyanski i politichni prava vid 16.12.1966 [International Covenant on Civil and Political Rights, adopted on 16 December 1966]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
4. Mizhnarodniy pakt pro ekonomichni, socialni i kulturni prava vid 16.12.1966 [International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, adopted on 16.12.1966]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
5. Evropeyska socialna hartiya 1961 (perehlyanuta) redakciya vid 07.09.2016 [The European Social Charter of 1961 (revised) / version of 07.09.2016]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text

6. Hartiya Spivtovarytstva pro osnovni socialni prava pratsivnikiv / Dokument № 994_044, u redaktsii vid 09.12.1989 [Charter of the Community on Basic Social Rights of Workers / Document No. 994_044, as amended on 09.12.1989]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044#Text
7. Pro vvedennya voennogo stanu v Ukraini : Ukaz President avid 24.02.2022 № 64/2022 (zatverdzheno Zakonom № 2102-IX vid 24.02.2022) [About the introduction of martial law in Ukraine: Decree of the President dated February 24, 2022 No. 64/2022 (approved by Law No. 2102-IX dated February 24, 2022)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

А. О. Ужєвко

студ. I курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. С. В. Пілюк

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УКРАЇНІ, АДАПТАЦІЯ ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Правове регулювання статусу військовополонених є важливим аспектом міжнародного гуманітарного права. Світова спільнота не досягла згоди щодо мирних засобів вирішення конфліктів. Тому збройні сутички сьогодні не припиняються, забирають життя та створюють загрозу людству.

Актуальність теми зумовлена значенням для України правових гарантій поводження з військовополоненими у зв'язку із відчутними світовими конфліктами та необхідністю імплементації міжнародних норм у законодавство України.

Правовий статус військовополонених регулюється низкою міжнародних актів та конвенцій насамперед Женевськими конвенціями про поводження з військовополоненими, а також Додатковим протоколом до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) [1, с. 62].

Частина II Женевської Конвенції III «Загальні положення про захист військовополонених», яка ратифікована Україною, гарантує гуманне поводження з військовополоненими: «Зокрема, жодного

військовополоненого не можна піддавати фізичному каліченню або медичним чи науковим експериментам будь-якого характеру, які не обґрунтовані потребою в проведенні медичного, стоматологічного або стаціонарного лікування військовополоненого та не здійснюються в його інтересах. Так само військовополонені завжди повинні бути захищеними, зокрема, від актів насилля чи залякування, а також від образ та цікавості публіки. Застосування репресалій до військовополонених забороняється» (ст. 13). Особливе значення мають норми, що забороняють фізичні та моральні тортури, чи будь-які інші форми примусового характеру. Положення Женевських конвенцій та Додаткових протоколів передбачають зобов'язання держав, що утримують військовополонених утриматися від застосування тортур, жорсткого поводження та завдання каліцтв під час допиту [2].

Окрім цього, відповідно до Частини II ст. 8 Римського статуту міжнародного кримінального суду «воєнний злочин означає катування, нелюдське поводження, у тому числі біологічні експерименти; умисне заподіяння сильних страждань або тяжких тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю» [3].

В Україні основи поводження з військовополоненими закріплені як у національному, так і міжнародному праві. Конституція України прямо забороняє катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність поводження (ст. 28). Водночас Україна є стороною численних міжнародних конвенцій щодо поводження з військовополоненими. Однак, існують певні відмінності в підходах до цієї проблеми.

26 січня 1987 р. Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію ООН проти катувань, що зобов'язує державу забезпечити реалізацію зазначених положень. Після численних редакцій поняття «катування» в українському законодавстві, зокрема, в Кримінальному кодексі, відповідає міжнародним стандартам.

Уряд України передбачає гарантії забезпечення належного поводження з військовополоненими відповідно до норм міжнародного гуманітарного права. Зокрема, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період» від 17.06.2022 [4].

При цьому, існують відмінності в механізмах розслідування та притягнення до відповідальності за заяви про катування. В Україні нагляд за дотриманням правил поведінки з військово-полоненими виконує Військова прокуратура, а розгляд заяви про катування та розслідування покладено на Генерального прокурора, який має зберігати об'єктивність та неупередженість згідно з конституційними засадами. Щодо міжнародного права, то нагляд за дотриманням норм покладається на інститут держав-покровительок, тобто на нейтральну державу, що призначена однією із сторін конфлікту. Оскільки полоненим необхідно забезпечити втручання незалежного органу, ще в другій половині XIX ст., було створено Міжнародний Комітет Червоного Хреста, головна мета якого – контроль виконання положень Женевської конвенції III. Окрім цього, Організацією Об'єднаних Націй було створено Комітет проти катувань із широкими повноваженнями для ефективно-практичної діяльності.

Важливе значення має інститут кримінальної відповідальності за порушення відповідних правових норм. Нюрнберзький процес 1946 р. над німецькими воєнними злочинцями поклав початок становленню кримінальної юстиції. Парадокс воєнних злочинів полягає в тому, що вони вчиняються індивідумом і державою одночасно. Тому слід згадати Вирок Нюрнберзького трибуналу, який закріплює відповідальність саме фізичної особи.

Крім цього, міжнародні судові процеси затвердили принципи кримінального переслідування злочинців, якими міжнародне право керується і сьогодні. Саме на підставі принципу універсальності переслідування міжнародних злочинців покладається на національні суди [5]. Положення Конвенції проти катувань проголошують принцип територіальності, якому відповідає ст. 6 КК України – усі особи підлягають відповідальності за злочини, вчинені на території України. Варто зазначити ст. 434 та ст. 438 КК України, які регулюють кримінальну відповідальність за порушення законів війни та сформульовані на зразок радянського та російського бланкетного законодавства, тобто відсилають до міжнародного гуманітарного права. Об'єктивна сторона цих злочинів має абстрактний характер і не повний перелік загально-прийнятих порушень, передбачених міжнародними стандартами,

зокрема, п. 2 ст. 8 Римського статуту. Суб'єктом злочину є військово-вслужбовець, що не повною мірою відповідає ширшому суб'єктному складу, що затверджений світовою спільнотою. Крім цього, норми, що регулюють кримінальну відповідальність за вчинення воєнних злочинів не містять посилання на відповідні Женевські конвенції III, Додаткові протоколи та Статут Міжнародного кримінального суду [6].

На жаль, сьогодні постає питання притягнення до відповідальності воєнних злочинців в умовах збройної агресії РФ. Відповідно до звіту Офісу Генерального прокурора, зафіксовано більше 70 тис. воєнних злочинів у період повномасштабного вторгнення. Україна засудила приблизно 29 воєнних злочинців на терміни від 8 до 15 років ув'язнення [7]. Управління ООН із прав людини 24 березня 2023 р. провело моніторингову місію щодо поводження з українськими військовополоненими в російському полоні. У результаті були зафіксовані до 15 свавільних страт, незаконне утримування в ізоляції, катування, залякування або припинення та імітації страт. ООН висловлює глибоке занепокоєння та закликає вжити негайних заходів щодо проведення ефективних розслідувань [8]. Верховна Рада України звернулася із проханням до іноземних держав та держав-учасниць Римського статуту із закликом посилення політичного тиску на РФ та підкреслила необхідність справедливого покарання всіх воєнних злочинців у рамках міжнародної юрисдикції [9]. Станом на сьогодні понад 20 країн світу прийняли низку положень щодо можливості власного втручання. Це надасть можливість пришвидшити розслідування та арештовувати винних на своїх територіях, якщо обвинувачення винесуть заочно.

Проте, незважаючи на значну кількість нормативно-правових актів, які регламентують військове законодавство, збройна агресія РФ розкрила недосконалість імплементації міжнародних стандартів і слабкий механізм реагування та притягнення до відповідальності винних. Отже, українському законодавцю треба відмовитися від наслідування радянського досвіду, вжити заходів для координації державних відомств і механізмів захисту військовополонених. Першочерговим обов'язком є поширення знань не тільки серед військовослужбовців, а й інших груп населення

про міжнародне гуманітарне право у сфері правил ведення війни, воєнних злочинів і відповідальності за них не тільки в разі безпосередньої загрози. Адже важливо не лише засвідчити себе стороною міжнародних договорів, а й здійснювати політику, юридичні та практичні заходи для ефективної реалізації зобов'язань.

Список використаної літератури

1. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти : навч. посіб. Київ : ФОП Голембовська О. О., 2018. 208 с.
2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153 (дата звернення: 11.04.2023).
3. Римський статут міжнародного кримінального суду. Міжнародні суди : ООН; Статут, Міжнародний документ від 17 липня 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 11.04.2023).
4. Про затвердження Порядку здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721-2022-п#Text> (дата звернення: 11.04.2023).
5. Іванов В. М. Норнберзький процес: історичне та правове значення (до 70-річчя Міжнародного військового трибуналу). *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 1–4.
6. Кримінальний кодекс України : Закон України № 2341-III від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 11.04.2023).
7. Звіт Генерального Прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 11.04.2023).
8. Аналітична довідка Організації Об'єднаних Націй. Україна. URL: <https://ukraine.un.org/uk/key-initiatives> (дата звернення: 11.04.2023).
9. Про Заяву Верховної Ради України про необхідність забезпечення відповідальності осіб, винних у вчиненні найтяжчих злочинів за міжнародним правом на території України : Постанова Верховної Ради України від 20.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-20#n9> (дата звернення: 11.04.2023).

А. Ф. Федоренко
студ. I курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. С. В. Пілюк

ПРАВО НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ ЯК ЮРИДИЧНА ГАРАНТІЯ

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що з проголошенням незалежності України право кожного на судовий захист стало одним з основних прав людини та посіло значне місце в системі правосуддя. Саме право на судовий захист займає важливу роль і є основним показником правового характеру держави та демократичності суспільства [1, с. 48].

Право людини і громадянина на судовий захист є юридичною гарантією з боку держави, що означає надання державою формальної загальнообов'язковості тим умовам, які необхідні для того, щоб кожна людина могла скористатися своїми конституційними правами і свободами. Юридичні гарантії встановлюються державою і мають на собі мету безперешкодного здійснення, охорони й захисту прав і свобод громадян. У 55 статті Конституції України зазначено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом [2, ст. 55]. Це значить, що кожен, громадянин, іноземець, особа без громадянства, можуть у разі якщо їх права і свободи порушені, або існують певні перешкоди для їх реалізації, звернутися до суду з позовом та суд не може відмовити їм. Також у цій статті гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, що є ще одним показником демократичності та невід'ємним елементом законності в державі.

Держава має позитивний обов'язок який передбачає виконання судового рішення, створення належних національних організаційно-правових механізмів реалізації права на виконання судового рішення, які здатні гарантувати здійснення цього права та обов'язковість судових рішень, які вступили в силу, що неможливо без належного виконання.

Саме тому реалізація права на судовий захист шляхом закріплення в нормативно-правових актах не мала б такої значущої сили без державного примусу. А так як Україна є правовою державою, то в ній діє принцип верховенства права, який означає, що ніхто не може бути примушеним робити те, що не передбачено законом. Саме тому вся діяльність у державі має базуватися виключно на законах, а громадяни виконувати обов'язок підкорятися державній владі в рамках законності.

Не можна не зазначити, що в разі використання зацікавленої особи всіх державних засобів правового захисту, вона може звернутися до міжнародних організацій членом яких є Україна. Так як право на судовий захист закріплено в багатьох нормах міжнародного права. Це дає змогу на наднаціональному рівні вирішити питання про порушення прав чи свобод людини.

Як зазначає О. В. Гаран: «Поняття «право на судовий захист» можливо визначити як сукупність правових можливостей кожної особи щодо ефективного відновлення в правах, у межах і способах передбачених законодавством та забезпечених незалежним і безстороннім судом, шляхом справедливого й публічного розгляду ним справи впродовж розумного строку та забезпечення права на виконання судового рішення та гарантії на реалізацію права на судовий захист» [3, с. 12]. Але всі можливості, які має особа з наданням їй права на судовий захист, можуть бути знівельовані в разі якщо вона не хоче свого захисту та не має певного рівня правового виховання і правової культури. Не зважаючи на те, що це юридична гарантія, громадяни України не обізнані у сфері свого захисту, не знають усіх своїх прав та не знають як захистити їх. Це є одним із недоліків реалізації права на судовий захист.

Також, не останнє місце в системі правосуддя займає самодостатність суддів та їх незалежність. Суд може ефективно та справедливо здійснювати покладені на нього завдання, справедливо вирішувати судові справи лише у тому випадку коли він незалежний. У Законі України «Про статус суддів» зазначено, що недоторканість суддів гарантується державою і вплив на суддів забороняється в будь-який спосіб [2, ст. 126]. Судді мають підкорятися закону й керуватися верховенством права. Тобто дотримання принципів судочинства є невід'ємною складовою реалізації права на судовий захист.

В Україні існує декілька видів процедур здійснення судової влади – адміністративне, господарське, цивільне, кримінальне та конституційне судочинство й у кожній формі закріплене конституційне право людини і громадянина на судовий захист порушених прав і свобод.

Зважаючи на викладене, можна зазначити, що національне законодавство закріплює в собі гарантії прав людини в тому числі і право на судовий захист, яке має важливе значення, що підтверджується його закріпленням у Конституції України. Тобто кожен, має можливість захистити себе при порушенні своїх прав і свобод і бути впевненим, що держава гарантує належний рівень захисту, всебічний та швидкий розгляд справи, компетентність, незалежність та неупередженість суду.

Список використаної літератури

1. Ніколаєнко Я. М. Поняття та зміст права на судовий захист: сучасний погляд. *Науковий вісник МГУ*. 2014. № 8. С. 48–50.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 11.04.2023).
3. Гаран О. В. Квінтесенція розуміння «Право на судовий захист». *Правова держава*. 2021. № 41. С. 9–15.

Л. М. Шевчук

студ. IV курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. А. В. Левенець

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Колишній Генеральний секретар ООН Кофі Аннан казав «Сьогодні, краще, ніж будь-коли, ми усвідомлюємо, що побудова кращого майбутнього починається з дітей – із забезпечення їхнього здоров'я, освіти, безпеки та оточення їх любов'ю».

Не дивлячись на значний прогрес, який був досягнутий в останні десятиліття в питанні захисту прав людини, мільйони дітей щодня опиняються в ситуації, коли їх основні права

порушують. Із розв'язанням росією повномасштабної війни проти нашої держави з особливою гостротою постає питання захисту основоположних прав дитини, таких як право на життя, заборони тортур та насилля, право на забезпечення медичного обслуговування, їжі, отримання освіти та багато інших. Діти залежні від світу дорослих, а тому й потребують гарантій щодо особливого захисту, механізму реалізації своїх прав не тільки в мирний час, а й в умовах воєнного стану.

Формування формально закріпленого переліку основоположних прав дитини та поява дефініції «дитини як об'єкта особливого захисту» почалося тільки в першій половині ХХ ст., коли в 1948 та 1959 рр. було прийнято ряд нормативно-правових актів: Загальну декларацію прав людини Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. та Міжнародний пакт про соціальні, економічні та культурні права 1966 р. У подальшому, спираючись на ці джерела, Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію прав дитини, яка стала головним нормативним актом із прав дитини. У цій Декларації містяться 10 принципів, які закріплюють складові елементи механізму захисту прав дитини на національному та міжнародному рівнях. Так, відповідно до Принципу 2 закріплено, що дитині законом або іншими засобами має бути забезпечений спеціальний захист і надані можливості та сприятливі умови, які дозволили б їй розвиватися фізично, розумово, морально, духовно та в соціальному відношенні здоровим і нормальним шляхом і в умовах свободи та гідності. При виданні із цією метою законів головним міркуванням має бути найкраще забезпечення інтересів дитини [1].

Національне законодавство також закріплює права для такого особливого суб'єкту як «діти». Своє відображення основоположні права знайшли в Конституції України, стаття 52 регламентує, що діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони в шлюбі чи поза ним [2].

Зважаючи на те, що діти завжди є жертвами воєнних конфліктів, заворушень всередині країни та інших надзвичайних ситуацій, Радою ООН з економічних та соціальних питань було запропоновано прийняти нормативно правовий акт, який закріплював би гарантії захисту прав дитини. Тому в 1974 р. Організацією Об'єднаних Націй

було прийнято Декларацію про захист жінок та дітей у надзвичайних обставинах та в період збройних конфліктів.

Основний документ, що закріплює права дитини на міжнародному рівні є Конвенція про права дитини. Конвенція регламентує пріоритетність захисту інтересів дітей, а також закріплює необхідні норми та їх дефініції, що стосується прав дітей [3].

У 2000 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла два факультативні протоколи до цієї Конвенції, одним із них став Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах. Цей нормативний акт регламентує норми, які застосовуються для гарантії безпеки дитячому населенню в умовах війни. Так, наприклад, стаття 1 Протоколу передбачає, що Держави-учасниці вживають всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб військовослужбовці їхніх збройних сил, які не досягли 18-річного віку, не брали прямої участі у військових діях [4].

Враховуючи особливо вразливе становище мільйонів дітей України, які опинились у тимчасовій окупації, залишилися сиротами або змушені були покинути свої домівки, рятуючись від війни, 17 березня 2022 р. Кабінет Міністрів України прийняв Постанову № 302 «Про утворення Координаційного штабу із питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану» (далі – Постанова). Відповідно до цієї Постанови, Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану (далі – Координаційний штаб) є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України й утворюється з метою сприяння координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану [5].

Відповідно до пункту 3 Постанови, основні завдання Координаційного штабу: координація дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо організації евакуації дітей, зокрема, дітей з інвалідністю та дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які не досягли 18-річного віку та проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, які влаштовані на виховання та спільне

проживання до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, які перебувають під опікою, піклуванням, які влаштовані до сімей патронатних вихователів, з небезпечних територій, створення безпечних умов для їх перебування; координація дій центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо розміщення та задоволення потреб дітей, евакуйованих у безпечні регіони України, та тих, які переміщені в держави тимчасового перебування; координація заходів щодо забезпечення розміщення та задоволення потреб дітей, евакуйованих у безпечні регіони України, та тих, які переміщені в держави транзитного перебування; здійснення контролю за постановкою на консульський облік дітей у державі їх тимчасового влаштування і визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час постановки на консульський облік дітей, та забезпечення повернення дітей до України після припинення воєнних дій; визначення шляхів і способів вирішення проблемних питань щодо захисту прав дитини в умовах воєнного стану; прийняття оперативних рішень щодо захисту прав дітей; моніторинг дотримання соціальних стандартів та прав дітей в Україні в державах їх тимчасового перебування, які виїхали за межі України, а також організація їх повернення в Україну; інформування громадян України та міжнародної спільноти про становище та потреби в захисті дітей в умовах воєнного стану; поширення інформації про діяльність Координаційного штабу [5].

Отже, захист прав дітей в умовах воєнного стану є важливим завданням, яке вимагає комплексного підходу та співпраці всіх зацікавлених сторін. Для успішної реалізації цієї мети необхідно дотримуватися законодавства та реалізувати ефективні механізми захисту. Для цього необхідно залучати громадські організації та міжнародні організації, які мають досвід та ресурси для реалізації заходів із захисту прав дітей. Окрім законодавчого та організаційного підходів, важливим є виховання національної свідомості та культури миру серед населення. Необхідно розвивати освіту та виховання, що спрямовані на формування поваги до прав дітей, знання міжнародних стандартів та належного ставлення до життя інших людей. Важливо навчати дітей мирному врегулюванню конфліктів та розвитку конструктивного діалогу.

Узагальнюючи, можна зазначити, що захист прав дітей в умовах воєнного стану є складною та відповідальною задачею, яка потребує комплексного підходу. Державні органи мають забезпечити виконання нормативно-правових актів, а також залучати міжнародні та громадські організації для реалізації ефективних механізмів захисту прав дітей. Не менш важливою є роль освіти та виховання у формуванні національної свідомості та культури миру, що сприятиме створенню сприятливого середовища для розвитку та захисту прав дітей.

Список використаної літератури

1. Declaration of the Rights of the Child of 1959. URL: <https://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2017/11/1959-Declaration-of-the-Rights-of-the-Child.pdf> (дата звернення: 07.04.2023).
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. з наст. змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 07.04.2023).
3. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 08.04.2023).
4. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 01.01.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text (дата звернення: 08.04.2023).
5. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 р. № 302. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-п#Text> (дата звернення: 07.04.2023).

Ю. В. Яворська
студ. IV курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. М. О. Саракуца

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД ТА ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ЮРИДИЧНОГО ЗАХИСТУ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки право на справедливий суд є одним з основоположних прав людини, бо якщо не діє правова конструкція цієї норми, то всі інші права людини залишаються не захищені, взагалі немає ніякої гарантії на якісне та безстороннє судочинство.

Насамперед варто звернути увагу на те, що право на справедливий суд – це право особи, закріплене в ст. 6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, що гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, при визначенні цивільних прав і обов'язків особи чи при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що пред'являється особі [1, ст. 6].

У статті 6 Конвенції зазначено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса й публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

Відомо, що принцип публічного розгляду справи в суді – це положення, згідно з яким під час судового розгляду певної справи до зали суду мають доступ не тільки сторони

чи зацікавлені особи, але й будь-яка стороння людина або група людей. Традиційно прийнято вважати, що публічність під час здійснення судочинства – це один із найголовніших принципів для побудови та функціонування правосуддя. Вважаю, що із цим можна погодитись, але в цьому є і інша сторона, яка у вітчизняному законодавстві врегульована, але в деяких країнах ще залишається актуальною до теперішнього часу. Відомо, що задля забезпечення гласності судового процесу пересічні громадяни мають право бути поінформованими про хід певного судового процесу, звідси реалізація цього принципу вимагає взаємодії засобів масової інформації із судовими органами.

Доцільним є згадати правову позицію Верховного Суду США, яка зазначає, що зловживання свободою слова з боку ЗМІ може призвести до негативних наслідків, зокрема, до неповаги до суду або розголошення таємниці слідства. На мій погляд, це досить дискусійне твердження, оскільки, по-перше, треба враховувати, хто є сторонами процесу, наприклад якщо однією зі сторін судового розгляду є представник політичної середі держави, то таке «зловживання», навпаки, має місце, підтвердженням цьому є справа ЄСПЛ «Лінгенс проти Австрії» [2].

По-друге, відповідно до позиції суду, право на доступ має трактуватися, як можливість особи звернутися до суду та як заборона вчиняти певні правові чи фізичні дії, спрямовані на перешкоджання особі скористатися цим правом.

У своїй практиці, суд неодноразово зауважував, що це право не є абсолютним, а відповідно може бути піддане певним обмеженням, адже вимагає регулювання з боку держави, відповідно держави у вирішенні цього питання мають певну свободу.

По-третє, важливим фактором є незалежний та неупереджений суд, створений на підставі закону. Саме це закріплено в ч. 1 статті 6 Конвенції. Принципи, за якими суд можна було б визначити як безсторонній, були визначені судом у багатьох справах. Усі дії держави, котрі спрямовані на вплив на судові розслідування піддавалися осуду Європейським судом із прав людини. Йдеться як про право суддів самостійно ухвалювати рішення в справах, так і про неможливість довільно розмежовувати повноваження судів і різного типу адміністративних утворень державою [3]. Усі ці елементи

є невід'ємними частинами належного відправлення правосуддя і є основними показниками дієвості судової влади.

Потрібно звернути увагу також на те, що конвенція служить гарантією не теоретичних прав, які нормативно закріплені, а прав, які є ефективними для захисту прав людини саме на практиці. Звідси стає зрозумілим, що для нормального забезпечення права на доступ до правосуддя як складової частини права на справедливий суд необхідні такі елементи, як процесуальні та фізичні можливості звернення до суду.

Крім того, не можливо не згадати економічні перепони, котрі, незважаючи на формально визначену можливість доступу до суду, створюють проблеми в матеріальному плані. І це є найбільшою перепорою саме для адміністративного та цивільного судочинства. Зокрема, високі рівні судових зборів за право розгляду твого позову, судових витрат, у тому числі на виклик свідків, проведення експертиз тощо.

На додачу до всього вищезазначеного, потрібно відмітити, що крім судового збору, до економічних перепон можна віднести неможливість оплатити юридичні послуги адвоката. Але тут треба мати на увазі не кримінальні справи, оскільки в п. с ч. 3 ст. 6 Конвенції прямо зазначено, що в кримінальному судочинстві держава зобов'язана надати безоплатну правову допомогу. Але, окрім кримінальних справ, є ще інші види судочинства, у яких необхідним є захисник, з оплатою якого пересічні громадяни не завжди в змозі впоратися. Так, у нас є інститут безоплатної вторинної правової допомоги, але право на нього відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» мають особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо їхній середньомісячний дохід не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до закону для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення [4]. Але все ж таки національне законодавство потребує внесення змін, розширення кола суб'єктів, на яких поширюється можливість отримання безоплатної вторинної правової допомоги.

Сутність вищевикладеного зводиться до того, що право на справедливий суд є основоположним правом кожної людини, закріпленим у Конвенції і уточненим у рішеннях ЄСПЛ.

Право на справедливий судовий розгляд є одним із найголовніших, оскільки без нього всі інші права залишаються просто захищеними. Право на справедливий судовий розгляд можна розглядати в широкому значенні (передбачено у п. 1 ст. 6 Конвенції) та вузькому значенні (охоплює лише поняття «справедлива судова процедура»). З позиції ЄСПЛ право на справедливий суд являє собою сукупність елементів, а саме: необтяжений юридичними та економічними перешкодами доступ до судової установи, належна (справедлива) судова процедура, публічний судовий розгляд, розумний строк судового розгляду, розгляд справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Ці елементи науковці часто поділяють на інституційні і процедурні. За допомогою аналізу ч. 1 ст. 6 Конвенції можна з'ясувати, що об'єкти, судовий захист яких має відбуватися з дотриманням вимог справедливого судового розгляду, повинні мати цивільно-правовий характер.

Підсумовуючи, треба сказати, що в українському законодавстві не досить правових засобів його реалізації, а це дає простір для удосконалення національного законодавства. Зокрема, необхідним є внесення змін до Закону України «Про безоплатну правову допомогу», перегляд принципу публічності, визначеного в національному законодавстві щодо його співвідношення з правоохоронною діяльністю.

Список використаної літератури

1. Європейська конвенція з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 16.04.2023).
2. Справа Лінгенс проти Австрії. Рішення Європейського Суду з прав людини від 08.07.1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_066 (дата звернення: 16.04.2023).
3. Коваль І. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини щодо України. URL: <http://www.minjust.gov.ua/7474> (дата звернення: 16.04.2023).
4. Про безоплатну правову допомогу : Закон України № 3460-VI від 02.06.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> (дата звернення: 16.04.2023).

Розділ 5

ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА, ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА, АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Д. М. Балабан

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. П. П. Білик

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОДАТКОВОГО РЕЗИДЕНТСТВА В УМОВАХ ВИМУШЕНОЇ ЕМІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ

Актуальність досліджуваної теми зумовлена тим, що з початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України велика кількість українців були змушені виїхати за кордон, щоб захистити себе та свої родини. Згідно із даними агентства ООН у справах біженців станом на 11 квітня більш ніж 8 млн біженців з України були зареєстровані на території Європи [1]. Як наслідок, одним з основних питань, яке хвилює українців, які вже тривалий час знаходяться за кордоном, є питання щодо визначення податкового резидентства. Огляд існуючих підходів до визначення податкового резидентства та дослідження методів уникнення подвійного оподаткування поставлено за мету в цих тезах.

Визначення терміну «резидент» для цілей міжнародного податково-правового регулювання закріплено в Типовій конвенції ООН щодо уникнення подвійного оподаткування між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Так, згідно зі ст. 4 цієї конвенції резидентом є особа, яка за законодавством певної держави підлягає оподаткуванню в ній на підставі місця проживання, постійного місця перебування, місця реєстрації або іншого аналогічного критерію [2, ст. 4]. Ідентичне визначення поняття

«резидент» також міститься в Модельній конвенції про податок на доходи та капітал (надалі – «Конвенція»).

Тобто, критерії податкового резидентства не залежать від громадянства фізичної особи, а натомість вирішальним є фізична присутність особи / наявність постійного місця перебування, що має наслідком виникнення економіко-правового зв'язку особи з країною, у силу чого воно зобов'язана нести податковий обов'язок зі сплати податків та зборів у цій країні незалежно від джерела отримання доходів.

Для врегулювання спірних ситуацій, коли одна особа може визнаватися резидентом відразу двох країн, її статус може визначитися за критеріями, що встановлені в ч. 2 ст. 4 Конвенції [3, ст. 4]. Перелік та сутність цих критеріїв додатково закріплено в коментарі до Конвенції:

1) постійне житло – необов'язково полягає в наявності житла на праві власності, а свідчить про можливість постійного та безперервного доступу до нього;

2) центр життєвих інтересів – країна, із якою особа має сильніші особисті та економічні зв'язки. До переліку зв'язків також належать сімейні, соціальні зв'язки, робота, політичні, культурні чи інші активності, місце ведення бізнесу, керування активами тощо;

3) звичайне місце проживання – відображає у якій із двох держав особа постійно або регулярно присутня, що є частиною її усталеного розпорядку життя. Однак зауважимо, що в коментарі до Конвенції не міститься роз'яснення щодо тривалості такої присутності. У зв'язку із цим переважна більшість країн при укладанні міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування встановлюють «порогову» кількість календарних днів перебування у відповідній країні (наприклад, 183 днів на рік у Італії, Норвегії, Іспанії, Португалії, Німеччині тощо);

4) громадянство.

У разі неможливості визначення резидентського статусу фізичної особи базуючись на цих критеріях, конфлікт має бути вирішений шляхом узгодження між компетентними органами договірних країн.

В Україні є додатковий критерій для визнання особи податковим резидентом України, що закріплений у п.п. 14.1.213 Податкового кодексу України (надалі – «ПКУ») – наявність зареєстрованого ФОП [4, ст. 14].

При цьому зауважимо, що ці критерії мають застосовуватися послідовно і пріоритет надається тому, що йде за списком раніше: у разі неможливості визначення резидентом за першим критерієм, може застосовуватися наступний тощо.

Отже, з огляду на вищенаведену інформацію, українські переселенці ризикують отримати статус податкового резидента в іншій країні після спливу необхідного терміну перебування в країні та дотримання інших вимог, зокрема, отримання доходу з місцевого джерела, відкриття банківських рахунків, придбання нерухомості тощо (умови можуть бути відрізнятися залежно від країни).

Зауважимо, що наразі в Україні відсутня процедура виходу зі статусу резидента, а тому такі особи залишаються водночас податковими резидентами й України, й іншої держави.

У разі виникнення спору із податковими органами іноземної держави українцям потрібно буде доводити наявність центру життєвих інтересів саме в Україні, про що може свідчити наявність реєстрації ФОП, отримання доходів із джерелом в Україні, офіційне місце роботи в Україні, регулярна сплата податків та комунальних платежів тощо.

Також, В.О. Рядінська зазначає, що достатньою підставою для визначення особи резидентом є самостійне визначення нею основного місця проживання на території України в порядку, встановленому ПКУ, тобто застосовується критерій «вільне волевиявлення» [5, с. 110].

Отже, для визначення податкового резидентства певної особи беруться до уваги такі критерії, як наявність постійного житла, центр життєвих інтересів, звичайне місце проживання та громадянство.

У зв'язку із тривалим перебуванням українців за кордоном, є ризик визнання податковими органами іноземних держав таких осіб податковими резидентами відповідної країни. У такому випадку для того, щоб у українських емігрантів залишався обов'язок сплачувати податки лише в Україні, потрібно буде доводити, що в таких осіб центр життєвих інтересів знаходиться саме в Україні.

Список використаної літератури

1. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 16.04.2023).
2. Department of Economic & Social Affairs of the United Nations (2017), United Nations Double Taxation Convention between Developed and Developing

- Countries 2017 Update, New York. URL: https://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2018/05/MDT_2017.pdf (дата звернення: 18.04.2023).
3. Model Tax Convention on Income and on Capital: Condensed. Version 2017. OECD. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/model-tax-convention-on-income-and-on-capital-condensed-version-2017_mtc_cond-2017-en (дата звернення: 18.04.2023).
 4. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 16.04.2023).
 5. Рядінська В. О. Податкове резидентство фізичних осіб: зарубіжний досвід та розвиток в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету Сер.: Юриспруденція*. 2014. № 12. Том 1. С. 108–111.

О. М. Ковальчук

адвокат, асп. 1 року навчання

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Н. В. Ільєва

ПРАВОВИЙ СТАТУС АДВОКАТА В АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Правовий статус адвоката в нашій державі визначається Конституцією України та чинним законодавством про адвокатуру. Відповідно до ст. 131² Конституції України «для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Статтею 59 Конституції України встановлено, що «кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» [1, ст. 59; 131²]. Адвокати забезпечують реалізацію цього права, зокрема, в адміністративних правовідносинах. Актуальність досліджуваної теми полягає в тому, що адвокат відіграє важливу роль сфері адміністративних правовідносин, захищаючи права та інтереси фізичних та юридичних осіб, і його правовий статус має бути належним чином регламентовано для забезпечення ефективного здійснення його професійної діяльності.

У статті 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є стисле визначення, що адвокат – фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом. Згідно зі статтею 2 вищезгаданого Закону більш детально прописано поняття адвокатури, а саме, «адвокатура України – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом. Адвокатуру України складають усі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність» [2, ст. 1; 2].

Відповідно до чинного законодавства адвокати мають право здійснювати захист прав та інтересів клієнтів у справах про адміністративні правопорушення та представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення адміністративного судочинства, а, також, в інших державних органах. Захист прав і свобод людини в адміністративних правовідносинах передбачає право адвоката на зустріч із клієнтом, участь в адміністративному процесі, внесення апеляції, пред'явлення доказів тощо. Адвокат має право на доступ до всіх доказів, що містяться в матеріалах справи, зокрема, до документів, свідчень та інших доказів. Крім того, адвокат має право звертатися до суду за захистом прав свого клієнта та виконувати інші процесуальні дії в інтересах свого клієнта.

Однак, роль адвоката у сфері адміністративних правовідносин не обмежується лише представництвом інтересів свого клієнта. Він також має право контролювати дотримання процесуальних прав під час провадження справи, вносити відповідні зауваження та вимагати їх врахування. Адвокат може захищати права та інтереси особи безпосередньо в суді, а також надавати консультації з питань правової допомоги у сфері адміністративних правовідносин. Адвокат, як учасник адміністративних правовідносин, може брати участь у досудовому врегулюванні спорів, має право на звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, з питань захисту прав і законних інтересів своїх клієнтів.

І. Бондаренко та В. Максименко вважають, що, «адвокат має право звертатися до суду з позовом на захист прав свого клієнта у випадках порушення адміністративних норм або правил

поведінки, встановлених законом. Крім того, він може надавати правову консультацію та здійснювати допомогу в справах про адміністративні правопорушення. Як представник в адміністративному провадженні, адвокат має право на використання всіх засобів захисту свого клієнта та на доступ до всіх матеріалів справи» [3, с. 40].

Зі свого боку В. А. Данилевич наголошує, що «адвокати відповідають за конфіденційність інформації, яку отримали від свого клієнта в процесі надання юридичної допомоги. Це означає, що адвокат не може розголошувати будь-яку інформацію про свого клієнта без його згоди. Однак, цей факт не позбавляє адвоката обов'язку дотримуватися етичних норм та принципів професії, захищати інтереси клієнта в рамках закону та не перетворювати своє представництво на підтримку злочинної діяльності» [4, с. 73].

На думку О. В. Стеценко, «ефективний захист прав та свобод громадян в адміністративних правовідносинах потребує не тільки професійної підготовки та досвіду адвокатів, але й підтримки громадськості та міжнародних організацій. Для того, щоб адвокат міг здійснювати свої функції в адміністративних правовідносинах, він повинен мати належну кваліфікацію, а також зареєструватися у відповідному органі державної влади. До того ж в адміністративних справах, адвокати мають додаткові виклики, пов'язані з особливостями правового регулювання та процедур у публічному адмініструванні» [5, с. 57].

Отже, визначення правового статусу адвоката у сфері адміністративних правовідносин має важливе значення для захисту прав та свобод фізичних та юридичних осіб. Адвокати здійснюють захист прав фізичних та юридичних осіб та зобов'язані дотримуватись етичних норм, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів. Отже, адвокати є важливим елементом та гарантом захисту прав і свобод у сфері адміністративних правовідносин.

Список використаної літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 20.04.2023).

3. Бондаренко І., Максименко В. Правовий статус адвоката в адміністративних правовідносинах. *Юридичний журнал*. 2015. № 4. С. 38–43.
4. Данилевич В. А. Правовий статус адвоката у сфері адміністративного права. *Юридична Україна*. 2019. № 3. С. 72–75.
5. Стеценко О. В. Особливості захисту прав та свобод громадян адвокатами в адміністративних правовідносинах. *Право України*. 2016. № 8. С. 54–59.

В. С. Куля

*адвокат, асп. 1 року навчання
спеціальність «Право»*

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Н. В. Ільєва

ЗМІСТ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ УСІХ УЧАСНИКІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ ПЕРЕД ЗАКОНОМ І СУДОМ

Принцип рівності всіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом та його нормативне закріплення має ключове значення для забезпечення справедливого адміністративного судочинства, неупередженості суду, співмірних прав і обов'язків учасників судового процесу. Також, це стає важливим у зв'язку з розвитком людиноцентризму, демократії та євроінтеграції України. Актуальність досліджуваного питання зумовлена відсутністю деталізованого розкриття в статті 8 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС) змісту принципу та єдиного доктринального підходу по даному питанню. З урахуванням природної специфіки адміністративного процесу, де учасники адміністративного судочинства не є рівними між собою у своїх процесуальних правах та обов'язках, настає необхідність у з'ясуванні змісту принципу рівності всіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом.

Стаття 8 КАС України закріплює, що «усі учасники судового процесу є рівними перед законом і судом. Не може бути привілеїв чи обмежень прав учасників судового процесу за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [1, ст. 8]. З огляду

на нормативне трактування досліджуваного принципу, він є багатоскладовим. Ч. 2 ст. 8 КАС України дозволяє виділити зі змісту принципу рівності всіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом один із його елементів. Втім, таке закріплення є недостатньо деталізованим.

У Рішенні Конституційного Суду України від 12.04.2012 р. у справі № 9-рп/2012 щодо офіційного тлумачення положень ст. 24 Конституції України зазначено, що «кожен, тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства, має гарантовані державою рівні права на захист прав і свобод у судовому порядку та на участь у розгляді своєї справи у визначеному процесуальним законом порядку в судах усіх юрисдикцій, спеціалізацій та інстанцій...» [2].

П. О. Баранчик вважає, що «учасники адміністративних правовідносин наділяються рівними можливостями обстоювати правомірність своєї позиції. Зміст цього принципу, виявляється насамперед у рівності прав і свобод; рівності юридичних властивостей, у межах яких суб'єкти права здійснюють свою діяльність, а також рівності перед законом і судом, відсутності будь-яких не передбачених законом привілеїв та заборони дискримінації з будь-яких підстав» [3, с. 147–148]. Важко погодитись із думкою П. О. Баранчик щодо рівності прав і рівних можливостей обстоювати правомірність своєї позиції, оскільки в самому КАС України закріплені різні права для кожної сторони окремо (наприклад, в аспекті доказування або прав на оскарження певного виду рішень адміністративних судів). При тому, погоджуємося, щодо відсутності будь-яких не передбачених законом привілеїв, адже такі привілеї прямо встановлюються законом і саме вони порушують основу цього принципу.

Слушно, на нашу думку, конкретизує ці питання В. Б. Пчелін, який зазначає, що «принцип рівності під час організації адміністративного судочинства означає, що всі суб'єкти таких правовідносин у рівній мірі можуть використовувати надані їм права, незалежно від будь-яких ознак їх правосуб'єктності» [4, с. 91].

В. В. Городовенко розширює обмеження змісту цього принципу, котрі зазначені у ч. 2 ст. 8 КАС України та вказує, що «зміст цього принципу в адміністративному судочинстві розкривається в таких елементах: а) рівність усіх учасників судового процесу

перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак; б) рівність процесуальних прав щодо доведення своєї правової позиції перед судом; рівність обов'язків, які випливають із процесуального законодавства; в) застосування судом матеріального і процесуального закону однаково для всіх незалежно від правового й соціального статусу особи, фактичних і юридичних обставин справи; г) існування єдиної для всіх судової системи, яка передбачає можливість розгляду справи по суті та оскарження рішення в справі у вищих судах» [5, с. 185–186].

З огляду на вищевикладене, ми бачимо проблему, що у ч. 1 ст. 8 КАС України зазначено про загальну рівність учасників судового процесу перед законом і судом, при тому сам виклад прав і обов'язків учасників адміністративного процесу свідчить навпаки про їх нерівність. І хоча сторони мають бути рівними в засобах та способах здійснення та захисту прав і обов'язків, проте, на нормативному рівні, це прямо не зазначено. Отже, є наявна потреба в деталізації змісту принципу рівності всіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом, для чого необхідне окреме теоретичне дослідження.

Список використаної літератури

1. Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.
2. Рішення Конституційного Суду України від 12 квітня 2012 р. № 9-рп/2012 у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу). *Офіційний вісник України*. 2012. № 32. Ст. 1202.
3. Баранчик П. О. Принципи адміністративного права : дис. канд. юрид. наук 12.00.07. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2012. 248 с.
4. Пчелін В. Б. Поняття та значення принципів організації адміністративного судочинства. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2016. № 4. С. 88–93.
5. Городовенко В. В. Принцип рівності громадян перед законом і судом. *Вісник Конституційного Суду України*. 2012. № 1. С. 178–186.

Н. С. Суслов
студ. I курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. П. П. Білик

ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ ЯК ОСНОВА ПОВУДОВИ ВІДНОСИН МІЖ ДЕРЖАВОЮ ТА ЛЮДИНОЮ І ПРОБЛЕМИ ЙОГО ЗАКОНОДАВЧОГО ВПРОВАДЖЕННЯ

Зі здобуттям незалежності ідеологічна основа державо- та правотворення України докорінно змінилася. У тому числі, у доктрині адміністративного права України з'явилося таке поняття, як людиноцентризм. Таку назву загальній гуманістичній направленості діяльності органів публічного управління держави надав В. Авер'янов [1]. В Україні, наразі, концепція людиноцентризму все ще далека від остаточної реалізації, через що обговорення цього питання не втрачає своєї актуальності.

Серед учених, у статтях яких зайшла відображення проблема сутності людиноцентризму та його законодавчого впровадження, можна виділити: С. Алексєєва, В. Авер'янова, Р. Мельника, І. Бойко, Т. Тарахонич, Н. Федорук, А. Маслоу та інших.

Перед тим як аналізувати проблематику впровадження концепції людиноцентризму, треба всебічно розуміти його поняття, ознаки та завдання.

Нормативного визначення поняття людиноцентризму не існує, через що ми маємо велику кількість різноманітних, але маючих спільні ознаки, варіантів, що надаються вченими, процитуємо деякі з них.

Р. Мельник визначає людиноцентризм як ідеологію, «відповідно до якої держава має «служувати» інтересам громадян, тобто діяти заради і в ім'я приватних осіб шляхом всебічного забезпечення пріоритету їхніх прав, свобод та інтересів у публічній сфері» [2].

І. Бойко виказує думку, згідно з якою людиноцентризм означає підпорядкування адміністративно-правових приписів ідеї служіння людині та забезпеченню її прав [3].

Н. Федорук констатує, що «В сучасній вітчизняній юридичній науці людиноцентризм розуміється як утвердження

загальнолюдських цінностей у праві шляхом забезпечення та захисту основних прав і потреб людини через утвердження загальнолюдських цінностей у правових нормах» [4].

Законодавчим закріпленням людиноцентризму можна визначити Статтю 3 Конституції України, що каже про «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [5].

Наступним етапом у процесі розуміння людиноцентризму стає усвідомлення ціннісно-світоглядних засад людиноцентризму, а саме: 1) влада тепер не діє як односторонній примус, а є мандатом суб'єкту (громадянина), що наданий йому задля реалізації його прав та свобод; 2) рівність суб'єктів правовідносин перед законом; 3) інтерес держави не є важливішим за інтерес людини; 4) розуміння права як «відображення природного права», де публічний орган є лише інструментом його реалізації [4].

До головних завдань, покладених на людиноцентризм у теперішній момент часу, можна віднести: 1) забезпечення перетворення «фізичних осіб» на «громадян»; 2) звільнення приватних осіб від думки про те, що вони є лише «гвинтиком» системи; 3) сприяти виробленню норм насамперед адміністративного права, спрямованих на встановлення необхідної поведінки публічних органів; 4) стати сполучною ланкою між засадничим принципом верховенства права та його фактичною реалізацією [6].

Аналізуючи головні проблеми впровадження концепції людиноцентризму в життя, можна сказати про: 1) фактичну відсутності в деякій частині підручників та наукових праць будь-якої згадки цієї концепції [Федорук, Мельник]; 2) проблему тлумачення прав та свобод громадянина, що створює істотні складнощі щодо їх реалізації, зокрема, органами публічного управління [2].

Відповідно до ключових проблем впровадження, ті ж самі автори виділяють методи їх вирішення. Перший із них запропонований Р. Мельником, та складається з таких пунктів: 1) коментування конституції, зокрема, у частині прав і свобод громадян,

що вони реалізують завдяки публічному адмініструванню; 2) оновлення змісту підручників; 3) реформування системи адміністративного права, задля виокремлення нових галузей права [2].

Частково інший погляд, спрямований на покращення правової культури українського суспільства, шляхом переосмислення базових адміністративно-правових категорій та збільшення кількості дослідників, що активно займалися б розвитком цієї теми, виказує Н. Федорук. При цьому, критикуючи варіант Р. Мельника, він каже «Оновлення змісту підручників, тлумачення конституції та зміна структури системи галузі, які пропонує Р. С. Мельник як спосіб впровадження принципу людиноцентризму в адміністративному праві, повинно бути завершальною, а не початковою стадією цього процесу» [4].

Концепція людиноцентризму першочергово виокремилась у межах адміністративного права, через зміну моделі правового регулювання цієї галузі з державноорієнтовної на людиноцентристську [3]. Проте, на наш погляд, концепція людиноцентризму на сучасному етапі розвитку України притаманна не лише галузі публічного управління, про що каже, зокрема й Р. Мельник: «людиноцентризм не обмежується однією лише «публічно-сервісною» складовою діяльності публічної адміністрації, тому як жоден напрям її діяльності, зокрема, примусова діяльність, не має виходити за межі цієї концепції» [6].

Підсумовуючи, можна погодитися з Р. Мельником із приводу того, що людиноцентризм «має стати не просто доктринальною ідеєю, він має перетворитися на спосіб життя Українського народу та безальтернативний принцип функціонування держави» [2]. Людиноцентризм служить не лише, певною мірою, обмежувальним інструментом щодо діяльності публічної адміністрації, але й принципом згідно якого формується вся сфера відносин формату держава-людина. Актуальність дослідження цього питання не стає меншою, у зв'язку з продовження трансформації України в бік соціальної та правової держави, у якій принцип людиноцентризму має посісти центральне місце не тільки в галузі адміністративного управління, а й у багатьох суміжних галузях.

Список використаної літератури

1. Авер'янов В. Б. Нова доктрина українського адміністративного права на етапі становлення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. С. 10–16.
2. Мельник Р. С. Концепція людиноцентризму в сучасній доктрині адміністративного права. *Право України*. 2015. № 10. С. 175–165.
3. Бойко І. В. Вплив ідеї людиноцентризму на зміст адміністративного права. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy*. 2023. № 1. С. 1–12.
4. Федорук Н. С. Людиноцентризм як ціннісно-світоглядний орієнтир реформування понятійного апарату адміністративного права.
5. Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>
6. Мельник Р. С. Новели сучасної концепції українського адміністративного права. *Lex Portus*. 2017. № 5. С. 5–16.

В. Д. Тимченко

студ. II курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Н. В. Ільєва

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ НОТАРІУСІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Запровадження воєнного стану в Україні призвело до певних змін у функціонуванні держави. Ці зміни стосуються організації всіх органів державної влади, а, також, адвокатів, нотаріусів тощо. Аналіз нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, Міністерства юстиції України, підтверджує наявність певних особливостей в організації роботи нотаріату в умовах воєнного стану в Україні, а також поширення певних обмежень та заборон щодо вчинення нотаріальних дій, тому є доцільним розглянути ці актуальні питання.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» «у разі звернення особи, яка пов'язана з державою-агресором за вчиненням нотаріальної дії, нотаріус зобов'язаний відмовити у її вчиненні. Зазначені обмеження діють до набрання чинності Законом про врегулювання відносин з особами, пов'язаними

з державою-агресором, і не поширюються на запити юридичних осіб та нотаріальні дії, що стосуються засвідчення справжності підпису на заяві про вихід із громадянства РФ; видачі свідоцтв про право на спадщину; посвідчення заповітів військовополонених» [1].

Під час війни, під час руйнації житла, коли люди залишають свої домівки, дуже часто, на наш погляд, постає питання втрати документів, у тому числі документів на нерухомість, це договори відчуження, наприклад, купівлі-продажу, дарування, міни, ренти, довічного утримання. При посвідченні правочинів нотаріус завжди їх оформлює у двох примірниках, а один екземпляр завжди лишається в нотаріуса. Це означає, що в разі їх зіпсування чи втрати, зокрема, знищення документів, внаслідок руйнування оселі, варто звернутися до нотаріуса, який посвідчував договір, та отримати дублікат. Якщо нотаріус, який посвідчував договір, уже не працює, то його документи мають бути в нотаріальному архіві, який видасть такий дублікат. Якщо нотаріус не працює тимчасово, то, як правило, є нотаріус, який його заміщує і також може видати дублікат втраченого документу.

У разі виникнення загрози неправомірного вилучення чи втрати спеціальних бланків нотаріальних документів, які не були витрачені, такі бланки підлягають невідкладному знищенню, про що нотаріусом складається акт, засвідчена підписом нотаріуса копія якого подається державному підприємству «Національні інформаційні системи» протягом двох робочих днів після складення акта. При виникненні загрози неправомірного вилучення чи втрати печатки приватного або державного нотаріуса вона підлягає невідкладному знищенню, про що складається акт, засвідчена підписом нотаріуса копія якого подається відповідному територіальному органу Міністерства юстиції протягом двох робочих днів після складення акта [1].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 р. № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» в умовах воєнного стану та протягом одного місяця з дня його припинення або скасування державна реєстрація юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, державна реєстрація

речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, надання/отримання відомостей/інформації з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, у тому числі шляхом безпосереднього доступу до них, проводиться з урахуванням таких особливостей, а саме, державна реєстрація, крім державної реєстрації, що відповідно до законодавства здійснюється в автоматичному режимі, проводиться виключно нотаріусами, включеними до затвердженого Міністерством юстиції переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна [2].

Ю. Г. Орзіх вважає, що поступове затвердження правової повсякденності воєнного стану виявляє все нові законодавчі лакуни, які потребують врегулювання в умовах війни. Нотаріальна діяльність та спадкове право також зазнали чималих та принципових змін за період воєнного стану. На думку вченого, «нотаріальний процес видачі свідоцтва про право на спадщину на нерухоме (оформлення спадщини) та подальші дії, пов'язані з його видачею просто неможливі без використання реєстрів. Перед видачею свідоцтва про право на спадщину нотаріус мусить перевірити наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору та заповіту за даними Спадкового реєстру, а також перевірити наявність/відсутність арештів на майні спадкодавця за даними Державного реєстру речових прав на нерухоме майно [3, с. 651].

Отже, під час воєнного стану в Україні були введені нові правила організації органів нотаріату та вчинення певних нотаріальних дій, для того, щоб запобігти виникненню можливих проблем та для забезпечення безпеки фізичних та юридичних осіб, але, незважаючи на воєнний стан та всі існуючі обмеження, нотаріуси продовжують працювати та виконувати свої функції з дотриманням усіх вимог чинного законодавства України.

Список використаної літератури

1. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів № 164 від 28.02.2022 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-notariatu-v-umovah-voeynogo-stanu164-280222>
2. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах

воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів № 209 від 06.03.2022 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-п#Text>

3. Орзіх Ю.Г. Правозастосування в нотаріальній діяльності в умовах воєнного стану в Україні: на прикладі спадкування. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI ст. : у 2 т. : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.)*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2022. Т. 2. С. 650–653.

Я. І. Юрова

студ. II курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Н. В. Ільєва

ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ НОТАРІУСОМ СПАДЩИНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Одним із самих актуальних питань у суспільстві є і завжди буде питання спадкування. У зв'язку із запровадженням 24 лютого 2022 р. в Україні воєнного стану, особливій увазі та дослідженню заслуговують питання оформлення нотаріусом спадщини в період воєнного стану. Цивільний кодекс України закріплює, що «спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців)» [1, ст. 1216].

У період воєнного стану було ухвалено та внесено чимало змін до низки нормативно-правових актів, якими керуються нотаріуси під час оформлення спадщини в період воєнного стану. До таких нормативно-правових актів можна віднести, Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату», Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, Положення про Спадковий реєстр тощо.

Відповідно до Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України «в умовах воєнного або надзвичайного стану спадкова справа заводиться за зверненням заявника будь-яким нотаріусом України, незалежно від місця відкриття спадщини» [2]. Тобто під час воєнного

стану будь-який нотаріус України має право завести спадкову справу незалежно від місця відкриття спадщини. Треба зазначити, що забороняється видача свідоцтва про право на спадщину в спадковій справі, яка заведена без використання Спадкового реєстру. Це зумовлено тим, що спадкова справа може вже бути заведена іншим нотаріусом, або спадкодавцем був складений спадковий договір.

Досить проблемним питанням є строк прийняття спадщини або відмови від її прийняття в період воєнного стану. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» № 164 від 28.02.2022 р., у період дії воєнного стану, «перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці [3]. Відповідно до ст. 1220 ЦК України «часом відкриття спадщини є день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою. Тобто для звернення до нотаріуса для прийняття спадщини встановлюється строк у десять місяців із моменту відкриття спадщини.

Але, у Постанові Верховного Суду від 25.01.2023 р. у справі № 676/47/21, у якій надано правову оцінку п. 3 цієї постанови, Верховний Суд зазначив, що «тлумачення вказаних норм, з урахуванням виміру ієрархії актів цивільного законодавства по вертикалі, свідчить, що: по-перше, правила щодо строку на прийняття спадщини (початок перебігу, наслідки спливу) регулюються Цивільним кодексом України, який прийнятий Верховною Радою України і є основним актом цивільного законодавства України; по-друге, строк на прийняття спадщини по своїй сутності є присічним (статті 1270, 1272 ЦК), оскільки його сплив призводить до того, що спадкоємець вважається таким, який не прийняв спадщину. Тобто сплив строку «присікає» право на прийняття спадщини. Проте в законі вочевидь з урахуванням сутності права на прийняття спадщини як майнового, передбачена можливість: за згодою самих спадкоємців, що прийняли спадщину, подати заяву про прийняття спадщини (частина друга статті 1272 ЦК України); для спадкоємця звернутися з позовною вимогою та за наявності поважної причини суд визначає додатковий строк на прийняття спадщини (частина третя статті 1272 ЦК України); по-третє, законодавець як у статті 1270 ЦК України, так і в інших нормах ЦК України, не передбачає допустимості існування такої

конструкції як «зупинення перебігу строку на прийняття спадщини» та можливості в Постанові Кабінету Міністрів України визначати інші правила щодо строку на прийняття спадщини. Тому, на думку Верховного Суду, пункт 3 Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 р. № 164 (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) суперечить статтям 1270, 1272 ЦК України, а тому не підлягає застосуванню [4]. Отже, питання строку прийняття спадщини або відмови від її прийняття в період воєнного стану не є повністю врегульованим.

Також, у зв'язку з бойовими діями на території України і великими втратами, як серед військового, так і цивільного населення, усе частіше причина й дата смерті особи встановлюється за допомогою судово-медичної експертизи. Встановлення особи загиблого та видача свідоцтва про смерть може затягнутися на невизначений термін, що тягне за собою неможливість нотаріусом оформлення спадщини з причин пропуску строків на прийняття спадщини.

На думку І. М. Бернацької, необхідно внести зміни до ст. 1270 Цивільного кодексу України, а саме доповнити частиною третьою, такого змісту: «У разі державної реєстрації смерті під час дії воєнного стану строк для прийняття спадщини встановлюється в шість місяців, який починається з моменту державної реєстрації смерті в Державному реєстрі актів цивільного стану».

Отже, оформлення нотаріусом спадщини в період воєнного стану має свої особливості та проблемні питання, які потребують врегулювання та вдосконалення на законодавчому рівні.

Список використаної літератури

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 18.04.2023).
2. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#> (дата звернення: 20.04.2023).
3. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п#> (дата звернення: 20.04.2023).
4. Постанова Верховного Суду по справі № 676/47/21 від 25.01.2023 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108654283> (дата звернення: 20.04.2023).

Розділ 6

ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО

А. О. Войцеховська

асп. I року навчання

спеціальність «Економіка»

Науковий керівник: д. е. н., доц. І. А. Ломачинська

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Людина завжди була ключовим фактором суспільного розвитку. Її провідна роль у цьому процесі зумовлена двома групами функцій, які вона виконує: по-перше, як споживач людина формує цілі функціонування та розвитку соціально-економічних систем і тому задає напрямок, темп їх руху та трансформаційних змін, а, по-друге, як виробник людина визначає природу продуктивних сил, включаючи засоби задоволення потреб (технічну основу, типи стосунків із природою, специфіку діяльності людини, способи життя тощо).

В умовах розвитку цифрової економіки потреба у кваліфікованому персоналі є значущою, і це потребує трансформації людського капіталу [1]. Досвід розвинених країн світу показує, що в умовах цифрової трансформації економіки найвищою цінності набувають знання, інформація, творчість, креативність, а також уміння своєчасно обробити, подати та використати інформацію, що потребує постійного навчання («протягом життя»). Необхідно констатувати зміну самого характеру праці та трудових відносин, оскільки прискореними темпами відбувається зростання кількості не лише бізнес-процесів, що здійснюються у форматі онлайн, а і практично всіх інших сфер життя [2]. Ба більше, самі бізнес-процеси змінюються, стають більш ефективними, гнучкими, мобільними, що потребує нових навичок і компетенцій від робочої сили. Так, віцепрезидент Microsoft Р. Престон Макафі вважає, що людський капітал становить 50 % цінності в корпораціях. І, незважаючи на те,

що науково-технічна революція торкається речей насправді вона торкається людей [3].

Визначимо ключові напрямки трансформаційних змін компетенцій людини, які можуть забезпечити адекватну функціональну діяльність людського капіталу в контексті промислових революцій. Основні напрямки трансформації людини, які продиктовані їх специфікою, мають включати [4]:

- підтримку та екологізацію людської свідомості;
- здатність «мислити глобально, діяти локально», що є особливо важливим для реалізації конкретних заходів, врахування можливих глобальних і віддалених наслідків;
- реструктуризацію професійних знань і навичок для виробництва та експлуатації альтернативних технологій («зелена» енергетика та адитивні методи виробництва);
- цифровізацію компетенцій: оволодіння навичками цифрової передачі інформації, контроль за відповідними виробничими засобами та дистанційними комунікаціями;
- об'єднання компетенцій у мережу;
- формування необхідних знань і навичок здійснення необхідної професійної діяльності через інтернет або його використання як робочого інструменту;
- формування вміння жити й діяти в умовах тотального впровадження засобів інтернету речей;
- соціологізацію розвитку;
- перехід до пріоритетного розвитку витоків людини до умов повного забезпечення матеріального благополуччя та автоматизації виробництва;
- формування синергетичного зв'язку з кіберфізичними системами та штучним інтелектом.

З огляду на провідний характер людського капіталу в розвитку соціально-економічних систем, ці трансформаційні тенденції можна розглядати як вирішальні кроки в русі людства до «цифрової» економіки. Вкладання в людський капітал є ключовим фактором успіху для компаній та економіки загалом, оскільки воно дозволяє досягти більш високого рівня продуктивності праці, підвищення якості продуктів і послуг, а також розширення можливостей для інновацій та розвитку нових технологій. Людський капітал

стає ключовим ресурсом, який дозволяє компаніям бути конкурентоздатними й успішними на ринку.

Отже, сьогодні, коли людство вступило у фазу переходу до нового соціально-економічного формування, роль людського капіталу значно зростає. Стає все більш зрозумілим, що успіх соціально-економічних систем визначається не матеріальними активами (природними ресурсами, засобами виробництва, фінансовими фондами), а насамперед якісним людським капіталом. Питання наповнення та змісту трансформацій людського капіталу, які продиктовані перебігом сучасної промислової революції та визначають контури майбутнього цифрової економіки, набувають все більшої актуальності. І це треба враховувати при розробці стратегії соціально-економічного розвитку країни в умовах цифрової трансформації та всіх сфер, що забезпечують її успішну реалізацію, у тому числі освіти й науки.

Список використаної літератури

1. Мумладзе А. О., Ломачинська І. А. Людський капітал як складова інноваційно-орієнтованої економіки. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2021. Том 26, вип. 4 (89). С. 26–33.
2. Ілляшенко С. М. Людський капітал як фактор інноваційного розвитку в цифровій економіці: особливості управління. *Домінанти розвитку HR-інжинірингу, економіки й бізнесу в XXI ст. в умовах перманентної трансформації національної і світової економік* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 2022. С. 208–209.
3. Lifting the lid on the value of a company's human capital. *World Economic Forum*. Dec 12, 2019. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2019/12/now-there-s-a-way-to-measure-the-value-of-your-company-s-human-capital/>
4. Плікус І. Й. Людський капітал та інноваційний розвиток в умовах цифрової економіки. *Цифрова економіка як фактор економічного зростання держави* : колективна монографія / за заг. ред. О. Л. Гальцової. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 298–325.

М. В. Гузенко
студ. III курсу
спеціальність «Економіка»
Науковий керівник: к. е. н., доц. Н. М. Крючкова

ТРАНСФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Державне регулювання підприємницького процесу є невід'ємною частиною економічної політики як центральних органів влади, так і регіональних і місцевих державних організацій. Основною метою регуляторної політики є забезпечення оптимального рівня втручання регіонального та місцевого самоврядування в діяльність компанії, механізму регулювання, що сприяє як розвитку підприємницької структури, так і економічному зростанню держави.

Необхідність регулювання підприємництва в Україні на цьому етапі зумовлена цілями економічної політики, спрямованими на відновлення та стабілізацію розвитку держави та її регіонів, зростання показників, які характеризують рівень добробуту і якість життя населення країни. Водночас під час війни діяльність українського бізнесу є особливо важливим джерелом для наповнення державного бюджету та створення робочих місць. Тому для створення сприятливих умов організації бізнесу особливе значення для України має формування та реалізація ґрунтовної та ефективної державної політики підтримки розвитку підприємництва.

Під державною підтримкою необхідно розуміти державне регулювання підприємницької діяльності яке передусім передбачає свідоме розроблення державними органами відповідних інструментів сприяння бізнесу, зокрема, створення стимулів, та використання матеріальних, фінансових та інших ресурсів, що залучаються для його суб'єктів.

Пріоритетність державного регулювання та підтримки підприємництва в умовах війни зумовлює необхідність переходу від прямого адміністративного сприяння до формування сприятливого економічного й соціального середовища щодо удосконалення механізмів та інструментів стимулювання розвитку суб'єктів бізнесу.

На сьогодні український уряд ухвалив низку рішень, що передбачають тимчасове послаблення економіки та підтримку під час воєнного стану. Водночас недоліки та труднощі, з якими стикаються суб'єкти господарювання в процесі праці, свідчать про необхідність синхронного розвитку як державної системи підтримки підприємництва, так і ініціативи підприємців, малого та середнього бізнесу щодо об'єднання зусиль у державній фінансовій діяльності.

Можна визначити такі ключові проблеми для економіки України в умовах воєнного стану:

- суттєва зміна структури попиту та виробництва;
- втрата ринків збуту;
- втрата персоналу;
- руйнування економічної зв'язності через порушення логістики та ланцюжків створення доданої вартості.

До загальних пропозицій щодо вирішення ключових проблем можна віднести:

- розмежування економіки на період воєнного стану – гібридна модель;
- спрощення регламентів, зокрема: а) суттєве спрощення трудового законодавства; б) заміна фіскалізації всіх груп 2 та 3 ЕП фіскалізації виключно ризикових платників; в) суттєве спрощення нагляду ринку; г) ліквідація державного регулювання цін, за винятком товарів спеціального призначення за окремого переліку;
- розглянути можливість «регуляторної гільйотини» в період воєнного стану;
- скасування ввізного мита на сировину, необхідну для виробництва українських товарів, спрощення митного контролю цих товарів;
- підвищити відповідальність за фіксацію ринку та зловживання монополієм становисцем, особливо щодо товарів та послуг першої необхідності;
- просування ідеї виділення ЄС та іншими партнерами (США, Канада, Японія) спеціальних додаткових квот для української продукції.

Виділяють окремі регулюючі повноваження владних структур, які можуть впливати на сферу бізнесу та відповідну структуру економіки:

– запровадження трудової повинності для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і не заброньованих за підприємствами на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер;

– використання потужностей та трудових ресурсів підприємств, установ та організацій усіх форм власності з метою оборони, зміна режиму їх роботи, внесення інших змін у виробничу діяльність;

– примусове відчуження приватної чи муніципальної власності;

– регулювання діяльності провайдерів мереж електронних комунікацій та установ культури та засобів масової інформації;

– впровадження рівномірного постачання населення основними продовольчими та непродовольчими товарами.

Отже, пріоритетними мають бути питання військової економіки. Найвні та майбутні кроки в цій галузі слід активніше впроваджувати, у тому числі з урахуванням досвіду побудови військової економіки в США та Великій Британії в роки Другої світової війни, з метою прискорення спрямування діяльності господарюючих суб'єктів та населення на потреби воєнного господарства.

Список використаної літератури

1. Доронцева Єлизавета. Державне регулювання під час війни: як Кабінет Міністрів України адаптував економіку до воєнного стану. URL: <https://voxukraine.org/derzhavne-regulyuvannya-pid-chas-vijny-yak-kabinet-ministriv-ukrayiny-adaptuvav-ekonomiku-do-voynnogo-stanu>
2. Подцерковний О. П. Воєнна економіка: потреба нагальних організаційно-правових заходів. URL: <https://coordynata.com.ua/voenna-ekonomika-potreba-nagalnih-organizacijno-pravovih-zahodiv>
3. Тиравський В. О. Як працюватиме економіка в умовах воєнного стану. URL: <https://finance.ua/ua/saving/kak-budet-rabotat-ekonomika-v-usloviah-voennogo-polozhenia>
4. Мельник Т. Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. URL: <http://ema.ztu.edu.ua/article/view/261787>

А. В. Задонська
студ. III курсу
спеціальність «Економіка»
Науковий керівник: д. е. н., доц. І. А. Ломачинська

РОЛЬ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС У РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Європейський Союз (ЄС) – це політичний та економічний союз, який утворився в результаті спільного договору європейських держав для забезпечення миру і процвітання в Європі. На сучасному етапі ЄС – це не просто економічна угода, це альянс, заснований на спільних цінностях і інтересах [1].

Визначальним для України стало розширення доступу до європейських ринків, використання отриманих від підписання Угоди про асоціації між Україною та ЄС можливостей для реформування національної економіки. Українські компанії для забезпечення конкурентоспроможності змушені пристосовуватись до стандартів та вимог ЄС щодо якості товарів і послуг, забезпечити покращення якості української продукції, частки експорту високотехнологічних товарів, формування умов для збільшення заробітної плати на основі підвищення продуктивності праці, зростання споживчого попиту на внутрішньому ринку. І головне, Асоціація створює умови для України щодо розвитку нових галузей економіки, зокрема високотехнологічних та інноваційних, що може створити нові можливості для розвитку національної економіки [2].

Треба зазначити, що Асоціація Україна – ЄС може мати й негативні наслідки для економіки нашої країни. З метою відповідності стандартам ЄС, українські компанії здійснюють інвестиції у вдосконалення технологічних процесів, що може призвести до збільшення вартості виробництва та зниження їх прибутковості. Крім того, українські компанії стикаються з конкуренцією на європейських ринках, що обумовлює скорочення їхньої діяльності та зменшення зайнятості. Як результат, відкритість ринку створює ризик втрати контролю над деякими важливими традиційними галузями економіки України.

Для мінімізації негативних наслідків Асоціації Україна – ЄС слід приділяти достатню увагу питанням соціального захисту, розвитку освіти та науки, охорони здоров'я, здійснювати реформи в галузі права та правопорядку, що може забезпечити більшу стабільність економіки та привабливість для іноземних інвесторів. Також важливим є підтримка малих та середніх підприємств, які можуть відчувати конкурентний тиск від європейських компаній у той час, коли вони становлять біля 99 % суб'єктів господарювання вітчизняної економіки [4].

Отже, Угода про асоціацію між Україною та ЄС – це важливий етап економічного розвитку нашої країни. Важливою подією стало й надання Україні статусу країни кандидата на вступ до ЄС 3 червня 2022 р. На сьогодні ЄС є основним торговельним партнером України. Завдяки Угоді про асоціацію об'єм експорту товарів з України до ЄС зріс із 12,6 млрд дол. США у 2015 р. до 28 млрд у 2022 р. [3]. Ці результати могли бути кращими, але пандемія COVID-19 і повномасштабне російське вторгнення обумовили падіння українського експорту в ЄС. Разом із цим, максимально можливі економічні вигоди Україна отримає, коли будуть реалізовані положення Угоди щодо реформ, спрямованих на модернізацію національної економіки та систему її державного регулювання. Треба констатувати, що значимість європейського вектору розвитку України беззаперечна, що підтверджує підтримка країн ЄС України в період широкомасштабної агресії росії проти України та в післявоєнному відновленні нашої країни.

Список використаної літератури

1. Portrait and history of the EU. Switzerland's European police. URL: <https://www.eda.admin.ch/europa/en/home/europaeische-union/portrait-geschichte-eu.html> (дата звернення: 23.04.2023).
2. Кушнір Н. О., Дідик Н. Н. Аналіз впливу угоди про асоціацію на окремі галузі економіки та товарні ринки України. *Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 22, ч. 2. С. 59–63.
3. Головний ринок. Як розвивається і зростає український експорт у ЄС. *Forbes Ukraine*. 02.03.2023 р. URL: <https://forbes.ua/company/golovniy-rinok-yak-rozviwaetsya-i-zrostaе-ukrainskiy-eksport-v-es-02032023-12061>

М. В. Заєць
студ. III курсу
спеціальність «Економіка»
Науковий керівник: к. е. н., доц. Т. В. Матюк

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Оскільки впродовж десятків років ринкова економіка активно розвивається та вже довела, що є двигуном прогресу людства, важливою темою для розгляду завжди є такі її складові, як конкуренція та конкурентоспроможність. Конкуренція присутня як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Саме це явище стало основною темою багатьох вчених-економістів, кожен із яких висунув свої теорії. З наукової точки зору конкурентоспроможність розглядалася такими вченими, як П. Кругман, Р. Нельсон, Б. Олін, М. Портер, Д. Сакс, Дж. Стренд, Дж. Харт, Е. Хекшер, Г. Хамел та інші. У цій роботі розглянуто дві головні концепції, авторами яких є М. Портер та П. Кругман.

Концепція М. Портера про «міжнародну конкурентоспроможність націй» була створена на основі аналізу різних компаній провідних індустріальних країн. Згідно з концепцією факторні умови, умови попиту, стан обслуговуючих і близьких галузей, стратегія фірми в певному конкурентному середовищі є основними показниками для аналізу конкурентоспроможності країни на світовому ринку [1].

Головними факторами конкурентоспроможності М. Портер визначив підвищення продуктивності праці в умовах нестачі трудових кадрів, впровадження ресурсозберігаючих технологій, а також обмеженість земельних та природних багатств.

Другим значущим компонентом для розвитку фірми він виділив попит. На стратегію фірми вирішальним чином впливає стан внутрішнього попиту у взаємозв'язку з потенційними можливостями зовнішнього ринку [2].

Третій компонент, стан обслуговуючих і близьких галузей, тобто інфраструктура загалом.

Четвертий компонент, стратегія фірми й конкурентне середовище. Важливим є правильно обрана ринкова стратегія, гнучкість політики фірми, стимулююче конкурентне середовище

на внутрішньому ринку, мінімізація протекціоністських заходів держави відносно фірми.

Теорія конкуренції М. Портера отримала визнання не тільки серед економістів-міжнародників. Вона визнана офіційно, і підтвердженням цьому є участь автора в розробці практичних рекомендацій для вдосконалення державної політики та підвищення національної конкурентоспроможності США, Австралії та Нової Зеландії.

П. Кругман так само запропонував теорію, що пояснює нові явища в економіці з використанням таких понять, як ефект від масштабу й монополістична конкуренція.

Він показав, що в галузях, де домінують ознаки монополістичної конкуренції з диференціацією продукту й позитивною віддачею від масштабу, збільшення розміру ринку за рахунок міжнародної торгівлі призводить до зростання різновидів товарів та конкуренції, а це сприяє зниженню витрат виробництва й цін для споживачів [3].

Згідно з моделлю Кругмана, торгівля породжується саме економією від масштабу, а не відмінностями в початкових запасах ресурсів чи технології.

Нова концепція П. Кругмана розглядала концентрацію капіталу й робочої сили у великих містах як спосіб максимального використання переваг великомасштабного виробництва завдяки великій чисельності населення і скороченню транспортних витрат. Кругман приходить до висновку, що глобалізація веде до розширення існуючих та створення нових виробничих комплексів і нових ринків збуту [4]. Завдяки економії від масштабу у виробників є стимули сконцентрувати виробництво кожного товару або послуги в обмеженому географічному просторі. Завдяки тому що витрати на торгівлю залежать від відстані, створюються кращі локації для кожного індивідуального виробника. Тому, на думку Кругмана, географічна концентрація промисловості, після того як вона вже встановилася, сама себе збільшує і розвиває [5].

Список використаної літератури

1. Базилевич В. Д. Економічна теорія: Політекономія : підручник. 6-те вид., перероб. і доп. Київ : Знання-Прес, 2007. 719 с.
2. Мироненко Д. С. Еволюція наукових підходів у дослідженні конкурентоспроможності (2013). *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*. URL: <http://surl.li/gqert> (дата звернення: 20.04.2023).

3. Варшавська Н. Г. Конкуренція та конкурентоспроможність: економічна сутність та методи оцінки (2017). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://surl.li/gqepv> (дата звернення: 20.04.2023).
4. Передрій О. С. Міжнародні економічні відносини : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 264 с.
5. Теорія конкуренції М. Портера. *Pidručniki*. URL: <http://surl.li/gplyt> (дата звернення: 20.04.2023).

К. Г. Заславська
асп. III року навчання
спеціальність «Економіка»

Я. П. Кесарь
асп. II року навчання
спеціальність «Економіка»
Науковий керівник: д. е. н., доц. І. А. Ломачинська

ПОВЕДІНКОВІ ФАКТОРИ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

До кінця 1970-х років люди вірили, що вони є достатньо раціональними й можуть інвестувати у фінансовий ринок, оскільки є “*Homo Economicus*”. А. Сміт підкреслював, що кожна людина в ринковій економіці має на меті власну вигоду, а не вигоди суспільства. Тільки вільна конкуренція та «невидима рука» об’єднують егоїстів у впорядковану систему. У результаті хаос замінюється досить чітко організованим суспільством. Отже, економічна людина, прагнучи до власної вигоди, діє на користь суспільству [1].

У період 1930–1950-тих років відомі науковці, серед яких Нобелівські лауреати, зокрема, Дж. Роббінс, Дж. Гікс, М. Алле, П. Самуельсон, Дж. Фон Нойман, О. Моргенштерн, створили сучасний інструментарій мікроекономіки, який і став основою методології аналізу поведінки раціональних економічних агентів. При цьому, незважаючи на класичне коріння, модель “*Homo Economicus*” є неокласичною конструкцією, психологія якої є принципово раціональною та егоїстичною: у своєму виборі людина керується альтернативною дією, яка веде лише до максимізації вигоди.

Модель побудована на припущенні, що люди максимізують свою корисність, будучи раціональними та добре обізнаними.

Як результат, саме на основі ідеї продуктивного егоїзму людини в умовах реалізації ринкових механізмів сформувалися традиційні концепції ефективної фінансової та інвестиційної поведінки: гіпотеза ефективності ринків (Ю. Фама), інформаційна ефективність ринків, модель раціональних очікувань, портфельна теорія Г. Марковіця, модель оцінювання капітальних активів (САРМ) В. Шарпа, теорія арбітражного ціноутворення С. Росса та ін.

Однак, починаючи з 1950-их років науковці все частіше розглядають моделі ірраціональності, непослідовності та некомпетентності рішень, особливо коли стикаються з невизначеністю (О. Б. Еванс, Д. Тверський і А. Канеман, Р. Талер, М. Статман, Г. Шмідт та ін.) [2]. Д. Тверський і А. Канеман визначили [3], що індивіди часто приймають рішення, спрощуючи процеси на основі евристики й когнітивних упереджень. Все більше економісти стверджують, що життєво важливу роль у прийнятті рішень, будь-то особисті чи професійні, відіграють емоції і почуття людини, досвід, надбання і втрати (Г. Саймон, Р. Фентон, Дж. Шеклі та ін.). І все більше дослідників доводить, що на практиці люди схильні приймати рішення під впливом сформованих у суспільстві стереотипів, ілюзій, упереджень та емоцій, що в результаті призводить до поведінкових помилок.

У результаті формуються поведінкові фінанси, як протидія традиційним теоріям, що намагаються раціоналізувати ірраціональну поведінку інвесторів на фінансових ринках, оскільки сприятливі чи негативні психологічні реакції його учасників можуть змінити перспективи розвитку економіки та фінансових ринків загалом [5]. Особливої актуальності поведінкові фінанси набувають у період світової фінансово-економічної кризи 2008 р., коли саме використання традиційних теорій щодо фінансових й інвестиційних рішень при розробці політики на мікро-, мезо- та макrorівні стало причиною дисбалансів, які й призвели до руйнівних наслідків цієї кризи.

Сучасна теорія та практика поведінкових фінансів дозволяє узагальнити основні чотири групи поведінкових факторів, що впливають на інвестиційні рішення, як на біржових ринках, так і на індивідуальних інвесторів, як на розвинених ринках, так

і ринках, що розвиваються, які базуються на евристичній теорії, теорії перспектив, кон'юнктури ринку, ефекті стадної поведінки (ефект натовпу). Отже, до першої групи віднесемо такі фактори: репрезентативність, доступність, прив'язка й узгодженість, анкетування і налагодження, надмірна самовпевненість, омана гравця (помилка Монте-Карло); до другої групи: відраза до втрат, відраза до невизначеності, відраза до жалю, психічний облік; до третьої групи: фундаментальні фактори ціни, чуттєвість (еластичність) цін, ринкова інформація, історія цін, очікування, уподобання клієнтів, надмірна реакція на зміни цін; до четвертої: рішення про купівлю або продаж іншими інвесторами, вибір фінансових інструментів іншими інвесторами, обсяг торгів інших інвесторів, швидкість ефекту.

Аналіз спеціалізованої літератури [3; 6] дозволяє узагальнити 6 основних принципів поведінкової економіки та 31 когнітивну упередженість, які ілюструють принципи прийняття рішень (табл. 1).

Таблиця 1

Принципи поведінкової економіки щодо прийняття рішень

1. Індивіди намагаються вибрати найкращий із можливих варіантів, але їм не завжди це вдається	2. Обставини впливають на вибір індивіда	3. Індивіди не схильні до самоконтролю	4. На вибір впливають рішення інших людей	5. Наявність психологічних факторів	6. Обмеження вибору людей не зменшує поведінкові упередження
Безготівковий ефект	Закріплення (якорі)	Упередження підтвердження	Ментальність стада	Ефект неоднозначності	Архітектура вибору
Дефолт	Фундаментальна помилка атрибуції	Втома від прийняття рішень	Ефект ореола та рогів	Упередження щодо доступності	Подвійне мислення
Ірраціональна оцінка вартості	Ефект приманки	Попередження	Помилковий консенсус	Ілюзорна кореляція	Слон, вершник і шлях

Закінчення таблиці 1

Відраза до втрат	Обрамлення	Бездумне споживання	Ефект «Ікеа»	Постановка рішення	Поштовх
Упередження оптимізму	Розрив «гарячої» та «холодної» емпатії	Раціоналізована нечесність	Біль при оплаті	Теорія перспектив	
Правило піку	Ґрунтування		Соціальні норми	Самостійні обмеження	
Мінімізація жалю	Ефект нульової ціни		Довіра за замовчуванням		
Помилка потоплених витрат					

Джерело: складено авторами на основі [3; 6]

Отже, розуміння сучасних моделей, упереджень та факторів вибору і прийняття рішень у поведінковій економіці є необхідним для прийняття рішень інвесторами на фінансовому ринку, тим більше, що в сучасних умовах глобальному середовищу притаманний високий рівень невизначеності та нестабільності. При цьому саме поведінкова економіка пояснює прийняття рішень індивідами в різних обставинах, під впливом різних когнітивних упереджень, що дозволяє раціоналізувати рішення та сприяти їх зміні.

Список використаної літератури

1. Adams, J.S. Inequity in social exchange. In L. Berkowitz (Ed.). *Advances in Experimental Social Psychology*. 1965. Vol. 2. P. 267–299.
2. Горняк О., Ломачинська І. Поведінкова економіка: методологічні перспективи і напрями розвитку. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2022. Том 27, вип. 4 (94). С. 6–10.
3. Kahneman, D., Tversky, A. Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science*. 1974. 85 (4157). P. 1124–1131.
4. Kahneman, D., Tversky, A. Prospect theory: an analysis of decision-making under risk'. *Econometrica*. 1979. Vol. 47 (2). P. 263–291.
5. Ломачинська І. А., Кесарь Я. П. Поведінкова економіка та її вплив на розвиток банкінгу. *Бізнес навігатор*. 2019. Вип. 5 (56). С. 13–18.
6. Аріелі Д. Передбачувана ірраціональність. Л. : Вид-во Старого Лева, 2018. 296 с.

І. А. Мягченков
студ. I курсу магістратури
спеціальність «Економіка»
Науковий керівник: д. е. н., проф. О. В. Горняк

ІНВЕСТИЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

У сучасних умовах економічного середовища провідну позицію в житті країни займає її інвестиційна діяльність. Інвестиції як джерело капіталовкладень, їх залучення та використання є стратегічно важливим елементом для розвитку національної економіки будь-якої держави світу. З їх допомогою модернізуються та створюються підприємства, іноді й цілі галузі, з'являються нові робочі місця, населення забезпечується економічними можливостями, відповідно, зростає загальний рівень життя.

Україна в цьому дискурсі не є виключенням, особливо в контексті майбутнього післявоєнного відновлення. Згідно даних Київської школи економіки (KSE) станом на лютий 2023 р. загальна сума збитків, завдана лише інфраструктурі через повномасштабне вторгнення росії, складала понад 143 млрд дол. США (за вартістю заміщення) [2]. Чисельні руйнування продовжують зазнавати й інші сфери. Першочерговим же завданням після закінчення війни стане їх реконструкція. Україна зіткнеться з безліччю викликів: криза, тотальний дефіцит ресурсів та коштів, і саме стратегія з впровадженням різноманітних інвестиційних механізмів зможе допомогти відбудувати країну якомога швидшими темпами.

Розглядаючи інвестиційний потенціал України, варто простежити динаміку залучення прямих іноземних інвестицій. Вони завжди було значущим інструментом для росту нашої економіки, однак на практиці їх потік ніколи не був високим. За минуле десятиріччя найвищі показники спостерігалися протягом 2011–2012 рр., коли відбувалось поступове нарощення інвестицій після фінансової кризи 2008 р. [8]. Та російське вторгнення до Криму та Донбасу в 2014 р. зумовило їх стрімкий спад аж до від'ємного значення, тобто до виводу інвесторами своїх коштів із країни. Так, за 3 роки

було втрачено приблизно 26 млрд дол. США [1]. Поступово ситуація відновлювалася, але в наступні роки до пікових цифр так і не вдалося повернутись. Повномасштабна війна взагалі зруйнувала всі плани та перетворила Україну в одну з найнебезпечніших держав для потенційних інвестицій. Інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України в першій половині 2022 р. досяг майже рекордного мінімуму та становив 2,17 балів із 5 можливих [4]. За статистикою НБУ щодо зовнішнього сектору серед країн-інвесторів лідирували Кіпр та Нідерланди, на яких припадала майже половина всіх залучених коштів – 2835 млн дол. США. Також активно здійснювались інвестиції з Великої Британії, Швейцарії, Німеччини, Австрії, Люксембургу та Франції [10]. Серед галузей економіки, у котрі інвестували найбільше були: промисловість, будівництво, сільське господарство, інформація та телекомунікації, оптова та роздрібна торгівля (станом на 2021 р.) [5].

Зважаючи на цей бекграунд, ми можемо визначити конкретні інвестиційні механізми, котрі Україна використовувала раніше та котрі мають запровадити в повоєнний період для найшвидшого відновлення вітчизняної економіки. Особливу увагу хочемо приділити Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями в Україні», який ухвалили в 2020 р. для сприяння інвестиційній активності держави після пандемії [6]. За словами народного депутата від фракції «Голос», першого заступника керівника комітету ВР із питань фінансів, податкової та митної політики Ярослава Железняка обсяг залучених значних інвестицій по закону за весь час становив 0 грн. У квітні 2023 р. були затверджені значні зміни до закону, зокрема: зменшення вимоги щодо розміру значних інвестицій із 20 до 12 млн євро, впровадження можливості інвестору розпочати реалізацію проєкту ще до укладання спеціального інвестиційного договору, запровадження часткової компенсації вартості будівництва об'єктів суміжної інфраструктури тощо [9]. Поки не відомо, як ці нововведення зможуть виправити ситуацію, проте вони беззаперечно будуть відігравати значну роль у залученні необхідних коштів для відбудови.

Ще одним інвестиційним механізмом є розвиток індустриальних парків – потенційних промислових майданчиків для релокації компаній з інших країн із метою диверсифікації ланцюгів

поставок [5]. Через них можливо залучити прями інвестиції в створення нових виробництв. У червні 2022 р. із цією метою були прийняті Закони України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо створення сприятливих умов для залучення масштабних інвестицій у промислове виробництво» та «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо створення сприятливих умов для залучення масштабних інвестицій у промислове виробництво». Вони звільняють від податку на додану вартість операції з імпорту нового обладнання для учасників індустриальних парків та звільняють їх від податку на прибуток протягом десяти років [7].

У складному процесі відновлення країни важливу роль відіграватимуть довгострокові приватні інвестиції. Державно-приватне партнерство є ефективним інструментом як залучення додаткових грошей у державний сектор економіки України, так і одночасно сприяння розвитку відносин між державними органами та бізнесом [5]. Для залучення іноземних інвесторів вже створено унікальну електронну платформу Advantage Ukraine, на якій зібрано понад 500 інвестпроектів та можливостей у 10-ти галузях економіки [3].

Отже, реалізація вищезазваних та інших інвестиційних механізмів має стати невід’ємною складовою майбутнього відновлення України.

Список використаної літератури

1. Демішев І., Войтко С. До питання інвестиційного потенціалу України під час і після війни. Економіка та суспільство. 2022. № 44. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-19> (дата звернення: 26.04.2023).
2. За рік повномасштабної війни росія завдала збитків інфраструктурі України на майже \$14,4 млрд. Kyiv School of Economics. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-rik-povnomasshtabnoyi-viyni-rosiya-zavdala-zbitkiv-infrastrukturi-ukrayini-na-mayzhe-144-mlrd/> (дата звернення: 26.04.2023).
3. Інвестиції в Україну та відновлення економіки. Офіційний вебпортал Міністерства економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=62bfd716-8665-4a4c-9e2d-6325ba53b3c8&title=InvestitsiiUkrainuTaVidnovlenniaEkonomiki> (дата звернення: 26.04.2023).
4. Індекс інвестиційної привабливості України відновився до «ковідного» значення. European Business Association. URL: <https://eba.com.ua/indeks-investytsijnoyi-pryvablivosti-ukrayiny-vidnovyvysya-do-kovidnogo-znachennya/> (дата звернення: 26.04.2023).

5. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо інвестиційного клімату в Україні. Офіційний вебпортал Міністерства економіки України. URL: <http://surl.li/gssrx> (дата звернення: 26.04.2023).
6. Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні : Закон України від 17.12.2020 р. № 1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text> (дата звернення: 27.04.2023).
7. Про прийняття за основу проєкту Закону України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо створення сприятливих умов для залучення масштабних інвестицій у промислове виробництво : Постанова Верхов. Ради України від 16.12.2021 р. № 1975-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-20#Text> (дата звернення: 26.04.2023).
8. Прямі іноземні інвестиції (2002–2022). Ставки, індекси, тарифи. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/> (дата звернення: 26.04.2023).

Д. В. Халєєва

студ. III курсу

спеціальність «Економіка»

Науковий керівник: д. е. н., доц. І. А. Ломачинська

РОЛЬ ЛІЗИНГУ В РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасних умовах глобалізації економіки та швидкого оновлення технологій, важливо мати доступ до необхідних ресурсів для забезпечення сталого розвитку бізнесу. Одним з інструментів, який може допомогти в цьому суб'єктам господарювання, є лізинг. Ба більше, саме лізинг може відіграти визначальну роль у швидкому та якісному відновленні національної економіки в післявоєнний період.

Лізинг – це специфічна форма фінансування, за якої компанія здійснює оренду обладнання або інших активів на певний термін з опцією викупу після закінчення контракту. У випадку лізингу, лізингодавець є власником обладнання, а лізингоприймач має можливість використовувати його на умовах оренди за певну плату. Однією з найбільш важливих переваг лізингу є зменшення фінансових ризиків, пов'язаних із придбанням активів за власні

кошти. За рахунок можливості використовувати обладнання, не витрачаючи значну частину капіталу на його придбання, суб'єкт господарювання може забезпечити свою діяльність та збільшити доступність до засобів виробництва. Крім того, лізинг дає можливість використовувати оновлене обладнання, що дозволяє збільшувати продуктивність та конкурентоспроможність підприємства. Для лізингодавця головна вигода угоди полягає в різниці закупівельної ціни майна та розміру лізингового платежу, і залишкової вартості, за якою майно викупує клієнт [1].

Досвід багатьох країн доводить, що лізинг потенційно може стати альтернативою кредитуванню, а за умови ефективної державної підтримки стимулювати модернізацію цілих галузей економіки. Рівень розвитку лізингових послуг у країні визначають нормативно-правове регулювання ринку лізингу, державна підтримка, макроекономічні умови, стан інвестиційного ринку, можливості бухгалтерського та податкового обліку тощо.

У світі є велика кількість прикладів успішного використання лізингу в розвитку різних галузей економіки (вантажні автомобілі, морські та повітряні судна, комп'ютерне та телекомунікаційне обладнання, сільськогосподарські та тракторні машини та обладнання, будівельне обладнання, автотехніка, промислове обладнання, будівлі та споруди). У розвинених країнах понад 25 % інвестицій у засоби виробництва пов'язані з лізинговими операціями. У США лізинг є одним із найбільш популярних інструментів фінансування виробництва та закупівлі нового обладнання. У Західній Європі лізинг сприяє розвитку малого та середнього бізнесу. В Україні, хоча лізинг ще не має такої широкої популярності, але також є важливим інструментом фінансування розвитку суб'єктів господарювання. До війни лізинг активно використовувався в сільському господарстві, транспорті, будівництві, промисловості.

Аналіз ринку лізингових послуг в Україні засвідчує, що він перебуває на стадії становлення. Активізація лізингових операцій істотно впливає на розширення реального сектору економіки. Потрібно зазначити, що лізинг в Україні має досить гарні перспективи, оскільки дозволить вирішити проблему нестачі в підприємств оборотних коштів та модернізації основних фондів в умовах технологічних змін та соціально-економічних перетворень [2].

Україна є дійсним членом Європейської федерації LEASEUROPE та має власну асоціація «Українське об'єднання лізингодавців», які сприяють розвитку лізингу в країні та захисту інтересів лізингодавців та лізингоотримувачів. Україна також має законодавчу базу, що регулює лізингову діяльність, та відповідні органи державного управління. В останні роки розвитку лізингу сприяє впровадження реформ та створення сприятливих умов для бізнесу. Так, урядові програми фінансування малих та середніх підприємств передбачають можливість використання лізингу як інструменту фінансування. Крім того, є спеціалізовані лізингові компанії, які надають послуги фінансування для різних секторів економіки.

Незважаючи на перспективність цього бізнесу, порівняно зі світовим ринком обсяг лізингу в Україні є мізерним, оскільки існує багато проблем і прогалин у державному регулюванні. Обсяг ринку лізингу у 2021 р. становив приблизно 14 млрд грн [3]. Українські підприємства активно використовують лізинг як спосіб отримання необхідного обладнання та машин, зменшення фінансових ризиків та залучення інвестицій. Проте, є кілька проблем, які гальмують розвиток лізингового ринку в Україні: низький рівень фінансової грамотності підприємців та їх недостатня свідомість про переваги використання лізингу, нестабільність економічної ситуації та низький рівень інвестиційної привабливості країни, недостатня ефективність використання лізингу та неповна відповідність практики міжнародним стандартам, недостатній рівень прозорості та стабільності правил реалізації лізингових операцій та захисту від недобросовісних дій сторін.

Важливо стимулювати розвиток лізингових компаній та підтримувати їхню конкурентоспроможність. Зокрема, це можливо за рахунок введення податкових пільг для компаній, які інвестують у нове обладнання та технології, розширення лізинговими компаніями географії своєї діяльності та введення нових продуктів. Так, в Україні перспективним напрямом є лізинг інтелектуальної власності, програмного забезпечення, а також використання потенціалу інтернет-технологій для підвищення ефективності лізингових операцій та залучення нових клієнтів.

Отже, лізинг є актуальним і важливим інструментом економічного розвитку в сучасних умовах. Можна з упевненістю узагальнити, що переваги лізингу (прискорена амортизація, податкові

пільги, зручні схеми придбання основних засобів і нематеріальних активів) можуть відіграти визначальну роль у формуванні факторів конкурентоспроможності вітчизняного підприємництва та післявоєнного відновлення національної економіки України.

Список використаної літератури

1. Safarova, G. Main Features of Financial Leasing Using International Experience. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 2021. 1 (33). P. 1–6. DOI: 10.31435/rsglobal_ijite/30032021/7472
2. Ломачинська І., Чуркіна І. Податковий потенціал інвестиційного розвитку в системі соціально-економічної безпеки регіону в умовах децентралізації. *Науковий вісник Полісся*. 2022. № 2. С. 100–113.
3. Макалюк І. В. Скорик А. Ю. Аналіз тенденцій ринку фінансового лізингу в Україні. *Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління* : матеріали XX Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 8–9 квітня 2021 р. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2021. С. 50–51.

С. В. Ходюк

студ. III курсу

спеціальність «Економіка»

Науковий керівник: к. е. н., доц. Н. М. Крючкова

ЕТАПИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ДОВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

Соціальне підприємництво за останні роки свого становлення перетворилося на важливий та ефективний інструмент для вирішення соціальних проблем, які стосуються як громадянського суспільства, так і малого та середнього бізнесу нашої країни. Актуальність цієї теми для України обумовлена як реакцією суспільства на певні соціальні, економічні та політичні виклики, які пов'язані з російською військовою агресією проти України, так і з процесом реформування країни загалом. Щоб підтримувати сталий розвиток соціального підприємства необхідна підтримка міжнародних «донорів» та системне сприяння розвитку цієї сфери з боку української держави [1].

В Україні соціальне підприємництво з'явилося відносно нещодавно. Через свої інноваційні концепції, соціальне підприємництво

реагує на певні соціальні виклики та створює додаткову цінність, адже найкраща винагорода для соціального підприємця – визнання його місії та результатів роботи.

Соціальне підприємництво є достатньо новим напрямом економічної діяльності, що генерує інноваційні рішення сучасних соціальних проблем із використанням бізнес-підходів. Зростання кількості й масштабів глобальних, національних і локальних проблем зумовлює пошук нових ідей та інструментів для їхнього вирішення. Одним із таких інструментів із засвіченим соціальним і економічним впливом є соціальне підприємництво [2].

Соціальне підприємництво це форма ведення бізнесу, яка поєднує в собі комерційну діяльність із місією забезпечення соціальних, екологічних, культурних та інших цілей загального блага. Основною метою соціального підприємництва є покращення соціальної ситуації в конкретному регіоні, національному рівні та у світі загалом. Соціальні підприємства зосереджені на розв'язанні соціальних проблем, а не на максимізації прибутку, мають позитивний вплив на розвиток соціально-економічної сфери, тому їхній розвиток є важливим завданням для більшості країн світу.

Діяльність соціальних підприємств є вигідною для макроекономічного розвитку кожної країни, оскільки ця діяльність дає можливість зменшити частину державних витрат на вирішення проблем соціально незахищених людей, їх працевлаштування та суспільної адаптації.

Український форум благодійників за допомогою спеціальної дворічної програми, яка проводиться за фінансової підтримки ЄС, сприяє розбудові та популяризації соціально-економічного сектору в Україні, етапи розвитку соціального підприємництва в Україні продовжуються і досі, оскільки ця галузь усе ще розвивається та розширюється [1].

Соціальне підприємництво в процесі свого розвитку пройшло декілька етапів. Але тут можна виділити два основних етапи це період з 2009 до 2014 р., та період з 2020 до 2022 р. Саме в ці періоди в системі соціального підприємництва відбувалися певні зміни.

У період з 2009 до 2014 р. соціальне підприємництво продовжувало набирати обертів і розвиватися. Це був час, коли в багатьох країнах світу все ще відчувалися наслідки економічної кризи,

і соціальні підприємства стали більш важливими для розвитку місцевих економік та соціальної сфери. У 2009 р. було прийнято Закон України «Про соціальні підприємства», який визначив правову базу для створення та діяльності соціальних підприємств в Україні. Закон надав соціальним підприємствам певні переваги, такі як звільнення від оподаткування та право на отримання державної фінансової підтримки [2].

Протягом цього періоду українські соціальні підприємства стали активно залучати інвестиції та фінансову підтримку від іноземних донорів, та міжнародних організацій. Крім того, було створено декілька міжнародних програм та проєктів, спрямованих на підтримку соціальних підприємств в Україні. Було створено у 2010 р. Консорціум «Сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні». До консорціуму увійшли British Council, “East Europe Foundation”, “International Renaissance Foundation”, “PricewaterhouseCoopers” та Erste Bank. Наслідком діяльності консорціуму стало проведення тренінгів для тренерів із соціального підприємництва, відкриття трьох ресурсних центрів розвитку в Києві, Донецьку та Львові, а також запуск спеціальної програми кредитування соціальних підприємств [5].

Війна в Україні, що розпочалася у 2014 р., має значний вплив на соціальне підприємництво в країні. Умови воєнного конфлікту, зміни в законодавстві та економічній ситуації змушують соціальні підприємства адаптуватися до нових умов, та викликів, зосередитися на розвитку інноваційних технологій і ефективного управління ресурсами, щоб забезпечити свою стійкість, стабільність в умовах економічної нестабільності та несприятливої політичної ситуації.

Соціальні підприємства зіштовхнулися з рядом викликів:

- забезпечення соціальної підтримки людей, які постраждали від війни;
- нестабільність економічної ситуації;
- високу конкуренцію;
- необхідність постійного пошуку нових джерел фінансування;
- складність залучення кваліфікованого персоналу.

Але, не дивлячись на ці виклики, соціальні підприємства продовжували розвиватися і відігравали важливу роль у розвитку соціальної та економічної сфер у багатьох країнах світу.

Період із 2020 до 2022 р. був важким для багатьох сфер діяльності, включаючи соціальне підприємництво, через пандемію COVID-19. За цей період багато соціальних підприємств зіткнулися з новими викликами та перешкодами у своїй діяльності, включаючи нестабільність економічної ситуації, зменшення фінансування, складнощі з працевлаштуванням та забезпеченням безпеки працівників.

Однак, багато соціальних підприємств змогли швидко адаптуватися до нових умов, змінити свої бізнес-моделі, щоб зберегти свою діяльність та допомогти своїм спільнотам. У багатьох країнах світу уряди та інші організації надали додаткову підтримку соціальним підприємствам у цей період, включаючи фінансову допомогу, консультаційні послуги та інші форми підтримки.

На жаль, збройний конфлікт в Україні продовжується і у 2022 р., що має негативний вплив на економіку й суспільство. Але незважаючи на це, соціальні підприємства продовжують працювати й допомагати людям у складних умовах війни, сприяти розвитку економіки й соціальній стабільності в країні.

Однією з головних проблем на території, яка перебуває під впливом конфлікту, є відсутність робочих місць та високий рівень безробіття. У цьому контексті соціальні підприємства можуть відігравати важливу роль, створюючи робочі місця і надаючи можливість працевлаштування для місцевого населення, відновлюючи інфраструктуру та підтримуючи місцевий бізнес.

Соціальне підприємництво може відігравати важливу роль у вирішенні соціальних проблем, які виникають у зоні конфлікту, сприяти відновленню економіки та інфраструктури в постраждалих районах. Крім того, соціальні підприємства в Україні займаються підтримкою економіки й розвитком малих підприємств у зоні конфлікту. Наприклад, надають кредити й консультації місцевим підприємцям, що дозволяє зберегти робочі місця і забезпечують зростання економіки в зоні конфлікту.

Для того, щоб зберегти й надалі розвивати соціальне підприємництво, як ефективний інструмент створення робочих місць, подолання соціальних проблем на місцях, потрібна активна міжнародна підтримка, подальший розвиток партнерства в цій сфері, а також створення відповідних мережевих структур. Водночас, щоб надати

сталого розвитку соціальному підприємництву, не можна обійтись без системної підтримки цієї сфери з боку держави та надання нею економічної підтримки соціальним підприємцям в Україні.

Список використаної літератури

1. Sozialunternehmertum: Ein effektives Instrument zur Bewältigung sozialer Herausforderungen in der Ukraine? Ukraine-Analysen. 13.12.2018. URL: https://socialbusiness.in.ua/knowledge_base/sotsial-ne-pidpriemnytstvo-efektyvnyy-instrument-podolannia-sotsial-nykh-vyglykiv-v-ukraini/
2. Долуда Л., Назарук В., Кірсанова Ю. Соціальне підприємництво. Бізнес-модель. Реєстрація. Оподаткування. ТОВ «Агентство «Україна». Київ, 2017. 92 с.
3. Назарук В. Я., Свинчук А. А., Корнецький А. О., Гончарова М. А. Історія розвитку соціального підприємництва в Україні. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін : посібник. Київ, 2017. С. 53–59.
4. Кожемяченко О. О., Солосіч М. О., Голуб М. О. Соціальне підприємництво: світовий досвід та практичні аспекти становлення в Україні. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2018. Вип. 21. С. 140–149.
5. Соціальне підприємництво в Україні: гендерний аспект: URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/15_44_2021/social/Bulletin_15_44_Social_and_behavioral_sciences_Smutchak.pdf
6. Соціальне підприємництво: теоретичні і практичні аспекти. URL: <http://9719-Текст%20статті-19368-1-10-20210408.pdf>

О. О. Шкафер

студ. IV курсу

спеціальність «Економіка»

Науковий керівник: к. е. н., доц. Н. М. Крючкова

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Країни з перехідною економікою здійснюють комплексні реформи в різних сферах державної політики, серед яких важливою є реформа державного управління. Ця реформа має велике значення для конкурентоспроможності держави та для Європейської інтеграції. Для ефективної діяльності Кабінету Міністрів України щодо формування державної політики необхідна професійна,

результативна, ефективна та підзвітна система центральних органів виконавчої влади. Зниження адміністративного навантаження державного регулювання, покращення якості надання адміністративних послуг, забезпечення законності та передбачуваності адміністративних дій позитивно впливає на рейтинги конкурентоспроможності держави у світі.

У стратегії, що враховує Принципи державного управління, передбачені такі напрями реформування: 1) формування та координація державної політики (стратегічне планування, якість нормативно-правової бази та державної політики загалом, з урахуванням аналізу та участі громадськості); 2) модернізація державної служби та управління персоналом; 3) забезпечення відкритості діяльності органів державного управління (прозорість, доступність публічної інформації, створення системи органів із визначеним рівнем підзвітності та можливістю судового перегляду рішень); 4) надання адміністративних послуг (стандарти та гарантії щодо процедур, якість послуг, електронне урядування); 5) управління державними фінансами (адміністрування податків, підготовка та виконання державного бюджету, система державних закупівель, внутрішній та зовнішній аудит, облік та звітність) [1].

До 2025 р. реформа державного управління спрямована на досягнення таких цілей: 1) забезпечення високої якості адміністративних послуг та зручної процедури для громадян і бізнесу; 2) створення професійної та політично нейтральної публічної служби, що захищає інтереси громадян; 3) розвиток ефективних і підзвітних громадянам державних інституцій, які формують та успішно реалізують державну політику для досягнення сталого розвитку держави [2].

Українська держава також потребує розвитку економічної політики, особливо це стосується відновлення і стабілізація національної економіки в період повоєнного періоду. Основні завдання в цій сфері включають: 1) реформування електроенергетичного сектора; 2) забезпечення економічною свободою; 3) зміцнення інституційних структур національної економіки; 4) стабілізація національної валюти; 5) створення умов для подолання кризи виробництва та збільшення його конкурентоспроможності; 6) розвиток аграрного сектору економіки, перетворення землі в товар і надання їй

реальної вартості; 7) просування відкритої економіки, забезпечення прозорості економічних процесів; 8) вступ України до світового економічного простору; 9) захист вітчизняних товаровиробників за допомогою створення фінансових, кредитних та податкових механізмів, які стимулюють виробництво; 10) створення української економіки як самодостатньої системи; 11) перехід від бартерних принципів до грошових відносин між суб'єктами господарювання; 12) легалізація «тіньових» капіталів та виробництв тощо.

На сьогодні Україна переживає скрутні часи, війна з росією справила негативний вплив на економіку нашої країни. Тому питання щодо трансформацій економічної політики є дуже актуальним і держава мусить розробити чітку державну стратегію відновлення економіки. Успіх цієї стратегії залежить від узгодженості та системності економічної політики, яка має бути спрямована на досягнення конкретних якісних змін. Необхідним є відновлення промислового та трудового потенціалу України, а також її макроекономічної стабільності для запобігання подальшій втраті робочих місць, доходів та заощаджень. Уряд має приділити першочергову увагу створенню нових робочих місць, що допоможе зберегти рівень доходів громадян та запобігти втраті заощаджень [3].

Отже, гармонізація політичної системи українського суспільства разом з ефективними економічними перетвореннями покликані забезпечити політичну та економічну безпеку держави, високий життєвий рівень її громадян. Основна мета стратегії розвитку державного управління полягає в побудові в Україні спроможної сервісної та цифрової держави, яка забезпечить захист інтересів громадян на основі європейських стандартів та досвіду.

Список використаної літератури

1. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення: 06.11.2022).
2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 р. : Законом України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>
3. Якими мають бути стратегічні напрями відбудови національної економіки. Економічна правда : вебсайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/1/691022/>(дата звернення: 20.04.2023).

Розділ 7

МАРКЕТИНГ: АНАЛІЗ ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

М. В. Кратюк

студ. III курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. І. В. Гайворонська

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОЦІНКИ КОЛЕКТИВУ (на прикладі групи студентів спеціальності 073 «Менеджмент»)

Менеджмент персоналу передбачає широке використання результатів оцінки персоналу, адже кожна організація прагне зберегти найліпші кадри, створити їм умови для професійно-кваліфікаційного зростання і одночасно позбутися працівників інертних, малокваліфікованих, безперспективних.

Безсумнівно, управління персоналом є одним із найважливіших аспектів теорії і практики управління підприємства загалом. Кажучи про необхідні умови управління на основі цінностей компанії, можна досить логічно стверджувати, що персонал підприємства має бути таким, щоб досягти цілі компанії, виходячи з її цінностей. Для формування і підтримки потужної команди з метою досягнення поставлених стратегічних цілей підприємства необхідно системно проводити процедуру оцінки та атестації персоналу за допомогою різних існуючих методів.

Актуальність цієї роботи полягає в тому, що тема оцінювання та атестації персоналу відіграє важливу роль для прориву бізнесу, розуміння його сильних та слабких сторін та згодом виділення серед інших. На сучасному етапі розвитку сфери менеджменту та управління персоналом на підприємствах питання оцінювання та атестації персоналу виходить на перший план, адже саме ця тема є однією із найважливіших, коли мова йде про підвищення

ефективності роботи підприємства, поліпшення його іміджу та розроблення стратегій щодо його стрімкого розвитку.

Сутність оцінювання персоналу полягає в порівнянні певних характеристик працівника підприємства, які пов'язані з рівнем його професійно-кваліфікаційних рис, ділових якостей, результативністю його праці з відповідними показниками, вимогами та вимірами для отримання результатів та можливості їх аналізу для покращення ефективності та добробуту організації. Можна виправдано стверджувати, що оцінювання персоналу – є тотожним процесом дороблення висновків на основі результатів порівняння «шаблонного» працівника з тією людиною в реальності, яка працює в конкретній організації та відповідає за виконання певних функцій на конкретній посаді. Оцінювання персоналу полягає у визначенні того, якою мірою реальні результати кожного працівника співпадають з очікуваними результатами.

Сутність атестації так само полягає в пошуку резервів підвищення продуктивності праці, зацікавленості працівників у результатах своєї праці та організації, на оптимальне використання економічних стимулів і соціальних гарантій, а також на створення умов для динамічного і всебічного розвитку працівника [1]. Ця процедура робиться для покращення поточних навичок та знань персоналу та надання подальших можливостей для покращення, розвитку та зростання як підприємства, так і працівників, за допомогою яких досягаються задані цілі [2].

Для повного розуміння важливості та ефективності цієї процедури було проведено практичне дослідження щодо оцінювання студентського колективу.

- Об'єктом дослідження були обрані студенти з курсу спеціальності 073 «Менеджмент», ЕПФ, ОНУ імені І. І. Мечникова.
- Обраний вид оцінювання: оцінювання за суб'єктами оцінювання: самооцінювання, оцінювання експертною групою.
- Обраний метод оцінки: оцінювання за методом перевірки ключових hard та soft skills, представлених у табл. 1.

Метод атестації: ранжування, шкала оцінок та метод групової експертної оцінки. Критерії оцінювання: hard та soft skills кожного студента. Головний інструмент візуалізації: карта сприйняття. Найбільш дієвим способом проведення оцінювання та атестації

студентів у поточних умовах є анкета у Google формі. Послідовність проведення процедури оцінювання студентів була виконана за восьми послідовними кроками.

Таблиця 1

Критерії оцінювання

Ключові критерії hard та soft skills працівника	
Знання студентом іноземних мов	Навички лідерства студента
Швидкість набору тексту на клавіатурі	Комунікативні та соціальні навички
Вміння студента працювати з операційними системами типу Windows, а також із програмами Word, Excel, Power Point та Google Analytics	Вміння розв'язати проблему за допомогою компромісу
Досвід роботи та стажування студента	Володіння тайм-менеджментом
Досвід студента в написанні наукових робіт (тезисів статей)	Емпатія
Вміння студента аналізувати ринок та складати карту позиціонування	Стресостійкість
Вміння студента розробляти стратегію підприємства за його цілями	Організаційність
Оцінки студента, підсумовуючі результат праці за семестр	Дисципліна

Результати оцінювання та атестації студентів довели, що завдяки різносторонності процедури, можна побачити на скільки доречним є комбінування одразу декількох видів проведення. За допомогою такого інструменту, як карта сприйняття та результатам оцінювання та атестації ми мали змогу побудувати схему, яка надає керівникові змогу візуально зобразити кожного студента за його володінням життєво-важливими критеріями, такими як hard та soft skills. Крім того, завдяки точності зображення на карті сприйняття, ми володіємо одразу інформацією про точну кількість отриманих балів за результатами процедури оцінювання (рис. 1).

У результаті проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

– результати оцінювання та атестації допомагають керівнику або співробітнику відділу кадрів прийняти обґрунтоване рішення щодо просування працівників по службі або переміщення окремих співробітників, їхнього професійного розвитку чи відкриття вакансії;

– крім того, на практиці було доведено, що комбінування методів оцінювання та атестації персоналу та використання найдоречніших інструментів дозволяє зробити процедуру прозорою та об'єктивною, завдяки чому досягається максимальна ефективність оцінювання та атестації;

– обрання головними критеріями оцінювання та атестації hard та soft skills студентів є найвлучнішим варіантом, адже саме завдяки цьому є змога оцінити одразу сумісність соціально-психологічних компетенцій та професійних вмій кожного працівника;

– карта сприйняття є ще невідомим, але виправдано вартим уваги інструментом, тому як допомагає візуально визначити лідерів команди та визначити членів, які потребують стрімкого розвитку для принесення максимальної цінності.

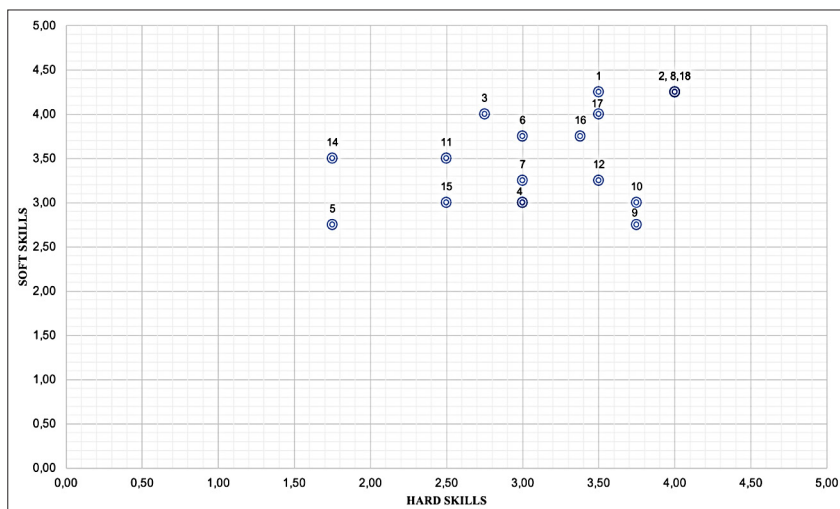

Рис. 1. Карта сприйняття з результатами дослідження

Зазначимо, що рекомендаційні заходи мають залежати від цілей підприємства та керівників, але кожному члену команди варто завжди приділяти увагу саморозвитку, наявності мотивації та спроможності регулювати та коректувати власну поведінку чи дії.

Список використаної літератури

1. Цимбалюк С. О., Білик О. М. Оцінювання персоналу : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2021. С. 24.
2. Christian Grund, Dirk Sliwka. Individual and Job-Based Determinants of Performance Appraisal: Evidence from Germany, 2007. URL: <https://d-nb.info/985576685/34>

В. О. Лейко

студ. II курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. І. В. Гайворонська

СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМИ ЗАПАСАМИ

Визначення місця та виду виробничих запасів у системі підприємства необхідна у зв'язку з потребою встановити поточний облік та ефективно використання виробничих запасів у системі виробництва. На сьогодні кожне підприємство, котре здійснює операції виробництва, стикається з проблемами керування товарно-матеріальними запасами та здійснення їх обліку.

Намагаючись уникнути виниклих проблем, фірма намагається скорочувати виробничі запаси для мінімізації витрат і/або використовувати системи управління виробничими запасами, щоб встановити повний контроль над обліком запасів та підвищенням рівня ефективності використання матеріальних запасів у системі виробництва з метою безперервного випуску продукції та максимізації прибутку.

Виробничі та резервні запаси необхідні кожному підприємству для того, щоб встановити безперервну систему виробництва продукції. У разі відсутності запасів фірма не зможе повністю контролювати операції виробництва та задовольняти всі потреби, пов'язані з випуском продукції. Тобто необхідно тримати на складі матеріальні цінності, які потрібні для стабільного випуску продукції. Але треба розуміти, що велика кількість запасів підприємства призведе до відповідних великих витратах. Треба встановлювати оптимальний обсяг запасів, якого вистачить для застосування у виробництві та зменшення витрат.

Кожне підприємство, котре займається виробництвом продукції, має справу з товарно-матеріальними цінностями, які необхідно десь зберігати. Починаючи із сировини та допоміжних матеріалів, закінчуючи незавершеним виробництвом. Тобто ти чи інші матеріали, які зв'язані між собою в процесі виробництва, повинні, умовно, лежати на складі та чекати черги щодо операційного використання. Такі матеріали називають виробничими запасами [2].

Є дві основні моделі систем управління виробничими запасами, – модель із фіксованим об'ємом і модель із фіксованим періодом [3].

Основна відмінність між ними полягає в наступному. У моделі з фіксованим об'ємом проводиться чергове замовлення на постачання, коли запас матеріалу знижується до певного рівня (табл. 1). Ця подія може статися в будь-який момент, залежно від швидкості споживання матеріалу. Щодо моделі з фіксованим періодом, то в ній здійснюється розміщення чергового замовлення через заздалегідь визначений період часу.

Використання моделі з фіксованим об'ємом передбачає постійний контроль залишку запасу, тобто ця модель представляє собою безперервну діючу систему, яка вимагає, щоб кожен раз, коли проводиться вилучення матеріалів із запасу або додавання їх у запас, оновлювалися відповідні запаси та виконувалася перевірка, чи досягнуто точку чергового замовлення. У моделі з фіксованим періодом обчислення залишку запасу проводиться лише після закінчення контрольного періоду часу [4].

Отже, робота системи з фіксованим об'ємом замовлення ґрунтується на безперервному порівнянні запасу та точки чергового замовлення. З процедурної точки зору, щоразу, коли матеріал вилучається із запасу, це вилучення реєструється в системі, а кількість матеріалу, що залишився, негайно порівнюється із точкою чергового замовлення. Якщо кількість виробів, що залишилися в запасі, впала до цієї точки, розміщується замовлення на постійну величину виробів. Якщо ні, система продовжує залишатися в стані спокою до наступного вилучення [4].

У системі з фіксованим періодом постачання рішення про розміщення замовлення приймається після підрахунку запасу через контрольний період часу.

**Відмінність моделі з фіксованим періодом
та моделі з фіксованим об'ємом**

Характеристика	Модель із фіксованим об'ємом (Q-модель)	Модель із фіксованим періодом (P-модель)
Обсяг заказу	Q – постійна величина (кожен раз замовляється одна й та сама кількість)	P – змінна величина (змінюється при кожному черговому розміщенні замовлення)
Момент розміщення замовлення	Реалізовується, коли рівень запасу знижується до фіксованого рівня (до точки замовлення)	Реалізовується, коли спливає заздалегідь певний фіксований період часу
Ведення обліку запасів	Щоразу, коли проводиться вилучення або додавання матеріалу	Обчислюється тільки після закінчення контрольного періоду
Величина запасу	Менше, ніж у системі з фіксованим інтервалом постачання	Більше, ніж у системі з фіксованим розміром замовлення
Трудомісткість обслуговування	Вище через необхідність безперервно оновлювати записи	Нижче, через відомий інтервал постачання
Тип виробів	Більш дорогі, критичні або важливі вироби	Менш критичні або важливі вироби

Джерело: [1]

Отже, виходячи із мети та завдань, поставлених на початку дослідження, можна зробити наступні висновки.

Місце та види виробничих запасів у системі підприємства відіграють важливу роль у процесі виробництва, дотримують збалансований облік та оптимальне вирішення використання певної моделі управління запасами [3].

Ефективність управління виробничими запасами має велике значення в будь-якому підприємстві. Уникаючи чи вирішуючи певні проблеми з низьким рівнем ефективності, фірма має враховувати всі фактори, пов'язані з цією проблемою. Наприклад, зміни на галузевому ринку, визначений цикл чи період, величина чи обсяг замовлених матеріалів, зміна постачальника, зміна продукції, що виготовляється, зміна місця розташування тощо – усе те, що може вплинути на рівень ефективності використання запасів у системі виробництва.

Вибір підприємством оптимального методу використання запасів сприяє збільшенню оборотних коштів та зменшенню витрат, що в підсумку дає можливість виробляти продукцію активно та безперебійно, що так само максимізує прибуток підприємства.

Отже, головна мета кожного підприємства – ефективне використання систем управління виробничими запасами та безпосереднє скорочення цих запасів. Як правило, це дає змогу скоротити витрати, підвищити якість і ефективність виробництва продукції та відповідно збільшити прибуток.

Список використаної літератури

1. Великий Ю. В. Аналіз господарської діяльності : навчальний посібник. Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили. 2014. 138 с.
2. Титенко Л. В. Економічна сутність виробничих запасів. *Фінанси, облік і аудит*. 2011. № 18. С. 361–369.
3. Жаворонок А. В. Особливості аналізу виробничих запасів на підприємстві. *Молодий вчений*. 2017. С. 422–426.
4. Шевчук Н. С. Організація та методика економічного аналізу : навчальний посібник для бакалаврів усіх напрямків підготовки. Одеса : ОДЕУ, 2010. 164 с.

О. Д. Мунтян

студ. III курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. І. В. Гайворонська

УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТНИМИ ТА СТРЕСОВИМИ СИТУАЦІЯМИ В ГОТЕЛЬНОМУ БІЗНЕСІ (на прикладі готелю «Дворянський»)

На сьогодні конфлікти та стреси – це невід’ємні явища в менеджменті, а особливо в готельному бізнесі. Кожна людина, а особливо управлінець, мусить мати навички щодо запобігання конфліктних ситуацій, з управління самими конфліктами, а так само вміти їх прогнозувати. Управлінець як людина, що постійно працює з людьми, має вміти запобігати виникненню конфлікту,

виводити людей зі стану ворожнечі та вирішувати спори. Сучасна наука управління визнає, що конфлікт є невід'ємною частиною життєдіяльності організації.

У готельному підприємстві співробітники кожного дня стикаються з конфліктами як внутрішніми, так і зовнішніми. Внутрішні конфлікти трапляються з різних причин, починаючи від непорозуміння з колегами, закінчуючи різними поглядами на продуктивність праці з керівником.

Конфліктні ситуації в готелі зустрічаються досить часто. У психології готельного обслуговування виділена категорія «важких гостей», які здебільшого й генерують конфліктні ситуації.

Одним із найпоширеніших у наші дні видів афектів від конфліктів є стрес. У сучасному житті стреси відіграють значну роль, яка в свою чергу може сприяти виникненню конфлікту на підприємстві. У готельному бізнесі стреси можуть бути фізіологічними та психологічними.

Стрес присутній у житті кожної людини, а особливо менеджера чи управлінця, оскільки наявність стресових імпульсів у всіх сферах людського життя та діяльності, безперечно.

Актуальність обраної теми: менеджер постійно входить у відносини з іншими людьми. Від того, як буде налагоджено спілкування з людьми, залежить соціальна комфортність, результативність та продуктивність діяльності.

Конфлікт в організації – це відсутність порозуміння, зіткнення протилежних інтересів, відсутність згоди між двома чи більше суб'єктами, об'єднаними в однаковій середі, що призводить до негативних наслідків, де кожна сторона намагається довести свою ту чи іншу точку зору [1].

Стрес в організації – це психологічний стан організму, специфічна реакція на той чи інший зовнішній подразник. Іншими словами – захисна реакція організму на незнайоме зовнішнє середовище. Зазвичай, стрес виникає тоді, коли людина взаємодіє із соціумом, а зовнішнє середовище сприймається як психологічна загроза для звичайного стану організму.

Роль керівника в процесі управління конфліктами і стресами характеризується в улагоджуванні конфліктів, управлінні поведінкою персоналу в стресових ситуаціях.

Найперше керівник на підприємстві виступає особою, яка має намір у регулюванні конфліктних ситуацій та мінімізації стресових подразників в організації. Керівник – уповноважена особа, яка наділена певними повноваженнями, має досвід у вирішенні конфліктних ситуацій та усуненні стресової атмосфери, володіє певним обсягом влади. Роблячи висновок про керівника, можна сказати, що він має можливість впливати на підлеглих, у тому числі на їх поведінку в конкретній ситуації [2].

Отож, для того щоб з'ясувати актуальність управління конфліктами та стресами в готельному бізнесі було проведено дослідження. Методом аналізу було обрано опитування, щодо таких ситуацій на прикладі готелю «Дворянський». Інструментом цього опитування є гугл-форми, оскільки це дуже зручний спосіб одразу побачити результати для подальшого аналізу.

Метою дослідження є оцінювання конфліктних та стресових ситуацій у готелі, розуміння причин їх виникнення та в результаті надання рекомендацій.

Об'єктом опитування є робітники готелю «Дворянський». В опитуванні були поставлені питання, які стосуються частоти виникнення та класифікації конфліктних та стресових ситуацій. Надалі, результати цього опитування допоможуть з'ясувати нам найпоширеніші джерела виникнення конфліктних ситуацій у готельному бізнесі.

У результаті проведеного опитування щодо конфліктних та стресових ситуацій на прикладі готелю «Дворянський» можна зробити такі висновки:

1. Уміння керувати конфліктами та сприяти мінімізації чи подоланню стресових подразників є вирішальним для менеджерів, а особливо в готельному підприємстві.

2. Більшість опитувачів обирали варіант відповідей – неорозуміння своїх обов'язків, що в свою чергу має таке вирішення цієї проблеми як: чітко сформульовані правила виконання роботи (чітка постановка задач, визначення обсягу, терміну та якості виконання роботи, розуміння змісту виконуваної роботи, розуміння відповідальності за виконані завдання).

3. Для вирішення проблеми нераціональної організації праці керівнику треба чітко розуміти обов'язки та задачі кожного

робітника, вміти балансувати навантаження, тобто робочі часи та відпочинок для належного та сприятливої атмосфери на підприємстві.

4. Для того щоб мінімізувати внутрішні конфлікти, тобто серед колективу необхідно зближувати працівників: сприяти розвитку ділових та особистих стосунків та взаємовідносин між співробітниками, чітко розподіляти обов'язки, для того щоб не було міжособистісних конфліктів, розмежувати права та відповідальність.

5. При високому професійному досвіді керівника можна запобігати чи сприяти усуненню конфліктів та навіть покращити взаємовідносини в колективі. Найголовнішим завданням для кожного керівника є не відходити від конфлікту та ігнорувати його, а шукати найбільш придатні методи для їх вирішення. Під усуненням конфлікту розуміють такий вплив на нього, результатом якого є ліквідація основних структурних елементів конфлікту.

6. Для подолання внутрішньо-особистісних конфліктів робітників є система винагород, яка надає можливість використання її для заохочення щодо правильної поведінки в конфліктній ситуації, для того щоб це відповідало бажанню керівника.

Список використаної літератури

1. Петрінко В. С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31879> (дата звернення: 12.04.2023).
2. Шульженко І. В., Сарафаніков В. В., Собакар С. В. Роль керівника в управлінні конфліктами на підприємстві. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Електронне фахове видання. Випуск 20. 2017 р. С. 670–673. URL: <http://global-national.in.ua/archive/20-2017/137.pdf> (дата звернення: 12.04.2023).

А. М. Рахімі

студ. IV курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. Т. І. Єгорова-Гудкова

ВИКОРИСТАННЯ ГІБРИДНОГО ПІДХОДУ У ПРОЄКТНОМУ УПРАВЛІННІ: ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ

Характерною рисою нової парадигми розвитку менеджменту в XXI ст. є його інтегральність, що потребує не лише виконання основних функцій управління, а також їх поєднання зі знаннями та навичками з інших галузей. Сучасний менеджер мусить застосовувати інноваційне та критичне мислення для функціонування в умовах невизначеності ринку й адаптації до робочого середовища, що динамічно розвивається. Саме із цією метою ефективний та результативний управлінець нового типу поєднує базові інструменти менеджменту з більш гнучкими та соціально-орієнтованими, що є надбанням постіндустріального розвитку суспільства й інноваційної економіки.

Яскравим прикладом, такого розвитку є тенденція до впровадження гібридних підходів управління проектами в організації, що поєднують традиційні (Waterfall) та гнучкі (Agile) методології. Така комбінація принципів та технік двох методологій дає змогу виділити з них необхідні переваги, усунути недоліки та адаптувати їх до особливостей конкретного проєкту. В свою чергу, розширений робочий інструментарій менеджера дозволяє знизити ризики, максимально оптимізувати робочі процеси й отримати якісні результати [1].

Класичний проєктний менеджмент базується на водоспадному каскадному циклі (Waterfall), у якому наступний етап починається тільки після завершення попереднього [2, с. 468]. Проєкт проходить етапи ініціації, планування, розробки, реалізації та тестування, після чого здійснюється моніторинг та його завершення проєкту [3]. Такий підхід потребує чіткого регламенту та систематичного контролю, щоб гарантувати вчасне виконання проєкту й дотримання запланованого бюджету [1]. Як правило, Waterfall сьогодні застосовують у проєктах, де зміст залишається відносно незмінним та стандартизованим протягом усього циклу робіт.

Оскільки класичний підхід є непридатним для функціонування в мінливих умовах через такі недоліки: жорстке слідування плану, внесення змін в який призведе до зростання фінансових та часових витрат; необхідність постійного контролю за реалізацією проєкту, що відволікає від процесів менеджменту; відсутність контакту із замовником до закінчення проєкту [4, с. 80].

Сутність та принципи гнучкого адаптивного підходу були описані в Маніфесті Agile, що був розроблений та прийнятий у 2001 р. [4, с. 80]. Методологія Agile передбачає розбивку проєкту на ітерації (підпроєкти), які потім об'єднуються в готовий продукт [5, с. 52]. Відповідно до маніфесту, виокремлюють такі цінності Agile: люди та співпраця важливіші за процеси та інструменти; працюючий продукт важливіший за вичерпну документацію; співпраця із замовником важливіша за обговорення умов контракту; готовність до змін важливіша за дотримання плану [4, с. 80].

Дотримуючись описаного підходу проєктний менеджмент фокусується на гуманістичному підході, тобто фокусується на потребах клієнтів, постійно підтримує з ними зворотній зв'язок. Сама організаційна структура команди та процеси в ній є спрощеними та демонструють високий рівень самоорганізації. Серед недоліків гнучкого підходу виокремлюють: постійні зміни вимог спричиняють збільшення фінансових витрат та відтермінування проєкту; через те, що планування обмежуються на рівні команди, неможливо розрахувати підсумкову вартість роботи; необхідність змін в організації, починаючи з її базових цінностей і закінчуючи підвищенню вимог до кваліфікації персоналу; Agile не підходить для дистанційної роботи, оскільки акцентує увагу на живому офлайн спілкуванні; значна тривалість та вартість реалізації гнучкого підходу, оскільки кожна організація самостійно складає свою систему управління [3; 4, с. 81].

Agile підходить для інноваційних проєктів із невизначеним результатом, де інформація про продукт та подальше планування здійснюється по ходу проєкту. Варто також зазначити, що на основі принципів Agile були вже розроблені практичні методики (фреймворки): Scrum, Kanban, Crystal тощо [3].

Отже, проаналізувавши сутність, сильні та слабкі сторони підходів Waterfall та Agile, простежується потреба та актуальність

застосування саме гібридного підходу, щоб об'єднати гнучкість та швидкість роботи над ітераціями й активну комунікацію з клієнтом разом із вимогами до кінцевого результату та термінами. У «Маніфесті гібридного управління» серед основних цінностей виокремлюють: адекватність, ефективність, емпатію, створення цінності, гнучкість, взаємодію, бережливість процесів та системний підхід [6].

Також перевагами гібридного підходу є: можливість швидко адаптуватися до змін та вносити відповідні коригування в проєкт; вибір проєктними командами інструментів для досягнення результату; оскільки всі проєкти об'єднані в один портфель, є можливість приймати своєчасні та зважені рішення; слідування стандартизованим процедурам там, де це можливо для полегшення навантаження; можливість переміщення ресурсів (особливо людських) між командами; наявність високопродуктивної та мотивованої на кінцевий результат команди [7].

Згідно з дослідженням “Agile Pulse 2022”, проведеним консалтинговою компанією BearingPoint, 30 % організацій використовують суто гнучкі підходи управління, а частка тих, хто покладається на класичні методи, становить 25 %. Загалом 45 % організацій використовують гібридний підхід у розробленні продуктів і управлінні проєктами, що підтверджує їх зростаючий вплив на проєктний менеджмент [8, с. 8].

Отже, для забезпечення конкурентоспроможності власних проєктів в умовах мінливого ринку, необхідно теоретичне та практичне дослідження щодо ефективності звернення компаній саме до гібридного підходу в управлінні проєктами. Доцільність обрання менеджером гібридного підходу, поєднання класичної та гнучкої методології, відповідно до цілі, умов та обмежень конкретного проєкту має бути теоретично обґрунтована та підтверджена практикою успішних конкурентних проєктів.

Список використаної літератури

1. Що таке гібридне управління проєктами. *IAMPМ* : вебсайт. URL: <https://iampm.club/ua/blog/shho-take-gibridne-upravlinnya-projektami/> (дата звернення: 03.04.2023).
2. Снурнікова К. В., Косенко Н. В. Підходи та методології управління проєктами. *Перспективи розвитку території: теорія і практика* : зб. матеріалів

- доп. учасн. V Міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених. Харків, 2021. С. 467–470. URL: http://eprints.kname.edu.ua/60999/1/PMB_2021-467-470.pdf (дата звернення: 03.04.2023).
3. Сучасні методи управління проєктами. *sgv.in.ua* : вебсайт. URL: <https://sgv.in.ua/off-lifaq/25-suchasni-metodi-upravlinnya-proektami> (дата звернення: 03.04.2023).
 4. Проскурін М. В. Перспективи застосування гібридної методології управління проєктами. *Науковий огляд*. Том 6, № 49. 2018. С. 77–85. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/1595> (дата звернення: 03.04.2023).
 5. Смолич Д. В. Інноваційні методи управління проєктами. *Економічний форум*. 2019. Т. 1, № 4. С. 50–54. URL: <http://surl.li/hfdmn> (дата звернення: 03.04.2023).
 6. Hybrid Management Manifesto. URL: <https://www.hybridmanifesto.online/> (дата звернення: 03.04.2023).
 7. Переваги hybrid model. *pm* : вебсайт. URL: <https://pmb.com.ua/uk/blog/preimushhestva-hybrid-model/> (дата звернення: 03.04.2023).
 8. BearingPoint. Study “AgilePulse 2022”. URL: <http://surl.li/hfdmu> (дата звернення: 03.04.2023).

Д. І. Черненко

студ. I курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. В. В. Шмагіна

ВПЛИВ ІМІДЖУ ТА БРЕНДУ КОМПАНІЇ НА ЇЇ ПСИХОЛОГІЧНЕ СПРИЙНЯТТЯ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки конкурентоспроможність компанії є основою успішного управління бізнесом, частиною якої є психологічне сприйняття іміджу і бренду компанії на споживчому ринку. Огляд існуючих понять, таких як: бренд, імідж, конкурентоспроможність, та розуміння ролі психологічного сприйняття, поставлено за мету в цих тезах.

Приблизно із середини ХХ ст. достатньо вчених та практиків із різних країн світу почали приділяти увагу взаємозв'язку іміджу, бренду та конкурентоспроможності. Серед них Д. Аакер, Д. Огілві, Дж. Траута, Ф. Котлер та багато інших.

Є достатньо багато трактовок поняття бренду, розглянемо деякі з них.

Американська асоціація маркетингу (АМА) в 1993 р. дала офіційне визначення поняття “brand” – це назва, термін, знак, символ або їх поєднання, що призначене ідентифікувати послуги одного продавця або групи продавців та відрізнити їх товари від товарів та послуг конкурентів» [1, с. 5].

Девід Огілві, засновник компанії Ogilvy&Mather так інтерпретує поняття «Бренд – невлонима сума властивостей продукту: його імені, упакування і ціни, його історії, репутації і способу рекламування. Він є також сполученням враження, яке справляє на споживачів, і результатом їхнього досвіду у використанні бренду». Д. Аакер акцентував, що бренд – це набір стійких обіцянок. Він передбачає довіру, стабільність і визначену комбінацію очікувань. Бренд допомагає споживачам відчувати більшу впевненість по відношенню до свого рішення про купівлю [2, с. 8].

Розуміння бренду складається з кількох аспектів: концепція бренду; диференціація; ідентичність, яка демонструє певні характерні риси, завдяки яким клієнти можуть впізнати улюблений бренд із безлічі інших; атрибути бренда; позиціонування бренда; імідж бренда. Останній елемент поєднує соціальні докази, візуальне оформлення, комунікаційну політику та інші видимі та невидимі складові для побудови потрібного образу компанії на ринку [1, с. 21].

Термін «імідж» має на увазі враження, яке організація та її співробітники здійснюють на людей і яке фіксується в їх свідомості у формі певних емоційно забарвлених стереотипних уявлень (думок, суджень про них). У психології під іміджем розуміють характер стереотипу, що склався в масовій свідомості й має емоційно забарвлений образ когось-небудь або чогось-небудь [3, с. 131]. Він може бути як позитивним, так і негативним, зважаючи відчуття контактних груп від того, що має цей імідж.

Для створення позитивного іміджу компанії важливо визначити й побудувати стосунки із цільовою аудиторією, при формуванні яких важливо розуміти потреби споживачів і намагатися їх максимально задовольнити. Імідж бренду сприяє формуванню позитивного враження в споживача. Важливим тут є перше

враження, яке формується в споживача при використанні того чи іншого товару (послуги) [4, с. 32].

Позитивний імідж впливає на конкурентоспроможність із кількох боків: По-перше, найочевидніше, оскільки його створення зумовлюється ефективним менеджментом підприємства, вдалою рекламною кампанією та високою якістю продукції, його наявність забезпечує пізнавальність компанії та її товару, а також прихильність споживачів до них. По-друге, позитивний імідж дає змогу організації залучати до себе більш кваліфікованих працівників, що підсилює її людський капітал. По-третє, імідж впливає на інвестиційну привабливість підприємства, а отже, компанії з кращим іміджем отримують конкурентні переваги у вигляді додаткового фінансування [5, с. 70].

Отже, на наш погляд, імідж та бренд завжди впливають на психологічне сприйняття компанії та створюють конкурентні переваги. Кожна із цих складових є конкурентоздатним ресурсом. Використання інструментів управління брендом та іміджем, у тому числі інструментів психології управління, дають змогу компанії займати лідируючі позиції та бути конкурентоспроможною на ринку.

Список використаної літератури

1. Дергоусова А. О., Сиволовська О. В., Мкртичян О. М. Бренд-менеджмент : конспект лекцій. Харків : УкрДУЗТ, 2022. 98 с.
2. Бренд-менеджмент : навч. посібник / С. Ф. Смерічевський, С. Є. Петропавловська, О. А. Радченко. К. : НАУ. 2019. 156 с.
3. Психологія управління в організації : навчальний посібник / М. Д. Прищак, О. Й. Лесько [2-ге вид., перероб. і доп.]. Вінниця, 2016. 150 с.
4. Боєнко О. Ю. Створення позитивного іміджу бренда: психологічний аспект. *Збірники наукових праць професорсько-викладацького складу ДонНУ імені Василя Стуса*. 2017. С. 34–36.
5. Никифорова В., Кравченко В. Роль іміджу в створенні конкурентних переваг підприємства. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2017. № 4. С. 69–83.

Oleksandr Shkeda

PhD-student 3rd year

Department: Marketing and Business administration

Scientific supervisor: Doctor of Economic Sciences, prof. M. P. Chaikovska

DEVELOPING MARKETING STRATEGY BY APPLYING THE QUANTITATIVE METHOD OF MACHINE LEARNING OF ARTIFICIAL NEURAL NETWORKS

Due to the open access to the functionality of the Generative Pre-trained Transformer (GPT) 3.5 and the partially open access to its algorithms, a marketing buzz, that has formed around the neural network, comparable to the informational boom of a truly pop cultural phenomenon. The effect of neural network demand has scaled both to later versions of GPT (including those that are only at the design stage) and to other neural networks, especially text ones, which have appeared and appear one after another since the creation of computer programming and machine learning processes. With the advent of the GPT phenomenon, the abbreviation artificial intelligence (AI), although not 100% appropriate, has gained logical justification for its existence. Demonstrated leaps in development, based on big data and machine learning methods, in practice confirmed their value and expediency. With empirical evidence that artificial neural network (ANN) learning algorithms are effective, it makes sense to think about how these algorithms could be applied in other areas.

The hypothesis of the relevance of using machine learning in marketing management and marketing strategies development is due to the essence of modern marketing. The processes of informatization and digitalization are still unstoppable, and marketing, as a field of knowledge, has been qualitatively integrated into the concept of Digital Humanities. There are parallels in neural network algorithms and marketing process algorithms. A common task for both algorithms is to determine the most effective ways to achieve goals. There are many informational models, the essence of which is to optimize marketing processes (spreading activation methods or the model for brand influence) [1; 2].

An ANN algorithm usually consists of several stages:

- processing input data,

- analyzing its features,
- training and optimizing the model,
- outputting the result.

Similarly, a marketing communications algorithm may include the following steps:

- analysis of the target audience and its preferences,
- content creation,
- distribution of content on relevant platforms,
- analysis of the results and optimization of the strategy depending on them.

Both algorithms can also use machine learning and artificial intelligence techniques to optimize results. For example, a neural network could be used to determine the most effective content that will be most interesting to the target audience, and a marketing communications algorithm can use A-, B-testing methods to determine which content is most effective in achieving goals.

Thus, both algorithms have common principles and tools used to achieve their goals and can complement each other to achieve the best results.

An artificial neural network is a machine learning model that consists of several layers, each of which contains several artificial neurons. Each neuron receives input data, processes it, and passes the results to the next layer. The neural network is trained on a large number of examples to determine the optimal weights of connections between neurons that provide the best performance in the task that the network solves.

There are many methods of machine learning, they can be classified by the type of neural network architecture, by the type of learning, by the type of tasks being solved, etc. Each of the methods has its own advantages and disadvantages, and the choice of method depends on the specific task and available data. Point extrapolation of specific methods may be applicable to specific marketing processes. The most versatile ANN training method is the backpropagation method.

Backpropagation is a neural network training algorithm that is used to calculate the error gradient of a model over network parameters. It allows to optimize the parameters of the neural network which can predict the output values with the smallest possible error.

The output layer is the values of the function for given variables (projected demand, profit, audience coverage and other depending

on the semantic content of the function, which is the marketing task). The hidden layer is the process of adjusting the given variables to achieve the desired result.

The goal of backpropagation is to change the weights and biases of the neurons in such a way as to minimize the prediction error. In the marketing interpretation, the input layer is the initial arguments of the mathematical function of the marketing strategy (quantitative parameters of the market, the production capacity of the company, the price of the goods, etc.).

The backpropagation method, like other machine learning methods, can be applied in different areas, including for marketing purposes. Using the described algorithm and methodology for estimating the accuracy of forecasting, it remains only to identify logical quantitative relationships that can be converted into a mathematical function with the sought-for (desired) result and given arguments. Thus, it is a working model for planning a marketing strategy.

References

1. Shkeda, Oleksandr. Convergence of spreading activation methods in the informational environment and marketing communications. *Formation of accounting and analytical support for organizational management support of subjects of the national economy*. Proceeding of the International scientific and practical conference, Odesa I.I. Mechnikov National University. 2022. P. 126–128.
2. Chaikovska, Maryna; Shkeda, Oleksandr. Analysis of digital indicators of the convergence of behavioral and informational trends of society management in the framework of the societal concept of influencer marketing. *Marketing and digital technologies*. 2022. Vol. 6 (2). P. 73–85.

E. B. Tashchy
4th year student
Specialty “Management”
Scientific supervisor: PhD in Economics,
Assoc. Prof. Kateryna O. Lytvynenko
Language consultant: PhD in Linguistics,
Assoc. Prof. T. L. Karavaeva

THE IMPACT OF STRESS ON MANAGEMENT DECISION-MAKING

Management decisions are an important element of the successful functioning of any organization. One of the key functions of management is to make decisions, which must be based on the analysis of a large amount of data and relevant conditions. And it is expected that the decisions made by top managers and CEOs are based on the laws of logic, as companies emphasize that they make rational decisions with a clear purpose and objective motives.

However, this is not always true, and managers, just like ordinary employees, are guided by emotions, which leads to mistakes in decision-making. This is especially important for top managers, as they usually make more complex decisions that can be stressful. Therefore, they need to find ways to keep their minds fresh and avoid making mistakes, such as using logical chains of top-level processes [1, p. 29].

Moreover, in a situation of constant stress, decisions are often made on autopilot. They are unconscious, sometimes ridiculous, and taken without hesitation. And as a result, organizations can face ethical blindness, they can lose the ability to see the ethical dimension of a decision. Managers need to understand that sometimes they can only be weak actors in a strong context, and how the context can override good intentions. Management must know its own weaknesses in order to deal with them better and protect itself from a strong context. Thus, if the management knows its values better, if it has a clear idea of the ideals, purpose and mission of the organization, if it knows the path chosen for the company, it can adequately protect itself from a strong context [2, p. 155].

The next type of stress is non-organisational stress. This type of stress occurs when an employee is not at work, it can be family problems, some

personal setbacks in life, or conflicts with friends at work or outside of work. This type of stress is not directly related to work, it is created by external circumstances.

Management decisions are extremely complex activities that are accompanied by many challenges and difficulties. Among these obstacles is panic – an unconscious fear that suddenly appears in people when they receive unusual information. For example, panic can be caused by a deep financial crisis, betrayal of a loved one, suspension of an organization's activities, significant costs or losses, delays in the supply of goods, etc. Panic can significantly affect the process of preparing and implementing management decisions, as it is one of the most serious forms of stress that a person can experience. In a state of panic, a person cannot act effectively, which may affect their ability to make decisions [1, p. 30].

In companies, stress can arise for various reasons that can affect management decisions. Let's consider the main groups [based on 3, 4].

- Work stress: associated with increased workload, deadlines, conflicts with colleagues, insufficient time to complete tasks, etc. Work stress can lead to incorrect management decisions, as during stressful situations, a person may not have enough time to explore all options and assess risks.

- Conflict stress: occurs as a result of conflicts between different groups, colleagues, management, etc. Conflicts can affect the quality of management decisions, as in such situations a person may not be objective and not take into account all parties to the conflict.

- Emotional stress: associated with personal or family problems, illness, fatigue, fear of losing a job, etc. Emotional stress can affect the ability to make good managerial decisions, as under stress a person may be less focused and not take into account all the factors that may affect the decision.

- Technological stress: is associated with changes in the technological processes, programs and systems used in the company, as well as due to insufficient training or low level of technical education of employees. Technological stress can lead to low productivity, reduced quality of work, exhaustion and burnout among employees. This can affect management decisions, as managers will have to deal with supporting employees instead of focusing on the company's strategic issues.

To summarise, stress can significantly affect management decision-making at various levels, which can lead to mistakes, risks and reduced

productivity. However, stress management can reduce its negative impact on management decision-making. Various methods can be used for this purpose, such as stress response training, psychological support, risk mitigation and improved communication. Thus, to succeed in business, companies must pay attention to stress issues and develop strategies to manage them to ensure an optimal working environment and productivity of their employees.

References

1. Gonchar, M. F., Kaban, H. V. Features of management in stressful situations. Stress management at the enterprise. *Scientific Bulletin of the National Technical University of Ukraine*. 2017. Vol. 27. No. 2. P. 28–32.
2. Lytvynenko, K. O. Management decision-making in conditions of ethical blindness. *Materials of the 76 scientific conference of the teaching staff and researchers of the Faculty of Economics and Law of the I. I. Mechnikov Odesa National University, 24–26 Nov 2021, Odesa* / ed. by O. V. Poberezhets; eds. N. L. Kusyik et al. Odesa : OLDI PLUS, 2021. P. 153–158. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/32162>
3. Lerner, J. S., Li, Y., Valdesolo, P., & Kassam, K. S. Emotion and decision making. *Annual Review of Psychology*. 2015. 66 (1). P. 799–823. URL: <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115043>
4. Starcke, K., Brand, M. Decision making under stress : a selective review. *Neurosci Biobehav Rev*. 2012. 36 (4). P. 1228–48. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22342781/>

M. O. Filatova

3rd year-student,

Speciality “Management”

Scientific supervisor:

PhD in Economics, Assoc. Prof. K. O. Lytvynenko

WORKPLACE TRANSFORMATION: ORGANIZATION OF DIGITAL WORKPLACES IN MODERN COMPANIES

The trend towards remote work which is growing every day, because remote employment allows people to work from anywhere at any time. Thanks to this change, employees no longer need to commute to work, they have fewer meetings, and higher performance. For the vast majority of companies, this sudden shift to remote teams is a new experiment,

representing a completely different way of working. Recent events in the world have further pushed the development of remote work.

Due to the Covid-19 pandemic, many employees and employers had to switch to remote work for the first time without any preparation. Before the Covid-19 pandemic, statistics showed that only 2.9% of workers were permanently working from home. After the introduction of national restrictions, this figure increased to 88% [1]. According to sociologists, about 36% of Ukrainians switched to remote work during the quarantine period. IT companies, advertising and marketing agencies, and others were mostly able to work remotely. According to a survey by one of the Ukrainian job portals, only 19% of employers complained about the deterioration in of work quality [2].

Remote work requires the ability to use a variety of digital tools, such as video conferencing software, project management software, etc. Therefore, employees must have the necessary digital skills to work remotely, and employers must ensure the organization of digital workplaces for their personnel.

The “Concept of the Development of the Digital Economy and Society of Ukraine” explicitly provides for the creation of digital workplaces as one of the directions of digitalization of the economy and society.

In this document, a digital workplace is defined as a virtual equivalent of a physical workplace that requires proper organization, usage, and management, as it should ensure increased employee efficiency providing them with favorable working conditions [3].

Therefore, organizing digital workplaces can then be described as the process of creating and managing virtual workspaces where employees use digital technologies and tools to perform their tasks. To my mind, the process of organizing digital workplaces could include the following steps:

1. Conducting an inventory of the skills of all required roles. At this stage, a list of required specialists is compiled to achieve an enterprise's goals. The necessary skills for work are also described. The focus is on digital skills.

2. Analysis of employee needs. This step involves determining which digital tools and technologies are necessary for employees to perform their tasks effectively. To do this, employee feedback surveys or other forms of data collection were conducted to gather information about employee needs.

3. Preparation of equipment for work. To ensure the effective work of employees with digital tools, the appropriate infrastructure, such as computers, network devices, software, and other equipment, is necessary. At this stage, it is important not only to determine the necessary technical equipment but also to find suppliers who would guarantee service throughout the entire service life.

4. Employee training. Based on the results of skills inventory and comparison of its results with the actually required skills, it is necessary to provide a training process so that employees can effectively use digital tools and technologies. This can be done through training, seminars, webinars, or even individual training.

5. Performance evaluation. The last stage of organizing workplaces requires monitoring the KPIs of each employee to understand the effectiveness of using digital tools and technologies.

Digital workplaces have many advantages, especially compared to traditional workplaces. That's why they are widely used in modern business environments. With digital workstations, employees can use almost any device for communication and collaboration from different convenient platforms from anywhere in the world, which greatly facilitates the hiring process. Moreover, digital workplaces often provide more efficient work with special programs that automate many routine tasks and reduce the number of errors.

Regarding current trends, digital workplaces can reduce costs for document storage, equipment, and other resources, as well as reduce paper consumption, electricity, and water consumption in offices, allowing to reduce the required number of office spaces. Digital workstations also promote remote work, which is increasingly becoming popular and necessary in the current global situation.

In conclusion, I'd like to note that the rapid transition to remote work has led to an increase in technological demand, namely tools and technologies for remote work in any field. For professionals at all levels, it is equally important to have digital skills to be able to work remotely, so the function of organizing digital workplaces involves not only providing employees with necessary equipment, but also with their training.

References

1. Огляд основних видів віддаленої роботи у 2023 р. Jooble Ukraine Blog. URL: <https://ua.jooble.org/blog/oglyad-osnovnyh-vydiv-viddalenoyi-roboty-u-2023-roczj/> (accessed: 10.04.2023).
2. Дзюбак А. Дистанційна робота: плюси, мінуси і правове врегулювання. Новинний портал «Гречка». URL: <https://gre4ka.info/statti/61009-dystantsiina-robota-pliusy-minusy-i-pravove-vrehuliuvannia> (accessed: 10.04.2023).
3. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр. та затвердження плану заходів щодо її реалізації. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. No. 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p#Text> (accessed: 10.04.2023).

Chen Hao

1st year Master

Specialty “Management”

Faculty of Economics and Law,

Odessa I. I. Mechnikov National University

Scientific supervisor: Doctor of economics, M. P. Chaikovska

PROSPECTS OF GREEN IT MANAGEMENT IN CHINA

The issue of global climate change has evolved into a political and economic issue, not just an environmental issue. It is crucial for human survival and the stability of the world economy. With the rapid development of the new generation of information and communication technologies, such as artificial intelligence, big data, blockchain, Industrial Internet, etc., the energy consumption and carbon emissions of the information and communication industry are about to show a rapid growth trend. It is expected that by 2040, the proportion of greenhouse gas emissions generated by information and communication technologies will account for 14% [1], and it is increasingly important to achieve green information technology. Green IT management has become a global trend, and companies and organizations around the world are adopting sustainable practices in their ICT operations. Driving this trend is a growing awareness of the necessity of environmental protection and sustainable development, as well as the recognition that these

practices can help save costs and enhance competitive advantages [2]. The goal of green IT management is to reduce the environmental impact of the information and communication technology (ICT) industry and integrate sustainable practices into the design, manufacturing, use, and disposal of ICT products and services. This includes minimizing greenhouse gas emissions through the use of energy-saving equipment and practices, reducing energy consumption, managing electronic waste through responsible disposal and recycling, and promoting sustainable production processes.

The implementation of green IT management involves multiple directions, including energy-saving hardware and software design, sustainable manufacturing processes, virtualization and cloud computing, and sustainable IT practices. Energy efficient hardware and software design involves the use of low-power components and the development of software that can minimize energy consumption. Sustainable manufacturing processes involve the use of environmentally friendly materials, reducing waste, and promoting recycling. Virtualization and cloud computing allow multiple applications to run on a single server, which helps reduce energy consumption. Sustainable IT practices include the proper handling of electronic waste, the use of renewable energy, and the use of remote work and video conferencing.

The adoption of green IT management is a global trend, and many countries are implementing policies that encourage the adoption of green IT management. The European Union has introduced regulations aimed at reducing the energy consumption of ICT products, and many countries have also introduced policies to promote sustainable manufacturing processes. The United States has introduced the Green Information Technology Act, aimed at promoting the use of energy-efficient information and communication technology products and services. In addition to government policies, businesses and organizations around the world are also increasingly interested in and investing in green IT management. With the continuous growth of global demand for environmentally friendly products and services, adopting green IT management has become increasingly important.

China is the world's largest populous country and the world's second largest economy, with rapid economic growth and a vast market. In recent years, with the rapid development and application

of new generation information and communication technologies such as the Internet, cloud computing, big data, and artificial intelligence, the digital economy composed of digital industrialization and industrial digitization has flourished. According to the “Digital China Construction and Development Report (2017)” released by the National Internet Information Office of China, the total amount of China’s digital economy reached 27.2 trillion yuan in 2017, an increase of 20.3% year-on-year. It accounts for 32.9% of GDP and contributes 55% of GDP growth. The “Digital China Construction and Development Report (2018)” points out that in 2018, the scale of China’s digital economy reached 31.3 trillion yuan, accounting for 34.8% of GDP [3].

In the future, China’s green IT management will face the following development opportunities and challenges.

Opportunity: Market demand and policy support will continue to drive the development of green IT management. China can also enhance the level and competitiveness of green IT management through technological innovation and international cooperation.

Challenges include a lack of standards and certification, high technical costs, and talent shortages. China needs to strengthen the construction of standards and certification systems, promote low-cost green IT technologies, strengthen talent cultivation, and improve the popularity and feasibility of green IT management.

Overall, green IT management is an important direction for the future development of China’s ICT industry and a necessary condition for achieving sustainable development in China. The Chinese government and enterprises should work together to strengthen the implementation and promotion of green IT management, and make positive contributions to economic development and environmental protection.

References

1. Lotfi, Belkhir, Ahmed, Elmeligi. Assessing ICT global emissions footprint: Trends to 2040 & recommendations. *Journal of Cleaner Production*. 10 March 2018. Vol. 177. P. 448–463. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S095965261733233X>
2. United Nations University, International Telecommunication Union, and International Solid Waste Association (2020). *Global E-waste Monitor 2020*. URL: <https://ewastemonitor.info/gem-2020/>
3. China Green Data Center Development Report (2020). URL: <http://www.ictlce.com/?p=1283>

Xie Qianqian
1st year Master
Specialty “Management”
Faculty of Economics and Law,
Odessa I. I. Mechnikov National University
Scientific supervisor: Doctor of economics, M. P. Chaikovska

CHALLENGES OF CRM STRATEGY IMPLEMENTATION IN THE CHINESE MARKET

Customer relationship management (CRM) has become an essential strategy for businesses to manage customer interactions, improve customer satisfaction, and drive sales growth [1, p. 189]. The implementation of CRM strategies, however, can be challenging, particularly in the Chinese market, due to various factors such as cultural differences, language barriers, and regulatory requirements. This paper aims to explore the challenges of CRM strategy implementation in China, define CRM strategy and systems, examine global trends, and highlight key features of the Chinese market. The paper will also provide prospects for CRM strategy implementation in China and identify the key challenges that businesses face.

CRM strategy refers to the processes and technologies that businesses use to manage and analyze customer interactions and data. CRM systems are software applications that help businesses automate and manage these processes. There are different directions for implementing CRM strategies, such as salesforce automation, marketing automation, and customer service automation.

Global trends in CRM strategy implementation show that businesses are increasingly adopting cloud-based CRM systems, which offer greater flexibility, scalability, and cost-effectiveness [2, p. 11–22]. In China, the CRM market is growing rapidly, driven by the increasing adoption of e-commerce and mobile devices [3, p. 1–18]. However, there are some unique features of the Chinese market, such as the dominance of social media platforms and the importance of *guanxi* (personal connections) in business relationships.

To successfully implement a CRM strategy in China, businesses need to develop a clear understanding of the market, adopt a customer-centric

approach, and leverage technology to overcome the challenges they face. However, there are several challenges that businesses must address, such as language barriers, cultural differences, and regulatory compliance. For example, the Chinese government has strict data protection laws, which can impact the collection and use of customer data [5, p. 127–139].

The cultural differences between China and the West can pose a significant challenge for businesses implementing CRM strategies in China. For instance, Chinese customers expect a more personal and relationship-based approach to business interactions, which can be different from the transactional approach in the West. Additionally, language barriers can make it difficult to communicate effectively with customers and employees. Therefore, businesses should consider hiring local staff who are fluent in both Chinese and English.

Regulatory compliance is another significant challenge that businesses face when implementing CRM strategies in China. The Chinese government has strict data protection laws that require businesses to obtain explicit consent from customers before collecting and using their data. Businesses also need to ensure that their data storage and processing systems comply with local regulations to avoid legal issues.

Prospects for CRM strategy implementation in China are promising, as businesses recognize the importance of customer-centric strategies in a competitive market. However, businesses need to overcome the challenges they face and develop effective strategies for CRM implementation. For example, businesses can leverage social media platforms to engage with customers and build relationships. Additionally, businesses can invest in training and development programs for employees to improve their language and cultural skills [4, p. 189].

In conclusion, CRM strategy implementation is an important direction for businesses in the Chinese market. However, there are some peculiarities that must be taken into account, such as cultural differences, language barriers, and regulatory requirements. To successfully implement a CRM strategy in China, businesses need to develop a clear understanding of the market, adopt a customer-centric approach, and leverage technology to overcome the challenges they face. The future prospects for CRM strategy implementation in China are promising, provided that businesses can develop effective strategies and overcome the challenges they face.

References

1. Chaikovska, M.P., Stoyanov, V.M. CRM systems in the management of marketing risks of bank risk protection projects. *Market economy: modern management theory and practice*. 2022. Vol. 21. No. 2 (51). P. 177–192.
2. Reinartz, W., Kumar, V. Customer Relationship Management: Concept, Strategy, and Tools [M]. 2013. Springer. P. 11–22.
3. Sun, W. (2018). China's digital transformation: The internet, mobile devices, social media, and big data. Springer. P. 1–18.
4. Liu, Y., & Zhang, L. (2017). The impact of culture on customer relationship management: A cross-cultural study in China and the UK. *Journal of Business Research*. 76. P. 189–196.
5. Zhang, M., & Liu, Z. (2018). Data protection and privacy laws in China. In *Cybersecurity in China*. P. 127–139.

Розділ 8

МЕНЕДЖМЕНТ ТА ІННОВАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

О. О. Бондарчук

студ. IV курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. А. В. Церковна

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ

Діловий світ постійно розвивається, й організації мусять адаптуватися до змін, щоб залишатися конкурентоспроможними. Одним зі способів досягти цього є реструктуризація бізнес-процесів, яка передбачає зміну способу роботи організації для підвищення ефективності, скорочення витрат і збільшення доходу [1].

Війна в Україні, як і пандемія COVID-19, спричинила масштабну економічну кризу, і багато компаній борються за виживання. За такого сценарію реструктуризація може допомогти компаніям адаптуватися до мінливого середовища та підвищити їх довгострокову життєздатність.

Причини реструктуризації:

- зменшення витрат: під час кризи підприємствам може знадобитися скоротити витрати, щоб залишатися конкурентоспроможними та уникнути банкрутства. Реструктуризація може допомогти компаніям оптимізувати роботу, зменшити накладні витрати та ліквідувати зайві посади;

- адаптація до змін на ринку: криза може спричинити значні зміни на ринку, коли попит на певні продукти чи послуги зменшується, а на інші зростає. Реструктуризація може допомогти компаніям адаптуватися до цих змін шляхом реорганізації своєї

бізнес-моделі, перерозподілу ресурсів і зосередження на нових сферах зростання;

– підвищення ефективності. Кризові ситуації часто вимагають від підприємств більшої ефективності та результативності своєї діяльності. Реструктуризація може допомогти компаніям усунути неефективність, оптимізувати процеси та підвищити продуктивність;

– забезпечення фінансування: під час кризи багатьом підприємствам може бути важко отримати фінансування з традиційних джерел, таких як банки чи інвестори. Реструктуризація може зробити компанію більш привабливою для кредиторів або інвесторів, продемонструвавши, що бізнес вживає заходів, щоб стати більш фінансово стабільним.

Через неможливість реструктуризації за перші місяці війни український бізнес втратив більше підприємств, ніж за два роки пандемії. За результатами опитування, проведеного Європейською Бізнес Асоціацією, у березні 2022 р. кожен четвертий представник (24 %) малого та середнього бізнесу заявив про повну відсутність резервних фінансових коштів [2], а в середньому щомісяця закривалося 13 тис. СГД, що до середини липня перевищувало кількість зареєстрованих [3].

У таблиці 1 наведені кроки реструктуризації бізнес-процесів.

Таблиця 1

Кроки реструктуризації бізнес-процесів

Кроки	Дії
Визначення потреби в реструктуризації	Це може бути через неефективність, надмірність або інші проблеми.
Аналіз поточних процесів	Передбачає перегляд поточних робочих процесів, виявлення вузьких місць і визначення того, де витрачаються ресурси.
Розроблення плану	Може включати перепланування робочих процесів, зміну робочих ролей або впровадження нових технологій.
Реалізація плану	Передбачає повідомлення про зміни всім зацікавленим сторонам, проведення навчання, якщо це необхідно, і моніторинг прогресу, щоби переконатися, що зміни мають бажаний ефект.
Оцінювання та коригування	Треба внести будь-які необхідні коригування, щоб гарантувати, що нові процеси продовжуватимуть покращувати ефективність і результативність [4].

До переваг, які організації можуть отримати від реструктуризації бізнес-процесів, можна віднести підвищення ефективності, економію коштів, покращену якість і підвищену гнучкість [5].

Найбільш актуальні види реструктуризації для українських підприємств під час війни приводяться в табл. 2.

Таблиця 2

Актуальні види реструктуризації для українських підприємств

Вид	Опис
Цифрова трансформація	Пандемія COVID-19 та військові дії прискорили впровадження цифрових технологій, і організаціям, можливо, доведеться реструктуризувати свої бізнес-процеси, щоб скористатися перевагами цих інструментів. Це може включати впровадження механізмів віддаленої роботи, автоматизацію завдань або оцифрування взаємодії з клієнтами.
Скорочення витрат	Багатьом організаціям може знадобитися скоротити витрати під час кризи, і реструктуризація бізнес-процесів може допомогти досягти цієї мети. Це може включати впорядкування операцій, зменшення надмірностей або передачу певних функцій на аутсорсинг.
Оптимізація ланцюга постачання	Війна підкреслила важливість стійкості ланцюга постачання, і організаціям може знадобитися реструктуризація ланцюга постачання, щоб зменшити ризики та підвищити ефективність. Це може включати диверсифікацію постачальників, впровадження нових технологій або оптимізацію управління запасами.
Залучення клієнтів	Під час кризи організаціям може знадобитися реструктуризувати свої бізнес-процеси, щоби покращити залучення клієнтів і їх задоволення. Це може включати впровадження нових каналів зв'язку, пропонування нових продуктів чи послуг або коригування стратегії ціноутворення.

Отже, реструктуризація бізнес-процесів є необхідним кроком для організацій, які хочуть залишатися конкурентоспроможними в сучасному швидкоплинному бізнес-середовищі. Організаціям важливо ретельно оцінювати свої цілі та завдання, а також шукати професійних порад і підтримки, щоби переконатися, що будь-які ініціативи з реструктуризації будуть успішними.

Список використаної літератури

1. Шиманська В.В. Дослідження генези розвитку та класифікаційних ознак економічної категорії «реструктуризація підприємства». URL: <http://eprints.zu.edu.ua/20868/1/Вісник%20КІВІТ1.pdf>

2. 2 % підприємців не працюють взагалі. Як російська агресія вплинула на малий та середній бізнес – опитування, інфографіка. NV. БІЗНЕС. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/amp/yak-viy-na-vplinu-la-na-maliy-biznes-skilli-pidpriyemstv-zakrilisya-ta-skorotili-diyalnist-50225211.html>
3. Український бізнес в умовах повномасштабної війни: аналітика стану за шість місяців. Дія. Бізнес. URL: <https://business.dia.gov.ua/cases/novini/ukrainskij-biznes-v-umovah-povnomasstabnoi-vijni-analitika-stanu-zasist-misaciv>
4. Пилипенко О. В. Стратегічний аналіз. К. : ДП «Вид. дім “Персонал”», 2018. 350 с.
5. Реструктуризація бізнесу. *Economy-Pedia.com*. URL: <https://uk.economy-pedia.com/11031650-business-restructuring#menu-4>

Н. Є. Гвоздик

студ. III курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: д. е. н., проф. Є. І. Масленніков

КЕРІВНИЦТВО ТА ЛІДЕРСТВО В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки питання керівництва та лідерства – це одні з найважливіших проблем сучасного менеджменту персоналу. У всіх дослідженнях, які віддзеркалюють це питання, виділяють три базові аспекти: люди, вплив і мета. Керівник завжди має справу з людьми, зі співробітниками компанії чи з робітниками інших підприємств, прагне здійснити на них вплив, для того щоб спонукати їх до визначених дій та цілей. І все це спрямовано на досягнення організаційної мети. Керівник підприємства має знати і вміти набагато більше, ніж прості менеджери, але, якщо він не має задатків лідера, підприємство не зможе досягти всіх стратегічних цілей.

Лідерство в менеджменті – це статус певної особистості в організації, у групі, підрозділі, що характеризує її здатністю впливати на інших людей, спрямовуючи їх зусилля на досягнення певних цілей в організації. Лідер організації – це людина, яка ефективно здійснює формальне та неформальне керівництво й лідерство. Для суцільного визначення лідерства пояснюють цей феномен

як соціально-психологічний процес у команді чи підрозділі, який базується на особливому авторитеті певної людини. Також цей авторитет впливає на поведінку членів групи [1, с. 18].

Як зазначають науковців, головна мета лідерства – максимально розкрити можливості персоналу, свідомо керувати компанією, подолати зовнішні обставини як на роботі, так і в особистому житті [2, с. 33].

Лідерство – це дуже важливий і значущий аспект в управлінській діяльності. У нашому світі зараз існують мільйони компаній, організацій, фірм, котрі функціонують у різних сферах економіки. Виникає питання, чи всі вони успішні, прибуткові й мають постійний дохід? Звісно, що ні. Деякі компанії процвітають, досягають успіху, виходять на міжнародні ринки та розвиваються, але існують і ті, що занепадають або знаходяться в стані банкрутства. Головна проблема саме в ефективному керівництві, а також у тому, як воно впливає на персонал, яких робітників обирає, як спонукає їх, мотивує і веде за собою, досягаючи цілей компанії.

Ефективність управління залежить від «особистісного підходу», тобто вміння успішно вирішувати основні проблеми у відносинах, здатність реагувати на непередбачувану поведінку підлеглих, вміння встановлювати з персоналом надійний зворотній зв'язок, уміння швидко подолати «інформаційний голод» у колективі, тобто потрібно чітко формулювати вимоги до колективу, а також здатність розпізнавати неправдиву інформацію, тому що люди не завжди вміють правильно витлумачувати події і говорити те, що спадає на думку. Перед такими керівниками поставлені завдання надати людям достатній дохід, отримувати задоволення від роботи, брати участь в управлінні організацією, створювати умови для самостійного вирішення проблем [3, с. 173].

Значимо, що саме керівник – це головна особа в системі управління будь-якої компанії, який керує нею або окремим її підрозділом. Керівники визначають завдання і цілі організації; дають настанови; визначають подальші кроки для досягнення цілей; контролюють, вирішують проблеми, вносять корективи; делегують, налаштовують організаційні процеси та структуру.

Керівництво – це цілеспрямований вплив осіб, наділених функціями та компетенцією керівників, на команду, тобто взаємодія керівників і виконавців.

Центральною фігурою в компанії є саме керівник, тобто хтось головний, який слідкує за всіма процесами в організації чи підрозділі та керує ними. Але виникають деякі питання. Якщо ти керівник, то ти відразу стаєш лідером? Чи мусить керівник бути лідером? Керівник та лідер це однакові терміни чи ні?

Думки щодо цих питань досі різняться і до остаточного судження науковці та прості люди ще не дійшли. Більшість людей не помічають відмінності між поняттями «лідерство» та «керівництво» і вважають, що, перебуваючи на керівній посаді, ця особа автоматично має владу над підлеглими і є лідером колективу. Формально це начебто так, але керівник це просто посада, яка надає певні повноваження. Так, керівник надає завдання колективу, персонал їх виконує, керівник завдає мету й усі в організації слідують за нею. Проте це не означає, що цей керівник лідер. Персонал може просто слухати його й виконувати певні задачі тільки через те, що вони на роботі. Вони йдуть за керівником, бо просто хочуть отримувати гроші на своє життя.

Лідером можна назвати того керівника, за яким слідує вся команда, бо вона цього хоче, бо вона поважає його, а не боїться, довіряє йому та вірить у нього і його дії. Коли в організації керівник-лідер, то атмосфера там зразу інакша, люди працюють у рази ефективніше, компанія розвивається, досягає своїх цілей та успіху, прибуток зростає. Зважаючи на це, можна стверджувати, що керівник обов'язково має бути лідером.

Найкраще для організації, коли керівник і лідер – це одна особа. Тоді група буде працювати, як єдина команда. Але в колективі може відбутися і така ситуація, коли керівник і лідер – дві різні особи. У такому випадку взаємовідносини між ними можуть, гармонізувати життя організації, чи навпаки підвищити рівень конфліктності [4, с. 2].

Отже, сучасний керівник зобов'язаний бути соціальним лідером, який завдяки своїй особистості здійснює лідерський вплив на підлеглих. Відокремлені спільні та відмінні риси аспектів «керівництва» та «лідерства» необхідні для вдосконалення вмінь керівників здійснювати об'єктивно-критичний аналіз власного стилю з метою його доведення до реального лідерства, для досягнення більшої сили впливу на членів організації, а отже, і більшої

ефективності управління. Щоби бути керівником-лідером необхідна ретельна та старанна робота над собою, над своїми якостями, вчинками та принципами.

Список використаної літератури

1. Сергеева Л. М., Кондратьева В. П., Хромей М. Я. Лідерство : навч. посібн. / за наук. ред. Л. М. Сергеевої. Івано-Франківськ : «Лілея-НВ», 2015. 296 с.
2. Гавкалова Н. Теоретичні засади ефективного менеджменту персоналу. Україна: *аспекти праці*. 2015. № 3. С. 31–37.
3. Олена Семченко. Теоритичні аспекти керівництва та лідерства в питаннях підвищення ефективності управління організацією. Сіверянський літопис. Україна. Чернігів. С. 172–175.
4. Грищенко Ю. А., Пащенко О. П. Лідерство та керівництво в управлінській сфері. Державний університет «Житомирська політехніка». 2020. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/107.pdf>

С. О. Дуденко

студ. IV курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. А. В. Церковна

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ АНАЛІЗУ ВИТРАТ І ВИГІД В АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ НА СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Аналіз витрат і вигід (СВА) – це розрахунок економічної ефективності, який порівнює співвідношення між витратами та вигодами, щоб створити оцінку основу для ухвалення підприємницьких рішень. Отже, СВА служить для вивчення переваг та недоліків інвестицій та оцінювання фінансових ризиків, оцінювання заходів та аналізу стійкості рішень.

Загалом важливо розрізнати два види вигід: грошові та негрошові. Це пов'язано з тим, що вигоди від інвестицій можуть мати як матеріальні, і нематеріальні переваги. Наприклад, крім збільшення обороту та прибутку, можна отримати додаткові вигоди у вигляді зростання задоволеності співробітників, поліпшення якості обслуговування або скорочення понаднормових робіт.

Аналіз витрат і вигід є широко використовуваним методом у процесах прийняття рішень. Однак є кілька особливостей цього методу в контексті антикризового управління, які треба враховувати, а саме:

1. Чутливість до часу: у кризових ситуаціях час має важливе значення, і рішення потрібно приймати швидко.

2. Невизначеність: під час кризи часто існує високий ступінь невизначеності щодо майбутнього. Може бути важко точно оцінити витрати та переваги різних варіантів. Отже, аналіз витрат і вигід має враховувати потенційні ризики та невизначеності, а також включати аналіз чутливості для оцінювання стійкості результатів.

3. Зосередження на короткострокових результатах, наприклад, мінімізація впливу кризи на організацію.

4. Важливість немонетарних факторів: під час кризи немонетарні фактори, такі як соціальний вплив, репутація та моральний стан працівників, можуть мати вирішальне значення. Аналіз витрат і вигід має враховувати ці фактори та призначати їм відповідні ваги.

5. Важливість спілкування: у кризових ситуаціях ефективно спілкування є життєво важливим.

6. Багатогранна природа криз: кризи можуть мати складні та багатогранні причини та наслідки. Аналіз витрат і вигід має брати до уваги різні виміри кризи та розглядати широкий спектр варіантів їх вирішення.

7. Важливість гнучкості: у кризових ситуаціях може бути важко передбачити, як розвиватимуться події, і нова інформація може з'явитися швидко.

8. Необхідність залучення зацікавлених сторін: у кризових ситуаціях залучення зацікавлених сторін є критично важливим. Аналіз витрат і вигід має враховувати перспективи та потреби різних зацікавлених сторін і враховувати потенційний вплив на них різних рішень.

9. Важливість швидкості реагування: у кризових ситуаціях ухвалення рішень має бути швидким. Аналіз витрат і вигід має бути проведений так, щоб підтримувати швидко прийняття рішень і дозволяти швидкі коригування в разі зміни обставин [1, с. 330].

10. Під час кризи ефективно лідерство має вирішальне значення.

Отже, хоча аналіз витрат і вигід може бути корисним інструментом в антикризовому управлінні, його необхідно адаптувати до конкретного контексту кризи та використовувати разом з іншими інструментами та методами прийняття рішень. Щоб успішно подолати кризу, у центрі уваги мають бути швидкість, гнучкість, залучення зацікавлених сторін та ефективне керівництво.

Метод аналізу витрат і вигід може бути цінним інструментом для українських підприємств під час війни, оскільки він може допомогти їм приймати обґрунтовані рішення про те, як розподілити свої ресурси, зменшити витрати та максимізувати вигоди в складних і невизначених умовах, зважаючи на такі умови:

1. **Обмежені ресурси:** війна, що триває в Україні, завдала значного тиску на економіку країни, і багато українських підприємств працюють з обмеженими ресурсами. Метод аналізу витрат і вигід може допомогти їм визначити найбільш економічно ефективні варіанти та визначити пріоритетність своїх інвестицій, щоб забезпечити найкращий можливий результат.

2. **Невизначеність:** війна створила надзвичайно невизначене середовище, у якому може бути складно передбачити майбутнє. Метод аналізу витрат і вигід може допомогти українським підприємствам оцінити потенційні ризики та винагороди, пов'язані з різними варіантами, дозволяючи їм приймати більш обґрунтовані рішення.

3. **Обставини, що швидко змінюються:** ситуація на місцях в Україні може швидко змінюватися, що ускладнює підприємствам планування на майбутнє. Метод аналізу витрат і вигід може допомогти їм бути більш гнучкими та швидко адаптуватися до мінливих обставин.

4. **Потреба в ефективній діяльності:** українські підприємства мусять працювати якомога ефективніше під час війни, щоб залишатися конкурентоспроможними та залишатися в бізнесі. Метод аналізу витрат і вигід може допомогти їм виявити неефективність у своїй діяльності та вжити заходів для зниження витрат і підвищення прибутковості.

5. **Важливість соціального впливу:** війна в Україні має значний вплив на місцеві громади, і багато підприємств відчувають соціальну відповідальність, щоб допомогти цивільному населенню.

Метод аналізу витрат і вигід може допомогти підприємствам оцінити потенційний соціальний вплив різних варіантів і прийняти рішення, які є соціально відповідальними.

Отже, метод аналізу витрат і вигід може бути актуальним і цінним інструментом для українських підприємств під час війни, дозволяючи їм приймати обґрунтовані рішення в складних і невизначених умовах. Використовуючи цей метод, українські підприємства можуть визначати пріоритети своїх інвестицій, зменшувати витрати та максимізувати вигоди, забезпечуючи своє виживання та сприяючи добробуту широкої спільноти.

Список використаної літератури

1. Церковна А. В., Карелова К. С. Вплив цифровізації на розвиток малого й середнього бізнесу в Україні. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2020. Вип. 2 (45). С. 328–339. URL: <http://rinek.onu.edu.ua/article/view/201486/202336>

Д. В. Захарова

студ. IV курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. А. В. Церковна

НАЙВАЖЛИВІШІ ПОМИЛКИ ПРИ РОЗРОБЦІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

При розробці стратегії підприємства, власники та керівники мають враховувати багато факторів і тому можливі помилки. Ось кілька поширених помилок, які допускають компанії, розробляючи стратегію розвитку:

– Відсутність ясності. Однією з найважливіших помилок компаній є відсутність чіткого уявлення про те, чого вони хочуть досягти своєю стратегією розвитку. Це може призвести до відсутності зосередженості та спрямованості та може ускладнити вимірювання прогресу.

– Неврахування зовнішнього середовища: компанії, які розробляють свою стратегію розвитку ізольовано, без урахування зовнішнього середовища, мають більше шансів припуститися

помилку. Важливо враховувати такі фактори, як ринкові тенденції, конкуренція та законодавчі зміни.

– Надмірна залежність від минулих успіхів: компанії, які надто покладаються на минулі успіхи, можуть повільно адаптуватися до змін на ринку чи галузі. Важливо постійно оцінювати та коригувати стратегію.

– Відсутність гнучкості: надто жорстка стратегія розвитку також може бути проблемою. Компанії мусять мати можливість коригувати свою стратегію відповідно до змін обставин.

– Погані комунікації. Недостатній рівень комунікації або неякісно вибудовані канали комунікації також можуть пошкодити розробці якісної стратегії розвитку підприємства. Для кожного в організації важливо розуміти стратегію та свою роль у її реалізації. Уникаючи цих типових помилок, компанії можуть розробити більш ефективну та успішну стратегію розвитку.

– Неадекватний розподіл ресурсів: Компанії іноді не в змозі виділити необхідні ресурси для реалізації своєї стратегії розвитку. Це може призвести до відсутності підтримки, неадекватного фінансування та обмежених можливостей для виконання плану.

– Ігнорування потреб клієнтів: при розробці стратегії розвитку важливо враховувати потреби та бажання клієнтів. Компанії, які не надають перевагу клієнтським потребам, можуть упустити важливі можливості та не досягти своїх цілей.

– Відсутність підзвітності: підзвітність є важливою для успіху будь-якої стратегії розвитку. «Компанії мусять мати чіткі показники та ключові показники ефективності (KPI), щоб відстежувати прогрес і притягувати членів команди до відповідальності» [1, с. 223].

– Опір змінам: опір змінам є загальною перешкодою для успішної реалізації стратегії розвитку. Важливо безпосередньо боротися з опором і надавати підтримку та навчання членам команди, щоби переконатися, що вони комфортно працюють із новими процесами та процедурами.

– Невміння вчитися на помилках: компанії, які не вчаться на своїх помилках, частіше повторюють їх. Важливо регулярно переглядати та оцінювати стратегію розвитку, визначати напрямки для покращення та відповідно коригувати план.

Загалом компанії мають підходити до стратегії розвитку із чітким баченням, розумінням зовнішнього середовища, гнучкістю та міцною комунікацією. Уникаючи цих помилок і зосереджуючись на цих ключових факторах, компанії можуть розробити успішну та ефективну стратегію розвитку, яка стимулює зростання та інновації.

Вживання в зоні бойових дій може бути неймовірним викликом для бізнесу, й українські підприємства, які працюють у зонах, уражених конфліктом. Ось кілька стратегій, які українські підприємства можуть розглянути, щоб вижити та процвітати під час війни:

Забезпечення безпеки співробітників: безпека співробітників має бути головним пріоритетом під час конфлікту. Українські підприємства мусять вжити всіх необхідних заходів для захисту своїх працівників, наприклад, провести навчання з техніки безпеки, запровадити протоколи безпеки та перенести виробництво в безпечніші райони.

Захист фізичних активів: під час конфлікту фізичні активи, такі як будівлі, обладнання та інвентар, можуть бути під загрозою. Українським підприємствам треба вжити заходів для захисту цих активів, таких як охорона будівель, встановлення систем безпеки та переміщення запасів у безпечніші місця.

Диверсифікація ланцюжків поставок: українські підприємства повинні диверсифікувати свої ланцюги поставок, щоб мінімізувати вплив військового конфлікту на їх діяльність. Це може включати постачання сировини з різних регіонів чи країн або розвиток місцевих ланцюгів постачання.

Співпраця з конкурентами: у деяких випадках українським підприємствам може знадобитися співпрацювати з конкурентами, щоб забезпечити постійне постачання товарів і послуг місцевому населенню. Це може передбачати обмін ресурсами чи досвідом або співпрацю над спільними ініціативами.

Використовування технологій: технології можуть бути потужним інструментом для українських підприємств під час конфлікту. Це може включати впровадження механізмів віддаленої роботи, використання онлайн-інструментів для спілкування та співпраці, а також використання платформ електронної комерції для охоплення клієнтів.

Пошук державної підтримки: українські підприємства, які працюють у постраждалих від конфлікту районах, можуть мати право на державні програми підтримки, такі як гранти чи позики. Підприємства мають вивчити ці можливості, щоб допомогти компенсувати економічні наслідки конфлікту.

Підтримувати відносини з клієнтами: під час конфлікту для українських підприємств важливо підтримувати позитивні відносини зі своїми клієнтами. Це може включати надання виняткового обслуговування клієнтів, регулярне спілкування та пропонування стимулів для лояльних клієнтів.

Планування майбутнього. Незважаючи на те що під час конфлікту може бути важко планувати майбутнє, українським підприємствам треба розглянути можливість розробки довгострокової стратегії зростання та розширення. Це може включати визначення нових ринків, розроблення нових продуктів чи послуг або інвестування в дослідження та розробки.

Загалом, щоб вижити в зоні бойових дій, потрібні стійкість, інновації та співпраця. Приймаючи ці стратегії, українські підприємства можуть збільшити свої шанси на виживання та позиціонувати себе для довгострокового успіху.

Список використаної літератури

1. Церковна А. В., Харламова В. В. Використання соціально-психологічних методів управління персоналом. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2017. Вип. 3 (16). С. 222–237.

К. В. Корець

асп. 1 року навчання

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: д. е. н., проф. Е. А. Кузнєцов

ПРОЦЕСИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Створення інноваційного управлінського потенціалу стає все більше пріоритетним завданням для подальшого розвитку професійної системи менеджменту. Умови швидкості технологічного

прогресу, процеси розвитку штучного інтелекту, необхідність стратегічного вирішення багатьох проблем сучасного соціально-економічного й соціокультурного розвитку суспільства потребують якісного управлінського супроводу і високого інтелектуального і професійного рівня кадрів менеджменту. Від управлінської діяльності вимагається високий рівень професійної підготовки і якісна позитивна результативність управлінських дій [5, с. 266–267]. Виходячи з концепції інтегральної якості розвитку професійної системи менеджменту, яку запропонував у своїх дослідженнях проф. Е. Кузнєцов, інтегральна якість формується на основі адаптивної взаємодії ефективності (управлінський потенціал) і результативності (практичне досягнення цілей). Це також означає пріоритет управлінської результативності по відношенню до ефективності, але в сучасних умовах інноваційного розвитку й технологічної сингулярності досягти результативності без попередньої підготовки і формування інноваційного управлінського потенціалу є неможливим завданням [3, с. 24].

Отже, процес формування інноваційного управлінського потенціалу визначає результативність управлінської діяльності, що доказує необхідність створення якісної системи професійного навчання кадрів менеджменту з використанням інноваційних технологій у менеджмент-освіті та в професійному спеціалізованому навчанні практично діючих менеджерів. Розглянемо деякі особливості актуалізації процесу формування інноваційного управлінського потенціалу в Україні з позицій засвоєння необхідних управлінських компетенцій.

Насамперед необхідно звернути увагу на структуру формування управлінського потенціалу, яка базується на розумінні базових рівнів професіоналізації менеджменту (табл. 1).

Особливо потрібно звернути увагу на перший і другий рівні професіоналізації менеджменту, коли формується фундамент знання професії і проходить адаптація до конкретного виду управлінської діяльності. Саме тут виникають умови для базового становлення інноваційного управлінського потенціалу [1, с. 357].

Технологічна сингулярність визначається в умовах високих рівнів розвитку штучного інтелекту (третя і четверта хвиля), що дає поштовх для розвитку інноваційного управлінського потенціалу

насамперед з позицій створення релевантної інформаційної бази [2, с. 272–273]. Інформація управлінського призначення стає першочерговим системним фактором якісного формування інноваційного управлінського потенціалу. З інформацією, яку знаходить і обробляє штучний інтелект, необхідно вміти працювати менеджерам як під час їх професійного навчання, так і подальшої практичної діяльності. Інформаційний ресурс інноваційного призначення потребує професійних управлінських знань для вчасної ідентифікації та певних компетенцій щодо їх практичного впровадження. Іншими словами, використання машин зі штучним інтелектом високого рівня розвитку потребує адекватної підготовки кадрів менеджменту.

Таблиця 1

Концепція базових рівнів професіоналізації менеджменту

Рівні професіоналізації	Об'єкт професіоналізації	Форма організації
<i>Підготовчий рівень:</i> формування в молоді та активної частини населення управлінської свідомості на базі популяризації знань із менеджменту	Школярі 9–11 класів, активне населення	Університетські школи менеджменту для школярів; програми актуалізації менеджменту в системі Корпоративних вищих шкіл менеджменту
<i>Перший рівень:</i> первинна управлінська освіта	Студенти університетів	Університети державної і приватної форми власності
<i>Другий рівень:</i> адаптаційне професійне навчання	Діючий склад управлінського персоналу	Корпоративні вищі школи менеджменту
<i>Третій рівень:</i> інноваційна структурна компетенція; форми поглибленої професійної підготовки	Менеджери середньої і вищої ланки управлінського персоналу	Корпоративні вищі школи менеджменту

Джерело: сформовано на базі [3, с. 27–29]

У розвитку професійної системи менеджменту і для розуміння процесу формування інноваційного управлінського потенціалу важливо зазначити, що управлінські компетенції є результатом системної спеціалізованої підготовки управлінських кадрів. Низка нових управлінських компетенцій (інноваційність, креативність, творчість, інтелектуальність, персоніфікована відповідальність,

професійна культура, соціальний імідж, демократизм і доброта тощо) можуть з'явитися тільки на основі фундаментального засвоєння професійних знань щодо розвитку менеджерської науки, аналітики і практики. Зростаюча і, навіть, вибіркова інтелектуальність та суспільна відповідальність сучасної управлінської праці вимагає створення умов для розвитку процесів формування інноваційного управлінського потенціалу, який виступає необхідним елементом позитивної результативності для системного розвитку сучасного суспільства.

Список використаної літератури

1. Гоулман Д. Соціальний інтелект. Нова наука про людські відносини. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. 400 с.
2. Гупта С. Цифрова стратегія. Посібник для переосмислення бізнесу. К. : Вид. група КМ-БУКС, 2020. 320 с.
3. Кузнєцов Е. А. Концепти інтегральної якості професійної системи менеджменту : майстер-клас; матеріали науково-методологічного семінару. Одеса : Фенікс, 2020. 114 с.
4. Найкращі менеджмент-ідеї від Harvard Business Review. 2019. К. : Вид. група КМ-БУКС, 2019. 288 с.
5. Янсіті М., Лахані К. Конкуренція за доби штучного інтелекту. Київ : Форс Україна, 2021. 304 с.

Mariia Kostiakova

4rd year-student,

Specialty "Management"

Scientific supervisor: PhD in Economics, Assoc. Prof. O. Pavlovych

Language Consultant: PhD in Linguistics, Assoc. Prof. T. Karavaeva

THE IMPORTANCE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN WORKPLACE CULTURE

Emotional intelligence (EI) is the ability to understand and manage own emotions and those of others. In recent years, the importance of EI in the workplace has gained recognition as a critical component for success. A positive workplace culture is essential for organizational success, and EI plays a vital role in shaping workplace culture. This thesis aims to examine the impact of emotional intelligence

on workplace culture, how it affects employee behavior, communication, and job satisfaction, leading to a more positive and productive work environment [1, p. 1–3].

Firstly, the main impact of emotional intelligence is on employee behavior. Emotional intelligence affects employee behavior in the workplace. Employees with high emotional intelligence are more likely to display positive attitudes, behaviors, and work ethics. They are better at understanding and managing their own emotions, which helps them deal with stress and pressure effectively. This, in turn, leads to better work performance, productivity, and job satisfaction [3, p. 2].

Secondly, influence extends to communication: effective communication is crucial in any workplace, and emotional intelligence plays a vital role in improving communication. Employees with high emotional intelligence can better understand the emotions and needs of their colleagues, resulting in improved collaboration, teamwork, and a more harmonious work environment. On the other hand, employees with low emotional intelligence may struggle with communication, leading to misunderstandings, conflicts, and a negative work environment [2, p. 1].

Job satisfaction is a third component in a workplace and a crucial factor that affects employee motivation, engagement, and retention. Emotional intelligence positively affects job satisfaction, as employees with high emotional intelligence are better equipped to manage workplace stress, build positive relationships with colleagues, and communicate effectively. Employees with high emotional intelligence are also more likely to feel valued and supported, which contributes to higher job satisfaction [4, p. 1–2].

In conclusion, emotional intelligence has a significant impact on workplace culture as it affects employee behavior, communication, and job satisfaction. Organizations can foster emotional intelligence in their employees by providing training and support to improve emotional intelligence skills [5, p. 1–3]. The benefits of emotional intelligence in the workplace include a more positive and productive work environment, improved employee performance, and increased job satisfaction. Therefore, emotional intelligence should be considered an essential factor in building a positive workplace culture.

References

1. Emotional Intelligence in the Workplace. URL: <https://www.valamis.com/hub/emotional-intelligence-in-the-workplace>
2. Colin Baker. Emotional Intelligence in the Workplace: What You Should Know. URL: <https://leaders.com/articles/personal-growth/emotional-intelligence-in-the-workplace/>
3. MayowaTeniolaEsan. Impact of Modern Day Emotional Intelligence to the Place. URL: <https://norma.ncirl.ie/4592/1/mayowateniolaesan.pdf>
4. What is job satisfaction and why is it important? URL: <https://www.futurelearn.com/info/blog/what-is-job-satisfaction>
5. Kendra Cherry. Utilizing Emotional Intelligence in the Workplace. URL: <https://www.verywellmind.com/utilizing-emotional-intelligence-in-the-workplace-4164713>

О. Є. Масленніков

студ. III курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: д. е. н., проф. І. Є. Чуркіна

КОНТРОЛІНГ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Діяльність сучасного підприємства характеризується системним застосуванням інструментального забезпечення, яке надає можливість отримання запланованого результату управління. Перманентне застосування методичних прийомів підвищує рівень взаємозв'язків між окремими позиціями, що впливає на проміжний на загальний результативний показник. Контролінг входить у систему інструментів, за допомогою якого можливо отримати необхідну інформацію про стан суб'єкта господарювання, своєчасно впливати на негативні фактори, або підвищувати позитивний вплив сприятливих показників діяльності.

Питання концептуальних підходів до поняття та формування системи забезпечення контролінгу відображено в працях як вітчизняних, так і закордонних науковців, серед яких: М. Аксентюк, В. Галасюка, І. Зятковського, В. Корнеєва, Л. Костирко, О. Мендрула, О. Островська, С. Науменкова, О. Терещенка, Г. Григор'єва, О. Побережець, К. Хаустова, А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикланд та ін.

На думку науковців, контролінг – це сучасна, комплексна система управління організацією, спрямована на координацію та взаємодію системи управління підприємством. Крім того, контролінг має бути спрямованим на забезпечення інформаційно-аналітичної підтримки процесів прийняття рішень при управлінні організацією та може бути частиною, яка диктує прийняття певних рішень у межах певних систем менеджменту [1].

Важливим для сучасного підприємства є побудова ефективної системи, яка буде включати обліково-аналітичне забезпечення, інструменти моніторингу та діагностики, а також ланцюжок зворотного зв'язку, що надає можливість корегувати сутність прийнятих рішень, що підвищує результат системи управління.

Треба зауважити, що система контролінгу є дієвою, якщо спостерігається вплив нестабільного ендегенного середовища, недостатнє інформаційне забезпечення, неефективність стратегічного управління з покроковим механізмом реалізації.

Формування системи контролінгу потребує застосування креативних методів та прийомів, які адаптуються під діяльність підприємства.

Зазначимо, що поняття контролінгу представлено на різних рівнях, у тому числі, на макро-, мезо- та макрорівнях. Контролінг – це інформаційно-регулююча система управління, яка включає методичну й інструментальну базу, математико-аналітичний апарат моделювання і прогнозування для підтримки функцій менеджменту, а також оцінювання ситуації й прийняття управлінських рішень, що забезпечує формування адаптованої системи управління підприємством. З іншого боку, контролінг представляє собою процес, який дає можливість підприємству не тільки виявити відхилення від прийнятих і затверджених правил, процедур, законоположень, але й виявити причини цих відхилень, конкретизувати їх за ступенем причетності до посадових осіб, діяльність яких піддається перевірці [2].

Аналіз досліджень підтверджує той факт, що контролінг виявляється обов'язковим елементом управління для формування даних для координації, систематизації, організації та перманентного регулювання об'єктів управління в умовах нестабільного факторного середовища. При цьому виникає питання передачі

обов'язків на персонал щодо функціонування системи контролінгу. В цьому випадку можна визначити кілька варіантів, а саме: обрати відповідальну особу з фінансово-аналітичного відділу або прийняти в штат співробітників відповідного фахівця, який буде забезпечувати системний контролінг суб'єкта господарювання.

Важливим аспектом є відокремлення різних видів контролінгу, а саме стратегічного та оперативного, що враховується при функціонуванні системи управління.

Стратегічний контролінг орієнтований на довгострокові перспективи, метою якого є забезпечення нормальної роботи підприємства, відстеження запланованих цілей розвитку та досягнення довгострокової сталої переваги перед конкурентами. Базовими напрямками аналізу стратегічного контролінгу є аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища, аналіз конкуренції, аналіз ключових факторів успіху, формування портфеля стратегій, аналіз стратегічних планів і підконтрольних показників діяльності, аналіз ланцюжка цінностей, аналіз стратегічного позиціонування тощо. При цьому головною метою оперативного контролінгу є створення такої системи управління, яка ефективно допомагає досягати поточних цілей суб'єкта господарювання з елементами оптимізації витрат [2].

Зазначимо, що необхідним кроком є застосування сегментів як стратегічного, так й оперативного контролінгу, що необхідно враховувати при формуванні системи управління підприємством. Інструментальне забезпечення контролінгу повинно ґрунтуватися на загальнонаукових та спеціальних методах, які базовими для розв'язання поставлених завдань.

Отже, застосування контролінгу в системі управління підприємством представляє собою синтез інструментів забезпечення формування обліково-аналітичного сегменту, складання процедур розв'язання складних ситуацій з урахуванням впливу факторного середовища, що має позитивний та негативний характер. Впровадження системи контролінгу на підприємстві надасть можливість вирішення оперативних та стратегічних завдань, що призведе до підвищення ефективності діяльності суб'єкта господарювання.

Список використаної літератури

1. Капліна А. І. Контролінг у системі ефективного управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8630> (дата звернення: 15.04.2023).
2. Замятіна Н. В. Місце контролінгу в системі управління сучасним підприємством. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 7. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/7_ukr/55.pdf (дата звернення: 15.04.2023).

Т. О. Музиченко

асп. 1 року навчання

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: д. е. н., проф. Е. А. Кузнєцов

СИСТЕМИ АДАПТАЦІЙ УПРАВЛІНСЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИХ КАДРІВ

Тема дослідження є актуальною, оскільки система адаптації управлінської компетенції відноситься до структурованого підходу розвитку та адаптації навичок і здібностей менеджерів для задоволення мінливих потреб організації. Це передбачає визначення ключових компетенцій, необхідних для ефективного управління в організації, і розроблення програми навчання та розвитку для підвищення цих компетенцій.

Насамперед треба звернути увагу на саме розроблення системи адаптації управлінських компетенцій, яка передбачає такі кроки:

1. Визначення компетенції, необхідних для ефективного управління в організації, а саме проведення аналізу прогалин у навичках, щоб визначити сфери, де управлінським кадрам необхідно покращити свої навички та здібності.

2. Розроблення програми навчання та розвитку. Вона має бути розроблена для усунення виявлених прогалин у навичках та здібностях. Програма має включати поєднання тренінгів, інструктажу, наставництва та можливостей навчання без відриву від роботи [2].

3. Запровадження програми навчання та розвитку, що передбачає надання програми навчання та розвитку менеджерам і забезпечення того, щоб вони мали необхідні ресурси та підтримку для застосування отриманих навичок та знань.

4. Контроль прогресу, який треба проводити, як регулярну оцінку ефективності програми, щоби переконатися, що керівники набувають необхідних компетенцій і що програма досягає запланованих результатів.

5. Адаптування програми на основі відгуків, отриманих від менеджерів, та її оновлення, щоб відображати зміни [2].

Адаптація управлінської компетенції стосується процесу модифікації та вдосконалення практики управління, щоб краще відповідати потребам організації та її працівників. До систем адаптації управлінської компетенції, які можуть використовувати організації, можна віднести [1]:

1. Постійне вдосконалення, що передбачає безперервний перегляд та оцінювання практик управління з метою визначення областей для вдосконалення. Це є регулярним зворотнім зв'язком від співробітників, зацікавлених сторін і клієнтів, а також використання даних для прийняття рішень.

2. Гнучке управління. Цей підхід підкреслює гнучкість і адаптивність, що дає змогу організаціям швидко реагувати на зміни обставин. Це передбачає поділ великих проєктів на менші, керовані завдання та залучення співробітників до процесів прийняття рішень.

3. Економне управління. Цей підхід спрямований на зменшення відходів і підвищення ефективності. Це передбачає виявлення та усунення діяльності, що не є доданою вартістю, й оптимізацію процесів [1].

4. Управління, орієнтоване на людину: цей підхід надає пріоритет потребам і добробуту працівників. Це передбачає створення сприятливої та інклюзивної культури на робочому місці та надання можливостей для розвитку та зростання працівників.

5. Спільне управління: цей підхід наголошує на командній роботі та співпраці, залучаючи працівників до процесів прийняття рішень і сприяючи почуттю власності та відповідальності [3].

6. Управління на основі даних: це передбачає використання аналітики даних для інформування процесів прийняття рішень.

Він передбачає збір, аналіз та інтерпретацію даних для визначення тенденцій, можливостей і викликів.

7. Стратегічне управління: цей підхід передбачає встановлення довгострокових цілей і розроблення планів їх досягнення. Це передбачає чітке розуміння місії, бачення та цінностей організації, а також здатність узгодити практику управління з цими цілями [3].

Можна зазначити, що застосувавши одну або декілька систем адаптації управлінської компетенції, організації можуть удосконалити свою практику управління та створити більш ефективне та ефективне робоче місце. Ці системи забезпечують організації основою для постійного оцінювання та адаптації своїх методів управління відповідно до мінливих потреб бізнесу та його працівників.

Список використаної літератури

1. Бібік Н. М. Компетентність у навчанні. Компетенції / Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юніком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Дороніна М. С., Лугова В. М., Серіков Д. О., Доронін С. А. Розвиток управлінської компетентності керівників підприємств : монографія. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2019. 182 с.
3. Reichard, C., van der Krogt, T. Towards a set of specific competences for academic degree programmes in Public Administration in Europe. 22nd NISPAcee Conference in Budapest, 22–24 May, 2014. 1–19 (2014).

В. В. Олійник

асп. 2 року навчання

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: д. е. н., проф. Е. А. Кузнєцов

ФАКТОРИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОГО КАПІТАЛУ

Сучасні процеси розвитку інноваційного суспільства визначають об'єктивну необхідність якісного формування професійної системи менеджменту для створення механізмів управлінського супроводу процесів четвертої промислової революції Індустрія 4.0. Характеристика якісного розвитку професійної системи менеджменту проходить у контексті процесу капіталізації інтелектуальних

людських ресурсів у форматі інтелектуального, управлінського, емоційного, соціокультурного капіталів. Потрібно зазначити, що провідну роль тут відіграє саме управлінський капітал, який визначає повною мірою можливості якісного розвитку всього спектру процесу капіталізації інтелектуальних людських ресурсів.

Отже, конкурентоспроможність професійної системи менеджменту визначається якістю формування менеджерського (управлінського) капіталу й розвитком факторів, які будуть забезпечувати його конкурентоспроможність не тільки на регіональному й національному рівнях, але, що особливо є важливим, на міжнародному рівні. Розглянемо більш конкретно базові фактори, які створюють процесні умови для забезпечення конкурентоспроможності управлінського капіталу в Україні.

Перший фактор. Необхідно мотиваційно запуснути системні процеси професіоналізації управлінської діяльності [1, с. 30–39]. Проведення дискусій по окремим питанням розвитку професіоналізації менеджменту не може заперечувати практичні кроки щодо впровадження критерії і показників результативної якості діючих кадрів менеджменту всіх рівнів і напрямків діяльності. Важливо довести до суспільства сучасну необхідність процесу професіоналізації управлінської діяльності, щоб у результаті професіоналізація менеджменту стала вищою потребою людей, які прагнуть реально збудувати розвинуті форми інноваційного суспільства й забезпечити певний цивілізаційний рівень життя якомога більшої кількості людей. Справжній інноваційний розвиток суспільства сьогодні не є можливим без системи професійного менеджменту високого ґатунку, а саме – якісного професійного рівня управлінського капіталу.

Другий фактор. Важливим аспектом тут є створення умов для формування інтегральності управлінського капіталу. На думку проф. Е. Кузнецова, який досліджує процеси професіоналізації менеджменту, важливо зазначити, що інтегральна якість управлінського капіталу формується в процесі адаптивної взаємодії ефективності (професійний потенціал менеджера) і результативності (практичного досягнення поставлених цілей). Водночас результативність є важливішою за ефективність у системі управлінської діяльності, але її досягти неможливо без спеціальної менеджерської підготовки управлінських кадрів [1, с. 39–41]. Досить

важливо забезпечити впровадження системних механізмів адаптаційної взаємодії ефективності та результативності управлінської праці. Потрібно переглянути процеси розвитку менеджмент-освіти й адаптаційного професійного навчання діючих кадрів менеджменту з позицій насамперед їх інноваційної складової. Також важливо змінити змістовну частину цієї підготовки і визначити стратегічні орієнтири досягнення необхідної результативності.

Третій фактор. Менеджерська наука має отримати статус фундаментальної науки, але цей статус має ґрунтуватися на дійсно фундаментальних основах саме управлінських наукових дослідженнях. Управлінські інновації мають не тільки зрівнятися по статусу з технологічними інноваціями, а бути пріоритетними, оскільки саме професійний менеджмент формує стратегію технологічного розвитку інноваційного суспільства. Якщо наука і практика професійного менеджменту не розглядає цей напрямок розвитку, то абсолютно точно виникне питання щодо необхідності існування самого менеджменту і його практичного використання. Наукові фундаментальні дослідження менеджменту формують змістовне наповнення програм професійного навчання управлінських кадрів і забезпечують стратегічні позиції їх практичної діяльності.

Четвертий фактор. Забезпечення розвитку процесу взаємодії науки, аналітики (управлінського консалтингу) і практики менеджменту, особливо на стадіях органічного синтезу та інтегральності [2, с. 136]. Системність цього процесу створюється діями всіх його учасників, а результативність – позитивною динамікою управлінських біфуркацій, що стає особливістю сучасного інноваційного розвитку суспільства. Зменшення періодів управлінської біфуркації формує якість інноваційного процесу з позицій розвитку науки, аналітики і практики менеджменту.

П'ятий фактор. Створюючи середовище інноваційного розвитку факторів конкурентоспроможності управлінського капіталу, держава і суспільство мусять розуміти складність ситуації, яка характеризується, в першу чергу, рівнем розвитку соціокультурних компонентів цього процесу. Саме соціокультурні фактори розвитку суспільства визначають дієвість державної політики в системі реформаторської діяльності для формування механізму соціально-економічного зростання [3, с. 78].

Соціокультурні фактори інноваційного розвитку формують якість управлінського капіталу, визначають його національні особливості, удосконалюють традиції його результативного використання, створюють умови процесу позитивного і якісного створення управлінської еліти.

Список використаної літератури

1. Кузнецов Е. А. Концепти інтегральної якості професійної системи менеджменту : майстер-клас; матеріали науково-методологічного семінару. Одеса : Фенікс, 2020. 114 с.
2. Кузнецов Е. А. Методологія професіоналізації управлінської діяльності в Україні : монографія. Херсон : ОЛДІ ПЛЮС, 2017. 382 с.
3. Морган Дж. Лідер майбутнього. 9 навичок та ідей, що зроблять вас успішними в наступні 10 років. Х. : Віват, 2022. 320 с.

Ю. В. Пояцिका

студ. IV курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. А. В. Церковна

РОЗРОБКА CRM-СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗБУТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Стратегія CRM (Customer Relationship Management) – це бізнес-підхід, який допомагає організаціям краще керувати взаємодією з клієнтами та потенційними клієнтами. CRM передбачає використання технологій, процесів і стратегій для оптимізації взаємодії з клієнтами, підвищення задоволеності клієнтів і, зрештою, збільшення продажів і доходів.

Для розроблення ефективної CRM-стратегії необхідно:

1. Визначити шлях взаємодії з клієнтом: від початкового контакту до покупки й далі.
2. Вибрати оптимальну технологію: релевантне програмне рішення CRM, яке відповідає потребам підприємства, з огляду на такі фактори, як масштабованість, налаштування та інтеграція з іншими системами.

3. Встановити чіткі цілі та показники: визначте вимірювані цілі та показники для стратегії CRM, такі як показники залучення клієнтів, показники утримання та показники задоволеності клієнтів.

4. Створити культуру, орієнтовану на клієнтів: доцільно розвивати на підприємстві культуру, орієнтовану на клієнтів, а також заохочуючи відгуки та участь клієнтів.

5. Впровадити ефективні та дієві процеси для керування даними клієнтів, спілкування та подальших дій, у тому числі, автоматизація процесів.

6. Контролювати ефективність показників роботи CRM-системи, внесення необхідних коректив для підвищення ефективності стратегії CRM.

Дотримуючись цих кроків, підприємство може розробити стратегію CRM, яка відповідає його загальним бізнес-цілям і допомагає будувати довгострокові відносини з клієнтами.

Розроблення ефективної стратегії CRM для українських підприємств під час війни вимагає зосередженості на потребах клієнтів, а також розуміння унікальних викликів і можливостей, які викликані військовим конфліктом.

Пропонуємо такі заходи підприємствам для розроблення ефективної CRM-стратегії під час війни:

1. Необхідно більше довідатися про потреби клієнта: з огляду на обставини війни, клієнти можуть мати унікальні потреби та вподобання, які необхідно зрозуміти.

2. Розробити ефективні канали комунікації. Підприємства мусять встановити чіткі канали зв'язку з клієнтами, такі як соціальні мережі, електронна пошта та телефон, і контролювати якість вирішення проблем клієнтів.

3. Використовувати дистанційні технології: з огляду на проблеми фізичної мобільності під час війни, підприємства мають використовувати дистанційні та онлайн-технології для більшого охоплення клієнтів та швидкого реагування (наприклад, розроблення мобільних додатків, онлайн-порталів та інших цифрових платформ).

4. Розробити плани на випадок надзвичайних ситуацій. Це необхідно для гарантування клієнтам, що підприємство зможе продовжувати надавати послуги навіть у разі збоїв, спричинених війною.

5. Розвивати культуру, орієнтовану на клієнта.

6. Пошук можливостей для співпраці з іншими підприємствами та організаціями для розроблення інноваційних рішень.

Також важливо зосередитися на утриманні клієнтів. Підприємства мусять визначити ключові сегменти клієнтів і розробити цільові стратегії утримання, такі як персоналізовані пропозиції, програми лояльності та проактивне обслуговування клієнтів.

Підприємствам треба вжити заходів для забезпечення безпеки даних клієнтів, наприклад, запровадити політику надійних паролів, шифрувати конфіденційну інформацію та регулярно відстежувати підозрілу активність [1].

Важливо проводити моніторинг і адаптацію до мінливих умов: ситуація в зоні бойових дій може швидко змінюватися, і підприємства мають бути готові відповідно адаптувати свою стратегію CRM.

Також необхідно продемонструвати корпоративну соціальну відповідальність, наприклад, підтримати місцеві благодійні організації або надати допомогу тим, хто постраждав від конфлікту.

Індикатори ефективності (KPI) є важливими для вимірювання ефективності стратегії CRM для українських підприємств. Для оцінювання успіху своєї стратегії CRM під час війни підприємства можуть використовувати ключові показники ефективності:

1. Коефіцієнт залучення клієнтів: цей показник вимірює кількість нових клієнтів, залучених за певний період.

2. Рівень утримання клієнтів: цей показник вимірює відсоток клієнтів, які продовжують співпрацювати з компанією із часом.

3. Оцінка задоволеності клієнтів: цей показник вимірює рівень задоволеності клієнтів компанією та її продуктами чи послугами.

4. Довічна цінність клієнта (CLV): цей показник вимірює загальну суму доходу, отриманого клієнтом протягом його відносин із підприємством. Високий CLV вказує на те, що стратегія CRM є ефективною для побудови довгострокових відносин із клієнтами та стимулювання повторного бізнесу.

5. Час відповіді: цей показник вимірює кількість часу, необхідного підприємству для відповіді на запити або скарги клієнтів.

6. Коефіцієнт конверсії продажів: цей показник вимірює відсоток потенційних клієнтів, які перетворюються на фактичні продажі.

7. Вартість залучення клієнта: цей показник вимірює витрати, понесені підприємством для залучення нового клієнта. Низька вартість залучення клієнтів свідчить про те, що стратегія CRM є ефективною для залучення нових клієнтів економічно ефективним способом.

Відстежуючи ці показники ефективності, українські підприємства можуть оцінити ефективність своєї CRM-стратегії та визначити сфери для покращення. Потім вони можуть приймати рішення на основі даних, щоб оптимізувати свою стратегію та досягти кращих результатів.

Дотримуючись цих заходів, українські підприємства можуть розробити комплексну стратегію CRM, яка допоможе їм зорієнтуватися у викликах, пов'язаних із війною, зберігаючи задоволеність клієнтів. Це забезпечить їм довгостроковий успіх після вирішення конфлікту та допоможе побудувати стійку бізнес-екосистему в Україні.

Список використаної літератури

1. Що таке CRM-система: повний гід по вибору CRM для очатківців. *CRM.Lab*. URL: <https://nethunt.ua/blog/shcho-takie-crm-sistiema-povnni-ghid-po-viboru-crm-dlia-pochatkivtsiv/>

О. О. Усік

асп. 2 року навчання

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: д. е. н., проф. Е. А. Кузнєцов

ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ ВИЩИХ ПОТРЕБ У РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Системний розвиток інноваційного суспільства включає багато різних факторів локального і глобального характеру. До одного з пріоритетних факторів відноситься професіоналізація менеджменту у зв'язку з необхідністю забезпечувати якісний управлінських супровід процесам четвертої промислової революції Індустрія 4.0. Для більшості управлінських ситуацій стає зрозумілим той факт, що всі учасники управлінського процесу мають мати стимули до діяльності на необхідному (базові стимули)

і достатньому (стимули якості) рівні, а інакше якісна результативність управлінського процесу буде майже відсутня. Стимули інтегральної якості процесу професіоналізації менеджменту відносяться до вищих потреб інноваційного суспільства [4, с. 24].

Ці обставини говорять не тільки про те, що вищі потреби виникають після реалізації більш низових проблем конкретних людей, груп і суспільства загалом, а більше визначають об'єктивну необхідність запуску процесів професіоналізації менеджменту як визначальної проблеми в системі мотиваційних цінностей сьогодення. «Для того щоб уповні досягнути всі глибини людського потенціалу, потрібно інтегрувати широкий діапазон поглядів, адже надмірна концентрація на одному з них створює небезпеку викривленого уявлення про нашу природу. Як казав Маслоу, «коли твій єдиний інструмент – це молоток, тоді в тебе, напевно, виникне спокуса дивитися на все, як на цвях» [3, с. 17]. Мотивацію вищих потреб у розвитку інноваційного суспільства необхідно визначати структурно і створювати механізми системної реалізації кожного структурного компонента. У цьому випадку необхідно говорити про нову ієрархію потреб, як характеризують саме стратегію інноваційний розвиток суспільства. Погоджуючись із тим, що ринкова економіка забезпечує кращі природні заохочувальні механізми, а саме мотив прибутку. Але в інноваційній економіці навіть це не працює ідеально. Розглянемо деякі заохочувальні компоненти, які потрібні для стимулювання процесів професіоналізації менеджменту в інноваційному суспільстві.

Перше. Інвестування в людей, а не в продукт. Розуміння цього підходу показує необхідність звернути увагу на професійні й людські якості людей і на механізми їх позитивного інноваційного розвитку. Процес спілкування і навчання виявляє можливості для селекції якісної категорії управлінців, які мають спроможність рухати інноваційний прогрес. Сила стимулювання буде залежати від їх практичної результативності та націленості на пошук нових інновацій. Для кадрів менеджменту важливим напрямком є пошук і впровадження інновацій саме в професійну систему менеджменту. Управлінські інновації мусять мати першочергове стимулювання, оскільки саме вони виступають домінантою системного розвитку процесу професіоналізації управлінської діяльності.

Друге. Сила демократичної меритократії [5, с. 50]. Інноваційний процес у системі професійної управлінської діяльності може бути результативним лише в тому випадку, коли переможцями стають кращі з позицій професіоналізму, інноваційного мислення і демократичної поведінки, сприйняття людинократії (люди – понад усе), соціально-економічної і соціокультурної результативності. Важливо також зазначити, що інноваційне середовище не буде мати ні стимулів, ні професійних сил до подальшого розвитку, якщо в ньому не буде в більшості кращих системних і креативних менеджерів.

Третє. Сила системної технологічної креативності й сингулярності [5, с. 77–78]. В інноваційній діяльності можуть бути помилки і, навіть, повні невдачі. Але в професійному менеджменту кризові точки (там, де з'являються проблеми) за умови їх позитивного вирішення стають основною для інноваційного розвитку менеджменту. Зрозуміло, що професійний потенціал для вирішення проблем кризових точок залежить від попередньої і операційної готовності кадрів менеджменту. Важлива стратегічна направленість професійної підготовки кадрів менеджменту до необхідних дій в інноваційному просторі з позицій технологічної (певним чином обмеженої компонентами управлінського процесу) креативності й сингулярності. У цьому випадку важливо розуміти, що займаючись постійно тільки актуальним, не доходить справа до дійсно важливого для інноваційного розвитку. «Необхідно будувати системне ціле нашого майбутнього й докласти волю, щоб туди активно рухатися для отримання свого майбутнього. Водночас воля, яка потрібна для побудови майбутнього, не може бути реалізована без наявності та діяльності тих, хто формує смислову динаміку досягнення майбутнього. У цьому випадку професіонали, які формують смислову динаміку змін для побудови майбутнього, є головним реформаторським потенціалом, усі інші реалізують цю смислову динаміку й доводять її до результативного завершення» [4, с. 48].

Отже, мотивація вищих потреб для розвитку інноваційного суспільства стає новим напрямком діяльності сучасної системи професійного менеджменту. Складність ситуації тут пов'язана з тим, що мотивації підлягають процесні явища, розуміння яких

потребує концентрації певних професійних знань як у конкретного спеціаліста, так і в суспільстві загалом. Крім того, нелінійність цих процесів може знижувати силу стимулів, а тому є потреба в розробленні і впровадженні механізмів актуалізації підходів щодо мотивації вищих потреб, без яких розвиток інноваційного суспільства стає досить проблематичним.

Список використаної літератури

1. Авінаш К. Д., Баррі Д. Н. Мистецтво стратегії. Путівник до успіху в житті та бізнесі від експертів теорії гри. Львів : Видавництво Старого Лева, 2022. 616 с.
2. Гемел Г., Заніні М. Людинократія. Створення компаній, в яких люди – понад усе. К. : Лабораторія, 2021. 320 с.
3. Кауфман С. За межами піраміди потреб. Новий погляд на самореалізацію. К. : Лабораторія, 2021. 432 с.
4. Кузнєцов Е. А. Концепти інтегральної якості професійної системи менеджменту : майстер-клас; матеріали науково-методологічного семінару. Одеса : Фенікс, 2020. 114 с.
5. Кузнєцов Е. А. Професіоналізація менеджменту: інноваційна парадигма в контексті Індустрія 4.0 : майстер-клас, матеріали науково-методологічного семінару. Одеса : Фенікс, 2022. 130 с.

Розділ 9

ОБЛІК І ФІНАНСИ: СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

К. М. Андрушой

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»

Науковий керівник: д. е. н., доц. М. А. Дем'янчук

СУЧАСНИЙ СТАН СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ: ЗМІНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Страховий ринок є важливою складовою фінансової системи кожної країни, оскільки він забезпечує майновий захист інтересів держави, фізичних та юридичних осіб. Ступінь ефективності функціонування цього ринку відображає рівень загальноекономічної ситуації в країні та результативність державного регулювання в страховій галузі. Однак страховий ринок України під впливом воєнних дій зазнав певних змін та трансформацій, які матимуть вплив на його подальше функціонування.

Страховий ринок України є найбільш перспективним з огляду на потенціал його розвитку, однак відсоток охоплення страхуванням є досить низьким (10–15 % страхового поля), тоді як у західноєвропейських країнах цей відсоток становить більше, ніж 94 %. Треба зазначити, що відновлення економіки України в повоєнний період потребуватиме розвиненого та стабільно функціонуючого страхового ринку, оскільки страхова галузь відіграє важливу роль у забезпеченні мінімізації дії негативних факторів та чинників, що були спричинені в тому числі і воєнними діями.

Для аналізу страхового сектору України в умовах війни доцільним є більш детальний розгляд основних показників діяльності страхового ринку України протягом 2018–2022 рр. (табл. 1).

Проаналізувавши табл. 1 можна виділити певні тенденції щодо основних показників діяльності страхового ринку України. Перше на що треба звернути увагу, це те, що за аналізований період

спостерігається щорічне скорочення кількості зареєстрованих страховиків (з 281 у 2018 р. до 128 у 2022 р.), найбільше зниження порівняно з попереднім роком відбулося у 2021 р. (на 26,19 %). Це пояснюється тим, що саме у 2021 р. було зафіксовано найбільше за аналізований період скорочення компаній зі страхування життя (на 35 %) та компаній інших видів страхування (на 25,26 %). Причиною такої ситуації стала практика ліквідації або припинення дії ліцензії страховиків як заходу впливу регулятора. Кількість укладених договорів не має стабільної динаміки: у 2018 та 2021 рр. можемо бачити зростання порівняно з попереднім роком, а у 2019–2020 та 2022 рр. – скорочення, причому найсуттєвіше відбулося у 2020 р. (на 38,77 %). За даними НБУ у 2022 р. найбільше скорочення страхового портфелю відбулося за страхуванням майнових та вогневих ризиків, фінансових ризиків та КАСКО.

Таблиця 1

Основні показники страхового ринку України за 2018–2022 рр.

Показники		Роки				
		2018	2019	2020	2021	2022
Кількість зареєстрованих страховиків	шт.	281	233	210	155	128
	приріст,%	-4,42	-17,08	-9,87	-26,19	-17,42
з них: компанії зі страхування життя (life)	шт.	30	23	20	13	12
	приріст,%	-9,09	-23,33	-13,04	-35,00	-7,69
компанії інших видів страхування (non-life)	шт.	251	210	190	142	116
	приріст,%	-3,83	-16,33	-9,52	-25,26	-18,31
Кількість укладених договорів страхування	тис. шт.	201 078	196 924	120 577	131 562	88 102
	приріст,%	8,41	-2,07	-38,77	9,11	-33,03
Валові страхові премії	млн грн	49 368	53 001	45 176	49 708	39 616
	приріст,%	13,67	7,36	-14,76	10,03	-20,30
Валові страхові виплати	млн грн	12 863	14 338	14 854	17 958	13 001
	приріст,%	22,07	11,47	3,60	20,90	-27,60
Активи по балансу	млн грн	63 493	63 867	64 920	64 209	70 338
	приріст,%	10,65	0,59	1,65	-1,10	9,55

Джерело: сформовано автором на основі даних [1]

Найсуттєвіше зростання зафіксовано за договорами страхування «Зелена картка» (+76 %), що пояснюється необхідністю

діючого договору страхування відповідальності власників автотранспортних засобів у українців, що виїхали за межі України внаслідок війни [2]. Динаміка зміни кількості укладених договорів у свою чергу викликала зменшення обсягу валових страхових премій у 2020 та 2022 рр., саме в ці роки було зафіксовано суттєве скорочення кількості укладених договорів страхування.

Валові страхові виплати демонструють тенденцію до щорічного зростання, окрім 2022 р., у якому зафіксовано скорочення на 27,6 %. Це пояснюється тим, що частина страхових договорів діяла на тимчасово окупованих територіях, тому показники за цими договорами не можуть бути в повному обсязі враховані. Так, у результаті окупації договори страхування на тимчасово окупованих територіях не діють і немає можливості фіксувати збитки та здійснювати відповідні страхові виплати. Тому зазначений показник може містити інформацію не в повному обсязі.

Активи страхових компаній по балансу мають тенденцію до щорічного збільшення, окрім 2021 р., коли відбулося несуттєве скорочення на 1,10 %. Але якщо розглядати активи в розрахунку на 1 страхову компанію, то треба зазначити, що не дивлячись на те, що кількість страхових компаній має тенденцію до щорічного скорочення, обсяг активів страхової галузі не зменшується, а навпаки має щорічне незначне зростання.

Нерівномірність розвитку страхового ринку України зумовлена наявністю низки проблем, що дестабілізують діяльність страхових компаній. Серед таких проблем можна виділити такі [3–5]:

- зниження попиту на страхові продукти та послуги внаслідок кризи та нестабільної геополітичної ситуації в країні;
- низькі показники конкурентоспроможності українських страхових компаній порівняно з європейськими [6, с. 53];
- невідповідність вітчизняного страхового ринку тенденціям розвитку світового сектору страхування [6, с. 36];
- відсутність довіри з боку населення до страхових компаній та їх послуг;
- невідповідність українського законодавства міжнародним стандартам у сфері страхування, що спричинене відсутністю виваженої та цілеспрямованої державної політики в цій сфері;

– низький рівень розвитку інфраструктури страхового ринку та слабкі зовнішньоекономічні зв'язки України в сфері страхового посередництва;

– відсутність реальних фінансових механізмів для довгострокового розміщення коштів страхових резервів, а також надійних інвестиційних програм;

– низька якість активів та ринкова капіталізація страхових компаній.

Вирішення перелічених вище проблем дасть поштовх до стабільного розвитку та ефективної діяльності страхового ринку України в умовах економічної нестабільності, а також процесів активної глобалізації та інтеграції.

Для покращення ситуації та темпів розвитку страхового ринку України необхідно розробити та реалізувати низку системних і цілеспрямованих заходів впливу, що будуть направлені на вирішення проблем хронічного характеру як у сфері страхування, так і тих, що виникли в інших сферах, але безпосередньо мають вплив на страховий сектор.

За прогнозами аналітиків страховий ринок України у 2023 р. очікує пожвавлення діяльності та зростання обсягів страхового портфелю, однак поряд із цим НБУ буде й надалі проводити нагляд за діяльністю страховиків та виводити з ринку ненадійних та неплатоспроможних.

Список використаної літератури

1. Національний банк України. Статистика. Наглядова статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 11.04.2023).
2. Національний банк України. Огляд страхового ринку України за I півріччя 2022 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/ (дата звернення: 11.04.2023).
3. Самолюк І.М. Перспективи розвитку страхового ринку України. *Стратегічні орієнтири*. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=3902> (дата звернення: 11.04.2023).
4. Шевченко О.О., Шовкопляс Г.М. Проблеми й перспективи розвитку страхового ринку України. *Регіональні інноваційні ініціативи : завдання та шляхи вирішення* : зб. наук. пр. за матеріалами Круглого столу (м.Харків, 5 квітня 2019 р.) / редкол. С.В. Глібко, А.М. Любчич, О.Ю. Палант. Харків : НДІ ПЗІР НАПрН

- України, 2019. С. 130–136. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2019/05.04.19/05_04_2019-130-136.pdf (дата звернення: 11.04.2023).
5. Demianchuk, M., Bezpartochna, O. Development of risk types of insurance in Ukraine under conditions of uncertainty in the context of European integration. *Current issues of the management of socio-economic systems in terms of globalization challenges: scientific monograph*. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2023. P. 151–198. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7798094>
 6. Шпірян Л. В. Конкурентоспроможність страхового ринку України в умовах активізації глобалізаційних процесів : колективна монографія. Київ : Ліра, 2020. 404 с.

M. S. Volkova

4th year student

specialty “Finance, banking and insurance”

Scientific supervisor: Ph. D. in Economics, Assoc. Prof. L. E. Borysova

Language Consultant: Ph. D. in Linguistics, Assoc. Prof. T. L. Karavayeva

STRATEGIC PRIORITIES OF ACTIVATING UKRAINE'S ACTIVITIES IN THE GLOBAL DIRECT INVESTMENT MARKET IN THE POST-WAR RECONSTRUCTION PERIOD

Changes in the economic mechanism of Ukraine, caused by the transition to a market economy, require increased attention to solving investment activity issues. A special role in the activation of investment activities in Ukraine should be played by the attraction of foreign direct investments on mutually beneficial terms, primarily with the aim of implementing joint projects to solve the problems of structural transformation of the economy, the introduction of new technologies into production and the increase of the competitiveness of Ukrainian goods, as well as the post-war reconstruction of the country.

Agribusiness is the locomotive of the Ukrainian economy. Despite the fact that foreign investors are well aware of the competitive advantages of agricultural land, Ukraine is also known for quality and innovation in the agricultural sector. Agriculture remains a priority sector for the Ukrainian government, especially in view of the signing of the Association Agreement between Ukraine and the EU and the implementation of the Agreement on the Deep and Comprehensive

Free Trade Area with the EU (DCFTA). The green tariff in Ukraine is one of the highest in the world, which makes investments in this industry very profitable. In recent years, the green tariff has attracted more and more international investors to Ukraine and has a positive effect on the development of the energy industry. Over the past 10 years, the Ukrainian IT industry has led the growth rate and has become the center of attraction for most investments. In 2018, the share of the IT sector in GDP was 4 %. At the same time, the Ukrainian industry of outsourcing and software development occupies a leading position in Central and Eastern Europe [1].

In accordance with the Strategy for the Development of Innovative Activity for the Period Until 2030, Ukraine's important tasks are to "increase the share of investments in intangible assets in capital investments; creation of a favorable investment climate to stimulate the development of high-tech industries" (Strategy for the development of innovative activities for the period up to 2030) [1].

In order to stimulate the attraction of foreign direct investment in Ukraine, an attractive investment climate must be created. The most important components of reforms that ensure the improvement of the investment climate and the flow of investments into the real economy are the improvement, stability and transparency of tax legislation; development of the banking system and institutions of the financial market (development of the futures and option risk insurance system).

Industrialists and entrepreneurs have been waiting for the renewal phase since 2023. One of the prerequisites for this will be loans, grants, donor funds from the European Union, G7 for the recovery of the Ukrainian economy, infrastructure, development of small businesses, decarbonization, etc. In a positive scenario, it can be about 50 billion dollars per year [3].

The greatest revival is felt in the construction sector and infrastructure. The lion's share of investments will go here, many projects will be implemented in cooperation with European companies. After that, this trend will continue, and the integration of markets will become even more tangible.

Approximate sectoral directions of the post-war economic recovery program may look like this [3]:

- restoration of a safe environment for industrial activity and human habitation (demining and decontamination of territories, disposal of ammunition, etc.);

- priority humanitarian aid (provision of shelter, food, medicines and medical services, fuel);
- restoration of critical infrastructure (transport routes, water supply, electricity networks, heat networks);
- restoration of production facilities, promotion of attracting foreign investments and modern industrial technologies;
- restoration of the housing fund and social infrastructure (medical institutions, educational institutions, rehabilitation institutions, as well as social services);
- technical assistance for strengthening the capacity of authorities to implement projects of state restoration, support for the development of civil society, institutional reforms, strengthening the rule of law;
- solving the problem of debt burden (GDP-warrants together with the state's debt obligations can provoke a debt crisis, it is desirable to obtain sufficient amounts of cheap debt refinancing or to carry out its restructuring);
- strengthening of the defense capability of the country.

Market attraction of fairly large-scale investments will remain unattainable for the militarily dangerous territory of Ukraine for a long time. The grant-based nature of Ukraine's recovery will ensure the debt sustainability of the future economy and will not stifle much-needed economic growth. Credit assistance should be directed exclusively to self-paying investment projects.

In order to increase the investment activity of Ukraine in 2023–2025, the development of state export support tools and digital infrastructure and the harmonization of digital standards with EU countries are necessary; deregulation of business activities, reduction of the number of licensing and control bodies; active promotion of Ukrainian products to export markets, using the opportunities of the Ministry of Foreign Affairs and the Trade and Economic Mission; continue institutional reforms to strengthen the protection of investors' rights [1].

Industries of strategic importance for the national economy in the post-war period are mechanical engineering (especially the fuel and energy complex, transport engineering and equipment for the production of weapons), metallurgy, oil and gas production, oil refining, chemical and pharmaceutical industries. In order to revive and strengthen these industries, it is essential that reconstruction plans include a component of lending and capital to businesses (existing, war-affected and new).

Thus, the investment policy should be built taking into account the realities of the economic situation, available natural and labor resources, climate, geopolitical situation, existing market infrastructure and other factors. Important tasks of Ukraine are to increase the share of investments in intangible assets in capital investments; creation of a favorable investment climate to stimulate the development of high-tech industries.

References

1. Bohdan, T. Reconstruction of the economy: directions, levers, institutions. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/25/686208/> (date of last access: 18.04.2023).
2. Markevich, K. Who and how invests in Ukraine. Rozumkov Center. Retrieved from: <http://razumkov.org.ua/statti/khto-i-ia-ik-investuie-v-ukrainu> (date of last access: 18.04.2023).
3. The impact on trade and development of the war in Ukraine (2022). UNCTAD. Retrieved from: https://unctad.org/system/files/official-document/osginf2022d1_en.pdf (date of last access: 19.04.2023).

Д. Д. Жарікова

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Облік і оподаткування»

Науковий керівник: д. е. н., проф. О. В. Побережець

ПРОБЛЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ

При веденні бухгалтерського обліку під впливом розвитку економічно-технічної сфери діяльності в Україні загалом є важливим процес дослідження проблем, що виникають із впровадженням нових технологій та методів саме в бюджетних установах. Дослідимо, на чому базуються переваги та недоліки ведення обліку в державному секторі та шляхи їх вирішення.

Отже, до бюджетних установ належать організації та підприємства які повністю або частково залежать від фінансування за рахунок державного бюджету на підставі кошторису доходів і видатків, керуючись при здійсненні своєї діяльності Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р., № 996-XIV [1].

На цей момент часу неможливо уявити ведення бухгалтерського обліку на підприємствах без застосування технічного та програмного забезпечення. Для можливості полегшення та оперативності формування звітності, відображення господарських операцій і контролем, здійснюється процес комп'ютеризації обліку в бюджетних установах. Це складний процес зі збиранням і реєстрації первинних даних для оброблення, далі формування масивів облікових даних на електронних носіях: журналу господарських операцій, структури синтетичних і аналітичних рахунків, довідників аналітичних об'єктів, постійної інформації; отримання результатів за звітний період за запитом користувача або у вигляді реєстрів синтетичного обліку, аналітичних таблиць, довідок із бухгалтерських рахунків або відображенням на екрані дисплею потрібної інформації [4, с. 10–11].

На ринку програмного забезпечення для ведення бухгалтерського обліку є деякий вибір. Раніше в бюджетних установах застосовувалася програма російського виробника «“1С”: Бухгалтерія». Від 28 квітня 2017 р. згідно з Указом Президента України «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів» (санкцій) № 133 було накладено обмеження на програмне забезпечення російського походження, є аналог під торговою маркою “BAS” на основі “1С” від польського виробника. На-зараз використовують програмне забезпечення «Парус», який успішно співпрацює з Державним казначейством та бюджетними організаціями. Також ТОВ «Софт Продакшн» та Пенсійний фонд України розробили програмне забезпечення «АЛЬФА БУХГАЛТЕРІЯ» та активно використовують у своїй діяльності з 2019 р.

Основна відмінність саме обліку бюджетних установ полягає в тому, що він є системою контролю за наявністю та використанням, рухом бюджетних і позабюджетних коштів, позаяк не являється прибутковим підприємством.

Кожне програмне забезпечення має свої переваги та недоліки. «Парус» – призначений для ведення обліку на всіх рівнях бюджетних установ, інтерфейс зрозумілий для користувача будь-якого рівня, є вибір вигляду інтерфейсу, широкий спектр функціональних можливостей. Недоліком же є те, що при веденні витрат на якість не має можливості здійснення аналітичних

характеристик бухгалтерського рахунку не створюючи зайвих аналітичних рахунків.

ТОВ «Софт Продакшн» було зареєстровано 10.10.2017 р. власником є Забродська Наталія Миколаївна, а основним замовником програмного забезпечення є Пенсійний Фонд.

Програма «АЛЬФА БУХГАЛТЕРІЯ» – дає змогу вести облік відповідно до чинного українського законодавства з огляду на специфіку державної установи, забезпечує ведення як загальносистемних довідників так і довідників для кожного структурного підрозділу окремо, є можливість складання консолідованої звітності, розрахунків за платежами й податками до бюджет, облік товарно-матеріальних цінностей предметів, послуг, активів, капітальних інвестицій, нематеріальних активів, розрахунки з персоналом та контрагентами та інше. Доступ до функцій систем забезпечується відповідно до ролі, що надається користувачу.

У зв'язку з тим, що це відносно нова програма вносяться багато оновлень та йде постійне удосконалення її можливостей, але не обходиться і без недоліків. Основною незручністю при роботі з програмою є те, що в оборотно-сальдовій відомості по рахунках не відображено кількість найменування, а тільки загальна сума. Є деякі операції, які впливають на швидкість та ефективність роботи: у подорожньому реєстрі приходиться самостійно підраховувати для перевірки програми, оскільки вона буває неправильно видає кількість витраченого пального; дає змогу проводити переміщення не ведених об'єктів на іншого матеріально відповідального не попередив; при великій кількості здійснення операцій за місяць не відображаються в загальному доступі номери документів після значення >599, для того щоб знайти необхідний документ, потрібно входити в довідник у конкретну інвентарну картку й дивитися історію операцій; при генеруванні звіральної відомості для інвентаризаційних описів по рахунках за матеріально відповідальною особою видає інвентарні номери за-двійні та списані. В організації відбулися зміни в постійно діючій комісії на списання, змінилися посади, були внесені необхідні коригування до програми, але в деяких документах коли виводиться на печать однаково зазначені старі посади й таких маленьких нюансів у роботі багато. Часто при оновленнях можуть злетіти проводки, ще одним

недоліком є відсутність методичного забезпечення зрозумілого для роботи в цій програмі для нових співробітників.

У зв'язку з прийняттям Закону № 2620-ІХ, ФССУ та управління виконавчої дирекції Фонду припинили свою діяльність та проходять процеси приєднання до ПФУ з 1 січня 2023 р. Це все супроводжується технічними методами об'єднання однієї бази даних з іншою, також складність з'єднання бази є те, що ФССУ застосовували програмне забезпечення «Парус», а ПФУ «Альфа бухгалтерія». Уже здійснюється підлив баз ФССУ з керуванням адміністраторів (консультантів) по програмному забезпеченню шляхом виводу бази даних із програми «Парус» та кодування вхідної інформації в «Excel» та переносом до інтерфейсу через імпорт даних до «АЛЬФА БУХГАЛТЕРІЯ».

Отже, технології вносять вагомі зміни в організацію бухгалтерського обліку бюджетної організації, полегшуючи чи ускладнюючи відображення господарської діяльності та надання користувачам по запитам необхідну інформацію про стан наявного майна. Як показує практика зниження ефективності роботи з новими програмами в бюджетних установах пов'язана з адаптацією обраної програми персоналом установи, з огляду на віковий ценз, психологічну здатність до швидкого реагування на зміни, готовністю автоматизувати звичні процеси та методи ведення обліку, незнання з механізмом організації електронного документообігу з органами державної влади та контролюючи установами й організаціями. Тому для підвищення ефективності роботи персоналу є доцільним зрозумілий посібник по роботі з програмним забезпеченням та легкість застосування інтерфейсу та усунення недоліків та багів програми.

Список використаної літератури

1. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р., № 996-ХІV // Баланс. 13.09.1999 р, № 73. С. 5–9.
2. Про Державну казначейську службу України : Положення, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 р. № 215. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-p#Text> (дата звернення: 15.04.2023).
3. Беззубець Л. Л. Вплив комп'ютеризації в бюджетних установах на економічний розвиток. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_2/Bezzebets.pdf (дата звернення: 15.04.2023).
4. Терещенко Л. О. Інформаційні системи і технології в обліку : навч. посібник / Л. О. Терещенко, І. І. Матієнко-Зубенко. К. : Вид-во КНЕУ, 2004. 187 с.

А. В. Іванова
студ. I курсу магістратури
спеціальність «Облік і оподаткування»
Науковий керівник: к. е. н., доц. Л. О. Масіна

ОФІЦІЙНЕ ТА НЕОФІЦІЙНЕ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки на сьогодні українська економіка зазнає великих втрат, через ведення повномасштабного військового вторгнення на території держави. Значним нерозвіданим пластом економіки загалом можна виділити ринок праці. Провідний науковий співробітник Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАНУ Лідія Ткаченко наголошує, що наразі в Україні немає достовірних даних щодо стану ринку праці, адже Державна служба статистики припинила дослідження ринку робочої сили [1].

У теперішніх реаліях є тенденція неофіційного працевлаштування, коли з працівником не укладається трудовий договір, трудові відносини не декларуються, що має свій вплив як на працівника так і на роботодавця. Не всі підприємці зацікавлені в офіційному працевлаштуванні через низку факторів: невизначеність майбутнього, значне податкове навантаження, зниження доходів, небажання навчати новий персонал, збільшення витрат тощо. Як наслідок – погіршення бізнес-середовища та інвестиційного клімату як по регіонах так і по країні загалом.

Працівники також, маючи бажання забезпечити себе достатнім рівнем заробітку й безпекою, частіше обирають онлайн-професії та йдуть працювати неофіційно, що також впливає на ринок.

Велика кількість підприємств зазнали втрат або зовсім припинили існування. Частина потенційних робітників виїхала на безпечні території в межах країни, інша – за кордон. Населення, що залишилося, змогло акліматизуватись. Значна частка працездатного населення продовжує невпинно впливати на зріст показників економіки. Пласт інформації про працюючих та безробітних громадян державні служби отримують із запізненням або їх взагалі

не надають, через порушення каналів комунікації із центрами зайнятості, зокрема, на окупованих територіях.

Аналізуючи категорію оплати праці необхідно розглядати рівень тінізації як серйозну загрозу розвитку суспільства. Провівши опитування 283 осіб віком 18–25 років було виявлено показники, що відображають стан ринку праці у 2023 р., зокрема у південних областях країни.

Значна кількість часу людини витрачається на її діяльність, що приносить їй прибуток. Для аналізу було вирішено визначити скільки у відсотковому виразі щоденно витрачається часу на виконання обов'язків. Розглянемо час, що виділяють відповідачі на рис. 1.

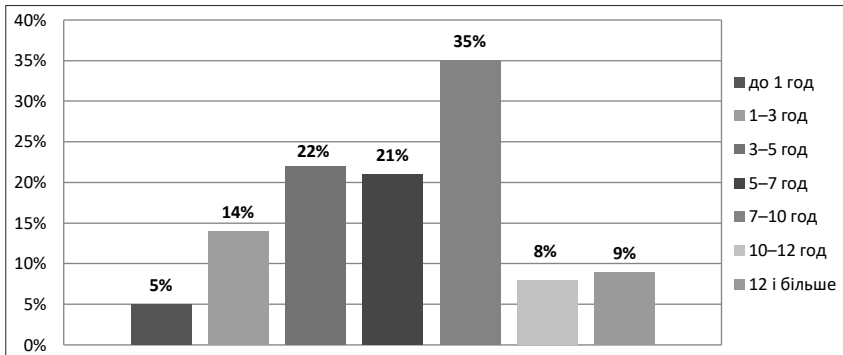

Рис. 1. Використання робочого часу, год

Допустима, нормальна тривалість робочого часу на підприємстві, не мусить перевищувати 40 годин на тиждень як при п'ятиденному, так і шестиденному робочому тижні [2, ст. 50]. Виходячи з графіку на рис. 1 бачимо, що найбільший показник використаного часу на добу становить 7–10 годин (35%), 3–5 годин працює 22% молоді, 5–7 годин – 21%, 1–3 години – 14%, 8% опитаних зайняті від 10 до 12 годин, 9% – більше 12 годин. Менше години в день витрачають лише 5% опитаних. Встановлення ставки заробітної плати за виконану роботу або надані послуги також невід'ємна частина трудових відносин між працівником і роботодавцем.

Тривалість щоденної роботи (в тому числі напередодні вихідних днів) визначається правилами внутрішнього трудового

розпорядку або за графіками зміни. Треба зазначити, що для працівників установлюється п'ятиденний робочий тиждень із двома вихідними днями. При п'ятиденному робочому тижні тривалість щоденної роботи (зміни) визначається правилами внутрішнього трудового розпорядку або графіками змінності, які затверджує власник або уповноважений ним орган за погодженням із виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) підприємства, установи, організації з дотриманням установленної тривалості робочого тижня. Вирішення питання про встановлення п'ятиденного або шестиденного робочого тижня віднесено до компетенції власника, який має приймати рішення спільно з виборним органом первинної профспілкової організації, враховуючи специфіку роботи, з урахуванням думки трудового колективу [3].

Критерієм для наступного аналізу було обрано ставку оплати праці для працевлаштованих офіційно й неофіційно та відображено на рис. 2.

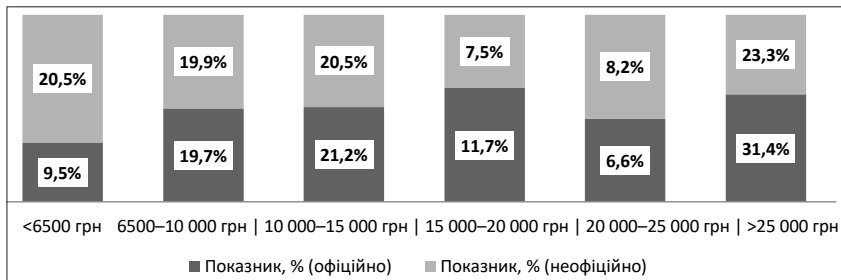

Рис. 2. Показник працевлаштування офіційно/неофіційно, %

Значна кількість людей згодна працювати неофіційно, не отримувати пільги, що надаються за трудовим договором, але мати вищий прибуток за рахунок не вирахування податку на доходи фізичних осіб, військового збору та інших утримань.

Задля зміни ситуації на ринку праці, що склалася на сьогодні необхідно переглянути причини попиту на неофіційне та офіційне працевлаштування на прикладі. Візьмемо умовного менеджера з продажів із міста Одеса, що працює офіційно, має 7–10 робочих годин на день зі ставкою 21 000 грн на місяць. При розрахунку

зарплати найманого працівника бухгалтерія нараховує податки, що сплачуються до бюджету: ПДФО (18 %) – 3780 грн та військовий збір (1,5 %) – 315 грн. Працівник отримує 16 905 грн, тобто загальна сума оголошеного окладу зменшується. Наступним кроком буде вирахування витрат працівника на власні потреби: оренда місця проживання, комунальні послуги, харчування тощо. Припустимо, на оренду житла витрачається приблизно 4500 грн, на комунальні послуги \approx 1500 грн, на продукти харчування \approx 4000 грн. З вирахуванням цих витрат маємо залишок \approx 6905 грн на відпочинок та інші витрати. При тих самих умовах працевлаштований неофіційно менеджер матиме більшу ставку заробітної плати, адже податки не будуть вираховуватись, але є висока ймовірність неотримання повного соціального пакету компенсацій і пільг, наданих роботодавцем за трудовим законодавством.

Розподіл працевлаштованих офіційно й неофіційно на графіку відображає вибір молоді в реалізації своїх можливостей задля вирішення потреб. Загалом за ситуацію на ринку праці України не можна описати однозначно. З'являються нові вакансії, роботодавці пропонують вигідні умови, але великі ставки податків і інші витрати наштовхують їх на перехід у тіньовий сектор економіки задля зменшення власних витрат і збереження прибутків, а молодь, що в пошуках обирати більш комфортні умови праці.

Список використаної літератури

1. Ринок праці 2023: де зараз найбільші зарплати та яких спеціалістів шукають. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/25/696322/> (дата звернення: 09.04.2023).
2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-08. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n1804> (дата звернення: 13.03.2023).
3. Робочий час та його тривалість. *Міністерство юстиції України*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_8396 (дата звернення: 14.04.2023).

А. С. Кальнева
студ. I курсу магістратури
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»
Науковий керівник: к. е. н., доц. Л. Є. Борисова

РОЛЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: ОГЛЯД ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Банківська система є провідною ланкою в економіці країни. Дослідження досвіду провідних розвинених країн світу допоможе вдосконалити процес управління вітчизняним банківським сектором.

Сьогодення можна охарактеризувати глобалізаційними й інтеграційними процесами банків. Передумовами інтеграційних процесів у банківському секторі країн є: вихід на зарубіжні ринки, можливість позичати капітал значно дешевшим, дотримання високого рівня показників у банківському розвитку [1].

Банківські системи Великобританії, Німеччини та Франції належать до найвідкритіших банківських систем світу, це свідчить про мінімальну залежність від великих банків. Особливостями банківських систем цих країн можна вважати дворівневу побудову, окремі функції центральних банків та комерційних, нагляд за банківською діяльністю з боку центрального банку тощо. Треба зауважити, що ці банківські системи мають велику історію становлення, базуючись на історичних традиціях, універсальні й найзабезпеченіші, легко впроваджують інновації. Тому ці банківські системи характеризуються індивідуальним підходом до своїх клієнтів. Тож, Національному банку України (НБУ), спираючись на досвід Німеччини, Франції та Великобританії необхідно вжити заходи щодо удосконалення процесів впровадження інновацій та їх заохочення.

Розглядаючи Федеральну резервну систему США та банківську систему України, треба зазначити, що вони мають певні спільні риси: їх діяльність спрямована на підтримання рівня ліквідності, стабільності та надійності банківської системи, вони здійснюють монетарну політику, регулюють платіжну систему країни, а також

встановлюють важелі впливу на грошово-кредитну політику. Тож, НБУ, спираючись на досвід США, необхідно вживати більш досконалих методів щодо підтримання стабільності та ліквідності всієї банківської системи країни, що в майбутньому дасть можливість досягти стрімкого покращення економічних показників [2].

Зокрема, для вдосконалення банківської системи Польщі було прийнято ряд законів, які були підлаштовані до стандартів ЄС. Це зумовило швидкий розвиток банківського сектора, появу конкуренції, надання великої кількості якісних послуг, створення кредитних бюро й бюро економічної інформації. Проте були й недоліки в банківській системі Польщі: незацікавленість у розвитку малих і середніх підприємств, кількість відділень не збільшувалась.

З досвіду зарубіжних країн виходить необхідність у розробленні стратегії щодо установаження зв'язку з європейським економічним простором. Уже у 2008 р. Україна приєдналася до Світової організації торгівлі. Це позитивно позначилося на ринку банківських послуг. Проте є такі процеси, які заважають розвитку банківської системи України. До них можна віднести: проблемні кредити, ризикові операції, низька надійність малих банків, низька капіталізація банків, відмивання грошей. Через це ми спостерігаємо процеси реорганізації, оздоровлення та ліквідації вітчизняних банків.

Одночасно вітчизняні комерційні банки мають конкурентні переваги в таких напрямках [3, с. 177]:

1. Здатність сплачувати високі відсоткові ставки із залучених ресурсів, що обумовлює їх привабливість як для вітчизняних так і для європейських клієнтів.

2. Достатньо високий рівень технічних можливостей комерційних банків.

3. Наявність суспільного попиту на кредитні ресурси та передумов для рішучого реформування банківського сектору й суспільних відносин у реальному секторі економіки відповідно до європейських стандартів та принципів.

4. Високий рівень освіти та грамотності населення при одночасно низькій вартості праці банківського персоналу в порівнянні з більшістю європейських країн.

5. Значний ресурсний та економічний потенціал економіки країни для подальшого розвитку підприємницької діяльності.

Неповернення кредитів є однією з найрозповсюдженіших проблем. Тому є необхідність у створенні спеціального органу, який буде займатися збиранням особової інформації клієнтів банків, які виступали позичальниками 100 тис. євро, як це відбувається в країнах Європейського Союзу. Це допомогло знизити тенденцію розкрадання банківських коштів.

Для підвищення ефективного функціонування банківської системи України необхідно провести низку заходів:

- удосконалити національне законодавство відповідно до вимог європейського в межах банківського регулювання;
- запровадити досвід контролю європейських країн в Україні;
- підвищити вимоги до капіталу банків, застосувати більше удосконалену методичку розрахунку нормативів достатності;
- час від часу проводити тестування банків на готовність, наприклад, до фінансової кризи;
- підвищити банківський нагляд за допомогою введення моніторингу окремих банківських структур;
- впроваджувати механізми зменшення ризиків діяльності банків;
- підвищити рівень довіри користувачів депозитами за рахунок зростання захищеності коштів;
- застосовуючи сучасні технології, розширювати перелік банківських послуг;
- вимагати якість капіталу, активів на законодавчому рівні.

Можна узагальнити так: застосовуючи всі вищезгадані засоби підвищення ефективності функціонування банківської системи України призведе до розвитку банківських установ, розширення ринку банківських послуг, стимулювання попиту на них і отримання банками доходів.

Список використаної літератури

1. Савелко С. О. Досвід та особливості функціонування банківських систем європейських країн. 2011. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=645> (дата звернення: 11.04.2023).
2. Трач С. С. Банківське кредитування в Україні: вітчизняний та міжнародний досвід США й Великої Британії. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 233–244. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/678/1/22.pdf> (дата звернення: 12.04.2023).

3. Брітченко І. Г. Підвищення конкурентоспроможності банків на ринку банківських послуг України. Науковий вісник Ужгородського університету. 2015. № 1 (45). Т. 1. С. 176–179.

В. О. Катющева

студ. II курсу

спеціальність «Облік і оподаткування»

Науковий керівник: к. держ. упр., доц. С. В. Осадчук

ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки історичне підґрунтя має колосальний вплив на сьогодення. Податкова система Великобританії розвивалася протягом століть і набула тієї форми, яку ми знаємо сьогодні.

Розглянемо історичні основи становлення системи оподаткування Великобританії. Податки використовувалися правителями віками на фінансування утримання армії. У 1187 р. Султан Саладін переміг хрестоносців і взяв Єрусалим, у зв'язку із цим монархи та релігійні діячі вимагали розправи. Англійський король Генрі II Короткий Плащ запровадив так звану «Саладінову десятину» (tithe). Сплачувати її були зобов'язані всі, окрім охочих приєднатися до нового хрестового походу, на який власне цей податок і збирався. «Саладінова десятина» була найбільшим податком, який коли-небудь вдавалося зібрати за всю історію Англії.

Податки завжди були основним предметом політичних спорів, навіть до того, як вони становили значну частину національного доходу, це чітко видно на прикладі історії Великобританії. У 1199 р. Джон Безземельний стає королем Англії, протягом 17 років свого правління він одинадцять разів збільшував «щитовий податок» (який дозволяв лицарям відмовлятися від обов'язку брати участь у війнах), незважаючи на те, що жодної війни на той момент не було. Також він запровадив земельний податок, а в тих, хто його не сплачував, конфісковували землі; встановив нові експортні та імпорتنі мита, впровадив податок на спадщину. Монарх почав продавати патенти на заснування міст і посади шерифів, останні,

в свою чергу, купуючи такі посади, намагалися якнайшвидше повернути свої кошти, обкладаючи людей жорстокими штрафами. Феодалів-баронів це не влаштовувало, вони пішли на монарха війною і змусили його підписати з ними договір або «хартію», у якій зафіксували обмеження податкового навантаження, заборону на переслідування та право на справедливий суд. Вільям Маршал – регент при спадкоємцеві Генрі III, після смерті Джона Безземельного, схилив нового короля до підписання хартії, згаданої вище, цей документ ввійшов в історію як Велика хартія вольностей. Уперше в історії народ, нехай в особі феодалів, повстав проти податкового грабежу й захистив свої права.

У пошуках джерел фінансування бюджету правителі нерідко вдавалися до запровадження нових податків, які не завжди мали позитивні наслідки. Король Вільгельм III ввів «віконний податок»: податківці просто ходили вулицями та рахували вікна будинків – і вимагали податок за кожне вікно. Англійці почали замурувати вікна та зводити будинки з мінімумом вікон. У 1746 р. було запроваджено ще й податок на скло, у деяких містах почали траплятися цілі вулиці без жодного вікна, а виробники скла почали масово переносити виробництво до сусідніх країн. Податок на вікна було скасовано аж у 1851 р. Такі податки посягали на базові свободи людей та спричиняли неочікувані негативні наслідки, такі як погіршення здоров'я громадян.

Великобританія є батьківщиною сучасної науки про оподаткування. Адам Сміт (1723–1790) є основоположником податкової теорії, на якій ґрунтується сучасна британська податкова система. У своїй праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776) шотландський економіст і філософ зазначає: «Піддані держави повинні, по можливості, відповідно своїй здатності й силам брати участь у складі уряду, тобто відповідно доходу, яким вони користуються під заступництвом і захистом держави. Податок, який зобов'язався сплатити кожному окрему особу, має бути точно визначений, а не довільний. Термін сплати, спосіб платежу, сума платежу – усе це має бути ясно для платника і для всякої іншої особи. Там, де цього немає, кожна особа, оподатковувана цим податком, віддається більшою чи меншою мірою у владу стягувача податків, який може обтяжувати податок

для всякого неугодного йому платника... Кожен податок має бути так розроблено, щоб він утримував із кишень народу якомога менше понад те, що він приносить державному казначейству... Нерозумний податок створює велику спокусу для контрабанди» [1, с. 135]. У цьому уривку визначені основні принципи оподаткування, які актуальні досі: принцип справедливості, принцип визначеності, принцип зручності, принцип економії. Як відомо, Адам Сміт розвивав концепцію «вільної торгівлі» та мав думку, що втручання держави в економічні процеси має бути мінімальним. Він критикував непрямі податки, оскільки вони спричиняють зростання заробітної плати, а отже, збільшення витрат виробництва і зменшення прибутку, вбачав найпридатнішим об'єктом для оподаткування ренту як найбільш непродуктивну витрату, що не перетворюється на самозростаючу вартість.

Податкову систему у Великобританії досліджували також такі видатні економісти минулого: Д. Б'юнкенен, Дж. Кейнс, Д. Рікардо, К. Вексель, П. Самуельсон, Дж. С. Міль, У. Петті. У своєму «Трактаті про податки і збори» Петті говорив: «Непорозуміння і сумніви відносно права обкладення податками були причиною крупного й гідного осуду ворожих виступів із боку населення і вимушених суворостей із боку государя» [1, с. 110]. Д. Рікардо зазначав про податки: «Після того, як податком були обкладені майже не всі предмети розкоші, після обкладення коней, екіпажів, вина, прислуги і всіх інших предметів зручності багатого споживача, міністр фінансів вимушений звернутися до прямиших податків на зразок податку на дохід і майно, забуваючи при цьому золоте правило, “що кращий фінансовий план – витратити якомога менше і кращий податок – найменший податок”» [1, с. 151].

Перший податок на дохід у Великобританії був уведений Вільямом Піттом-молодшим у 1799 р., це дозволило країні фінансувати боротьбу проти Французької війни за незалежність та наступних війн. Первісна плата почалася з двох пенсів із доходів, вищих за шістдесят фунтів стерлінгів. Потім податок був збільшений до двох шилінгів у фунті для доходів, вищих за двісті фунтів стерлінгів. На початку дев'ятнадцятого століття податок на дохід був відмінений, а потім відновлений у подальших випадках війн. У 1842 р. сером Робертом Пілом був знову введений такий податок.

Не дивлячись на заперечення, десять років потому Уільям Гладстон зберіг податок на дохід та продовжив його, щоб покрити збитки на Кримську війну [4]. До 1860-х років податок на доходи був неохоче прийнятий суспільством як частина життя. Наприкінці дев'ятнадцятого століття Дізраель став новим прем'єр-міністром, через погіршення умов торгівлі та зниження рівня сільського господарства, відміну податку вирішили відкласти до покращення фінансового становища країни. Податок на дохід продовжував збільшуватись, поки не був відмінений при Маргарет Тетчер [2].

Розглянемо також податки, які стягувала Великобританія з колонізованих країн. У сімнадцятому – вісімнадцятому столітті особливої популярності набули мита та акцизні податки, Великобританія впровадила ще один – на цукор. Це суттєво вдарило по американській економіці, Джон Адамс – майбутній президент США, назвав тоді новий збір «руйнівним, надмірним, репресивним», у результаті чого протести спалахнули в половині американських штатів [2]. Дуже скоро з'явився гербовий збір (stamp tax), який планували використати на утримання британської армії в колоніях. Цей податок полягав у тому, що уряд мав право ставити печатку на певних документах, без такої печатки документи вважались нелегальними. До Лондона відправили на переговори делегацію на чолі з Бенджаміном Франкліном, але успіху цей вояж не мав. Почалися масові протести. Англіїці знову повернулися до акцизів та впровадили їх на найважливіші товари, що ввозилися до Америки – папір, фарби, скло та чай. Англіїські фіскали вишукували контрабандистів, які оминали податок, та конфісковували їхнє майно, виплачуючи одну третину від конфіскованого інформаторам, а американці почали принципово купувати контрабандні товари. Таке надмірне податкове навантаження призвело до негативних наслідків, проте англійці добре засвоїли урок і в 1778 р. король Джордж III затвердив закон, за яким будь-які нові податки в колоніях підлягали погодженню з місцевими органами влади.

Отже, системне дослідження історичних засад оподаткування надає змогу глибше зрозуміти сутність, значення і особливості оподаткування в країні. Адже саме історичне підґрунтя закладає основи формування сучасних податкових систем.

Список використаної літератури

1. Краус Н.М. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури», 2014. 504 с.
2. Серветник А. Серія нарисів про становлення податкових систем. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/shcho-stalosya-koli-uryad-virishiv-zbirati-bilshe-podatktiv-z-amerikanskoji-koloniji-istoriya-podatktiv-50280234.html> (дата звернення: 18.04.2023).
3. The History of Taxation in the UK. 2016. Official site of Company Alexander & Co. URL: <https://alexander.co.uk/news/the-history-of-taxation-in-the-uk/> (дата звернення: 19.04.2023).
4. Income tax abolished and reintroduced. Official site of UK Parliament 2023. URL: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/private-lives/taxation/overview/incometaxabolished> (дата звернення: 19.04.2023).

К. А. Лопухова

студ. IV курсу

спеціальність «Облік і оподаткування»

Науковий керівник: к. е. н., доц. Л. О. Масіна

ОБЛІК ВИТРАТ НА ВИКОНАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ТА ДОСЛІДНО-КОНСТРУКТОРСЬКИХ РОБІТ У СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки на сьогодні є відкрите питання методології обліку науково-дослідних робіт. Зокрема, зараз є проблемою саме відображення витрат на науково-дослідні роботи.

Найперше варто визначитись із поняттям науково-дослідних робіт (НДР) – це роботи пошукового, теоретичного та експериментального характеру, які здійснюють підприємства для розроблення інновацій та впровадження нових товарів і послуг.

Визнання витрат є важливим аспектом в обліку НДР. Витрати НДР можуть бути визнані як витрати на виробництво, якщо дослідження пов'язане з розробленням та виробництвом нових товарів та послуг. У такому випадку ці витрати можуть бути включені до собівартості. Також витрати можуть бути визнані як витрати

на науково-дослідну діяльність, якщо підприємство спеціалізується лише на дослідженнях, а не виробництвом нових товарів.

До витрат, що включаються в собівартість НДР включають:

- витрати на теоретичні (пошукові) дослідження, розроблення технічних пропозицій, виконання розрахункових робіт, моделювання процесів;

- витрати, пов'язані з добором та вивченням науково-технічної літератури, інформаційних матеріалів вітчизняних і зарубіжних видань, проведенням досліджень на патентну чистоту, складанням аналітичних оглядів із досліджуваних проблем, вибором напряму досліджень, складанням методики виконання робіт, розробленням техніко-економічного обґрунтування, технічного завдання і планової документації;

- витрати на проєктування, розроблення робочої документації та виготовлення дослідних зразків або макетів, засобів для їх випробування;

- монтаж та налагодження, а також роботи, пов'язані з підготовкою експерименту;

- витрати на дослідні роботи і випробування, узагальнення і аналіз результатів досліджень і розроблень пропозицій про впровадження у виробництво результатів виконаної роботи або обґрунтування доцільності чи недоцільності подальшого проведення робіт;

- витрати на винахідництво й раціоналізацію;

- витрати на розроблення дослідно-технологічного регламенту, дослідно-промислового регламенту, положень технології серійного виробництва створених зразків виробів, на здійснення авторського нагляду;

- витрати на передачу підприємствам, установам і організаціям своїх науково-технічних досягнень і надання допомоги щодо впровадження та використання ними передового досвіду [1, с. 342].

Витрати, що включаються в собівартість НДДКР, групуються за:

- видами витрат (елементи, статті);

- темами й завданнями НДДКР, затвердженими у встановленому порядку, укладеними договорами на розроблення та виконання цих робіт;

- календарними періодами, протягом яких витрати включаються в собівартість НДДКР (місяць, квартал, рік);

- місцем виконання НДДКР (відділ, сектор, лабораторія та інші підрозділи організації);
- джерелами фінансування НДДКР (за рахунок коштів державного й місцевих бюджетів, коштів замовника, власних коштів організації, за рахунок кредитів) [1, с. 343].

Здійснення витрат та відображення їх в обліку починається тільки при умові:

- затвердженого тематичного плану НДР наукової установи;
- укладання договору із замовником;
- надходження авансу від замовника.

Аналітичний облік витрат ведеться в багатографних картках обліку витрат на НДР за кожною темою та згідно зі встановленою номенклатурою калькуляційних статей.

Витрати розпорядників бюджетних коштів на виконання науково-дослідних робіт обліковуються за елементами витрат на рахунок 811 «Витрати розпорядників бюджетних коштів на виготовлення продукції (надання послуг, виконання робіт)», який за кредитом кореспондує з відповідним субрахунком рахунка 161 «Виробництво розпорядників бюджетних коштів» [2].

На субрахунок 1611 «Науково-дослідні роботи» накопичують усі затрати, пов'язані з виконанням теми (роботи), у тому числі й витрати на придбання спеціального обладнання, необхідного для проведення робіт. Спеціальне обладнання, придбане для виконання науково-дослідних і конструкторських робіт, обліковується в складі витрат незавершеного виробництва [1, с. 343].

При авансових платежах за НДР у разі передачі НДР за етапами, доцільно застосовувати субрахунок 6214 «Розрахунки за одержаними авансами» [2].

Так, на нашу думку є важливим правильне визнання та облік витрат НДР, так як витрати є основою визначення собівартості кінцевого продукту науково-дослідних робіт, і мають передувати плануванню собівартості.

Список використаної літератури

1. Облік у бюджетних установах : навчальний посібник / за ред. В. С. Леня. Чернівці : Десна Поліграф, 2016. С. 560.
2. План рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі : Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.2013 р. № 1203. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-14#Text>

М. О. ЛЬОПКО
студ. IV курсу
спеціальність «Облік і оподаткування»
Науковий керівник: к. е. н., доц. Л. О. Масіна

БЮДЖЕТНІ УСТАНОВИ: ОПОДАТКУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИМ ПОДАТКОМ ТА ЕКОЛОГІЧНИМ ПОДАТКОМ

У податковому законодавстві України, постійно відбуваються зміни та коригування тих чи інших пунктів закону. Тому питання сплати податків завжди є актуальне. Важливо слідкувати за такими змінами бюджетним установам, тому що вони не завжди попадають під загальні умови оподаткування. Далі розглянемо особливості оподаткування бюджетних установ земельним та екологічним податками.

Спершу розглянемо земельний податок та особливості його сплати бюджетними установами.

Відповідно до законодавства, земельний податок – це обов’язковий платіж, що справляється з власників земельних ділянок та земельних часток (паїв), а також постійних землекористувачів [1, ст. 14.1.72].

Бюджетна установа, яка має право на володіння і користування земельною ділянкою, відноситься до категорії постійних землекористувачів, тобто є платником земельного податку.

Проте, для бюджетних установ передбачено пільгові умови, які звільняють їх від сплати земельного податку [1, ст. 282].

Але якщо бюджетна установа надає в тимчасове користування (оренду) земельну ділянку, будівлю або частину будівлі, то вона має сплачувати до бюджету земельний податок за земельну ділянку пропорційно тій площі землі або будівлі, яку було здано в оренду, на загальних умовах оподаткування.

У таких випадках орендар може компенсувати установі витрати на сплату земельного податку, але лише, якщо ця умова прописана в договорі оренди.

Отже, бюджетні установи – є платниками земельного податку, які мають перелік пільг на сплату цього податку, та особливості сплати за надані в оренду земельні ділянки.

У той час, екологічний податок не передбачає пільгових умов для бюджетних установ. Екологічний податок – це загальнодержавний обов’язковий платіж, що сплачується з фактичних обсягів різних викидів, скидів, розміщення відходів у довкіллі [1, ст. 14.1.57].

Платниками екологічного податку є суб’єкти господарювання, юридичні особи, що не провадять господарську (підприємницьку) діяльність, бюджетні установи, громадські та інші підприємства, установи та організації, постійні представництва нерезидентів, включаючи тих, які виконують агентські (представницькі) функції щодо таких нерезидентів або їх засновників, під час провадження діяльності яких на території України й у межах її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони здійснюються, зокрема, викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення [1, ст. 240].

Платники податку можуть не сплачувати цей податок, якщо об’єкт оподаткування вибув, або платник перестав вести діяльність, яка призводить до забруднення навколишнього середовища. Тобто екологічний податок не сплачується, лише у випадках коли немає об’єкту оподаткування.

Також тимчасово, на період дії воєнного стану на території України, електрогенератори були виключені із числа стаціонарних джерел забруднення [2]. Тобто власники таких установок не сплачують екологічний податок за їхнє використання.

Отже, бюджетні установи сплачують екологічний податок на загальних умовах, якщо здійснюють діяльність, яка призводить до забруднення навколишнього середовища.

Вважаю, що перспективами для подальших досліджень є вивчення та вдосконалення норм оподаткування земельним та екологічним податком бюджетних установ, для подальшої оптимізації нарахування та сплати цих податків.

Список використаної літератури

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI : станом на 1 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 18.04.2023).
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо сприяння відновленню енергетичної інфраструктури України : Закон України від 13.12.2022 р. № 2836-IX.

В. О. Параскева
студ. IV курсу
спеціальність «Облік і оподаткування»
Науковий керівник: к. е. н., доц. Л. О. Масіна

ПОРЯДОК ОБЛІКУ НАРАХУВАННЯ ТА ВИПЛАТ ЛІКАРНЯНИХ І ВІДПУСКНИХ У БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки умови воєнного стану вносять свої корективи й у наше життя, і в законодавство, яке, і без того, має властивість постійно змінюватись. І попри введення такого правового режиму люди продовжують хворіти та ходити у відпустки.

Підтверджує хворобу працівника листок непрацездатності. Нарахування лікарняних відбувається лише на ті дні хвороби, що визначені на підставі е-лікарняних або паперових листків непрацездатності (які під час воєнного стану ще діють) [1, п. 1]. Виплата лікарняних за перші 5 календарних днів хвороби здійснюється за рахунок установи, починаючи з 6-го календарного дня – за рахунок ПФУ, який з 01 січня 2023 р. виконує функції Фонду соціального страхування, що був ліквідований. Якщо е-лікарняний був зареєстрований по догляду за хворою дитиною, усі зазначені в ньому календарні дні повністю оплачуються ПФУ. Після набуття е-лікарняного статусу «Готовий до сплати» (або з дня подачі працівником паперового лікарняного) дається 10 робочих днів на прийняття рішення відповідальною особою або комісією про призначення виплат. З дня рішення протягом 5 днів до ПФУ необхідно подати заяву-розрахунок, після отримання якої ПФУ впродовж 3 днів має зарахувати кошти на рахунок страхувальника (роботодавця, установи). Лікарняні виплачуються в найближчий день виплати зарплати. Протягом 1 місяця з дня виплати до ПФУ подається повідомлення про виплату лікарняних застрахованим особам [2, ч. 2 ст. 15].

Лікарняні у 2023 р. розраховуються як добуток середньоденної заробітної плати, кількості днів лікарняного та коефіцієнта страхового стажу.

Сума лікарняних залежить не тільки від середнього заробітку працівника, а й від його страхового стажу, який впливає на понижувальний коефіцієнт. Якщо працівник набув до 3-х років страхового стажу, то він отримає 50 % від середньої заробітної плати. За умови наявності страхового стажу від 3 до 5 років працівнику буде нараховано 60 % від середнього доходу. Маючи страховий стаж від 5 до 8 років працівник може розраховувати на 70 % середньої зарплати. 100 % середньої зарплати у випадку лікарняного отримують ті, хто має більше ніж 8 років стажу [2, ч. 2. ст. 24].

Кореспонденція рахунків з обліку нарахування та виплати лікарняних працівникам бюджетних установ подано в табл. 1 [3, с. 167].

Таблиця 1

**Кореспонденція рахунків з обліку нарахування
та виплати лікарняних**

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Д-Т	к-т
1	2	3	4
1.	Нараховано лікарняні за перші 5 днів хвороби	8011	6511
	Нараховано лікарняні за рахунок коштів ПФУ	2114	
2.	Утримано ПДФО: – з лікарняних за перші 5 днів хвороби	6511	6311/1
	– з лікарняних за рахунок коштів ПФУ		
3.	Утримано військовий збір: – з лікарняних за перші 5 днів хвороби	6511	6311/2
	– з лікарняних за рахунок коштів ПФУ		
4.	Нараховано ЄСВ на лікарняні	8012	6313
5.	Отримано від ПФУ суму допомоги з тимчасової непрацездатності	2314	2114
6.	Перераховано на картковий рахунок працівнику: – лікарняні за перші 5 днів хвороби	6511	2313
	– лікарняні за рахунок коштів ПФУ		2314

Робітнику надається щорічна відпустка зі збереженням місця роботи та заробітної плати [4, ст. 74]. Отже, відпускні виплати можна формально назвати заробітною платою на час відпустки.

Фактично під час відпочинку працівник не виконує роботу, отже, виплачується йому середній заробіток [5]. У розрахунок середньоденного заробітку мають включати лікарняні й декретні виплати. Розмір відпускних розраховується за простою формулою, де середній заробіток на день треба помножити на кількість днів відпустки.

Визначення тривалості відпустки починається з основного документа – наказу про надання відпустки. У ньому зазначається вид відпустки, її тривалість та робочий рік, за який надається відпустка [6, ст. 6]. Додаткова соціальна відпустка «на дітей» та інші соціальні відпустки, у т. ч. відпустка учасникам бойових дій надається за календарний рік. У робочий рік не враховується час призупинення трудових відносин через агресію РФ та відпустка без збереження заробітної плати, якщо працівник виїхав за межі території України або набув статус внутрішньо переміщеної особи.

Зазвичай працівник має право на відпускні тривалістю 24 дні на рік, але на період воєнного стану: надання щорічної основної відпустки за рішенням роботодавця може обмежуватися тривалістю 24 календарні дні за поточний робочий рік; у період воєнного стану роботодавець може відмовляти в наданні невикористаних днів щорічної відпустки; роботодавець може відмовити працівнику в наданні будь-якого виду відпусток, якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури [7, ст. 12].

Кореспонденція рахунків з обліку нарахування та виплати відпускних подано в табл. 2 [3, с. 161].

Таблиця 2

Кореспонденція рахунків з обліку нарахування та виплати відпускних

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Д-Т	К-Т
1	2	3	4
1.	Нараховано відпускні	8011	6511
2.	Утримано ПДФО з відпускних	6511	6311/1
3.	Утримано військовий збір із відпускних	6511	6311/2
4.	Нараховано ЄСВ на відпускні	8012	6313
5.	Перераховано відпускні на картковий рахунок працівнику	6511	2313

Нарахування та виплату відпускних у бюджетних установах здійснюють не пізніше, ніж за 3 дні до виходу працівника у відпустку. В іншому випадку, у заяві працівника на відпустку зазначається прохання виплатити відпускні в найближчий час виплати заробітної плати (або інший зручний для обох сторін термін) [6, ст. 21].

На нашу думку, жодна людина не застрахована від хвороби та виснаження від роботи, та має право на лікарняні та відпускні. Які, у свою чергу, бухгалтеру необхідно правильно розраховувати, нараховувати та відображати в обліку. З цієї метою варто постійно ретельно переглядати законодавчі акти та зміни в них, а особливо в умовах воєнного стану, коли все настільки не стабільно.

Список використаної літератури

1. Порядок видачі (формування) листків непрацездатності в Електронному реєстрі листків непрацездатності : Наказ МОЗ від 17.06.2021 р. № 1234. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0890-21#Text>
2. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>
3. Безверхий К. В. Облік в бюджетних установах : навч. посіб. Київ : «Центр учб. літ.», 2020. 312 с.
4. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-08. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
5. Порядок обчислення середньої заробітної плати : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.02.1995 р. № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-95-п#Text>
6. Про відпустки : Закон України від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр#Text>
7. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

Д. С. Пожарська
студ. I курсу
спеціальність «Облік і оподаткування»
Науковий керівник: к. е. н., доц. Л. О. Масіна

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ТА ОПОДАТКУВАННЯ В ПОЛЬЩІ

Вітчизняний бухгалтерський облік із кожним роком усе більше адаптується до вимог міжнародних стандартів. На сьогодні є низка питань щодо ведення бухгалтерського обліку та формування фінансової звітності, які різняться в країнах ЄС та Україні. Виняток не становить Польща, до якої за останній період емігрувало багато українців.

В Україні та Польщі є певна подібність у нормативно-правовій базі з бухгалтерського обліку та оподаткування, але є низка відмінностей. Ці відмінності обумовлюються як різноманітністю існуючих форм організації господарської діяльності, так і впливом на практику обліку зовнішніх факторів (економічних, політичних, соціальних, географічних). Це є вагомою проблемою та перешкодою при працевлаштуванні українців на посади бухгалтерів, податківців, аудиторів тощо [1].

Проблеми ведення бухгалтерського, податкового обліку та формування фінансової звітності в Польщі та країнах ЄС, досліджували такі науковці, як Гасанов С. С., Котляревський Я. В., Костюченко В. М., Коркушко О. Н., Кушнір Л. А., Кучерява М. В., Шляхетко В. В. та ін.

Законодавче регулювання бухгалтерського обліку в Польщі здійснюється за аналогією з іншими розвинутими країнами та гармонізовано із Міжнародними стандартами фінансової звітності та вимогами ЄС [2, с. 7]. Положення профільного Закону про бухгалтерський облік від 29 вересня 1994 р. поширюються на юридичних осіб, які зареєстровані в Польщі або в разі місцезнаходження топменеджменту цієї юридичної особи на її території. Іноземні особи, іноземні компанії, які здійснюють діяльність через відділення, представництва або зареєстровані дочірні компанії, зобов'язані здійснювати облік операцій та зберігати бухгалтерські документи відповідно до вимог польського законодавства.

Бухгалтерський облік здійснюється польською мовою та в польських злотих. Документи, підготовлені іноземною мовою, мають бути перекладені для цілей їх використання податковими органами та аудиторами. Звітний період становить 12 місяців та збігається з календарним роком. Компанія має право обрати інші дати, проте в такому разі треба обов'язково поінформувати податкові органи про таке рішення. Документи та бухгалтерські журнали мають зберігатись у головному офісі компанії та в офісі фірми, що забезпечує бухгалтерський облік підприємства. Термін зберігання документів – 5 років (за винятком деяких видів документів, що потребують постійного зберігання).

Керуючись законодавством Польщі, у формі спеціалізованих книг (гросбухів), реалізується принцип послідовного та безперервного внесення записів до реєстрів рахунків бухгалтерського обліку. На підставі цих гросбухів складається щорічний фінансовий звіт (*sprawozdania finansowego*). Також звітність складається з балансу за 12 місяців (*bilans*), який подається до 15 липня наступного року; інформації про прибутки та збитки; додатків та пояснень. Усі ці документи надсилаються до Національного судового реєстру (KRS). З розвитком інформаційних технологій, польська влада дещо спростила процедуру подання цих документів, а тому, з 2019 р. подача цих документів відбувається лише в електронному вигляді. Крім того, звіт може надсилатися через Центральний реєстр (*Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej*) – якщо підприємство не підлягає реєстрації в реєстрі. Зробити це потрібно до 30 квітня року, наступного за звітним. Фінансова звітність, яка не затверджена засновниками, податковими органами не приймається.

Поширеною практикою в Польщі є ведення бухгалтерського обліку сторонньою організацією. Перевагами аутсорсингу бухгалтерських послуг у Польщі є: гарантія якості та суворі конфіденційність; високий рівень послуг; оперативність роботи; скорочення витрат; безперервність роботи.

Польща як і більшість країн Європейського Союзу має певні особливості в податковій системі. У цій країні вона включає понад десяток прямих і непрямих податків, за винятком зборів на соціальне страхування найманих співробітників.

Основними податками для фізичних осіб та організацій є: податок на прибуток; прибутковий податок із фізичних осіб; податок на додану вартість; акцизні збори. Також, під оподаткування потрапляють об'єкти нерухомості та транспортні засоби, що знаходяться в особистому чи комерційному володінні. Платники податків у Польщі, що мають невеликі обсяги господарської діяльності, можуть набувати статусу малого платника податків і мають можливість скористатися зі спрощень в оподаткуванні підприємств ПДВ (VAT), обираючи метод касових розрахунків [3, с. 196]. Згідно із чинним законодавством Польщі, фізичні особи сплачують ще такі внески, як на окремі операції цивільно-правового характеру; податок на спадкування та дарування; податок на прибуток від банківських вкладів. Основні податки для юридичних осіб – це податок із доходу (19 %) та ПДВ (23 %). Кожна операція в частині доходів оформляється первинними документами, які є основою для заповнення Торгових книжок (Книжки обліку доходів і витрат). Торгова книга – це єдина можлива форма бухгалтерського обліку для господарських товариств, яка вимагає детального запису фінансових операцій відповідно до чинного законодавства.

Перевагами податкового обліку в Польщі є:

- відмова від великої кількості щомісячних звітів на користь сплати регулярних авансових платежів із подальшим коригуванням зобов'язань у річній звітності;
- розроблення та впровадження в практичну діяльність системи електронної звітності із застосуванням посиленого електронного цифрового підпису. З 2019 р. частина звітів приймається лише через онлайн-сервіси KRS або на платній основі через комерційні організації;
- дотримання термінів здачі річної звітності в Польщі. Річні звіти подаються в Польщі до 30 квітня (у паперовому вигляді – до закінчення роботи податкових служб, в електронному вигляді – до 23 години 59 хвилин останньої звітної доби).

Отже, податкова система Польщі більш стабільна, ніж в Україні та потребує набагато менше часу на різноманітні бухгалтерські справи, звіти та облік, має впроваджену онлайн-бухгалтерію і практично немає різких і необґрунтованих змін податкового законодавства.

Список використаної літератури

1. Коркушко О. Н., Кушнір Л. А. Бухгалтерський облік у країнах Європейського Союзу: досвід Польщі. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42.
2. Гасанов С. С., Котляревський Я. В., Кучерява М. В. Порівнянність фінансової звітності: європейський вимір та вітчизняні реалії. *Фінансово-економічна інтеграція України в ЄС : наукові праці НДФІ*. Київ. 2016. № 1 (74). С. 5–15.
3. Шляхетко В. В. Порівняльний аналіз особливостей ведення обліку суб'єктів малого підприємництва України та окремих країн ЄС. *Наукові записки / Scientific papers*. Київ. 2016. № 1 (52). С. 194–200.

Н. Ф. Фучеджи

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Облік і оподаткування»

Науковий керівник: д. е. н., проф. О. В. Побережець

ПРОЦЕДУРА СПИСАННЯ БЕЗНАДІЙНОЇ КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Ця тема є актуальною, оскільки в сьогоденні для розширення своєї діяльності, підприємства звертаються до зовнішніх джерел фінансування, що утворює зобов'язання перед іншими суб'єктами господарювання. Одним із видів зобов'язань є саме кредиторська заборгованість. Тому на практиці виникає проблема щодо правильності відображення в бухгалтерському обліку операцій при списанні заборгованості, строк виплати якої вже минув.

Методологічні засади обліку кредиторської заборгованості, а також вимоги щодо її розкриття у фінансовій звітності висвітлено в НП(С)БО 11 «Зобов'язання» (далі – НП(С)БО 11) [1].

Зазначимо, що трактування поняття «кредиторської заборгованості» в НП(С)БО та в Податковому кодексі України (далі – ПКУ) відсутнє. В економічній літературі цей термін визначається як зобов'язання підприємства перед іншими фізичними та юридичними особами, що виникли внаслідок господарських відносин і мають бути повернені у визначений строк, що може призвести до зменшення економічних переваг у майбутньому.

Сума заборгованості, що виникає під час нормального операційного циклу та буде погашена протягом 12 місяців із дати балансу належить до поточної кредиторської заборгованості. Відповідно до НП(С)БО 11, поточні зобов'язання в балансі відображаються за сумою погашення. Якщо заборгованість не була погашена протягом визначеного строку платежу, то вона переходить у статус простроченої кредиторської заборгованості згідно з укладеним договором. Для списання цієї заборгованості з балансу підприємства необхідно визнати її безнадійною. У ст. 14 ПКУ зазначено основні критерії (причини) визнання, однією з окреслених є – по закінченню строку позовної давності [2; 5].

Відповідно до ст. 256 ЦКУ, позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу. Загальна позовна давність встановлюється тривалістю в три роки [4]. Це означає, що якщо особа не звернулася до суду з вимогою захисту свого цивільного права або інтересу протягом трьох років від моменту, коли таке право було порушено, вона втрачає можливість подати позовну давність, що є важливим аспектом цивільного права.

Згідно ст. 261 та 530 ЦКУ, позовну давність необхідно відлічувати за наведеними умовами в договорі. Якщо строки погашення не зазначені, то позовна давність рахується з 8 дня після отримання від кредитора вимоги про виконання зобов'язань. Рішення щодо списання кредиторської заборгованості, строк позовної давності якої минув, приймається спеціальною комісією або за наказом керівника підприємства [4].

Строк позовної давності може бути збільшений за домовленістю сторін, конкретних меж ЦКУ не зазначено. Зменшення строку, який є визначеним законом заборонено.

Звернемо увагу, що в п. 19 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦКУ зазначено, що відповідно до Указу № 64/2022 було введено в Україні військовий стан, тому, у цьому випадку, заборгованість, строки позовної давності котрої не минули станом на 24.02.2020 р., не може вважатись безнадійною згідно з абз. «а» ст. 14 ПКУ.

У п. 5 НП(С)БО 11 наведено методику обліку безнадійної кредиторської заборгованості, де стверджується, що у випадках, коли зобов'язання, яке було визнане раніше, не може бути погашене

на дату балансу, то його сума включається до доходів звітнього періоду [1]. У бухгалтерському обліку ця операція буде відображена на субрахунку 717 «Дохід від списання кредиторської заборгованості». Для правильного реєстрування відповідної операції в облікових регістрах бухгалтеру необхідно створити бухгалтерську довідку відповідно до Положення № 88 [3].

У випадках, коли підприємство перебуває в статусі продавця виникає заборгованість на рахунку 681 «Розрахунки за авансами одержаними». Відповідно до законодавства, підприємство визнає ПЗ із ПДВ за першою подією. Згідно ст. 257 ПКУ, сума заборгованості перед іншим платником податків, не стягнута після закінчення строку позовної давності, вважається безповоротною фінансовою допомогою, яка не є об'єктом для оподаткування. Але, зазначимо, що згідно ст. 192 ПКУ ПЗ підлягає коригуванню в чітко визначених випадках, які не беруть участь при списання безнадійної кредиторської заборгованості, строк позовної давності якої минув [2; 6].

Коли підприємство перебуває в статусі покупця виникає грошова заборгованість, яка обліковується на рахунку 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками». Відповідно до ст. 198 ПКУ, ПК складається зі сум податків, нарахованих (сплачених) платником ПДВ. Згідно із законодавством, якщо покупець має кредиторську заборгованість за неоплачені товари, які підлягають списанню, то вважається, що ці товари були отримані безоплатно, і покупець втрачає право на ПК [5].

Отже, для правильного розрахунку ПЗ та ПК, необхідно враховувати відповідні бухгалтерські проведення щодо списання кредиторської заборгованості (табл. 1).

Кредиторська заборгованість може бути створена також у процесі зовнішньоекономічної діяльності суб'єкта господарювання. Строк позовної давності, у цьому випадку, буде залежати від волевиявлення сторін, що має бути закріплено в ЗЕД-договорі. Якщо в документі не висвітлено інформацію щодо позовного строку, то відповідно до Закону № 2709-IV, це питання буде регулюватися законодавством держав територіального місцезнаходження суб'єктів господарювання [7].

Кредиторська заборгованість, яка створена при взаємовідносінах із суб'єктом-нерезидентом є монетарною статтею

в балансі, що підлягає перерахуванню за курсом НБУ на кожен дату балансу та/або на дату здійснення господарської операції, згідно з п. 8 НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів». Отже, курсова різниця має бути розрахована на дату списання безнадійної кредиторської заборгованості.

Таблиця 1

Основні проведення при списанні безнадійної кредиторської

№	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Д-Т	К-Т
1	2	3	4
Списання безнадійної кредиторської заборгованості перед покупцями			
1.	Отримано аванс 10.04.2019	311	681
2.	Відображено ПЗ з ПДВ	643	641/ПДВ
3.	Визнано дохід від списання безнадійної кредиторської заборгованості (15.05.2022)	681	717
4.	Списання ПЗ з ПДВ	949	643
Списання безнадійної кредиторської заборгованості перед вітчизняними постачальниками			
1.	Визнано дохід від списання кредиторської заборгованості перед постачальниками	631	717
2.	Списання визнаного доходу на фінансові результати	717	791

Джерело: створено автором на основі [5; 6]

Також, відповідно до вищезазначеної інформації (ст. 192 ПКУ), для коригування ввізного ПДВ у випадках списання безнадійної кредиторської заборгованості у ЗЕД-операціях немає жодних підстав. Також немає ніяких підстав для «компенсуючого» ПЗ, оскільки в ст. 198 ПКУ інформації щодо цієї операції не наведено [2]. Основні проведення зазначені в табл. 2.

Отже, можемо зробити висновок, що питання щодо списання кредиторської заборгованості є актуальним та складним. Бухгалтер має бути впевнений, що заборгованість не погашатиметься, тільки в такому випадку її можна списувати. Зазначимо, що самостійно він не має права її списати, навіть якщо строк позивної давності вже минув. Такі рішення може прийняти тільки керівництво, затвердивши це відповідним наказом або розпорядженням.

Таблиця 2

Основні проведення при списанні безнадійної кредиторської заборгованості під час зовнішньоекономічної діяльності

№	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Д-Т	К-Т
1	2	3	4
1.	Визнано дохід від списання кредиторської заборгованості перед ЗЕД-постачальниками	632	717
2.	Визнано дохід від зниження курсової різниці	632	717
3.	Визнано витрати від збільшення курсової різниці	945	632

Джерело: створено автором на основі [7]

Список використаної літератури

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» : Наказ Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20. Офіційний вісник України. 2000. № 7. Ст. 288.
2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Офіційний вісник України. 2010. № 92. Т. 1. С. 9. Ст. 3248.
3. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку : Наказ Міністерства фінансів України від 24.05.1995 р. № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text> (дата звернення: 08.04.2023).
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 365.
5. Списання кредиторської заборгованості. *Дебет-Кредит*. 2015. № 9. URL: <https://online.dtkr.ua/2015/09/46575> (дата звернення: 08.04.2023).
6. ПДВ-реєстрація: кому – право, а кому – обов'язок. *Factor*. 2019. № 65. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2019/august/issue-65/article-66061.html> (дата звернення: 08.04.2023).
7. Списання безнадійної кредиторської заборгованості перед нерезидентом: облікові тонкощі. *ibuhgalter.net*. URL: <https://ibuhgalter.net/ru/articles/301> (дата звернення: 09.04.2023).

Ю. О. Чумак
студ. I курсу
спеціальність «Облік і оподаткування»
Науковий керівник: к. е. н., доц. Л. О. Масіна

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки дає змогу зробити порівняльний аналіз системи бухгалтерського обліку сьогодення з історичними засадами його розвитку.

Питання зародження бухгалтерського обліку, фактів його заснування та розвитку розглядаються багатьма вченими, зокрема: Д. О. Клименко, М. Я. Остап'юк, В. Я. Плаксієнко, Ф. Ф. Бутинець, М. С. Пушкар, М. Н. Васільєва та інші.

Згідно з аналізом фактів і припущень, треба зазначити, що необхідність, вміння, потреба, здатність до виміру та відображення в обліку фактів життєдіяльності виникла не відразу. Історичні аспекти навчили людство вести облік свого майна, розрахунків і запасів. Розвиток господарського обліку особливо посилюється в період вдосконалення процесів обміну та зародження торговельної справи.

Русієм історії людства завжди було виробництво матеріальних благ, оскільки суспільство може існувати та розвиватися лише завдяки безперервному оновленню та повторенню тих чи інших виробничих і соціальних процесів. Звідси – злети та падіння, бурхливий розвиток економіки та її кризи [1, с. 10].

У VII–IX ст. утворюється союз племен під назвою Руська земля із центром у Києві. Маючи вигідне географічне положення і зміцнюючи центральну владу, Київська Русь веде жваву торгівлю з Заходом, Сходом, Північчю, Півднем. Обмін, торгівля викликають необхідність появи грошей, кредиту ведення обліку [1, с. 63].

За князя Володимира Київська Русь, стає могутньою централізованою державою. Перший з українських князів він почав карбувати монету, взамін так званих «кунних грошей»: хутра цінних звірів, а згодом гривен (злитків срібла певної форми), які за старою лічильною системою поділялися на куни, ногати, векші тощо. Тип монет Володимир запозичив у Візантії і було їх два – срібний

і золотий. З одного боку на монетах був зображений образ Христа, або знак «тризуба», а з другого – постать князя. Прийняття християнства Володимиром у Київській державі було великим поштовхом у розвитку культури, освіти й зокрема, облікової науки. Виникають школи, пишуться книги, розвиваються науки, зокрема математика, яка була основою обліку [1, с. 66–67].

Важливими центрами торгівлі були Київ, Львів, Кам'янець-Подільський, Луцьк. Утворюються купецькі курії, де була запроваджена оригінальна система обліку касових операцій. Касова книга складалася з двох половин: у першій половині записувався прихід, а в другій – видатки. Запис приходу містив такі реквізити: дата, сума прописом і цифрами, від кого надійшли гроші, підстава платежу. У видатковій половині відображалися такі реквізити: дата, посилання на розпорядчий документ, одержувач грошей, сума прописом і цифрами, цільове призначення видатку, спосіб оплати. У верхній частині касової книги на кожній сторінці зазначався рік [1, с. 72].

В економічному розвитку України досить значна роль належала козацтву, яке виникло наприкінці XV ст. Торгівля та фінанси Запорізької Січі зумовлені особливостями ведення господарства, способом життя та суспільного ладу. Головними джерелами прибутків Війська Запорізького були: військова здобич, зовнішня та внутрішня торгівля, продаж вина, платня від перевезення, подимний податок, а також королівська, а потім царська та гетьманська платня грошима й натурою, а також регалії (розподіл між куренями рибних і звіриних ловів, сіножатей). Це вимагало значної облікової роботи [1, с. 75].

Облік у монастирях був організований за принципом камеральної форми. Об'єктами обліку була готівка, доходи, видатки, а також дебіторська і кредиторська заборгованість. Суми дебіторської заборгованості клієнтів відображалися по дебету, а по кредиту – їх внески. В окремих касових журналах реєструвалися прибуткові та видаткові операції. Але облік ще не був систематичним. У цей період в Україні переважала проста бухгалтерія, хоча вже почали з'являтися паростки застосування подвійного запису [2, с. 10–11].

Після Жовтневої революції змінилися завдання і зміст бухгалтерського обліку. Змінилася і мета обліку, яка передбачала

контроль за мірою праці та споживання. Контроль за діяльністю основних галузей народного господарства зосередився в руках держави [2, с. 14].

Провідну роль у бухгалтерському обліку почали відігравати планові показники, увага була приділена контролю за їх виконанням, робився акцент на бухгалтерському обліку як на засобі впровадження в життя господарського розрахунку та режиму економії, боротьби з бюрократизмом. До бухгалтерів висували дві вимоги, що виключали одна одну: посилити контроль і скоротити звітність. У першому випадку мова йшла про збільшення планових та звітних показників, у другому – про їх скорочення [3, с. 15].

З 1998 р. в Україні відбулося реформування національної системи бухгалтерського обліку. Головним завданням реформування системи бухгалтерського обліку було приведення її відповідно до вимог ринкової економіки та міжнародних стандартів обліку. Із цією метою в 1998 р. була затверджена Програма реформування системи бухгалтерського обліку, а також передбачено її фінансування в 1999–2001 рр. У межах програми був прийнятий новий план рахунків, нові реєстри обліку та форми звітності [2, с. 17].

На нашу думку, подальший розвиток бухгалтерського обліку як науки має відбуватися із застосуванням нових, перспективних підходів та збереження існуючих облікових знань.

Список використаної літератури

1. Остап'юк М. Я., Лучко М. Р., Даньків Й. Я. Історія бухгалтерського обліку. К. : Знання, 2005.
2. Бухгалтерський облік як наука: від основ до наукової картини світу : монографія / за заг. ред. В. Я. Плаксієнка. Київ : Видавництво «Центр учбової літератури», 2021. С. 340.
3. Белова І. М., Спільник І. В. Бухгалтерський облік в Україні в ХІХ–ХХ ст. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. Вип. 14. Ч. 1. С. 22–26.

ЗМІСТ

Розділ 1 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ, ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

В. С. Веремчук ЩОДО ПИТАНЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ У МОРСЬКОМУ ПРАВІ	3
А. О. Діденко ЩОДО ІНСТИТУТУ КОНКУБІНАТУ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	6
К. В. Довга МІЖНАРОДНІ СУДИ У ПРОЦЕСАХ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ	10
А. О. Кавецький ПОНЯТТЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА: ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ	13
К. К. Мальцева ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОНОСАМЕНТУ В СУЧАСНІЙ ПРАКТИЦІ ТОРГОВЕЛЬНОГО МОРЕПЛАВСТВА	18
Н. Д. Михальченко ОСТРАКІЗМ ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ В СТАРОДАВНІЙ ГРЕЦІЇ	22
О. І. Міщенко ЩОДО ДЖЕРЕЛ МУСУЛЬМАНСЬКОГО ПРАВА	25
А. П. Сідошенко ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МАЙНА, ЩО ЗАТОНУЛО В МОРІ	29
М. В. Указна ТИМЧАСОВІ ЗАХОДИ У СПРАВІ «ЗВИНУВАЧЕННЯ В ГЕНОЦИДІ» (УКРАЇНА ПРОТИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ)	33
Р. Р. Херріман ТИПОЛОГІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ (ФОРМАЦІЙНИЙ ПІДХІД)	37

Розділ 2 ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У ПРИВАТНО-ПРАВОВІЙ СФЕРІ

А. М. Андреев ПРОБЛЕМА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ (В КОНТЕКСТІ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ)	41
В. Д. Вініцька ЦИВІЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ	47

А. В. Гарматюк ФРАУДАТОРНІ ПРАВОЧИНИ ЯК РІЗНОВИД ФІКТИВНИХ ПРАВОЧИНІВ	53
В. Ю. Ісарєва ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧО ЗАКРІПЛЕНИХ ПРИНЦИПІВ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	58
Н. В. Каравайченко СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА	61
Д. А. Мадей ЗАСТАВА МАЙНОВИХ ПРАВ ЯК ВИД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ	64
К. Д. Олійничук ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ ТА БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	67
А. М. Рибальченко РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ОДНООСОБОВОГО ТА КОЛЕГІАЛЬНОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ	72
І. О. Руснак АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	76
О. С. Салтицький ВПЛИВ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПЕРЕБІГ СТРОКУ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	81
Д. Е. Степанова ДОГОВІР ПРО НАДАННЯ ДЕТЕКТИВНИХ ПОСЛУГ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ	85
Д. Є. Шапкіна ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ ЯК ПРИНЦИП ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ	89
В. О. Шимченко ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ МЕДИЧНИХ ОГЛЯДІВ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ	93

Розділ 3

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

А. С. Александрова ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПРИНЦИПУ РОЗРІЗНЕНОСТІ ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЕЮ 438 КК УКРАЇНИ	97
---	----

А. В. Виходець ДО ПИТАННЯ ЩОДО СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН	100
В. В. Гаджула РОЗВИТОК ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ	102
Ю. С. Клецько ЗМІСТ ЗАХИСТУ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	106
Д. С. Півнєв ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ	109
Д. А. Постна ДЕЯКІ АСПЕКТИ ШАХРАЙСТВА У ВОЛОНТЕРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	111
Д. Р. Пугач ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ ТА ДОКУМЕНТІВ	115
А. В. Сагайдак ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	118
Г. В. Сагайдак ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ДО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	122
В. В. Шадюк АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА	125

Розділ 4 **АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА** **ТА ПРАВОСУДДЯ**

В. Ю. Гуденко СТАЛКІНГ: ЯК ПАЛКІ ЗАЛИЦЯННЯ СТАЮТЬ ЗЛОЧИНОМ	129
Н. В. Каравайченко РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ “ESTOPPEL” У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄСПЛ	132
Х. А. Коваль СТАНОВЛЕННЯ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	136
О. Р. Савченко ЩОДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	139
Sofia Syniehybova BASIC LABOR RIGHTS IN THE CONSTITUTION OF UKRAINE	142

А. О. Ужєвко	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УКРАЇНІ, АДАПТАЦІЯ ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТИВ	146
А. Ф. Федоренко	
ПРАВО НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ ЯК ЮРИДИЧНА ГАРАНТІЯ	151
Л. М. Шевчук	
ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	153
Ю. В. Яворська	
ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД ТА ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ЮРИДИЧНОГО ЗАХИСТУ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	158

РОЗДІЛ 5
ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА,
ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА,
АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Д. М. Балабан	
ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОДАТКОВОГО РЕЗИДЕНТСТВА В УМОВАХ ВИМУШЕНОЇ ЕМІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ	162
О. М. Ковальчук	
ПРАВОВИЙ СТАТУС АДВОКАТА В АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ	165
В. С. Куля	
ЗМІСТ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ УСІХ УЧАСНИКІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ ПЕРЕД ЗАКОНОМ І СУДОМ	168
Н. С. Суслов	
ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ ЯК ОСНОВА ПОБУДОВИ ВІДНОСИН МІЖ ДЕРЖАВОЮ ТА ЛЮДИНОЮ І ПРОБЛЕМИ ЙОГО ЗАКОНОДАВЧОГО ВПРОВАДЖЕННЯ	171
В. Д. Тимченко	
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ НОТАРІУСІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	174
Я. І. Юрова	
ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ НОТАРІУСОМ СПАДЩИНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	177

РОЗДІЛ 6
ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО

А. О. Войцєховська	
ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ	180

М. В. Гузенко ТРАНСФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ	183
А. В. Задонська РОЛЬ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС У РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.	186
М. В. Заєць ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	188
К. Г. Заславська, Я. П. Кесарь ПОВЕДІНКОВІ ФАКТОРИ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ.	190
І. А. Мягченков ІНВЕСТИЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД.	194
Д. В. Халєєва РОЛЬ ЛІЗИНГУ В РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.	197
С. В. Ходюк ЕТАПИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ДОВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ.	200
О. О. Шкафєр СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.	204

РОЗДІЛ 7 МАРКЕТИНГ: АНАЛІЗ ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

М. В. Кратюк ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОЦІНКИ КОЛЕКТИВУ (на прикладі групи студентів спеціальності 073 «Менеджмент»).	207
В. О. Лейко СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМИ ЗАПАСАМИ.	211
О. Д. Мунтян УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТНИМИ ТА СТРЕСОВИМИ СИТУАЦІЯМИ В ГОТЕЛЬНОМУ БІЗНЕСІ (на прикладі готелю «Дворянський»).	214
А. М. Рахімі ВИКОРИСТАННЯ ГІБРИДНОГО ПІДХОДУ У ПРОЄКТНОМУ УПРАВЛІННІ: ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ.	218

Д. І. Черненко	
ВПЛИВ ІМІДЖУ ТА БРЕНДУ КОМПАНІЇ НА ЇЇ ПСИХОЛОГІЧНЕ СПРИЙНЯТТЯ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ	221
Oleksandr Shkeda	
DEVELOPING MARKETING STRATEGY BY APPLYING THE QUANTITATIVE METHOD OF MACHINE LEARNING OF ARTIFICIAL NEURAL NETWORKS.	224
Е. В. Tashchy	
THE IMPACT OF STRESS ON MANAGEMENT DECISION-MAKING.	227
М. О. Filatova	
WORKPLACE TRANSFORMATION: ORGANIZATION OF DIGITAL WORKPLACES IN MODERN COMPANIES.	229
Chen Hao	
PROSPECTS OF GREEN IT MANAGEMENT IN CHINA	232
Xie Qianqian	
CHALLENGES OF CRM STRATEGY IMPLEMENTATION IN THE CHINESE MARKET.	235

РОЗДІЛ 8
МЕНЕДЖМЕНТ ТА ІННОВАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

О. О. Бондарчук	
РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ.	238
Н. Є. Гвоздик	
КЕРІВНИЦТВО ТА ЛІДЕРСТВО В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ.	241
С. О. Дуденко	
ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ АНАЛІЗУ ВИТРАТ І ВИГІД В АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ НА СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.	244
Д. В. Захарова	
НАЙВАЖЛИВІШІ ПОМИЛКИ ПРИ РОЗРОБЦІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА.	247
К. В. Корець	
ПРОЦЕСИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ.	250
Mariia Kostiakova	
THE IMPORTANCE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN WORKPLACE CULTURE.	253

О. Є. Масленніков КОНТРОЛІНГ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	255
Т. О. Музиченко СИСТЕМИ АДАПТАЦІЙ УПРАВЛІНСЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИХ КАДРІВ	258
В. В. Олійник ФАКТОРИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОГО КАПІТАЛУ	260
Ю. В. Пояцिका РОЗРОБКА CRM-СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗБУТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ	263
О. О. Усік ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ ВИЩИХ ПОТРЕБ У РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	266

РОЗДІЛ 9

ОБЛІК І ФІНАНСИ: СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

К. М. Андрушой СУЧАСНИЙ СТАН СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ: ЗМІНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	270
М. S. Volkova STRATEGIC PRIORITIES OF ACTIVATING UKRAINE'S ACTIVITIES IN THE GLOBAL DIRECT INVESTMENT MARKET IN THE POST-WAR RECONSTRUCTION PERIOD	274
Д. Д. Жарікова ПРОБЛЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ	277
А. В. Іванова ОФІЦІЙНЕ ТА НЕОФІЦІЙНЕ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ	281
А. С. Кальнева РОЛЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: ОГЛЯД ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ	285
В. О. Катющева ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ	288
К. А. Лопухова ОБЛІК ВИТРАТ НА ВИКОНАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ТА ДОСЛІДНО-КОНСТРУКТОРСЬКИХ РОБІТ У СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ	292

М. О. Льопко БЮДЖЕТНІ УСТАНОВИ: ОПОДАТКУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИМ ПОДАТКОМ ТА ЕКОЛОГІЧНИМ ПОДАТКОМ	295
В. О. Параскева ПОРЯДОК ОБЛІКУ НАРАХУВАННЯ ТА ВИПЛАТ ЛІКАРНЯНИХ І ВІДПУСКНИХ У БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ	297
Д. С. Пожарська БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ТА ОПОДАТКУВАННЯ В ПОЛЬЩІ	301
Н. Ф. Фучеджи ПРОЦЕДУРА СПИСАННЯ БЕЗНАДІЙНОЇ КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ	304
Ю. О. Чумак ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ	309

Наукове видання

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
студентів, аспірантів та здобувачів –
учасників 79-ї звітної конференції
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

СЕКЦІЯ
ЕКОНОМІЧНИХ І ПРАВОВИХ НАУК

**Економіко
Правий
Факультет**

ОНУ імені І. І. Мечникова

Відповідальний редактор *О. Побережець*
Дизайн обкладинки *А. Юдашкіна*
Технічний редактор *Ю. Назарова*
Верстка *О. Данільченко*

Підписано до друку 04.05.2023 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Цифровий друк. Гарнітура Merriweather.
Ум. друк. арк. 18,60. Наклад 300.
Замовлення № 0523-046.

Видавництво та друк: Олді+
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1,
тел.: +38 (095) 559-45-45, e-mail: office@oldiplus.ua
Свідоцтво ДК № 7642 від 29.07.2022 р.

Замовлення книг:
тел.: +38 (050) 915-34-54, +38 (068) 517-50-33
e-mail: book@oldiplus.ua

**ОЛДІ
ПЛУС**